

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri

Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites and Practices of Remembrance

YAYINA HAZIRLAYANLAR • EDITED BY
MERAL AKKENT & S. NEHİR KOVAR

Feminist Pedagoji:
Müzeler, Hafıza Mekânları
ve Hatırlama Pratikleri

Feminist Pedagogy:
Museums, Memory Sites
and Practices of Remembrance

YAYINA HAZIRLAYANLAR • EDITED BY
MERAL AKKENT & S. NEHİR KOVAR

TÜRKÇE → İNGİLİZCE ÇEVİRİLER • TRANSLATIONS TURKISH → ENGLISH
Feride Eralp, İpek Tabur, Meral Akkent

İNGİLİZCE → TÜRKÇE ÇEVİRİLER • TRANSLATIONS ENGLISH → TURKISH
Cansu Bakar, Eda Sevinin, İpek Tabur, Meral Akkent

TÜRKÇE DÜZELTİ • EDITING TURKISH
Meral Akkent, S. Nehir Kovar, Tuğba Nur Doğan Faitour, Sena Bayraktar

İNGİLİZCE DÜZELTİ • EDITING ENGLISH
*Judith Cederblom & Sena Bayraktar, Hans-Martin Dederding,
Tuğba Nur Doğan Faitour, Margaret Fearey, Frances Gorman, Susan Strane, Mary Wagner*

KARİKATÜRLER • CARTOONS
Eda Çağıl Çağlarırınmak, Ege Zeytun, Gülay Batur, İpek Özgül, Nar Mina Celayir, Nazlı Eda Noyan, Rana Mermertaş

FOTOĞRAFLAR • PHOTOS
Konferans fotoğrafları • Conference photos: *Gülnaz Bingöl, Şehlem Kaçar, Laura Neumann*
Diğer görsellerin telif hakkı sahiplerine aittir • Other illustrations are the property of their respective owners

KAPAK VE KİTAP TASARIMI • COVER AND LAYOUT
Alex Miskin

İSTOS
İSTOS

İstanbul Kadın Müzesi Kitapları • Publications of Istanbul Women's Museum

Friedrich Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği ve HEKS – Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz'in katkılarıyla
gerçekleşmiştir • Supported by Friedrich Ebert Foundation Turkey and HEKS –
Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz

1. Baskı • First edition

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında
İstanbul Kadın Müzesi'nin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz • This book or any part of it
must not be reproduced without written consent of Istanbul Women's Museum

ISBN 978-605-4640-72-0

istos yayın

Mumhane Caddesi, No: 39, Aziz Andrea Manastırı Hanı, Karaköy-İstanbul
Tel: +90 212 243 41 61 • www.istospoli.com • info@istospoli.com
Sertifika No: 25219

Baskı: Figür Grafik ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti Yıldırım Oğuz Göker Cad.,
Nilüfer Sk. 5. Gazeteciler Sitesi, No: A 19/5 Akatlar-İstanbul
Tel: +90 212 282 77 01
Sertifika No: 14746

© 2019 İstanbul Kadın Müzesi

*İlk hikâye anlatıcılarımız,
annelerimiz Melâhat Akkent (1912–1992)
ve Havva Kovar (1953–2007) için*

*Dedicated to our mothers Melâhat Akkent (1912–1992)
and Havva Kovar (1953–2007),
from whom we heard our first stories*

ÖNSÖZ • INTRODUCTION

Meral Akkent

8 • 9

Alternatif hatırlama kültürü oluşturma
Creating an alternative culture of remembrance

HATIRLAMA KÜLTÜRÜ • CULTURE OF REMEMBRANCE

Aylin Vartanyan

20 • 21

Eşikte karşılaşmalar • Encounters in the liminal space

Berrak Tuna & Ekin Çiftçi & Elif İrem Koç

32 • 33

Kadınların gözünden bir muhitin nihayetsiz dönüşümü
A neighbourhood's never-ending transformation through women's eyes

Meral Akbaş & Özge Kelekçi

44 • 45

Geriye kalan: “Yıkıldı, çünkü tarihi eser değildi!”
All that remains: “... because it was not a historical building!”

Terri Bell-Halliwel

56 • 57

Kimlere hayranlık ve saygıyla bakıyoruz? • Who are we looking up to?

Tijana Jakovljević-Šević

74 • 75

Kent nasıl hatırlar? Kentin toplumsal cinsiyet haritalamasına dair bir müze tartışması
How a city remembers. A museum discussion on gender mapping of a city

Elif Çiğdem Artan

82 • 83

Göçmen kadınların Frankfurt'taki hafıza kutusu
Migrant women's reminiscence box in Frankfurt

Zeyneb Yaş

92 • 93

Kayıp sesler • Lost voices

Mansoureh Shoaiee

102 • 103

Kadın müzesi kurmanın zorluklarına dair: Bir İran deneyimi
How difficult it is to found a women's museum. An experience from Iran

Anna Di Giusto

110 • 111

Srebrenitsa ve soykırımın toplumsal cinsiyet anlatıları
Srebrenica and the gender narratives of the genocide

HATIRLAMA PRATİKLERİ • PRACTICES OF REMEMBRANCE

Meral Akkent

122 • 123

Hatırlamak direniştir • Remembering is resistance

Betül Gaye Dinç

146 • 147

Akşam Yemeği Sergisi – Müzeler için bir feminist pedagoji denemesi
The Dinner-Exhibition – An experiment in feminist pedagogy for museums

Morag Smith

158 • 159

“Koleksiyonlarımız sizin hikâyelerinizdir... Ve bunları anlatmak için SİZE ihtiyacımız var!”
“Our collections are your stories... And we need YOU to tell them!”

Fusun Ertuğ

170 • 171

“Özel Arşivler” ve “Görsel Arşiv” üzerinden kadın tarihini okumak
Reading women's history through “Personal Archives” and the “Visual Archive”

Elena Petricola

178 • 179

Kurumsal olmayan bir arşivin kadın anıları ve feminist bellek çalışmalarına dair
Practicing women's and feminist memories in a non-institutionalized archive

Maissan Hassan

184 • 185

Daha geniş kitleler için feminist anlatılar
Feminist narratives to wider audiences

Berna Ekal & Ülfe Taylı

194 • 195

Feminist bir hafıza pratiği • A case of feminist remembrance practice

Nazlı Eda Noyan

204 • 205

Animasyonun kadınları • Women in animation

EMPATİ VE İLETİŞİM • EMPATHY AND DIALOGUE

Karin Karakaşlı

214 • 215

Yer kaplayanların adıdır coğrafya
Geography is the name of those who occupy the land

Catherine M. King

222 • 223

Başka bir dünya için feminist hikâye anlatıcılığı
Feminist storytelling for another world

Clare Patey

234 • 235

Ayakkabımla bir mil • A mile in my shoes

Gaby Franger

244 • 245

Uzlaşma için diyalog: Sergi konseptleri
Dialogue for reconciliation: Exhibition concepts

Mina Watanabe

252 • 253

Sessizliği bozmak, gerçeği ve adaleti savunmak
To break the silence and take a stand for truth and justice

Ashley E. Remer

260 • 261

Kız çocuklarının mekânları: Bir küresel bellek projesi
Sites of Girlhood: A global memory project

Lindsay C. Harris

270 • 271

Yaratmayı umduğumuz dünya
The world that we hope to create

Michiko Saiki

278 • 279

Kırılgan bir müzik performansı ile dinleyiciye ulaşmak
Vulnerability: reaching an audience through musical performance

BELGELER • DOCUMENTS

Konferansın açılış mesajları • Opening remarks of the conference
288 • 289

Astrid Schönweger

294 • 295

Kadın müzelerine dair bildirge • A statement on women's museums

Konferansa katılan kurumlar • Organisations represented at the conference
296

Teşekkürler • Note of thanks

298

Linkler • Weblinks

303

Creating an Alternative Culture of Remembrance

*Meral Akkent*¹

About this book

How are feminist theory and the debates in the feminist movement reflected in the field of social memory? What role does feminist pedagogy play in transforming social memory? What feminist pedagogical approaches are being developed in women's and gender museums and sites of memory and how are they implemented? What methods do researchers, museum managers, educators and civil society activists working in the field of social memory propose? How can visitors be helped to respond to an exhibition and how can an exhibition lead to communication amongst visitors? These and similar questions were discussed at the 1st Asian and European Conference of Women's Museums "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance"², the conference this book is based upon.

The conference

The 1st Asian and European Conference of Women's Museums "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance" was organized by Istanbul Women's Museum in collaboration with Sabancı University Gender and Women's Studies Excellence Center (SU Gender) in Istanbul on 18–20 October 2018. The conference was attended by representatives of women's museums and archives, sites of memory, international organizations working in the field of museums, human rights activists, students and scholars in related fields from all over the world. The principal aim of the conference was discussing and evaluating how museums, archives and sites of memory interact with their audiences and how audiences interpret this interaction. In this context the potentials of feminist storytelling and other pedagogical tools focusing on gender and memory were discussed. During workshops and panels participants from different countries including Turkey, Japan, Scotland, Iran, Laos & New Zealand, Germany, Italy, Korea, Norway, England and USA explored various approaches to feminist memory work and pedagogy.

The conference brought together different forms of experiences and research from different countries to make visible, connect with one another, and develop feminist pedagogical approaches and tools for collective memory work. It was a meeting of people who had not known each other before, but

¹ Curator, Istanbul Women's Museum, www.istanbulkadinmuzesi.org/en

² The Asian and European Women's Museums Conferences are an initiative of the International Association of Women's Museums, IAWM. They are designed as biennial conferences in addition to the world women's museum conferences held every four years hosted by a women's museum. The first Asian and European Women's Museums Conference was hosted and organized by Istanbul Women's Museum and SU Gender in Istanbul in 2018. Conference blog: www.feministpedagojikonferansi.wordpress.com

Alternatif Hatırlama Kültürü Oluşturma

Meral Akkent¹

Kitabın arka planı

Feminist kuram ve feminist hareketin tartışmaları toplumsal hafıza alanına nasıl yansıyor? Toplumsal hafızanın dönüşümünde feminist pedagojinin rolü nedir? Kadın ve toplumsal cinsiyet müzelerinde ve hafıza mekânlarında hangi feminist pedagojik yaklaşımlar geliştiriliyor ve uygulanıyor? Araştırmacılar, müze yöneticileri, eğitimciler ve toplumsal bellek alanında çalışan sivil toplum aktivistleri hangi yöntemleri öneriyorlar? Ziyaretçilerle sergilerin ilişkisi ve ziyaretçilerin kendi aralarındaki ilişki, sergi aracılığıyla nasıl sağlanıyor? Kitabın içeriğini oluşturan bu ve bunlara benzer sorular, Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı'nda² tartışıldı.

Konferans

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı, İstanbul Kadın Müzesi ve Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ortaklığı ile 18–20 Ekim 2018'de İstanbul'da organize edildi. Konferansa, dünyanın farklı kıtalarındaki (kadın) müzeler(i) ve kadın arşivlerinin temsilcileri, hafıza ve müzecilik alanında çalışan uluslararası kuruluşlar, insan hakları aktivistleri, öğrenciler ve bu alanlarda çalışan akademisyenler katıldı.

Konferansın amacı müzelerin, arşivlerin ve hafıza mekânlarının ziyaretçilerle olan iletişimini ve ziyaretçilerin bu etkileşimi nasıl yorumladığını tartışmak ve değerlendirmektir. Bu bağlamda feminist hikâye anlatıcılığının açabileceği yeni alanlar ve toplumsal cinsiyet ve hafıza bağlamındaki pedagojik araçlar araştırıldı. Atölye ve panellerde, Türkiye, Japonya, İskoçya, İran, Almanya, Laos & Yeni Zelanda, İtalya, Kore, Norveç, İngiltere ve ABD gibi ülkelerden katılımcılarla, feminist hafıza çalışmalarında ve feminist pedagojideki farklı yaklaşımlar tartışıldı.

Böylece kolektif bellek çalışmalarında feminist pedagojik yaklaşımlar ve araçlar geliştirmek için, farklı ülkelerden farklı deneyimlerin ve araştırma yöntemlerinin bir araya gelmeleri, görünür olmaları ve bu deneyimlerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi sağlandı. Birbirlerinden beslenen alanlarda çalışan

¹ Küratör, İstanbul Kadın Müzesi, www.istanbulkadınmuzesi.org

² Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri konferansları, Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği'nin (IAWM) bir girişimidir. Bu konferans serisi, bir kadın müzesinin ev sahipliğinde dört yılda bir düzenlenen dünya kadın müzeleri konferanslarının yanı sıra, iki yılda bir düzenlenen konferanslar olarak tasarlandılar. İlk Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı, İstanbul Kadın Müzesi ve SU Gender ev sahipliği ve organizasyonu ile 2018'de İstanbul'da yapıldı. Konferans blogu: www.feministpedagojikonferansi.wordpress.com

were excited by the same subjects and shared similar outlooks. This guaranteed intensive discussions for three days till late in the night and led to new inspiring relationships between individuals and institutions working in similar areas. The organizers of the conference, speakers and participants alike were enthusiastic about the event. Clare Patey, curator of the Empathy Museum (London) expressed her view as follows: “Yesterday, I came from a conference in New York where we were discussing the future of storytelling. It was a three-day conference and at the end of day two, I had not seen a single woman on any panel. Here, I feel at home and empowered in a way that I did not there.” (Feminist storytelling is different!)

The book

The present publication¹ is a selection of the presentations held at the conference. The focus was laid on the question of how feminist pedagogical practices can be applied in (women’s) museums and in memory sites. The texts are meant to help initiate a process in which sites of remembrance can be turned into experimental sites for democratic participation.

The book deals with manifestations of feminist pedagogical practices in (women’s and gender) museums and memory sites. Feminist pedagogy is a gender-based tool that accepts multiple identity characteristics of the individual and aims at indi-

vidual and social transformation. This tool provides an opportunity to discuss multiple oppression and discrimination processes, to make them visible, to enable learners and teachers to be aware of authoritarian tendencies, to emphasize the emotional dimension of learning, to gain skills to produce and apply alternatives and to develop an understanding of freedom. The texts in this book reflect this broad understanding of feminist pedagogy.

The book is divided into four parts. The three main chapters “Culture of remembrance”, “Practices of remembrance” and “Empathy and dialogue” present – in 25 articles – impressive examples of feminist pedagogy practice taken from the work of (women’s and gender) museums, sites of memory and applied social research. The final part contains some additional documents from the conference.

The authors of the articles are from Japan, Laos & New Zealand, Scotland, USA, Iran, Turkey, Italy, Germany, Egypt and England. They work in women’s museums with and without physical buildings, in women’s museums opened in exile, in archives, in women’s libraries, women’s welfare institutions, in private museums where feminist pedagogy is used, in state museums or non-governmental organizations doing memory work or they conduct applied academic research.

The articles deal with inequality, immigration, war, different forms of violence and prejudices deeply affecting women’s lives. But at the same time they show that there is no silence. We read about practices for social peace, reconciliation, about creating empathy, dialogue and sustainability. The texts are inspiring, give hope and open up new perspectives through the transformative power of feminist storytelling.

Chapter I: Culture of remembrance

The first chapter comprises nine articles showing how women’s stories can be integrated into col-

1 The present publication is the second book published by Istanbul Women’s Museum. The first publication *Women’s Museums: Center of Social Memory and Place of Inclusion* was published in 2017. It contains articles on examples of women’s museums which use intersectional approaches and inclusive practices and shows how they are implemented by these institutions through educational programs. Meral Akkent (ed.) (2017): *Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân // Women’s Museums: Centre of Social Memory and Place of Inclusion*. Turkish/English. Istanbul: Güldünya Yayınları. To download: bit.ly/2kfdmNb

ama henüz tanışmayan kişiler ve kurumlar arasında yeni ilişkilere de vesile olan bu toplantı, aynı konunun heyecanlandığı insanları zenginleştirdi. Organizatörler, konuşmacılar ve katılımcılar için aynı oranda zevkli geçen konferans için, Empati Müzesi küratörü Clare Patey şöyle diyecekti: “Dün New York’taki bir konferanstaydım. Hikâye anlatıcılığının geleceğini üç gün boyunca tartıştık. İkinci günün sonunda da hiçbir panelde, henüz bir kadın görememiştım. Burada kendimi, orada hissetmediğim kadar iyi ve güçlü hissediyorum.” (Feminist hikâye anlatıcılığının farkı da, bu olsa gerek!)

Kitap

Bu kitap¹, konferanstaki sunumlardan sadece (kadın) müzeler(in)de ve hafıza mekânlarında feminist pedagojinin nasıl uygulanabileceğini konu eden metinleri içeren bir seçkiden oluşuyor. Bu seçki, hafıza alanında çalışan kurumları, demokratik katılım laboratuvarlarına dönüştürecek bir süreci geliştirmek için esinlendiriyor.

Kitabın yazıları, (kadın ve toplumsal cinsiyet) müzeler(in)de ve hafıza mekânlarındaki feminist pedagojik uygulamaların tezahürlerine odaklı, geniş bir alanı kapsıyor. Feminist pedagoji, bir araçtır: Bireyin çoklu kimlik özelliklerini kabul eden, bireysel ve toplumsal dönüşümü amaçlayan, toplumsal cinsiyete duyarlı bir araç. Bu araç, çoklu baskı ve ayrımcılık süreçlerini tartışma, onları görünür kılma, öğrenenlerin ve öğretenlerin otoriter eğilimlerin bilincinde olmalarını sağlama, öğrenmenin duygusal boyutunu vur-

gulama, alternatifler üretme ve bunları uygulama becerilerini kazandırma ve özgürlük bilincini geliştirme şansı verir. Kitaptaki yazılar feminist pedagojinin bu geniş içeriğini yansıtıyorlar.

Kitap dört bölümden oluşuyor. “Hatırlama kültürü”, “Hatırlama pratikleri”, “Empati ve iletişim” başlıklı üç ana bölümden; (kadın ve toplumsal cinsiyet) müzelerin(in), hafıza mekânlarının ve uygulamalı akademik araştırmaların, etkileyici feminist pedagoji pratikleri örneklerini içeren 25 makale bulunuyor. Son bölüm konferansla ilgili ek belgeleri içeriyor.

Yazarlar Japonya, Laos & Yeni Zelanda, İskoçya, ABD, İran, Türkiye, İtalya, Almanya, Mısır ve İngiltere’den. Mekânlı, sanal ya da sürgünde açılmış kadın müzelerinde; arşivlerde; kadın kütüphanelerinde; kadın destek kurumlarında; feminist pedagojinin uygulandığı özel müzelerde ya da devlet müzelerinde; hafıza çalışmaları yapan sivil toplum kuruluşlarında çalışıyorlar veya uygulamalı akademik araştırmalar yapıyorlar.

Kadın yaşamlarını derinden etkileyen eşitsizlik, göç, savaş ve farklı şiddet çeşitleri, önyargılar yazıların ortak konularını teşkil ediyor. Fakat aynı zamanda bu yaşananlara sessiz kalmayan, toplumsal barış, uzlaşma, empati, iletişim ve sürdürülebilirlik konularında yapılan çalışmalar da yazıların birleştirici öğeleri. İlham verici ve umutlandırıcı bu metinler, feminist hikâye anlatıcılığının dönüştürücü gücüyle yeni bakış açıları sunuyor.

I. Bölüm: Hatırlama kültürü

İlk bölümde kadınların öykülerinin kolektif belleğe nasıl entegre edilebileceğini tartışan ve alternatif hatırlama kültürü oluşturma amaçlı feminist müdahale örneklerini sunan dokuz yazı yer alıyor.

Aylin Vartanyan, *Eşikte karşılaşmalar* başlıklı yazıda, anlatılmamak için direnen hikâyelerin yüzeye çıkmasına yardımcı olacak, yürüme ve fotoğraf

1 İstanbul Kadın Müzesi’nin “Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân” isimli ilk kitabında, kadın müzeleri örneklerinde kesişimsel ve kapsayıcı çalışma yöntemleri ve bu müzelerin eğitim programları tartışılıyor. Meral Akkent (Der.) (2017): *Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân // Women’s Museums: Center of Social Memory and Place of Inclusion*. Türkçe/İngilizce. İstanbul: Güldünya Yayınları. İndirmek için: bit.ly/2kfdmNb

lective memory. They present examples of feminist interventions in storytelling to create an alternative culture of remembrance.

Aylin Vartanyan's contribution *Encounters in the liminal space* is about bringing women's silenced stories to the surface with the help of walking and photographing. In her project Vartanyan opens up spaces for a new culture of remembrance both for women participating in the project and for the history of women in her city in general. A *neighbourhood's never-ending transformation through women's eyes* by Berrak Tuna, Ekin Çiftçi and Elif İrem Koç tells stories of women sex workers, artists, craftswomen, businesswomen and housewives through photos, voice recordings and videos to archive the impact of urban change on women's lives. They evaluate their work and produce resources for an inclusive culture of remembrance. In the article *All that remains: "... because it was not a historical building!"* Meral Akbaş and Özge Kelekçi document the destruction of a part of Ulucan Prison in Ankara, which stands for a traumatic aspect in women's history.

In *Who are we looking up to?* Terri Bell-Halliwel analyzes the data from a small field work project in which a group of women – students, teachers, academics, artists and activists – examined sculptures in Istanbul from a gender perspective. She invites us to seek an alternative to a biased culture of remembrance. In *How a city remembers. A museum discussion on gender mapping of a city* Tijana Jakovljević-Šević offers an example from Germany about who is or is not remembered in a city. She analyzes the street names in her city and examines the city's policy of remembrance. Her work was used in the exhibition "How Feminine is the City: Fuerth and its Sister Cities" organized in 2018 by the Museum of Women's Culture Regional-International.

Elif Çiğdem Artan's *Migrant women's reminiscence box in Frankfurt* describes the concept and the development of a memory project within the

context of the "Library of Generations" (Bibliothek der Generationen), an inclusive project of remembrance by *Historisches Museum Frankfurt*. A culture of remembrance is ideally inclusive. In reality, cultures of remembrance are often biased, gender-blind and ignore diversity in society. In Artan's project migrant women had the chance of showing up an alternative by representing themselves in the museum. In *Lost voices* Zeyneb Yaş presents her research about women *dengbêj* and vocal artists, who have made great contributions to Kurdish music. She describes her archive work, whose aim is to protect these women from oblivion.

Mansoureh Shoaajee, the founder of the Iranian Women's Movement Museum in exile (2018), documents in her article *How difficult it is to found a women's museum. An experience from Iran* the difficult and challenging process of establishing a women's museum. Anna Di Giusto in *Srebrenica and the gender narratives of the genocide* examines evolving patterns of memorialization of a very recent war and calls for an alternative gender-sensible culture of remembrance.

Chapter II: Practices of remembrance

In the second chapter of the book eight articles offer encouraging examples of feminist memory practice.

In *Remembering is resistance* Meral Akkent describes the exhibition "unEXPOSED?" of Istanbul Women's Museum (Turkey) as an example of applied feminist museum pedagogy and recommends it as a model for creating dialogue in/through an exhibition. Betül Gaye Dinç in *The Dinner Exhibition – An experiment in feminist pedagogy for museums* also focuses on how dialogue can be created about exhibitions and shows up ways to do so based on her comic book featuring figures from Istanbul Women's Museum.

çekme projesini anlatıyor. Vartanyan bu çalışmayla, hem çalışmaya katılan kadınlar hem de kent kadın tarihi için yeni bir hatırlama kültürü için alan açıyor. Berrak Tuna, Ekin Çiftçi ve Elif İrem Koç, *Kadınların gözünden bir muhitin nihayetsiz dönüşümü* başlıklı yazıda, aynı mahallede yaşayan seks işçisi, esnaf, sanatkar, zanaatkar, ev kadını ve işletmeci kadınlarla yaptıkları ses kayıtları, fotoğraf ve video çekimleriyle, kadınların gözünden kentsel değişimin kadın hayatlarına etkisini arşivliyorlar. Çalışma sonuçlarını farklı formatlarda değerlendirerek, kapsayıcı bir hatırlama kültürü için kaynak üretiyorlar. Meral Akbaş ve Özge Kelekçi, Ankara'daki Ulucanlar Cezaevi binasının yıkılan bir bölümü örneğinde, kadın tarihinde travmatik bir kesite tanıklık eden bir mekânın yok edilme sürecini, *Geriye kalan: "Yıkıldı, çünkü tarihi eser değildi!"* başlıklı yazıda belgeliyorlar.

Terri Bell-Halliwell, öğrenciler, öğretmenler, akademisyenler, sanatçılar ve aktivistlerden oluşan bir grup kadınla birlikte, İstanbul'daki heykelleri toplumsal cinsiyet bakış açısıyla inceledikleri küçük bir saha çalışmasının verilerini *Kimlere hayranlık ve saygıyla bakıyoruz?* yazısında analiz ediyor ve cinsiyet eşitliğinin olmadığı bir hatırlama kültürüne karşı, alternatif oluşturmaya davet ediyor. Tijana Jakovljević-Šević, *Kent nasıl hatırlar? Kentin toplumsal cinsiyet haritalamasına dair bir müze tartışması* başlıklı yazıda, kentte kimlerin anıldığı ya da anılmadığı konusuna Almanya'dan bir örnek sunuyor. Kentinin sokak adlarını ve hatırlama politikasını inceliyor, bu verileri 2018'de Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi'nde (*Museum Frauenkultur Regional-International*) yapılan "Şehir ne kadar dişil? Fürth ve kız kardeş şehirleri" isimli sergiye değerlendiriyor.

Elif Çiğdem Artan, *Göçmen kadınların Frankfurt'taki hafıza kutusu* başlıklı yazıda bir hafıza projesinin konseptini tartışıyor, projenin etaplarını; Frankfurt Tarih Müzesi'nin (*Historisches Museum Frankfurt*), "Nesiller Kütüphanesi" isimli, kapsayıcı hatırlama kültürü projesi bağlamında örnekliyor.

Hatırlama kültürü kapsayıcıdır. Fakat hatırlama kültürlerinde çoğunlukla ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet körlüğü olduğu gibi, toplumdaki kültürel çeşitlilik de gözardı edilebilmektedir. Göçmen kadınlar, Artan'ın projesinde kendilerini müzede temsil ederek, böyle bir eksikliği giderme şansı buldular. Zeyneb Yaş, *Kayıp sesler* başlıklı yazısında Kürt müziğine *dengbêj* ve ses sanatçısı olarak büyük katkıları olan kadınlar hakkında yaptığı geniş araştırma projesinin gerekçelerini anlatıyor. Bu kadınları unutulmaktan korumak için oluşturduğu arşiv çalışmasını tanıtıyor.

Kadın müzeleri tarihinde diasporada açılan ilk kadın müzesi olma özelliğini taşıyan "İran Kadın Hareketi Müzesi"nin (2018) kurucusu Mansoureh Shoajee, *Kadın müzesi kurmanın zorluklarına dair: Bir İran deneyimi* isimli yazısında, kadın müzesi kurarken karşılaştığı sorunlu ve engellerle dolu zor süreci belgeliyor. Anna Di Giusto, çok yakın zaman önce yaşanan bir savaşın anılaştırılma kalıplarını, *Srebrenitsa ve soykırımın cinsiyet anlatıları* isimli yazıda inceliyor ve toplumsal cinsiyete duyarlı alternatif bir hatırlama kültürü talep ediyor.

II. Bölüm: Hatırlama pratikleri

Kitabın ikinci bölümündeki sekiz yazı, heveslendirici ve teşvik edici feminist hafıza pratiği örnekleri sunuyor.

Hatırlamak direniştir başlıklı yazıda, Meral Akkent, İstanbul Kadın Müzesi'nin *İfşa Etmeden? / un-EXPOSED?* adlı sergisinin, uygulamalı feminist müze pedagojisi sürecini inceliyor ve bu konsepti sergi ve ziyaretçi diyalogu oluşturan bir model olarak öneriyor. Betül Gaye Dinç, *Akşam Yemeği Sergisi: Müzeler için bir feminist pedagoji denemesi* başlıklı yazıda, müze ve ziyaretçi diyalogu konusuna "çizgi romanı bir müze materyali olarak nasıl kullanabilirim?" sorusuyla, yazarı ve çizeri olduğu çizgi roman bağlamında cevap arıyor.

In *Our collections are your stories... And we need YOU to tell them!* Morag Smith from Glasgow Women's Library (Scotland) shows up ways of how to combine library and museum work in order to inspire women to be active in the library with a view of creating women's archives and exhibitions. Füsün Ertuğ in *Reading women's history through "Personal Archives" and "Visual Archive"* primarily focuses on the Personal Archives and the Visual Archive, two of the many collections of Women's Library and Information Center Foundation (Turkey). She states the importance of donating women's personal archives for writing women's history. In *Practicing women's and feminist memories in a non-institutionalized archive* Elena Petricola discusses new creative ways used to ensure the sustainability of the Archivio delle donne in Piemonte – ArDP (Italy). Maissan Hassan from Women and Memory Forum Cairo describes in her article *Feminist narratives to wider audiences* the challenges of presenting women's collections, oral histories and tape archives in a feminist exhibition, which resulted in the idea of founding a women's museum in Egypt.

Berna Ekal and Ülfet Taylı in *A case of feminist remembrance practice* explain their concept of memory studies used in the writing process of a book which was prepared to celebrate 25 years of volunteer work for Mor Çatı, Purple Roof Women's Shelter Foundation (Turkey). In *Women in animation* Nazlı Eda Noyan introduces the website she created to find answers to the questions of how many women were involved in the animation sector or animation production in Turkey, who these women were and what their stories are.

Chapter III: Empathy and dialogue

The third chapter of the book contains nine articles dealing with communication concepts. They focus on the relationship between empathy and the creation of the world we dream of.

Karin Karakaşlı in *Geography is the name of those who occupy the land* emphasizes that storytelling is the only means for regaining social peace. In *Feminist storytelling for another world* Catherine M. King points out that the feminist storytelling Global Fund for Women (USA) uses in art and media has the potential to engage audiences in an emotional and a personal way when dealing with difficult subjects.

Clare Patey explains in *A mile in my shoes* the interactive concept of the Empathy Museum (England) and states that empathy can not only transform personal relationships, but also help tackle global challenges such as prejudice, conflict and inequality. In *Dialogue for reconciliation: Exhibition concepts* Gaby Franger discusses the concepts of comparative research and exhibitions about women's lives locally, regionally and globally in Museum of Women's Cultures Regional – International (Museum Frauenkultur Regional-International) in Germany. Mina Watanabe in *To break the silence and take a stand for truth and justice* reflects the work of Women's Active Museum on War and Peace, WAM (Japan), and shows ways in which war crimes against women can be commemorated, recorded and networks can be created.

Ashley Remer introduces in *Sites of Girlhood: A global memory project* the new global project of Girl Museum (Laos & New Zealand) as an opportunity to create social solidarity, to commemorate places of girls in history and to create sites of memory in honour of girls. In *The world that we hope to create* Lindsay C. Harris describes the museum education programs of Brooklyn Museum (USA) for young people, which are inclusive, intersectional, gender-sensitive, empowering and enable young people to be active.

Michiko Saiki presents in her paper *Vulnerability: reaching an audience through musical performance* the empathy-oriented concept of her project "The Voices of Women" and describes how she uses her voice, body and music to draw attention to gender stereotypes.

Koleksiyonlarımız sizin hikâyelerinizdir... Ve bunları anlatmak için SİZE ihtiyacımız var! isimli yazıda Morag Smith, Glasgow Kadın Kütüphanesi (*Glasgow Women's Library, İskoçya*) örneğinde kadınların hangi yöntemlerle kadın arşivleri ve sergiler oluşturmaları için aktif olmaya teşvik edildiğini ve kütüphane ve müze çalışmalarının birbiriyle nasıl kesişebileceğini anlatıyor. Füsun Ertuğ, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın koleksiyonları arasında bulunan Özel Arşivler ve Görsel Arşiv başlıklı kategorilerde yapılan çalışmaları, "Özel Arşivler" ve "Görsel Arşiv" üzerinden kadın tarihini okumak adlı yazıda tartışıyor ve kadın tarihi çalışmaları için, kadınların kişisel arşivlerinin bağışlanması'nın önemini belirtiyor. Kurumsal olmayan bir arşivin kadın anıları ve feminist bellek çalışmalarına dair başlıklı yazıda Elena Petricola, Piyemonte Kadın Arşivi'nin (*Archivio delle donne in Piemonte – ArDP, İtalya*) sürdürülebilirliğini sağlamak için uyguladığı yeni ve yaratıcı yöntemleri tartışıyor. Kadın ve Hafıza Forumu (*Women and Memory Forum, Kahire*) üyesi Maissan Hassan, *Daha geniş kitleler için feminist anlatılar* adlı makalesinde feminist bir sergide; kadınlarla ilgili objeleri, sözlü tarih malzemelerini ve belge arşivlerini sunarken karşılaşılan güçlüklerle başa çıkma konusunda yaptıkları tartışmaları ve Mısır'da bir kadın müzesi kurma fikrinin oluşma sürecini inceliyor.

Berna Ekal ve Ülfet Taylı, *Feminist bir hafıza pratiği* adlı yazıda, Mor Çatı'nın 25. yılı kutlamaları için, vakfın 25 yıllık çalışma pratiğini aktarma ve Mor Çatı gönüllülerinin deneyimi görünür kılma amacıyla hazırladıkları kitabın konseptini ve oluşma sürecini, hafıza çalışmalarının kavramlarıyla tartışıyorlar. *Animasyonun kadınları* yazısında Nazlı Eda Noyan, "Türkiye'de, animasyon sektöründe ya da animasyon üretimindeki kadınlar nerede?", "Bu alanda ne kadar kadın var?" ve "Bu kadınlar kimler?" sorularına cevap aramak için oluşturduğu web sitesini tanıtıyor.

III. Bölüm: Empati ve diyalog

Kitabın üçüncü bölümündeki dokuz yazıda sunulan iletişim konseptleri, empati kurmanın yaşamayı hayal ettiğimiz dünyayı yaratmakla olan ilişkisini görünür kılıyorlar.

Karin Karakaşlı, *Yer kaplayanların adıdır coğrafya* başlıklı yazıda, hikâye anlatıcılığının toplumsal barışı inşa etmenin biricik yöntemi olduğunu vurguluyor. Catherine M. King, *Başka bir dünya için feminist hikâye anlatıcılığı* başlığıyla, Küresel Kadın Fonu'nun (*Global Fund for Women, ABD*) sanat ve medya araçlarıyla yaptığı feminist hikâye anlatıcılığını örnekleyerek, bu yöntemin sorunlardan bahsedilen durumlarda, insanları duygusal ve kişisel olarak bu tür konularla ilgilenmeye sevkettiğine işaret ediyor.

Clare Patey, *Ayakkabımla bir mil* başlıklı yazıda, Empati Müzesi'nin (*Empathy Museum, İngiltere*) etkileşimli konseptini anlatıyor ve empatinin ilişkileri sadece kişisel anlamda dönüştürmediğini, aynı zamanda önyargı, çatışma ve eşitsizlik gibi küresel sorunların da üstesinden gelmeye yardımcı olabileceğini ifade ediyor. *Uzlaşma için diyalog: Sergi konseptleri* başlıklı yazıda Gaby Franger, Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi'ndeki (*Museum Frauenkultur Regional-International, Almanya*) sergilerin; kadın yaşamlarını yerel, bölgesel ve küresel bir çerçevede, karşılaştırmalı araştırma yöntemleri kullanılarak sunan konseptini tartışıyor. Mina Watanabe, *Sessizliği bozmak, gerçeği ve adaleti savunmak* isimli yazıda, savaş ve çatışma durumlarında kadına yönelik savaş suçlarının hatırlanmasının, arşivlenmesinin ve iletişim ağları yaratılmasının yöntemlerini, Savaş ve Barışa Dair Aktif Kadın Müzesi'nin (*Women's Active Museum on War and Peace, WAM, Japonya*) projeleri bağlamında irdeliyor.

Ashley Remer, *Kız çocuklarının mekânları: Bir küresel bellek projesi* başlıklı yazıda, Kız Çocukları

Chapter IV: Documents

The last part of the book contains three opening remarks addressed to the conference participants, a statement about women's museums, the list of the organizations participating in the conference as well as the source codes of the conference program and the documentary films of the conference.

The opening remarks characterize the broad spectrum of the conference, from solidarity to interdisciplinary studies, from partnership of museums and academies to activism, from inclusion to communication. These remarks very well characterize the understanding of Istanbul Women's Museum about what women's museums should be and do, its demands and dreams.

The Vice Rector of Sabancı University Şirin Tekinay states that one of the most important goals of her institution is achieving gender equality. In this context she emphasizes the importance of the collaboration of women's museums and the academia. Suay Aksoy, director of the International Council of Museums (ICOM), very clearly formulates the questions that are raised at the conference and points out that they are seen as questions of high importance by ICOM as well: "(...) do we provide multiple perspectives on the past, especially on the less pleasant aspects of history? Whose stories do we tell? Do we build platforms that invite people to tell and hear stories that spark discussion and motivate people to collaborate for a better tomorrow?" Mona Holm, chairwoman of the International Association of Women's Museums (IAWM), draws attention to the fact that the conference coincides with the 10th

anniversary of the women's museum network, the IAWM, and she points out that opportunities to meet and work together, such as the conference in Istanbul, are of the highest importance for the empowerment of women's museums.

The *Statement on women's museums* points out what makes women and gender museums different and tries to define their determining concepts. The document was drawn up in a workshop at the conference led by Astrid Schönweger, coordinator of the International Association of Women's Museums (IAWM).

Final remarks

Istanbul Women's Museum aims to increase the knowledge about gender-democratic, inclusive and participatory museums through exhibitions, international meetings and publications. The present publication documents current debates in women's and gender museums and memory sites with alternative practices. In this book, we, as a community of women's and gender museums, where feminist pedagogy is applied with a vision of social change and liberation, describe how we understand ourselves as museums, how we form our concepts and how we communicate. But, of course, in doing our work we collaborate with other museums, archives, sites of memory, activists and researchers, because we all inspire each other. Istanbul Women's Museum will continue to draw attention to gender hierarchy and cultural bias in institutions of history and culture, to present alternatives developed to overcome inequality and to shape the world we hope to create.

Müzesi'nin (*Girl Museum*, Laos & Yeni Zelanda) yeni global projesini tanıtırken, bu çalışmayı; hem kız çocuklarının tarihteki yerini anma hem de kız çocukları onuruna hafıza mekânları oluşturmak için bir toplumsal dayanışma fırsatı olarak gerekçelendiriyor. Brooklyn Müzesi'ndeki (*Brooklyn Museum*, ABD) kapsayıcı, kesişimsel, toplumsal cinsiyet konusuna duyarlı, güçlendirici ve gençlere aktif olabilecekleri alanlar açan müze eğitimi programlarının konseptini, Lindsay C. Harris, *Yaratmayı umduğumuz dünya* başlıklı yazıda tartışıyor.

Michiko Saiki, empati yaratma amacıyla tasarladığı “Kadınların Sesleri” projesini, *Kırılgan bir müzik performansıyla dinleyiciye ulaşmak* adlı yazıda tanıtıyor. Cinsiyet klişelerine dikkat çekmek için sesini, bedenini ve müziğini nasıl kullandığını açıklıyor.

IV. Bölüm: Belgeler

Son bölümde, konferansın üç açılış mesajı, kadın müzeleri bildirgesi, konferansa katılan kurumların listesi, konferansın belgesel filmleri ve konferans programının kaynak kodları yer alıyor.

Açılış mesajları, konferansın dayanışmadan disiplinlerarası çalışmalara, müze ve akademi ortaklığından aktivizme, kapsayıcılıktan iletişime uzanan geniş çerçevesini karakterize ederken, aynı zamanda İstanbul Kadın Müzesi'nin; kadın müzesi anlayışını, taleplerini ve hayallerini de dile getiriyor.

Konferansı ortak hazırladığımız kurum olan Sabancı Üniversitesi'nin Dekan Yardımcısı Şirin Tekinay, Sabancı Üniversitesi için toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmenin, kurumunun önde gelen hedefi olduğunu belirterek üniversite ve kadın müzesi işbirliğinin bu konudaki önemini vurguluyor. Uluslararası Müzeler Konseyi (*International Council of Museums*, ICOM) başkanı Suay Aksoy, konferansta da cevap aranan “Geçmişteki rahatsız edici gelişmelere dair farklı perspektifler sunabiliyor muyuz? Kimlerin hikâyelerini anlatıyoruz? İnsanların kendi hikâyelerini anlatabilecekleri, başka hikâyeleri din-

leyebilecekleri, tartışmalar yürütebilecekleri ve daha iyi bir gelecek için işbirliği yapma motivasyonunu bulacakları platformlar oluşturabiliyor muyuz?” gibi soruları çok net dile getiriyor ve bu soruların, ICOM için de önemli olan sorular arasında bulunduğu işaret ediyor. Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği (*International Association of Women's Museums*, IAWM) başkanı Mona Holm, aynı zamanda ilk Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri konferansı da olan bu buluşmanın, IAWM'nin 10. kuruluş yıldönümüne rastladığını belirterek, bu tür buluşmaların kadın müzelerinin güçlenmesindeki önemini belirtiyor.

Kadın müzelerine dair bildirge, kadın ve toplumsal cinsiyet müzelerinin farklılıklarını ve belirleyici kavramlarını listeliyor. Belge, IAWM koordinatörü Astrid Schönweger'in yönettiği bir çalıştayda hazırlandı ve konferansta da sunuldu.

Bitirirken

İstanbul Kadın Müzesi, sergiler, uluslararası buluşmalar ve yayınlarıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, kapsayıcı ve katılımcı müze konusundaki bilgiyi arttırmayı hedefliyor. Bu yayın, alternatif pratikler deneyen kadın ve toplumsal cinsiyet müzelerindeki ve hafıza mekânlarındaki güncel tartışmaları belgeliyor. Toplumsal değişim ve özgürleşme vizyonlu, feminist pedagojinin uygulandığı kadın ve toplumsal cinsiyet müzeleri topluluğu olarak; bu kitapta kendimizi nasıl tanımladığımızı, konseptlerimizi nasıl biçimlendirdiğimizi, nasıl iletişim kurduğumuzu betimliyoruz. Çalışmalarımızda elbette, diğer müzeler, arşivler, hafıza merkezleri, aktivistler ve araştırmacılarla işbirliği yapıyoruz, çünkü birbirimizden besleniyoruz. İstanbul Kadın Müzesi, eşitsizliğe karşı geliştirilen alternatifleri görünür yaparak, tarih ve kültür kurumlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kültürel ayrımcılığa dikkat çekmeye devam edecek. Yaratmayı umduğumuz dünyayı şekillendirmeyi sürdürecektir.

CULTURE OF REMEMBRANCE

HATIRLAMA KÜLTÜRÜ

Encounters in the Liminal Space

*Aylin Vartanyan*¹

For the past four years I have been working with five Armenian women living in Istanbul, facilitating walks in neighbourhoods or places of their own choice, as well as photography sessions and storytelling based on photos on digital platforms. This work is theoretically grounded in the Expressive Arts approach.

¹ Boğaziçi University School of Foreign Languages The Advanced English Division, Istanbul;
Boğaziçi University Peace Education Application and Research Center, Istanbul

Eşikte Karşılaşmalar

*Aylin Vartanyan*¹

İstanbul'da yaşayan beş Ermeni kadın ile yaklaşık dört yıldır kendi seçtikleri mahalle veya mekânlarda yürüme, fotoğraf çekme ve dijital ortamda hikâyelerini oluşturma konusunda kolaylaştırıcılık yapıyorum. Bu çalışmanın teorik altyapısını Dışavurumcu Sanat (Expressive Arts) yaklaşımı oluşturuyor.

¹ Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu İleri İngilizce Birimi, İstanbul;
Boğaziçi Üniversitesi Barış Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul

Expressive arts therapy was recognized as an academic field in the 1980s. The area is founded by renowned professors in the area such as Shaun Mc Niff, Paolo Knill, Margo Fuchs Knill, Stephen Levine and Ellen G. Levine at Lesley University in Boston and later at the European Graduate School in Switzerland. It is also adapted in the fields of education and conflict transformation.

The Armenian/half-Armenian or Islamized Armenian women belonging to the three separate age groups I worked with – whom I call my co-researchers – were born and raised in Istanbul or have lived in Istanbul for a long while. They all identify closely with the city. Our first meetings with them involve in-depth conversations and a sharing of their everyday practices. Then we set out for a walk. We stroll around in neighbourhoods or settings of their own choice and take photographs. This silent act of walking and photographing evokes the senses of the co-researchers, which plays an important role in bringing their silenced stories to the surface. Walking and gathering images, in particular, mark the beginning of the research process. The research women carry out during the walk in their preferred neighbourhoods is an act of detecting and removing the veil of fog induced by a denialist habitus – as termed by historian and academic Talin Suci-

yan – as well as an attempt of re-searching (searching once again) and finding their authentic selves. Some stories simply refuse to emerge of their own accord; they resist. The purpose of this work is to locate such resistant stories that, however, when finally brought to the surface, contribute to unravelling the knots in one's psyche. The process of formulating these stories also helps co-researchers discover a poetic language of their own. Through five concepts underpinning the Expressive Arts approach, I would like to share with you my experiences as to how the hidden knotted stories deep inside may be invited to the surface.

The phenomenological approach

The phenomenological approach constitutes the philosophical basis of expressive arts. What lies at the heart of this approach is experiencing the world as it appears to us, and acknowledging that people and things must be encountered without any premeditation or prejudice. In my work with these Armenian women, I was confronted with the following questions in particular in employing the phenomenological approach: to what extent may a woman walking around a familiar neighbourhood let go of her control over her thoughts and perceptions

Dışavurumcu sanat terapileri 1980'li yıllarda akademik bir alan olarak kabul görmüş ve 90'lı yıllarda Shaun Mc Niff, Paolo Knill, Margo Fuchs Knill, Stephen Levine, Ellen G. Levine gibi alanında tanınmış isimler tarafından Boston'da bulunan Lesley Üniversitesi'nde ve daha sonra da İsviçre'de bulunan European Graduate School'da geliştirilmiştir. Bu alan psikoloji dışında, eğitim ve çatışma dönüşümü alanlarında da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

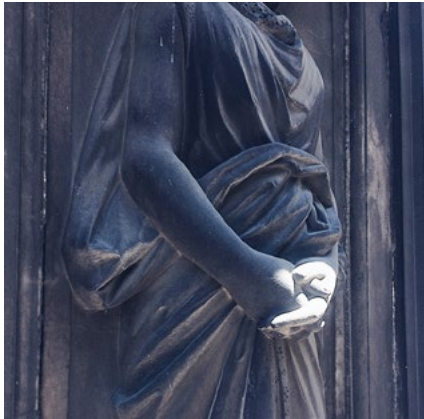
Birlikte çalıştığım üç ayrı yaş grubuna ait Ermeni/yarı Ermeni veya Müslümanlaştırılmış Ermeni kadınlar, ki ben onlara araştırma ortaklarım (co-researcher) diyorum, İstanbul'da doğmuş büyümüş veya uzun süredir İstanbul'da yaşayan ve kendini şehirle özdeşleştiren kadınlar. Onlarla ilk buluşmalarımız derinlemesine konuşmayla ve gündelik yaşam pratiklerimizi paylaşmakla geçiyor. Sonra yola koyuluyoruz. Kendi seçtikleri mahalle veya ortamlarda yürüyor ve fotoğraf çekiyoruz. Bu sessiz yürüme ve fotoğraf çekme eylemi kadınların duyularını uyandırarak kendilerinin bile farkında olmadıkları saklı hikâyelerini yüzeye çıkarmada önemli bir rol oynuyor. Özellikle yürüme ve imge toplama eylemi bir araştırma sürecinin başlangıcını oluşturuyor. Kadınların kendi seçtikleri mahallelerde yürürken yaptıkları araştırma kendilerini tekrar arama ve bulma eylemi olduğu

kadar, akademisyen-tarihçi Talin Suciyan'ın deyişiyle inkarcı habitus'ta var olmanın yarattığı sislerin farkına varma ve ayıklama eylemi aynı zamanda. Bazı hikâyeler kendiliğinden çıkmayı istemiyor, direnebiliyor. Bu çalışmanın amacı direnen, ancak yüzeye çıktığında da kişinin düşümlerini çözmede destek olacak hikâyeler. Aynı zamanda bu hikâyeleri oluşturma süreci, araştırmacı ortaklarının kendilerine özel şiirsel bir dil bulmalarına da hizmet ediyor.

Dışavurumcu Sanat yaklaşımının temelinde yatan beş kavram üzerinden derinlerde saklı kalmış, düşümlenmiş ve paylaşımı zor olan hikâyelerin nasıl yüzeye çıkabileceği konusunda deneyimlerimi paylaşmak istiyorum sizlerle.

Fenomenolojik yaklaşım

Dışavurumcu sanatın felsefi altyapısını fenomenolojik yaklaşım oluşturur. Bu yaklaşımın temelinde dünyayı bize görüldüğü şekliyle kabul etme hali vardır ve şeylere ve kişilere herhangi bir ön tasarlama veya ön yargı olmadan yaklaşma durumu kabul görür. Ermeni kadınlarla yaptığım çalışma sürecinde fenomenolojik yaklaşım özellikle şu sorularla karşıma çıkıyor: Tanıdık bir mahallede yürüyüş yapan bir kadın bir kamera lensinin arkasından dünyayla kurduğu

while relating with the material world through the lens of a camera? How does she cast aside her prior knowledge of familiar buildings, streets and things so that she can frame what she sees in a completely and utterly spontaneous encounter with her surroundings? As proposed by the prominent philosopher of the phenomenological approach, Martin Heidegger, it is in the moment of the state of “letting-go” (*Gelassenheit*) while strolling in the streets, that the co-researchers are able to invite the images that lie deep in their psyche to be crystallized in a photographic image. These images then form the essence of the story to be developed in the next stage.

Poiesis

Poiesis is one of the three concepts Aristotle makes use of on the path to understanding and experiencing the world. The other two are familiar to most of us, *theoria* (making sense of life through reflection and contemplation) and *praxis* (making sense of the world through action and practice). Differently from theory and practicing theory, *Poiesis* describes our state of making sense of ourselves and the world around us by making something or giving shape to an artwork.

Using the art-based research methodology widely employed in expressive arts, we engage in an artistic production with our co-researchers. Our aim is to create a space for the *arrival of truth* as mentioned by Heidegger and many more artists. The journey to truth is an arduous one that requires courage, since inviting the truth by way of making an artwork is not always an easy encounter. Yet, as we all know, transformations that remind us of our humanity and of the meaning of our lives are only possible through such encounters. How may we carry out this journey in public space – and thus transform – the language and body configured by power, by collecting photographic images and transforming these images into a poetic language? When I ask this question, I believe it is important to remember that art creates form by transcending existing frameworks.

I would also like to briefly touch upon the meaning of “poetry”. When speaking of being poetic what often comes to mind is a state of introversion, exploring one’s inner world cut off from the outer one. From a phenomenological perspective, we could say that poetry constitutes a stance against being reactive. In this sense, artistic production or giving form to a personal experience in public space via photography or poetic stories is an act of surrender-

© Aylın Vartanyan

ilişkisinde, algılarını ve düşüncelerini kontrol etme halini ne kadar bırakabiliyor? Önceden bildiği, tanıdığı binalarla, sokaklarla, şeylerle ilgili ön bilgilerini bir kenara bırakıp çevresiyle tamamen o anda kurduğu ilişki üzerinden gördüklerini bir fotoğraf karesinde nasıl toplayabiliyor? Fenomenolojik yaklaşımın önde gelen filozoflarından Martin Heidegger'in önerdiği gibi sokakta yürürken kendini bırakabilme hali (*Gelassenheit*) yakalanabildiği an, araştırma ortakları tinlerine dokunan imgeleri bir çerçeveye yerleştirebiliyor. Bu imgeler bir sonraki aşamada üretilecek olan hikâyenin özünü oluşturuyor.

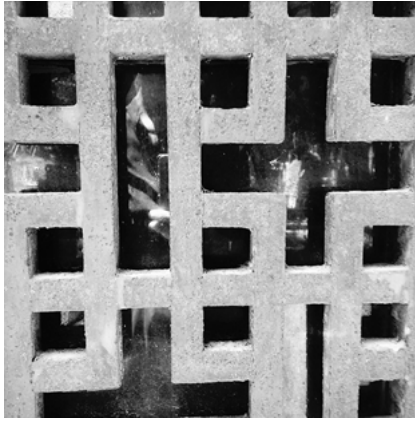
Poiesis

Poiesis Aristoteles'in dünyayı deneyimleme ve anlama yolunda kullandığı üç kavramdan biri. Diğerleri çoğumuzun aşına olduğu *theoria* (hayatı gözlemleyerek anlama) ve *praxis* (hayatı harekete geçerek anlama). *Poiesis* teoriden ve teoriyi hayata geçirmekten farklı olarak yaparak, elle şekil vererek kendimizi ve etrafımızdaki dünyayı anlayabilme halimizi betimliyor.

Dışavurumcu sanat çalışmalarında öne çıkan sanat tabanlı araştırma metodolojisinde, araştırmacı ortaklarıyla birlikte bir sanat üretimi gerçekleştiriyoruz.

Amacımız Heidegger'in ve daha birçok sanatçının da belirttiği gibi hakikatin gelişine alan açmak. Hakikate ulaşma yolculuğu cesaret isteyen bir yolculuk, zira hakikati, ortaya çıkan sanat eseri yoluyla davet etmek kolay bir karşılaşma olmayabiliyor. Hepimizin de bildiği gibi insan olduğumuzu ve hayatımızın bir anlamı olduğunu hatırlatan dönüşümler ancak bu karşılaşmalarla mümkün oluyor. Bizi dönüşüme davet eden bu yolculuğu iktidarın kurguladığı dili, bedeni kamu alanında harekete geçirip dönüştürerek, imgeler toplayarak ve tüm süreci şiirsel bir dile evirerek nasıl gerçekleştirebiliriz? Bu soruyu sorarken sanatın kalıpların dışına çıkarak biçimi ortaya çıkardığını hatırlamamızın önemli olduğunu düşünüyorum.

Şiirsel ne demek biraz da ona değinmek istiyorum. Şiirsel deyince aklımıza sıklıkla bir içe dönük olma hali ve dış dünyadan kendimizi soyutlayıp iç dünyamızda dolaşma hali gelebiliyor. Fenomenoloji temelli bir bakış açısıyla açıklayacak olursak, şiirsellik tepkiselliğe karşı bir duruş oluşturur diyebiliriz. Bu bağlamda sanatsal üretim veya kamu alanındaki öznel bir deneyime fotoğraf ve şiirsel hikâyelerle şekil vermek, yerleşik ve kabul görmüş bilgileri veya var olma hallerini yeni kurulan bir dille yeniden ele alabilme sürecine teslim olmak demektir. Başka bir deyişle şiirsellik, sanatın bir tepki değil eylem olma

© Aylin Vartanyan

ing. In this process, the poetic language created by the co-researchers challenges the established or widely accepted knowledge. In other words, poetic language demonstrates how aesthetic production is an action rather than a reaction. Thus, it invites people to look at even the most difficult stories in a positive light. Poetry is also the materialization of our inner soul reaching out to the outer world from within.

Poetry is also a state of being in which hope, passion and dreams are kept alive. Even when the stories that emerge are tough to bear, seeing the positive sides of the stories by giving up a reactive attitude, or without falling into the confines of the language of the oppressor is a process that requires courage and creativity. One of the proposals made by this work is that the only language that can lift us out of the spiral of the language of violence is poetic language as poetic language is a space of utterance in which linguistic rules may be re-configured and formed by each and every individual. Poetic language has no limits, and its possibilities are endless.

Liminality

One of the founding concepts of the practice of expressive arts is “liminality”. It is proposed and studied

by anthropologist Victor Turner. The expressive arts approach suggests that every process of artistic production happens at the threshold, in the liminal space.

Here is how Sten Lykke describes liminality:

“Liminality is a kind of fever which leaves the individual totally exhausted, with the possibilities of total freedom or being an automaton, a living corpse. (...) Liminality is the magic circus, the land of total loss of meaning. It's where you can meet death. But it's also where you can be transformed to resurrection to a new life” (Lykke, 2003). As may be gathered from Lykke's words, liminality is a space between fantasy and reality, where a person both loses and rediscovers herself. In every artistic production one must leave one's ego aside for a while in order to truly delve into the depths of one's psyche.

Low skill, high sensitivity

The expressive arts approach claims that every individual may practice art and engage in artistic production regardless of their artistic abilities, to the extent that he or she is able to relinquish him/herself to the flow of experience and be ready to meet the concrete work of art that emerges. The resulting artwork is not in a state of competition with any other

*Zor hikâyeler söz konusu olduğunda bile, üretilen hikâyenin

 içeriğindeki olumlu yanı görebilmek ve tepkisel olmadan,

 baskıyı yaratanın diline özenmeden veya o dilin kısıtlarına

 düşmeden aktarabilmek cesaret ve yaratıcılık isteyen bir süreçtir.
*

halinin altını çizer ve kişileri en zor hikâyelere bile olumlu bakabilmeye davet eder. Ayrıca şiirsellik tınımızın içselliğinden dış dünyaya ulaşma halidir.

Şiirsellik ayrıca ümidi, tutkuyu ve rüyaları ayakta tutabilme halidir de. Zor hikâyeler söz konusu olduğunda bile üretilen hikâyenin içeriğindeki olumlu yanı görebilmek ve tepkisel olmadan, baskıyı yaratanın diline özenmeden veya o dilin kısıtlarına düşmeden aktarabilmek cesaret ve yaratıcılık isteyen bir süreçtir. Bu çalışmanın önermelerinden biri de sadece şiirsel dilin bizi şiddet dilinin sarmalından çıkarabileceği yönündedir, çünkü şiirsel dilin kurallarını her birey yeniden kurgulayabilir ve oluşturabilir. Şiirsel dilin kısıtları yoktur ve olasılıklar sonsuzdur.

Eşiksellik (Liminal)

Dışavurumcu sanat pratiğinin yapı taşlarından biri olan eşiksellik (*liminal*) kavramı antropolog Victor Turner'ın sunduğu ve araştırdığı bir kavramdır. Dışavurumcu sanat yaklaşımı her sanat üretimi sürecinin bir tür eşikte olma hali olduğunu savunur.

Sten Lykke şöyle anlatıyor eşikte olma halini:

“Eşiksellik kişiyi harap edecek türden bir ateşlenme hali. Ancak bu haldeyken kişi bir otomat, yaşayan bir ceset olmaktan kurtulup onu özgürleştirecek po-

tansiyeli keşfedebilir. (...) Eşiksellik sihirli bir sirkir, anlamın kaybolduğu bir dünyadır. Ölümle karşılaşabileceğin yerdir. Ancak bu yer kendini dönüştürüp yeniden canlanabileceğin de yerdir.” (Lykke, 2003)

Lykke'nin sözlerinden de anlaşılacağı gibi eşiksellik kişinin hem kendini kaybettiği hem de yeniden keşfettiği gerçekle fantezi dünyası arasında bir alandır. Her sanat üretiminde kişinin kendi psikesinin derinliklerine ulaşabilmesi için egosunu bir süreliğine kenara bırakması gerekir.

Düşük beceri yüksek duyarlılık

Dışavurumcu sanat yaklaşımına göre her birey sanat yapabilir ve beceriden bağımsız olarak birey kendini deneyimin akışına bırakabildiği ve ortaya çıkacak somut sanat eserini karşılamaya hazır olabildiği sürece bir sanat üretimi yapabilir. Ortaya çıkan sanat eseri diğer hiçbir sanat eseriyle rekabet halinde değildir ve kişinin kendi özüne ulaşması yolunda iç sesinin ve duygularının somutlaşmış halidir.

İmgeyle diyalog

Bu çalışmanın bağlamında araştırmacı ortaklarını kendi hikâyelerine şekil vermeye götüren adım,

Even when the stories that emerge are tough to bear,

seeing the positive sides of the stories by giving up a reactive attitude,

or without falling into the confines of the language of the oppressor

is a process that requires courage and creativity.

artwork and is rather a concretization of the person's inner voice and emotions on the path to a true discovery of their essence.

Dialogue with the image

Within the context of this work, the step that leads the co-researchers to shape their own stories is related to the dialogue they establish with the images they collect. Certain questions may be posed in order to carry out this dialogue: if these images were living beings and had anything to say to the person in that very moment, what would they say? Are there commonalities among the collected images or distinguishing characteristics amongst them? What do these dialogues say about the person's emotional state in that particular moment?

The English word for "present" has two meanings: it signifies a state of being in the here and now and it also means *gift*. The photographs taken during the walks around the neighbourhood come as gifts to the co-researchers, at certain intersections or cross-sections in their lives, on their path to finding the stories that lie at their core. As women take inspiration from these photographs, writing their own poetic stories, their inner voices unravel all that is twisted into knots in their souls/psyche one by one.

Aurora's tale

The story by Aurora, one of my co-researchers, written in the Istanbul Armenian Catholic Cemetery is one of these stories.

Aurora is my co-researcher's self-given name. Her father is an Islamized Armenian, her father's mother is Armenian. Aurora's words correspond neatly to the photographs she has taken. Words and images meet to unearth Aurora's desire to be buried in Ani.

*"Death is, perhaps, rebirth in a way.
 Maybe only once I am reborn and die yet again will
 it be possible for me to be buried where I wish.
 For I am scared of not being able to
 be buried the way I desire...
 Perhaps my sole recourse is being
 buried in a place like Ani.
 Maybe it is possible to hide my body, which has and
 shall never belong anywhere, amongst these ruins.
 Two things so terribly fragmented/
 divided... What are they?
 They have all disappeared, gone from here, and I carry
 the weight of all these losses in my body, my heart...
 And most of all, in my belly.
 I've clasped my hands together tight, like this.*

© Aylın Vartanyan

topladıkları imgelerle kurdukları diyalog ile ilişkilidir. Bu diyalogu gerçekleştirmek için bazı sorular sorulabilir: Bu imgeler yaşayan varlıklar olsaydı ve kişiye o anda söyleyecek sözleri olsaydı neler derdi? Toplanan imgeler arasında bir ortaklık veya ayrıştırıcı bir özellik var mı? Bunlar kişinin o anki duygu durumu ile ilgili neler söylüyor?

İngilizce “present” kelimesi hem “şimdi”de olma hali hem de “hediye” anlamına geliyor. Mahalledeki yürüyüşler boyunca çekilen fotoğraflar, çalışmayı yapan kadınlara, özlerindeki hikâyelerini bulma yolunda hayatlarının küçük bir kesitinde bir hediye olarak geliyor. Kadınlar bu fotoğraf karelerinden ilham alıp şiirsel hikâyelerini yazarken, iç sesleri tinlerindeki düğümleri birer birer çözüyor.

Aurora’nın hikâyesi

Araştırmacı ortaklarından biri olan Aurora’nın İstanbul Ermeni Katolik Mezarlığı’nda yazılan hikâyesi bu hikâyelerden sadece bir tanesi.

Aurora araştırmacı ortağının kendi seçtiği ismi. Babası Müslümanlaştırılmış bir Ermeni, babaannesi Ermeni. Aurora’nın kullandığı kelimeler çektiği fotoğraf kareleriyle birebir örtüşüyor. Kelimeler ve imgeler buluşuyor ve Aurora’nın Ani’de gömülme arzusunu yüzeye çıkarıyor.

Ölmek, yeniden doğmak belki.

Belki ancak yeniden doğarsam ve yeniden ölürssem mümkün olacak istediğim yere gömülmek.

Çünkü ben korkuyorum istediğim gibi gömülememekten...

Belki ancak Ani gibi bir yere gömülmektir benim çarem.

Aslında hiçbir yere ait olmamış ve olamayacak olan bedenimi belki bu yıkıntıların arasında saklamak mümkündür.

Hem böylesine parçalanmış/bölünmüş iki şey... Ne ki?

Hepsi kayboldu, buradan gitti ve ben şimdi tüm bu kayıpların ağırlığını taşıyorum bedenimde, kalbimde...

En çok da karnımda.

Ellerimi sıkı sıkıya bağladım böyle.

Yuttuğum/yutkundüğüm ve taşlaşan

her şeyi taşımak istercesine.

Bu ağırlığı taşımak gerektiğine inandığım için.

İnanıyorum ve mümkün bence!

Bu taşlar ki eksikliğim benim, fazlalığım.

Gözümü kapattım onları gördüm.

Tüm o yıkıntıların arasından gelip

bir bir doldular karnıma.

Ve ben şimdi onları ait oldukları yere,

Ani’ye geri götürmek istiyorum.

Onlarla sanki bir duvar içisiymişim gibi, bir taş ustasıymışım gibi çalışmak istiyorum.

Bir bir örmek istiyorum.

As if to carry all that I've swallowed/gulped
 back and turned into stone inside me.
 Because I believe this burden must be borne.
 I believe this, and think it possible!
 These stones, which are my lack, my excess.
 I close my eyes, and I see them.
 From amidst all those ruins they
 come and fill up my belly.
 And now I wish to take them where
 they belong, back to Ani.
 I want to work them, as if I were a mason, a stone master.
 Laying them one by one.
 Putting each atop the other.
 Then pasting mortar in between.
 Retracing every erased fresco, eyes closed.
 By memory.
 Doing as I feel like.
 As if I'd been taught at birth.
 I want to engrave it here, in capital
 letters, in my own alphabet:
 "We were once here, and now I am here too!"
 Perhaps I may even write more,
 but I don't feel the need to.
 Then, when all is done and well, I want to
 sit right in the middle and sing a song.
 A lullaby, of the sort my grandmother would
 have sung me had she been alive.
 Have my voice hold all these stones,
 these walls, letters and pictures.
 Just as I have grasped this acacia branch.
 Let it hold them and take away all their woes.
 Then, finally, I may die at peace.
 No need for a burial either.
 I'll just lay down like that lady.
 I'll tuck myself away in a corner I consider my home.
 I'll close my eyes at the point where I'm closest to

the ground and the ground is closest to me.
 And I'll reach out to my belly and feel the
 emptiness on top of me, within me.
 That emptiness will feel good...
 I'll know that everything inside me is now
 around me, and this time I am within it.
 A stone,
 A home,
 Curling up on a stone at peace...
 Drifting asleep beneath a sky full of pictures,
 with the serenity of a self-made promise kept.
 Like a dream...
 How bizarre not to feel even a drop of solitude,
 Not to be afraid,
 Not to be cautious...
 Knowing that you have cut yourself loose of yourself,
 and of all those who say "no" "it can't be" "it won't be".
 Perhaps it is because all the women you
 know are in a picture over there,
 Or corresponding to an angel, and looking
 down on you as a second angel of sorts.

Kaynakça • Bibliography

Lykke, Sten (2003): "Liminal Spaces and the Nomad". *Poiesis: A Journal of the Arts and Communication*, 81–93.

© Aylin Vartanyan

Üst üste koymak her birini.
 Sonra aralarına sıva yapmak.
 Silinen tüm fresklerinin üzerinden geçmek gözüm kapalı.
 Ezbere.
 İçimden geldiği gibi.
 Sanki bana doğuştan öğretilmiş gibi.
 Bir bir kazımak istiyorum büyük
 harflerle, kendi alfabemle:
 "Buradaydık, ve artık ben de buradayım!"
 Belki daha fazlasını da yazabilirim
 ama gerek duymuyorum.
 Sonra her şey tamam olunca tam orta yerine
 oturup bir şarkı söylemek istiyorum.
 Babaannem yaşasaydı bana söyleyeceği
 türden bir ninni söylemek.
 Sesim ki tüm bu taşları, duvarları,
 harfleri ve resimleri tutsun.
 Tıpkı benim akasya dalını kavradığım gibi.
 Tutsun ve alsın tüm üzüntülerini.
 Sonra artık işte gönül rahatlığıyla ölebilirim.
 Gömülmeye de hiç gerek yok.
 Şu kadın gibi uzanveririm.

Ev saydığım bir köşeye kıvrılırım.
 Yerin bana ve benim yere en yakın değdiğimiz
 noktada gözlerimi kapatırım.
 Ve ellerimi karnıma götürür üzerimdeki,
 içimdeki boşluğu fark ederim.
 Bu boşluk bana iyi gelir...
 Bilirim ki etrafımdadır artık içimdeki her
 şey ve ben onun içindeyimdir artık.
 Bir taş,
 Bir yuva,
 Gönül rahatlığıyla bir taşın üzerine kıvrılma...
 İçi resimlerle dolu bir göğün altında kendine verdiği bir
 sözü gerçekleştirmiş olmanın huzuruyla uykuya dalma.
 Rüya gibi...
 Ne garip bir nebze yalnızlık hissetmemek,
 Korkmamak,
 Sakınmamak...
 Kendini, kendinden ve "hayır" "olmaz" "olmayacak"
 diyenlerden artık sıyrıldığını bilmek.
 Tamıdığın tüm kadınların orada bir resmin içinde,
 Ya da bir meleğe karşılık gelen ikinci bir melek
 olarak sana bakıyor olduğundandır belki de.

A Neighbourhood's Never-Ending Transformation through Women's Eyes

Berrak Tuna¹ & Ekin Çiftçi² & Elif İrem Koç³

In our project, we examine in the context of women's history the day and night clash around the Traditional Gevrek Bakery (Tarihî Alsancak Gevrek Fırını) and the Bournabad (Bornova) Street in Izmir. We document the history of this part of the town and its conflicts and transformations in the past with interviews with sex workers, artists, craftswomen, businesswomen, housewives and people grown up in the neighbourhood. We archive the urban physiognomy with consent-based anonymous or open identity voice recordings, photos and video shoots with experiential stories of women about the back streets of Alsancak. The output of our work will be a documentary film.

¹ Body positivity activist

² Pre-jury and festival coordinator at the Bursa International Children's Rights Film Festival

³ Master student, Department of Women's and Gender Studies, Ege University, Izmir

Kadınların Gözünden Bir Muhitin Nihayetsiz Dönüşümü

Berrak Tuna¹ & Ekin Çiftçi² & Elif İrem Koç³

Çalışmamızda, Tarihi Alsancak Gevrek Fırını ve Bornova Sokağı'nda gözlemlenen gece-gündüz çatışmasını, muhitin kadın tarihi bağlamında inceliyoruz. Bölgenin tarihselliğini ve geçmiş zamanlarda yaşadığı çatışma ve dönüşümleri; mahallede yaşayan seks işçisi, esnaf, sanatkar, zanaatkar, işletmeci kadınlar ile ev kadınları ve bölgede büyümüş kişilerle yapılan görüşmelerle belgeliyoruz. Rızaya dayalı anonim ya da açık kimlikli olarak kaydedilen ses kayıtları, fotoğraf ve video çekimleri, kadınların deneyimsel yaklaşımıyla aktardığı Alsancak'ın “arka sokakları”nın öyküleriyle kentsel fizyonomiyi arşivliyoruz. Çalışmamızın çıktısı, bir belgesel olacaktır.

¹ Beden olumlama aktivisti

² Bursa Uluslararası Çocuk Hakları Film Festivali Ön Jüri ve Festival Koordinatörü

³ Yüksek lisans öğrencisi, Ege Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümü, İzmir

We've been here for, let's say, 20 years. These people were here back then when we first met them 20 years ago. What right does anyone have to push them out? How is their belonging to this place any different from ours?

Throughout the history of the Turkish Republic and even before, the Alsancak district has been home to Izmir's most potent memory spaces in terms of ethnic diversity and cultural intersections. A bustling, pulsating heart of the city, Alsancak undeniably constitutes a social, economic and cultural center for both residents of Izmir as well as local and foreign tourists. Part of this is Bournabad street and its surroundings – a dynamic area, constantly changing in a demographically ever-fluctuating cycle, stage to dualistic conflicts and confrontations in more than one dimension.

There are very beautiful (Levantine and Greek) buildings here, and I've had some elderly friends recall piano music wafting out into the moonlit sky from those buildings that people used to live in. A pretty Rum (Greek) girl used to live here, and a beautiful Italian over there.

Izmir's Alsancak district was once home to streets full of traditional Levantine edifices standing back-to-back with modern apartment buildings, inns and tobacco warehouses where ships docking in the port used to deliver their load, and beer-houses run by non-Muslim women. Its demography, changing in favour of predominantly Muslim-Turkish migrants in the 1920s following the population exchange between Turkey and Greece after the foundation of the Republic, was once again altered in the wake of World War 2, and with the added influence of the political and economic climate, it assumed the character of a neighbourhood mainly characterized by shops and business places of artisans and merchants by the 1950s. In the following period it existed as a middle-class neighbourhood where the notion of "the Turkish nuclear family" materialized and neighbourhood culture took root. As an example of this, when we asked our 35-year-old participant Ceren about her first memory of the streets she grew up in, she recounted how her mother used to lay out an old rug in front of their apartment building for the kids of the neighbourhood, which she and her friends used to play on after school.

Biz 20 yıldır diyelim buradayız, bu insanlar biz yirmi yıl önce tanıştığımızda da buradaydı. Hani ne hakla sürülecekler ki? Ya da bizim buradaki yerliliğimizden ne farkı var onların?

Alsancak Mahallesi, Cumhuriyet tarihi ve öncesinden bu yana, etnik çeşitlilik ve kültürel kesişimsellik bakımından İzmir'in en güçlü hafıza mekânlarından birisi olmuştur. Kentin kalbinin attığı yerlerden olan Alsancak, hem İzmir'de yaşayanlar hem de yerli ve yabancı turistler için sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda merkezi bir konumdadır. Bu mekânlar arasında Bornova Sokağı çevresi, demografik olarak akışkan bir döngüyle, sürekli değişen ve içinde zıtlıklar barındıran çok boyutlu çatışmaların gözlemlendiği bir alandır.

Çok güzel binalar var ve o ev olarak kullanılanlardan (Y.N. "o ev" ifadesi ile Levanten ve Rum evlerine işaret edilmiştir) piyano seslerinin gece mehtapta gökyüzüne yayıldığı söyleyen ihtiyar ahbablarım olmuştur. Burada şöyle güzel bir Rum kızı oturuyordu, burada güzel bir İtalyan.

İzmir'in Alsancak Mahallesi, bir zamanlar tarihi Levanten yapıların bitişik nizam apartmanlarla sırt sırta verdiği sokaklara, bir dönem limana yanaşan gemilerin yük indirdiği hanlara, tütün depolarına ve gayrimüslim kadınların işlettiği birahanelere ev sahipliği yapmaktaydı. Cumhuriyetin ilanını takiben gerçekleşen Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi ile 1920'lerde yoğunluklu olarak Türk ve Müslüman kimlikli göçmenlerle değişen demografisi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tekrar değişim geçirmiş, politik ve ekonomik atmosferin de etkisiyle, 1950'lerde ağırlıklı olarak zanaatkâr ve tüccarların işyerlerinin olduğu bir muhite dönüşmüştür. Sonraki dönemde çekirdek aile kavramının vücut bulduğu ve mahalle kültürünün pekiştiği orta sınıf bir muhit olmuştur. Otuz beş yaşındaki katılımcımız Ceren, büyüdüğü sokaklar hakkında hatırladığı ilk anısını sorduğumuzda, annesinin apartmanın önüne mahal- lenin çocukları için kilim serdiğini ve üstünde arkadaşlarıyla okuldan sonra oyun oynadığını anlatmıştır.

Binalar el değiştirdi, öncelikle arsa olarak kullanılır diye, eski binalar bakımsız bırakılmış... Bakımsız bırakıldı, bilerek bazıları bakımsız bırakıldı.

The buildings changed hands, at first old buildings were left unkempt to be used as vacant plots... I mean they were left that way, some of them deliberately abandoned to dereliction.

Transformed in the 1920s, with rapid destruction at an unprecedented pace followed by equally speedy construction, Izmir carried the weight of symbolizing Westernization, modernization and the memory of the very first bullet fired in the name of independence and the Republican regime, but now has come to rest. Izmir thus turned slow, and slow changes make it easy to forget. They numb the memory. The former British Seaman's Hospital where Orthodox nuns once healed the wounds of those injured in World War 1, which then fell under German control in World War 2, has for instance been replaced by a Tourism High School, and the tobacco warehouses by public edifices belonging to the Chamber of Architects... A generation that used to swim across to Karşıyaka from Izmir's iconic seafront Kordon (i.e. promenade) without contracting dysentery has over the decades left its place to a youth condemned to a sea absolutely polluted by poison seeping out from nearby tanneries. Churches have burned down, those who managed to escape

have left, others have died, and those remaining have fallen silent. The Armenian District, which suffered the heaviest losses during the fire of 1922, has been made the site of the International Izmir Fair, home to festivities that never fail to drum up great public anticipation (Ürük, 2010). No matter all that has come to pass, in everyday life neighbours from different ethnic and religious backgrounds have kept befriending each other, enjoying coffee in each other's yards, and raising their children together.

From the 80s onwards, in the wake of the military coup of September 12, trans women began moving into the area, and the neighbourhood served as their living space, working place, and a site of struggle (Gürsu, E.; Elitemiz, S., eds., 2012). A supposed increase in crime rates claimed to be related to sex workers' clientele. This changed this area's place in the city's overall memory, and families with children moved out. When in 2010, Izmir's long-distance rail transport system İzban was opened to use, the "backstreets" became shortcuts to the train stops, resulting in increasing pedestrian circulation in the area. Car park operators came to enforce their own unwritten laws, and the transformation in urban fabric once again picked up speed. Alsancak was now even more in a state of flux than ever, and though its

© Tuna / Çiftçi / Koç

1920’lerde hiç olmadığı kadar hızlı bir yıkım ve ardından bir o kadar hızlı bir yapım ile dönüşen İzmir, ulusal hafızada batılılaşmanın, modernleşmenin, kurtuluşun ve Cumhuriyet rejiminin kurulması için atılan ilk kurşunun simgeselliğinin ağırlığı ile artık dingindir. İzmir yavaştır, yavaş dönüşümler unutmayı kolaylaştırır, belleği uyuşturur. Bir zamanlar Ortodoks rahibelerin Birinci Dünya Savaşı’nda yaralananlara درمان olduğu İngiliz Denizci Hastanesi, İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların kontrolüne geçmiş ve daha sonra bu hastanenin yerini Turizm Lisesi almıştır. Tütün depolarının yerini ise Mimarlar Odası kamu binaları ... Kordon’dan denize girip, Karşıyaka’ya yüzen ve dizanteri kapmayan bir nesil, on yıllar sonra deri işleyen tabakhanelerin atıklarından zehirlenmiş bir denize mahkûm olmuştur. Kiliseler yanmış, kaçabilen kaçmış, ölen ölmüş, kalanlar ise sessizleşmiştir. 1922 İzmir yangınında en büyük kayıp verilen yer olan Ermeni Mahallesi’ne İzmir Fuar’ı kurulmuş ve halk tarafından dört gözle beklenen şenlikler düzenlenmiştir (Ürük, 2010). Ne yaşanmış olursa olsun, günlük hayatta farklı din ve etnik kökenlerden komşular birbirleriyle dostluk edip, avlularda kahvelerini içip, çocuklarını birlikte büyütmüşlerdir.

Alsancak Mahallesi, 12 Eylül darbesi sonrası 80’lerden itibaren bölgeye taşınmaya başlayan trans

kadınların çalışma, barınma ve mücadele alanı olmuştur (Gürsu, E.; Elitemiz, S., 2012). Bu dönemde seks işçilerinin müşterilerinden dolayı arttığı söylenen suç oranı gerekçe gösterilerek, bölgenin kent belleğindeki konumu değişmiş ve çocuklu aileler buradan uzaklaşmıştır. 2010 yılında İzmir’in uzun mesafeli raylı sistem ulaşım aracı olan İzban’ın kullanıma açılmasıyla “arka sokaklar” İzban duraklarına giden kestirme bir yol haline dönüşmüş ve sokaklardaki yaya hareketliliği artmış, otopark işletmecileri kendi yasalarını yazmış ve kent dokusundaki değişim yeniden hız kazanmıştır. Alsancak artık hiç olmadığı kadar akışkandır ve cumbalar yerinde dursa da, mahallenin eski adı olan Punta, kent hafızasından büyük ölçüde silinmiştir. Bir kenti tümüyle değiştiren trajik İzmir yangınından ise artık kimse söz etmemektedir.

Muhitin merkezi konumu ve düşük emlak bedeli gibi etkenler nedeniyle, burasının sanat atölyeleri ve alternatif hizmet sektörü işletmelerinin tercih ettiği bir bölgeye dönüşmesi hızlanmıştır. Fakat tekrar artışa geçen emlak bedelleri, alt kültür ve yeni orta sınıf çatışmasını beraberinde getirmiş, bölgeyi olası bir rant sahasına çevirmiştir. Bu sebeple 80’lerden beri bu mahallede yaşamını sürdüren seks işçileri, yoğunlaştırılmış güvenlik önemleri adı altında sürdürülen çalışmaların ve soylulaştırma politikalarının

The city inscribes its autobiography in endless variations in the lives of its people.

In order to tap these sources, one must find those willing to speak

and then archive their accounts or narratives.

bay windows remained in place, the previous name of the quarter “Punta” had largely been erased from urban memory, while there was nobody left any longer to speak of the tragic great fire of Smyrna (Izmir), which had completely transformed an entire city.

The neighbourhood’s central location and low real estate prices have boosted its transformation into an ideal spot for art workshops and alternative businesses. As real estate prices are now once again on the hike, this has generated a conflict between subculture and the new middle class, turning the area into a potential field of opportunity for profit-seekers. It is therefore apparent that sex workers living in the neighbourhood ever since the 80s are now face to face with the threat of expulsion to other districts – as happened in Istanbul and Ankara during the 80s – as a result of policies of gentrification and steps taken within the scope of what are called “intensified security measures” (Tülük, 2016). When asked about her relationship with her trans neighbours, our 64-year-old participant and workshop-owner Sibel answered as follows: *They were here in the early 1980s too. Back then they would sing in tavernas. The way they earned a living was a bit more different, as I see it. It was better. Then they went off to Istanbul, they were chased out of Izmir. Their living conditions were made worse, much*

tougher in my opinion. The tavernas too closed down one by one.

All of these transformations have left the area’s inhabitants, with their varying social statuses, ethnic origins and identities, in a state of constant adaptation to new social and economic problems. Yet the traditional Alsancak Gevrek Bakery still remains as a dichotomous memory space embodying both Alsancak’s permanence/stability and its fluctuation/dynamism, incorporating a wide range of dichotomies within this flux. Regardless of class, race, religion or gender, everybody stands in the same line to buy the same pastry, thus levelled out, made equal in the line. At night, in the shifting order of things, the bakery becomes the source of yet another kind of “bread and butter”, thus functioning as a public embodiment of an ambivalent coexistence. Nights and days follow on each other’s tails, and a certain kind of harmony is born of this conflicting company.

The city is a living and breathing organism in a constant state of change and transformation, one that both affects and is affected by its inhabitants, and one that must bend to the winds of the political climate yet survive for as long as there are people who live in it. The city inscribes its autobiography in endless variations in the lives of its people. In order to tap

Kent, otobiyografisini kişilerin hayatları üzerinden, binlerce farklı varyasyonda yazar.

Bu anlatılara ulaşmak için anlatmaya hevesli birilerini bulmak

ve anlatıları arşivlemek gerekir.

bir parçası olarak, 80'li yıllarda İstanbul ve Ankara'da da yaşandığı gibi, farklı ilçelere sürgün edilme tehdidi altında kalmışlardır (Tülük, 2016). 64 yaşındaki atölye sahibi katılımcımız Sibel, mahalledeki trans komşularla ilişkisini sorduğumuzda şöyle yanıt vermişti: 1980'li yıllarının başlarında da vardı, o zamanlar tavernalarda şarkı söylüyorlardı. Daha değişikti geçim şekilleri bence. Daha iyiydi. Sonra onlar İstanbul'a gittiler, kovalandılar İzmir'den. Bence hayat, yaşam şartları zorlaştırıldı. Tavernalar da bir bir kapandı.

Tüm bu dönüşümler, bölgede yaşayan farklı sosyal statülerden, etnik kökenlerden ve kimliklerden kişilerin, ekonomik ve sosyal sorunlara sürekli adapte olarak hayatını sürdürmek zorunda olmasına yol açmaktadır. Ancak Gevrek Fırını, halen Alsancak'ın hem değişmezliğini hem de akışkanlığını, akışkanlığın içinde çeşitli çelişkili çatışmaları barındıran, gecesini ve gündüzünü, ayın iki yüzü gibi tek bedende yaşatan, zıtlıklar içeren bir hafıza mekânıdır. Gevrek Fırını'nda sınıf, ırk, inanç, cinsiyet fark etmeksizin herkes aynı kuyrukta, aynı gevreği almak için bekler, o sırada herkes birbirine denktir, gece olduğunda ise fırın başka bir düzenin ekme kapısına dönüşür ve bu ikircikli birlikteliği bedenselleştiren bir kamusal alan olarak işlev kazanır. Geceler gündüzleri kovalar ve çatışmanın biraradalığından harmoni oluşur.

Kent, durmadan dönüşen ve değişen, içinde yaşayan kişilerden hem etkilenen hem de onları etkileyen, politik atmosferin rüzgârına göre kendini bükme ama içinde yaşayan birileri olduğu sürece hayatta kalmak zorunda olan yaşayan bir organizmadır. Kent, otobiyografisini kişilerin hayatları üzerinden, binlerce farklı varyasyonda yazar. Bu anlatılara ulaşmak için anlatmaya hevesli birilerini bulmak ve anlatıları arşivlemek gerekir.

Hepimizin bildiği gibi geleneksel tarih yazımında, kadınlara pek değinilmez ya da kadın deneyimleri anlatılıyor dahi olsa, eril bir yazın vasıtasıyla anlatılır. Kadınlar bu dönüşümleri nasıl yaşadı, hayatları nasıl değişti, onlar neleri değiştirdiler, bunları birinci elden öğrenemeyiz. Bu durumun sonucu olarak, kadınların tarih boyunca nasıl dönüşümler yaşadığı, hayatlarının değişen siyasi ve sosyal atmosferden nasıl etkilendiği veya onların bu atmosferi nasıl değiştirdiği konusunda yeterli kayıt bulunmamaktadır. Biz bu sözlü tarih çalışmasını yaparken, kadınların deneyimlerini kendi cümleleriyle anlatabileceği, yaşadıkları alanla ve bu alanın üzerindeki tahakkümle ilgili fikirlerini belirtebilecekleri güvenli bir platform sağlamayı ve bunu arşivlemeyi amaçladık. 19. yüzyıldan bu yana sadece kültürel değil, aynı zamanda İzmir yangını ya da Yunanistan Türkiye nüfus mübadelesi gibi farklı fiziksel

these sources, one must find those willing to speak and then archive their accounts or narratives.

As we all well know, there is not much mention of women in traditional historiography, or even if women's experiences are incorporated, these are conveyed through a male perspective, so that we are usually unable to find first-hand accounts as to how women actually experienced these transformations, how their lives changed, or how they themselves came to enact change. As a result of this state of affairs, there is an absence of adequate record of the many transformations women lived through all throughout history, how their lives were affected by the changing political and social atmosphere or how they themselves actively changed this atmosphere.

In undertaking this oral history project, our aim was to provide a safe platform for women to convey their experiences in their own words and share their opinions on their living space and the domination exercised over it, and then archive their contributions. We wished to portray what women were doing throughout the not only cultural but also various physical transformations – such as the “great fire of Smyrna” and Greek-Turkish population exchange – that the Alsancak district, formerly known as Punta, underwent from the 19th century onwards, how they were affected by these changes, where they went or how newcomers led their lives, what kind of work they did etc.

In our study, we set out to examine the Traditional Alsancak Gevrek Bakery and Bournabad Street within the framework of personal urban history. The following words on the Traditional Alsancak Gevrek Bakery by one of our participants during an interview formed the backbone of our research: *In the morning you go and buy pastry. In the evening, you feel hungry not having eaten during the day, so you go and buy pastry. At noon, you can't bother to make lunch, so you buy pastry or simit (a circular bread, typically encrusted with sesa-me seeds), or have a special kumru bun prepared.*

Then, the bakery is empty after a certain point anyway. After that the street right outside the bakery becomes a – you know – place of trade, truly, a social business spot I mean.

At the time of our filming, the climate was such that Bournabad (Bornova) Street and its surrounding streets would be cordoned off by police forces at night, under heavy security measures, with guards carrying out regular identity checks. When we asked the women we interviewed whether these security measures made them feel safe or not, their response was that they found these measures unnecessary, that the police didn't take any interest when they had personal emergencies, that they did not consider trans or sex worker neighbours as a threat or reason for discomfort, but rather that the trans and cisgender residents interviewed had established neighbourly relations built on mutual solidarity and support whenever necessary. Seeing that the inhabitants of this neighbourhood, among whom we observed various physical and symbolic conflicts prior to our interviews, were actually of one mind on many issues allowed us to comprehend that the neighbourhood in fact existed in a state of concord and sustainability within its own universe.

In interviews we conducted we realized that business owners, housewives, trans people and sex workers were all aware of the ongoing transformation and gentrifying attempts. A café-owner participant who wished to remain anonymous said the following on the transformation of the streets: *First there are these out-of-the-way streets. Subculture groups go there trying to find a place for themselves. Then, ironically, they end up making those places attractive. Later on, when the areas in question rise in value and coffee chains start making their way over, the very same subculture groups retreat further and further, to other parts of the city, and that's again what will happen.*

During the filming, we encountered many impressive instances and remarks. The one that

dönüşümlere de ev sahipliği yapan Alsancak'taki, eski adıyla Punta Mahallesi'ndeki kadınların, bu süreç boyunca neler yaptıkları, nasıl etkilendikleri, nereye gittikleri ya da yeni gelenlerin nasıl hayatlar sürdükleri, hangi işlerle meşgul olduklarını yansıtmak istedik.

Çalışmamızda, Tarihi Alsancak Gevrek Fırını ve Bornova Sokağı'nı kişisel kent tarihi bağlamında incelemeyi amaçladık. Bir katılımcımızın röportaj esnasında, Tarihi Alsancak Gevrek Fırını hakkındaki şu sözleri, çalışmanın bel kemiğini oluşturdu: *Sabah gevreğini alırsın. Akşamüstü acıkırsın, öğlen bir şey yememişindir, gevreğini alırsın. Öğlen yemek yapmaya üşenirsin, gevreğini simidini alırsın veya kumru yaptırırsın. Sonra, fırın belli bir saatten sonra boş zaten. Ondan sonra fırının önü şey... oluyor –bayağı– iş yeri, yani sosyal iş yeri oluyor yani.*

Çalışmamız sırasında film çekimlerinin yapıldığı tarihte, gece Bornova Sokağı ve çevre sokakların polis güçlerince şerit çekilerek kapatıldığı, bekçilerin kimlik kontrolü yaptığı ve yoğun güvenlik önlemlerinin alındığı bir atmosfer vardı. Görüştüğümüz kadınlara, güvenlik önlemleri ile kendilerini güvende hissedip hissetmediklerini sorduğumuzda, kadınlar uygulamayı gereksiz bulduklarını, kendi güvenlikleri ile ilgili bir suç duyurusunda bulundukları zaman, bu şikayetlerle ilgilenilmediğini, trans ve seks işçisi komşularını, kendileri için bir tehdit ya da rahatsızlık sebebi olarak görmediklerini anlatmışlardır. Görüşme yapılan trans ve natrans vatandaşlar gerektiğinde karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmayla örülen komşuluk ilişkilerinin olduğu ifade etmişlerdir. Yaptığımız görüşmeler öncesi fiziksel ve sembolik çatışmalar gözlemlediğimiz bu muhitin sakinlerinin birçok konuda hemfikir olması, muhitin kendi evreni içerisinde uyum ve sürdürülebilirlik bulunduğunu görmemize olanak sağlamıştır.

Yaptığımız röportajlarda, işletme sahibi, ev kadını, trans ve seks işçilerinin hepsinin, bu dönüşümün ve soylulaştırma girişimlerinin farkında olduğunu gördük. Kimliğini belirtmek istemeyen kafe sahibi

bir katılımcı, sokakların dönüşümüyle ilgili şunları söyledi: *İşte ilk başta böyle tercih edilmeyen sokaklar, alt kültür grupları gider oralara. Kendilerine bir yer bulmaya çalışır. Sonra aslında oraları cazip hâle getiren onlar olur. Daha sonra oralar değerlendirilince işte "kahve diyarları" o tarafa doğru gelmeye başlar ve alt kültür grupları daha da geriye, daha da geriye şehrin başka yerlerine, gene öyle olacak yani.*

Çekimler esnasında bir çok etkileyici söyleme ve duruma şahit olduk. Bunlardan bizi en çok etkileyen, gece çekimlerinden döndüğümüz bir akşam, arkadaşımızın evine ekipmanlarımızı şarj etmeye gittiğimizde tanık olduğumuz bir tartışmaydı. Seks işçiliğinde dahi cinsiyet kimliğinin eşitlik ve avantaj açısından fark yaratıyor oluşuna şahit olduk ve bu sahneyi kaydederek anonim şekilde belgeselimizin son kısmına dâhil etme zorunluluğunu hissettik.

Tanık olduğumuz tartışma, trans bir kadınla heteroseksüel bir erkeğin tartışmasıydı:

Heteroseksüel erkek: Bu sokak ...

Trans kadın: Hıhı ...

Heteroseksüel erkek: 1464 sokakta ...

Trans kadın: Evet.

Heteroseksüel erkek: Senin evinden başka bu şekilde bir ev yok.

Trans kadın: Nereden biliyorsun? İlerideki Rus çalışıyor, Rus, Rus! İleri apartmanda Rus çalışıyor ama onu gider sikersin sen. Sesin çıkmaz karı olduğu için!

Heteroseksüel erkek: Ne karısı ya?

Trans kadın: He, karı olduğu için! Niye ona karışmıyorsun, gidersin Rus'a, hıh?

Heteroseksüel erkek: Ne Rusu ya?

Trans kadın: Evet, yan tarafında Rus var. Üç tane Rus gece gündüz çalışıyor. Gel, götüreyim seni, hıh! Hani onlara niye bir şey demiyorsun, bana geliyorsun?

struck us most was an argument we witnessed one evening as we went to a friend's house to recharge our equipment after a night shoot. We saw how even in sex work gender identity makes a difference in terms of equality and advantage, and felt the obligation to record this scene and include it anonymously at the end of our documentary. The argument we witnessed was between a trans woman and a hetero man:

Hetero man: On this street ...

Trans woman: Mm-hmm...

Hetero man: On the 1464th street ...

Trans woman: Yes

Hetero man: There isn't any house of this sort other than yours.

Trans woman: How the hell do you know?

There's a Russian working down there, a Russian! A Russian in the apartment right over there doing the same work, but oh you'd go fuck her wouldn't you? You don't make a fuss about her 'cause she's a woman!

Hetero man: What woman?

Trans woman: That's right, just 'cause she's a woman! Why don't you meddle with her business? But no, you'd visit that Russian wouldn't you eh?

Hetero man: What Russian for fuck's sake?

Trans woman: Yep, there's Russians right next to you. Three Russians working day and night. You want me to take you over, huh?! Why don't you have any trouble with them, but come bother me?

This project would have remained incomplete and flawed without lending the microphone to trans people and sex workers, whose experiences of the city, and whose say on project initiatives

and right to life are rendered invisible and deemed non-existent in our society. Transfeminism is one of the least mentioned feminisms in women's studies and interdisciplinary projects. Considering that gender and gender identity vertically cut across all other inequalities, it is a fact that the experiences of a trans and cisgender individual shall be different, and both must be heard and taken into account as long as they wish to express themselves. With Henri Lefebvre's notion of the right to the city in mind, it is absolutely necessary that the right of the most disadvantaged and underprivileged segments of the society such as lgbtqi+ communities, sex workers and non-Muslims, who have been disproportionately damaged by societal judgment and domination to make themselves heard in the city, to find shelter and a reasonable living is taken seriously and protected.

Transfeminism is an issue that must be accorded greater visibility in gender and women's studies. Feminism, which envisions a more just and equal future for not only some women but all, must become more intersectional and give the platform to these women themselves. The aim of this study has been to move beyond considering trans women and trans-feminism in the light of presumption and prejudice, and rather create space for trans women to speak for and of themselves, their own lives. Trans women have long lived in Alsancak and continue to do so. What we have tried to do is to show that what disturbs the people of this neighbourhood – despite the heavy police blockade and traffic closures – is not the presence of trans people or sex workers. The very core of this study we have conducted using oral history methods is based on the harmony of all of these aforementioned dichotomies and oppositions.

Trans ve seks işçisi kişilerin kent deneyiminin, kentteki söz ve yaşam hakkı ile birlikte proje inisiyatiflerinin görünmez yapıldığı toplumda, mikrofonu onlara da uzatmadan bu proje eksik ve kusurlu kalırdı. Trans feminizm, kadın çalışmaları ve disiplinlerarası projelerde en az bahsi geçen feminizmlerden biridir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kimliğinin, tüm eşitsizlikleri dikey şekilde kestiği düşünülürse, trans bir kişi ile natrans bir kişinin deneyimleri birbirinden farklı olacaktır. Dolayısıyla bu iki kimliğin de kendini ifade etmek istediği sürece dinlenmesi ve ciddiye alınması gerekmektedir. Henri Lefebvre'in ileri sürdüğü kent hakkı kavramını düşündüğümüzde, toplumsal yargı ve tahakkümün en büyük darbeleri vurduğu lgbtiqa+, seks işçisi, gayrimüslim gibi toplumun en dezavantajlı komünitelerinin kentte söz söyleme, barınma ve yaşam hakları korunmalı ve ciddiye alınmalıdır.

Trans feminizm, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları açısından görünürlük kazandırılması gereken bir meseledir. Bazı kadınlar için değil, her kadın için daha adil ve eşitlikçi bir gelecek kurgulayan feminizm daha kesişimsel olmalı, kadınların kendilerine söz hakkı verilmelidir. Yaptığımız bu çalışmada trans kadınlar ve trans-feminizm; hakkında tahminler ve önyargılar üretilen bir alan olarak görülmemiş, aksine trans kadınlara kendileri için ve kendi hayatlarına dair konuşabilecekleri bir alan açılması amaçlanmıştır. Trans kadınlar Alsancak'ta uzun zamandan beri yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Çalışmamızda, yoğun polis ablukasına, araç trafiğine kapatılan sokaklara rağmen, bu mahallede yaşayan insanların rahatsız oldukları şeyin, transların ya da seks işçilerinin varlığı olmadığı göstermek istedik. Sözlü tarih çalışması methodologyyla gerçekleştirdiğimiz çalışmamızın odak noktası, bahsi geçen bu zıt çatışmaların harmonisi bağlamındadır.

Kaynakça • Bibliography

- Gürsu, E.; Elitemiz, S. (2012): *80'lerde Lubunya Olmak*, İzmir: Siyah Pembe Üçgen.
- Ürük, Y. (2010): *Adım Adım Basmane ve Çevresi*, İzmir: Konak Belediyesi.
- Tülük, C. (2016): "Kentsel Dönüşümün Lanetlileri' İzmir'de buluştu", *Kaos GL Haber Portalı*, www.kaosgl.org/sayfa.php?id=21099 (03.05.2019).

All that Remains:

“...because it was not a historical building!”

Meral Akbaş¹ & Özge Kelekçi²

Pointing at an empty spot in the Ulucanlar Prison Museum, Ankara, an attendant wearing a uniform of a prison officer told us: “This part was demolished since it was not a historical building!” Not so long ago, that spot had been used as the women’s ward of the prison. Then, when we tried to look at another spot through a tiny loophole on the locked door of another empty building to see what was there, we were immediately asked to move away with the following statement “There is nothing there!” This spot which was also a part of the women’s ward is not included in the museum space and it is today used as a restaurant catering for private gatherings only. This is the very location where the movie *Don’t Let Them Shoot the Kite* (Uçurtmayı Vurmasınlar), adapted from Feride Çiçekoğlu’s novel of the same title, portraying the women prisoners’ everyday lives, joys, griefs and hopes had been shot.

This paper draws on the stories of the women’s wards of Ulucanlar Prison, which have been either erased from history by complete demolition or which have been rendered invisible behind locked doors. We will discuss the methods, discourses and spatial strategies which were used to transform this prison into a degendered museum space and analyze how the memories as well as the stories of survival and resistance of women have been made to disappear in the process.

1 PhD candidate, Department of Sociology, Middle East Technical University, Ankara

2 PhD candidate, Department of Philosophy, Middle East Technical University, Ankara

Geriye Kalan: “Yıkıldı, Çünkü Tarihî Eser Değildi!”

Meral Akbaş¹ & Özge Kelekçi²

Ankara'daki Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde gardiyan kıyafetiyle dolaşan görevli, eliyle işaret ettiği boşluğu böyle anlatmıştı bize: “Yıkıldı, çünkü tarihi eser değildi!” Müze görevlisinin tarihî eser niteliği taşımadığı için yıkıldığını söylediği o yer, o kadar da uzak olmayan bir zamanda tutuklu kadınların koğuşuydu. Sonra, kilitli kapısından, bir küçük mazgaldan içeriye bakarak şimdi ne halde olduğunu anlamaya çalıştığımız, “orada bir şey yok!” denilerek uzaklaştırıldığımız, müze mekânının “iç”ine dâhil edilmeyen ve bugün restoran olarak kullanılan, sadece özel davetlere kapıları açılan boş alan da yine kadınların koğuşuydu; Feride Çiçekoğlu'nun aynı adlı anı romanından uyarlanan, cezaevindeki tutuklu kadınların gündelik hayatlarını, sevinçlerini, yaslarını, umutlarını anlatan *Uçurtmayı Vurmasınlar* filmi işte burada çekilmişti.

Ankara Ulucanlar Cezaevi'nin şimdi müze olan mekânında tamamen yıkılan, yok edilen ve/ya kapatılarak görünmezleştirilen, boşaltılarak tarihsizleştirilen kadın koğuşlarının hikâyelerinden yola çıkan bu yazıda, bir şiddet mekânının hangi biçimlerde, hangi söylem ve mekân stratejileriyle cinsiyetsizleştirilerek bir müze alanına dönüştürüldüğü, kadınların hafızalarının, ayakta kalma ve direnme geçmişlerinin bir müzede nasıl kaybedildiği tartışılacaktır.

1 Doktora öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Ankara

2 Doktora öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü, Ankara

(...)
*i have been opened, closed, opened, closed, and seen
 those who came as much as those who went,*
 (...)
*if someone comes... sees... someone had come...
 opened... stayed...
 still staying with me.*
 (...)
*i have seen it all, seen it all, the end of patience!
 if someone comes... if someone sees... now
 wind is shaking me...*
 (Birhan Keskin, Door)

The title of this poem – “Door” – takes us to another door, to the gate of the Ulucanlar Prison Museum. One of us involved in our research project had been an inmate in this prison for some time when we were studying at the same university while the other one was outside. In those years, those inside wanted to get out, and those outside were waiting for them to come out. We both recall the gate of the prison with all its greyness closing over the whole world. The gate used to tell us what kind of a place the prison was; all the searches, registrations, the allocation of prisoners to cells took place at this gate and upon their release those who were inside would definitely look back at

the gate for one more time. On the one hand, this gate was a border space that separated and kept at a distance the inmates from everybody else. On the other hand, for the outsiders, for the inmates’ friends, it was a space where they kept waiting with hope. For both of us, all that remains in our memory from those days is the huge grey gate.

Then, in 2006, the prison was closed. Afterwards, we heard that it was to be transformed into a museum.

Various organizations and especially the Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects (UCTEA) organized design competitions with the intention of transforming the prison space into a museum on the basis of a human rights perspective. Oral testimonies were collected and later published as a book. However, the whole project, including the information gathered, was taken away from the hands of those who had been engaged in this museumization process and transferred to Ankara Altındağ Municipality. The municipality opened the museum in 2011.

We both vividly remember the first day we went to the museum. We could not locate the prison and/or the museum, although it was standing right before our eyes! It was partly because of the green space and the flowers in front of the prison. And that

(...)
 açıldım, kapandım, açıldım, kapandım, gördüm
 gelenler kadar gidenleri de,
 (...)
 biri gelse... biri görse... biri gelmişti... açmıştı...
 durmuştu...
 duruyor hâlâ bende.
 (...)
 gördüm hepsini, gördüm hepsini, sabrın sonunu!
 biri gelse, biri görse, şimdi,
 rüzgâr sallıyor beni...
 (Birhan Keskin, Kapı)

Bu şiirin adı olan “Kapı” şimdi bizi bir başka kapıya, Ankara Ulucanlar Cezaevi’nin kapısına taşıyacaktır. Bugün bu çalışmayı yapan kadınlardan biri, beraber üniversitede okuduğumuz dönemlerde bir süreliğine o kapının ardında, yani cezaevindeydi. Diğerimiz de dışarıdaydı. İçeridekiler dışarı çıkmayı, dışarıdakiler de içeridekilerin dışarıya çıkmasını umutla beklerdi. İkimizin de hafızasında cezaevi kapısı en gri haliyle sanki tüm dünyanın da üzerine kapanırdı. Kapı cezaevinin nasıl bir yer olduğunu haber verirdi; aramalar, kayıt işlemleri, koğuş belirlemeleri burada yapılır ve tahliye anlarında geriye dönülüp bir kez mutlaka cezaevinin kapısına bakılırdı. Kapı

içeride kalanları diğer herkesten ayırıştıran, uzaklaştıran bir sınırdı. Diğer yandan, kapı arkadaşlarımızı beklediğimiz, soyadlarımız tutmadığı için içeriye girmesek de önünde bekleyip durduğumuz yerdı. O günlerden hafızamızda kalan kocaman gri bir kapıydı, karanlık bir kapı...

2006 yılında kapandı cezaevi. Sonra da, müzeleştirileceğini duyduk.

Sivil toplum örgütleri ve özellikle de Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) cezaevi mekânının insan hakları perspektifi temelinde nasıl dönüştürülebileceği üzerine proje yarışmaları düzenledi; sözlü tanıklıklar toplandı ve kitaplaştırıldı. Fakat daha sonra tüm bu toplanan, biriken bilgi ve projenin kendisi, bu sürece emek verenlerden alınarak Ankara Altındağ Belediyesine devredildi. Ve cezaevi mekânı, müze olarak 2011 yılında açıldı.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ne ilk gittiğimiz günü ikimiz de çok iyi hatırlıyoruz. Cezaevini ve/ya müzeyi bulamadık, hem de gözümüzün önündeyken! Çünkü artık önünde yeşil bir alan ve çiçekler vardı cezaevinin. Ve o gri kapı yoktu artık! İşte galiba bu çalışmaya karar verdiğimiz ve başladığımız yer de tam olarak burasıydı: O kapı kaldırıldıktan, bu çiçekler dikildikten sonra o mekâna ne olmuştu; cezaevi nasıl bir müze olmuştu?

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ndeki boş(altılmış)
alanlardan biri

One of the empty/emptied areas in Ulucanlar
Prison Museum

© Akbaş / Kelekçi

grey gate was no longer in its place! We decided to start this research exactly at that moment. What has happened to this place after the removal of the gate, after all these flowers had been planted? What kind of a museum had this prison been transformed into?

We have visited the museum many times since 2015. As we walked through it, we inspected the place for every small detail, every minute change and we have reflected on this space extensively. Actually, one can easily see how violence still continues in the museum space. You can witness the kinds of spatial strategies that were used to preclude any form of sociohistorical memory of the prison from being transferred into the museum. For example, the *hamam*, which now resembles any regular *hamam* in Turkey, was the scene of a massacre in 1999, at the time when political prisoners were tortured, injured and killed. During our visits back and forth to the museum, we observed how this space of torture was transformed; how the walls of the *hamam* (after it had been turned into a museum) were completely wiped clean of the political graffiti the visitors of the museum had left there and how the museum administration had put signs interdicting writing on the walls. These signs were initially placed in locations that were reachable

by us, but then, they were removed and placed on locations that were out of reach.

Following such “small” details we have been conducting an ethnographic research in the context of how a prison was turned into a museum, and how one space of violence was transformed into another space of violence.

Actually, every “detail” that we reflected on reveals something about the ways in which power (re)produces violence. The violence which the power produces in small or large scales through speech, discourse and images, as it is rendered systematic becomes normalized. That is to say, every “petty” word, every “ordinary” move of the power which exerts violence becomes inherently violent. The placement of a warning sign, perhaps unintentionally, in a location that is unreachable by visitors, and the fully whitened walls of a space of massacre tell us how a violent story gets re-inscribed in the space of the prison museum on a daily basis. Ulucanlar Prison was a place of indefinite detention without trials as well as of tortures, executions, massacres, and hunger strikes. In our research, we aimed at analyzing how such a prison, embodying all that political memory, has been consumed and commercialized by the

Biz ikimiz 2015 yılından itibaren üç yıl boyunca Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ne gidip gelmeye başladık. Oradaki en “ufak” bir ayrıntının, “küçük” bir değişikliğin peşine düştük, üzerine çok düşündük. Aslında müzenin kapısından girdiğiniz andan itibaren şiddetin müze mekânında nasıl devam ettiğini, orada biriken tarihsel toplumsal hafızanın devredilmesi için hangi mekânsal stratejiler yürütüldüğünü görebiliyorsunuz. Mesela şu an herhangi bir yerde bulup gideceğiniz bir hamamdan hiç farkı olmayan Ulucanlar Cezaevi’ndeki hamamda 1999 yılında bir katliam yapılıyor, politik tutuklular işkence görüyor, ağır yaralanıyor, öldürülüyor. Biz gide gele uzun bir süre bu işkence mekânının nasıl dönüştürüldüğünü, tamamen beyaza boyanuncaya kadar hamam duvarlarına ziyaretçiler tarafından yazılan duvar yazılarını, hangi yazıların silindiğini, yazılar silindikten sonra müze yönetimi tarafından hangi uyarıların nerelere yapıştırıldığını takip ettik. “Duvara yazı yazmayınız” uyarısı önce bizim boyumuzda bir yere asılmışken, daha sonraları boyumuzu aşır tavana yakın bir yere yapıştırıldı.

Böyle “küçük” ayrıntıları takip ederek etnografik diyebileceğimiz bu müze çalışmasını yürüttük, yürütmeye devam ediyoruz.

Aslında üzerine düşündüğümüz her “ayrıntı”, iktidarın şiddet üretmesinin farklı biçimlerine dair konuşuyor. İktidarın küçük ya da büyük ölçekli alanlarda sesle, sözle, görüntüyle ürettiği şiddet sistematikleştikçe kendiliğindenleşiyor; yani şiddeti yürüten iktidarın her “küçük” sözü, her “gündelik” hareketi de kendiliğinden şiddet içermeye başlıyor. Belki de hiç düşünmeden, kimse uzanmasın diye insan boyunu aşan bir yere bir kağıdın yapıştırılması, bir katliam mekânının bembeyaz tutulmasına dönük bir şiddet hikâyesini, şiddetin gün gün bir müze mekânında nasıl örüldüğünü anlatıyor.

Ulucanlar Cezaevi herhangi bir yargılanma olmadan uzun yıllara varan tutuklulukların, işken-

cenin, idamların, katliamların yürütüldüğü, açlık grevlerinin, ölüm oruçlarının yaşandığı bir yer. Biz bu çalışmada, böyle bir politik hafızanın cisimleştiği bir cezaevinin iktidar tarafından nasıl tüketildiğini ve ticarileştirildiğini incelemek, devlet şiddetinin hangi yollarla, hangi sembollerle, hangi yok sayma ve yok etmelerle mekânsallaştırıldığını ve görselleştirildiğini tartışmak istedik. Bu sebeple, üç yıldır cezaevinin havalandırmalarında, koridorlarında, pencere kenarlarında geriye kalanın ve tamamen yok edilenin peşinde dolaştık. Karşımıza çıkan, gerilimli bir yaşayan-alandı. Cezaevinden müzeye devredilen şiddet; bugün farklı mekânsal stratejilerle kimliksizleştirmek, belirsizleştirmek, yok etmek isterken, hem ziyaretçilerin hafızaları ve hem de mekânda konuşmaya devam eden, mekândan sızan ayakta kalma ve direnme hikâyeleri, bu şiddete karşı duruyor gibiydi.

Bugün Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nin artık olmayan kapısından girildiğinde çiçekler var. Az sonra da, müze biletini alacağınız danışma karşılıyor sizi. Yani aslında eskiden cezaevi şiddetinin hemen başladığı kapı arkasından biletinizi, cezaevinin hikâyesini dinleyeceğiniz ses cihazını alıp yürümeye başlıyorsunuz. Kulağınıza anlatılan hikâyede Yılmaz Güney’in çocuk tutukluların hikâyesini anlattığı *Duvar’ı*, Feride Çiçekoglu’nun Ulucanlar’ın kadınlar koğuşunu anlattığı *Uçurtmayı Vurmasınlar’ı* var. Anlıyorsunuz ki, bu kitaplarda, filmlerde okuyup gördüğünüz yer burası!

Biraz ilerleyince hemen solunuzda kendisi de Ulucanlar’da tutuklu kalmış ressam Sevim Onursal’ın çizimlerini görüyorsunuz, cezaevinde beraber kaldığı kadınları çizmiş. Fakat bu çizimler müzeye bağışlanmamış ya da müze yönetiminin çabalarıyla görünürleşmemiş. Sevim Onursal’ın kızı Berrin Alganer, annesinin ve diğer kadın tutukluların, kadın koğuşunun izlerinin silinmesine, müzede yer almamasına karşı müzenin mekânına bir müdahalede bulunmuş, resim örneklerini müzeye iletmış. Müze yönetimi de Alganer’i bilgilendirme gereği duymadan, çizimlerin

government. We also set out to discuss how state violence is spatialized and visualized by way of neglect and destruction. With this in mind, we walked around the remaining and/or fully demolished traces of the wards, corridors, windows and gates of the prison museum. What we came across was a tense living-space. It seemed that the violence that was transferred from the prison to the museum attempts to misidentify, efface and obscure through various spatial strategies, but the memories of the visitors and the resistance that left its mark all around stand against this state violence.

Today, when you pass through the prison gate which is no longer there, there are flowers everywhere. A few steps away from the information desk you get your tickets and the audio guide which tells you the story of the prison. Museum visitors start their tour where the violence against prisoners used to begin. On the audio tape you hear about Yılmaz Güney's movie *The Wall* (Duvar) which tells you the story of child inmates, and *Don't Let Them Shoot the Kite* by Feride Çiçekoğlu which tells you the story of the women's ward. You realize this is the place you read about in the stories, you watched in the movies.

A few steps further to the left, you see the charcoal drawings by Sevim Onursal, another political prisoner. She drew the women with whom she did her time. Very interestingly, the museum administration attempted to exclude these drawings from the new museum. Berrin Alganer, daughter of Sevim Onursal, protesting against the administration's decision to erase the traces of her mother and her fellow inmates as well as of the women's ward, sent copies of her mother's drawings to the museum administration. The museum administration is now exhibiting the originals of these drawings without the permission of Berrin Alganer¹.

When you enter the museum, you suddenly find yourself in a spacious courtyard, a huge spatial void. We asked ourselves what was here before. What hidden stories does this void conceal?

Since one of us once happened to stay in a prison, we know that a prison does not have such broad empty spaces. As a place of incarceration, a prison incarcerates life into narrow and crowded spaces. This was why we have directed our attention to the "emptied" areas created in the Ulucanlar Museum. What were these "spacious" spaces? What is the meaning of this "lacunae" in a museum? Afterwards, we learned that some of these spaces were once women's wards, and in one of them Leyla Zana, the first female Kurdish deputy in Turkey, as well as other Kurdish political prisoners were imprisoned. Today, no trace of any of these wards is left. Additionally, the ward in which the film *Don't Let Them Shoot the Kite* was shot is described over and over again in the audio guide. But the interior of this ward has been completely rebuilt and today it is a restaurant open only to special guests of the municipality. And by the way, what happened to the wards in which the women who were not political prisoners did their time?

All this tells us a lot about Turkey today. The attempts to restrict democracy, human rights, freedom and equality, which have been present in Turkey for a long time, go hand in hand with a policy of restricting and even abolishing the equality and freedom of women. In a similar vein, in the Ulucanlar Prison Museum, the first spaces to be emptied and demolished were the locations where women had gone through their experiences and where their collective memory was formed.

1 For Berrin Alganer's statement, see: "Objection to the paintings of the 'women's ward'" ('Kadınlar koşusu' resimlerine itiraz). www.milliyet.com.tr/-kadinlar-kogusu-resimlerine-itaraz/ombudsman/haberdetay/16.07.2012/1567382/default.htm (Accessed on 19 June 2019).

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ndeki boş(altılmış)
alanlardan biri

One of the empty/emptied areas in Ulucanlar
Prison Museum

© Akbaş / Kelekçi

asılları için kendisiyle herhangi bir iletişime geçmeden bu çizimleri şimdi sergiliyor¹.

Yolunuza devam ettiğinizde birden geniş bir avlunun, büyük bir boşluğun içine düşüveriyorsunuz. Biz de sorduk: Burada ne vardı? Bu boşluğu eskiden ne dolduruyordu? Bu boşluğu dolduran tarihin içinde kimlerin hikâyeleri saklıydı?

Birimiz daha önce cezaevinde de kaldığımız için bu kadar geniş alanların bir cezaevi mekânında mümkün olamayacağını biliyorduk. Bir kapatma mekânı olarak cezaevi kendi içinde de dar alanlarla yine ve daha çok hayatı kapatır. Ulucanlar’da yaratılan bu boş alanlara da bu sebeple yöneldik; bu boşluklarla yaratılan “ferah” mekân da neyin nesiydi? Sonra, bu “ferah” mekânda Türkiye’deki Kürt siyasi hareketinin önemli isimlerinden Leyla Zana’nın ve Kürt kadınların kaldığı koğuşların olduğunu öğrendik, bu koğuşlar tamamen yıkılmış ve hiçbir iz bırakılmamıştır. Bunun yanı sıra müze mekânında sürekli işaret edilen “Uçurtmayı Vurmasınlar” isimli anı romandan yine

aynı isimle uyarlanan filmin de çekildiği, genelde solcu kadınların tutulduğu kadın koğuşunun içi tamamen yeniden inşa edilmiştir, ziyarete kapalıdır ve sadece özel günlerde izinle açılan bir restoran olarak işletilmektedir. Ve acaba siyasi olmayan kadın tutukluların bulunduğu koğuşa ne olmuştur?

Bu durum, Türkiye’nin bugününe dair de çok şey söylüyor aslında. Uzun süredir Türkiye’de demokrasinin, insan haklarının, özgürlük ve eşitliğin engellenmesine dönük çabalar, esas olarak kadınların eşitlik ve özgürlüklerinin kısılması, kısıtlanması ve ortadan kaldırılması temelli bir politikayla yan yana gidiyor. Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde de ilk olarak boşaltılan, yıkılan, yok edilen yer, kadınların deneyimlerini, tarihlerini biriktirdikleri yerler oluyor.

Şu an açık olan koğuşlara girildiğinde, geçmişte öyle olmasa da, tutuklu erkeklerin cezaevi hayatı sergileniyor. Erkek mankenler ranzaların üzerinde; etrafta gardiyan kıyafetli erkek görevliler dolaşıyor. Böyle bir erkek mekânında birdenbire bir pano üzerinde Türkiye’deki sosyalist hareketin önemli isimlerinden Behice Boran’ın, Sabiha Sertel’in fotoğrafını görüyor, kısa hayat hikâyesini okuyuveriyorsunuz. Sonra, bu kadınların hemen yanı başında yine başka bir erkeğin hayat hikâyesi yer alıyor.

¹ Berrin Alganer’in ilgili açıklaması için bkz.: “‘Kadınlar koğuşu’ resimlerine itiraz”, www.milliyet.com.tr/-kadinlar-kogusu-resimlerine-itiraz/ombudsman/haberdetay/16.07.2012/1567382/default.htm. (Erişim tarihi: 19 Haziran 2019).

Müzedeki erkek koğuşlardan
birinde Behice Boran
Behice Boran's short life history
in one of men's wards

© Akbaş / Kelekçi

In the wards of the exhibition what is shown does not represent historical truth. There are male mannequins lying on the bunk beds and male attendants dressed up in warders' uniforms stroll around in this space. In such a male-dominant space, the pictures of two important women figures from the socialist movement in Turkey, Behice Boran and Sabiha Sertel, appear out of nowhere and you can read their short biographies. Then, all of a sudden, juxtaposed next to these women appears a life story of another man.

In the wards, the juxtaposition of objects, pictures, names and life stories that have no historical connection with each other creates a different space of violence, and in this new space what is lost is again the lives of women. The reason is that you leave the space having seen only the names of a few women – Feride Çiçekoğlu, Sevim Onursal, Behice Boran, Sabiha Sertel – but nothing about their lives in prison. It is as if they had never stayed in this prison, as if they had never existed. It is not possible to know whether these women really stayed in these particular wards or not. And where are the other women? If women inmates stayed here, why is this place represented as a men's ward?

With all these efforts to conceal and disregard memory in mind (and sight) the question poses itself whether there is an alternative, whether museums can nevertheless become a new place in the struggle for the transfer, reproduction and dissemination of collective memory.

One of the stories that the Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects (TMMOB) recorded and published runs: I was walking around in the wards. Another visitor who had been an inmate here before was walking around, too, with his wife and children. Of course, now the chock-full crowded bunks and the other things have been removed, the place where 100 people were kept (instead of the 50 it was designed for) is empty, this space now looks spacious and light. The husband tells his wife about his life in prison. The wife looks at the empty and spacious room and turns to her husband and says: "You have been complaining all these years about the narrow space in prison, but it looks quite o.k." (Ünalın 2010).

When interviewed about her detention in Uluçanlar Prison (after her time in Mamak Prison), Feride Çiçekoğlu told us that the ward which she had visited in the museum in no way resembled the ward she had

*Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde de ilk olarak boşaltılan,
.....
yıkılan, yok edilen yer, kadınların deneyimlerini,
.....
tarihlerini biriktirdikleri yerler oluyor.
.....*

Koğuşlarda birbirinden tarihsel olarak bağımsız eşyalar, nesneler, fotoğraflar, isimler, hayat hikâyeleri yan yana sergilenerek başka bir mekân yaratılıyor ve yeniden yaratılan bu mekân içinde kaybolan, yine kadınların hayatı oluyor. Çünkü oradan “sadece” Sevim Onursal’ı, Behice Boran’ı ve Sabiha Sertel’i görüp çıkıyorsunuz. Bu kadınlar orada hiç kalmamışlar, orada yoklar gibi... Hiç bilemiyorsunuz mesela, bu kadınlar bu koğuşlarda kalmışlar mı gerçekten? Diğer kadınlar nerede? Eğer kadın tutuklular burada kalmışlarsa, niye burası bugün bir erkek koğuşu olarak sergileniyor?

Acaba tüm bu üzerini örtmeler ve yok saymaların işleyişine alternatif olarak, toplumsal hafızanın aktarımında, yeniden üretiminde ve dolaşımında müzeler yine de yeni bir mücadelenin alanı olabilir mi gerçekten?

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’nin (TMMOB) kayıt altına alıp kitaplaştırdığı hikâyelerden birinde anlatılıyor: *Koğuşlarda dolaşıyordum. Anlaşılan daha önce burada kalmış adli mahkûmlardan birisi eşini ve çocuklarını getirmiş, dolaşıyorlar. Tabii şimdi tika basa doldurulmuş ranzalar ve diğer eşyalar dışarı çıkarılmış, elli kişilik yerde yüz kişinin kaldığı mekân boşalmış, içerisi biraz daha ferah, biraz daha ışıklı*

görülüyor. Adam da anlatıyor hanımına hapis hayatını, kadın baktı böyle bomboş, ferah ferah, adama döndü “o kadar senedir anlatıyorsun ama bayağı da ferahmış” dedi (Ünalın 2010).

Feride Çiçekoğlu da yıllar önce tutukluluk günleri hakkında kendisiyle görüşürken, Mamak Cezaevi’nden sonra kaldığı Ulucanlar Cezaevi halkın ziyaretine açıldığında gidip gördüğü yerin hayalindeki koğuşa hiç mi hiç benzetemediğini şöyle anlatmıştı:

Burası bizim koğuşumuz olamaz diyorum. Çünkü, benim zihnimde renkli, ışıklı filan bir yer gibi kalmış. Yani orada iki sene nasıl yaşadığımıza... Sahiden iyiydik, yani kendi yarattığımız enerjiyle iyiydik. Ama dışardan tarafsız bir gözle bakılınca o basık, rutubetli, karanlık yerlerde nasıl yaşıyorduk bilmiyorum! (Akbaş 2011).

Bu iki tanıklığı yan yana getirerek şöyle bir şey söylememiz mümkün: O kadar dar bir alanı, cezaevini, koğuşu ya da hücreyi ferah yapan, genişleten, orada yaşanan duygular, dostluklar, paylaşılanlar, kahkahalar, dayanışma, beraber ayakta kalma mücadelesi... İşkenceden yeni gelen biri, kendisini bir leğene oturtup sıcak suyla yıkayan, acısını dindirmeye çalışan kadın dostlarını unutabilir mi? Sanıyoruz Feride Çiçekoğlu’nun “ışıklı” hatırladığı yerle, müzenin bugün ferah bulunan hali aynı tarihi taşıyor. İkincisi,

The first spaces to be emptied and demolished

were the locations where women had gone through their experiences

and where their collective memory was formed.

in her memories: "I thought it could not be our ward, because in my memory it was a colorful, luminous space. I mean, we lived there for two years... We were well, really, with our energy, we were well. But looking at it objectively, I do not know how it was possible to live in these humid, dark places." (Akbaş, 2011).

It is possible to conclude from these two witness accounts that what made such a space of incarceration, whether a prison, a ward or a cell so spacious and large was the emotions, friendships, sharing, laughter, solidarity and struggle together for survival under surveillance. Could someone who was tortured forget her women friends in the prison who tried to heal her wounds? We concluded that the "spacious" and "luminous" memory of Feride Çiçekoğlu and the present day "spacious" museum space do not embody the same history. The museum in its present form erases and destroys the accumulated and collective memories in order to open up space

for itself. Feride Çiçekoğlu's recollections – through the remembering the experiences, solidarity and struggles – reveal a hidden history and render it possible to disseminate it.

If we return to the "door" where we began, Birhan Keskin continues her poem Door as follows:

(...)
*if it was up to me i would keep silent, but the rusty
 lock on my tongue might unlock,
 my secluded words might hum, the worms inside
 me might fidget,
 so i creaked exhaustedly.*

Well, the door has already opened... Perhaps it is exhausted, sometimes the wind joggles it, so it is moving only slightly... But still, with the oozing, the overflowing, the unforgotten and the narrated... that door is creaking... still...

Restorana dönüştürülen kadın
koğuşunun dış görünümü
Outside the women's ward
turned into a restaurant

© Akbaş / Kelekçi

biriken, güzel hatırlananı, tarihi yok ederek kendine yer açıyor, ferahlıyor. İlkindeyse, bir yokluğun, yok edilmişliğin içinde kendi deneyimini, dayanışmayı, mücadeleyi hatırlayanlar bir saklı tarihin de açılıp yayılmasını mümkün kılıyor.

Başladığımız yere, kapıya yeniden dönersek eğer, Birhan Keskin şiirine şöyle devam eder:

(...)

*bana kalsa susardım daha, ama dilimdeki paslı
kilit çözülür belki,
sapaya kaçmış cümlem uğuldar, içimin kurtları
kıpırdar diye,
gıcırdandım tåkatsiz.*

İşte kapı açıldı bir kere... Belki tåkatsiz, bazen bir rüzgâr sallıyor onu, kıpırdanıyor sadece. Ama yine de, sızanlarla, taşanlarla, unutulmayanlarla, anılanlarla... o kapı gıcırıyor... hâlâ...

Kaynakça • Bibliography

“Kadınlar koğuşu’ resimlerine itiraz” www.milliyet.com.tr/-kadinlar-kogusu-resimlerine-itaraz/ombudsman/haberdetay/16.07.2012/1567382/default.htm. (19.06.2019).

Ünalın, Çetin. ed. (2010): *Tanıkların Ulucanlar’ı: Sözlü Tarih*. Ankara: TMMOB.

Akbaş, Meral (2011): *“Biz Bir Orduya Kafa Tuttuk Arkadaş”: Mamak Kitabı*. Ankara: Ayizi Kitap.

Who Are We Looking Up To?

*Terri Bell-Halliwell*¹

During the 1st Asian and European Conference of Women's Museums "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance" in October 2018 a group of workshop participants carried out a survey of Istanbul's civic statues. The title of the workshop was "Civic Statues in Istanbul: A Gender Mapping" and conference participants were invited to take part in a tour of three major sites in Istanbul. So it was that a group of women, students, teachers, academics, artists and activists visited a number of civic statues in the city to undertake a gendered analysis.

¹ Artist, Sculptor, Art Therapist, Activist, Director for Artists Open Houses (www.aoh.org.uk), founder of www.inVISIBLEwomen.org.uk

Kimlere Hayranlık ve Saygıyla Bakıyoruz?

Terri Bell-Halliwell¹

Ekim 2018’de organize edilen *Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı* sırasındaki bir atölye çalışmasında İstanbul’daki sivil heykeller incelendi. Konferans katılımcıları, *İstanbul Heykelleri: Bir Toplumsal Cinsiyet Haritalaması* isimli atölye kapsamında, İstanbul’daki üç önemli mekânı gezmeye davet edildiler. Öğrenciler, öğretmenler, akademisyenler, sanatçılar ve aktivistlerden oluşan bir grup kadın, bu mekânlardaki bir dizi sivil heykeli toplumsal cinsiyet açısından inceledi.

¹ Sanatçı, heykeltıraş, sanat terapisti, aktivist, Artists Open Houses yöneticisi (www.aoh.org.uk), www.inVISIBLEwomen.org.uk kurucusu

Civic Statues can seem innocuous until we examine them more closely.

.....

Inspired by the focus of the conference on commemoration, the aim of our investigation was to develop a clearer understanding of exactly who was – and who was not – being commemorated in this historic city – we asked just who it was that we were being invited to “look up to”. The three sites we visited were public parks dedicated respectively to sports people, political activists and poets, each representing an area of cultural life. The group members considered and recorded the visible qualities of the statues; such as how many men and how many women were portrayed, the prominence of position allocated to each one and whether the person was named or anonymous. Participants also recorded their own personal responses to the ways that the statues portrayed the population. In so doing we were seeking to improve the depth and clarity of our understanding of how statues impart subliminal messages about men and women and how that can affect the viewer’s sense of the value placed on the respective genders by the society that erects and maintains the statues.

We considered issues such as the qualities they embodied; strength, authority, independence, affluence, racial or ethnic diversity, any representation of LGBTQ+ people or people with disabilities. We

asked how the presence or absence of such attributes made us feel about ourselves and how accurately this reflected, or failed to reflect, the reality of life in 2019.

Civic statues – Subliminal influencers?

This tour of investigation was prompted by the growing awareness of the role played by civic statues, a role that embodies a quiet, persistent power to influence our attitudes to gender. These statues have great longevity, some dating back to antiquity, and thus have such a capacity for blending into the background that we almost forget they are there. They can seem innocuous until we examine them more closely. A clue to the power they quietly wield is that historically, civic statues have been erected (and continue to be erected) by the wealthy ruling powers, by political and military elites. They are expensive, require a great deal of planning and the deployment of social influence, such as the control of the use of public space, but it is apparent that they are worth the effort and cost. If they did not have the desired effect, they would have died out over the centuries. Judging by the majority of subjects traditionally selected – kings, warriors, political figures – their major role seems to

Heykelleri daha yakından incelemediğimiz sürece, zararsız görünürler.

.....

Konferansın odaklandığı anma kavramından yola çıkarak bu tarihî şehirde kimlerin anıldığı ya da anılmadığı konusuna açıklık getirmeyi ve “Kimlere hayranlıkla ve saygıyla bakmaya davet ediliyoruz” sorusunu yanıtlamayı hedefledik. Sporcular, siyasi aktivistler ve şairlere ayrılmış, kültürel hayatın farklı alanlarını temsil eden halka açık üç ayrı parkı ziyaret ettik. Katılımcılar heykellerin görünür özelliklerini incelediler ve bu bilgileri kaydettiler. İncelenen hususlar arasında heykellerin temsil ettiği kadın ve erkeklerin sayısı, her heykele ayrılmış mekânın konumu ve heykeldeki kişinin adının belirtilip belirtilmediği gibi maddeler vardı. Katılımcılar heykellerin toplumu temsil etme biçimlerine dair kendi görüşlerini de kaydettiler. Böylelikle, heykellerin kadınlar ve erkekler hakkında bilinçaltımıza gönderdikleri çeşitli mesajları anlayışımızı, daha derinlikli ve anlaşılır bir hale getirmeye çalıştık. Ayrıca bu heykelleri diken ve koruyan bir toplumun kadınlara ve erkeklere atfettiği değere dair izleyicide oluşan algının nasıl etkilenebileceğini anlamayı amaçladık.

Dikkate aldığımız özellikler arasında güç, otorite, bağımsızlık, refah, ırksal ve etnik çeşitliliğin yanı sıra LGBTQ+ ya da engelli herhangi birinin temsil edilip edilmediği yer alıyordu. Bu özelliklerin varlığı

ya da yokluğunun, bizi kendimize nasıl hissettirdiğini ve 2019 yılının gerçeklerini ne denli yansıtır yansıtmadığını kendimize sorduk.

Sivil heykeller – Bilinçaltımızı etkiliyorlar mı?

Bu araştırma, sivil heykellerin toplumsal cinsiyete dair tutumlarımızı, sessiz ve ısrarlı bir şekilde etkileyen rolüne dair artmakta olan farkındalık nedeniyle yapıldı. Heykeller oldukça uzun ömürlüdürler ve hatta bazıları antik dönemlerden kalmıştır. Bu nedenle içinde bulundukları ortamla öylesine bütünleşirler ki orada olduklarını neredeyse unuturuz. Heykelleri daha yakından incelemediğimiz sürece, zararsız görünürler. Geçmişteki varlıklı yönetici güçler, siyasî ve askerî seçkinler tarafından dikilen (ve halen de dikilmekte olan) kamusal alandaki bu heykeller farketirmeden iktidara işaret ederler. Bu tür heykeller oldukça pahalı yapılardır ve bunların yerleştirilmesinin özenli planlanmasının yanı sıra, kamusal alanın kullanımının kontrol edilmesi de dâhil olmak üzere heykelin toplumu etkilemekle yakın ilişkisi olduğu için, bu iş için harcanan çabaya ve paraya değer. Eğer arzu edilen etkiyi yaratmasalardı, aradan geçen yüzyıllar içinde yok olduklarını görürdük. Krallar, savaşçılar,

© 2019 Bell-Halliwell

Sembolik Kadın, Sporcular Parkı

Symbolic Woman, Sportspersons Park

be to bolster the status of the elites that erect them by giving the populace an enduring image of who has the wealth and power, of who it is that they should, both figuratively and literally, be “looking up to”.

A uniting factor in these elites worldwide is that they are male, and this is very much reflected in the statues they erect. As a typical example, in the UK 85% of civic statues are of men and the remaining 15% contains only 2.7% of real named women, honored for their activity. The other women represented are generally allegorical angels and reclining nymphs; anonymous, often naked, saintly or sexualized images to titillate men and the very poorest of role models for women.

The conclusion that these statistics lead to is that civic statues form the original subliminal ad-campaign for the Patriarchy and that we should make ourselves aware of what it is that they are “selling” us; men as powerful, as the achievers and natural rulers, as these examples from the city of Leeds, UK illustrate – a warrior prince clad in armor and raised up high, backed by some worthy gentlemen in their robes of office, surrounded by 8 naked women representing “times of day” with no role except to hold up street lighting and no power except that of seduction. With these issues in mind we began our tour of Istanbul’s civic statues.

Three parks in Istanbul

Sportspersons park:

32 men, 1 woman

This was a unique sight in Istanbul’s civic statues: a woman in the central, prominent position. But she remains anonymous, her identity subsumed in her symbolic role. She wears a vest that bears the Turkish national flag and she is used as a representative of the country rather than being a sportswoman in her own right.

As well as this lone woman, the park had commemorations of an entire football team, two busts of named footballers and a named weightlifter.

Abbasaga park – Martyrs of democracy:

11 men, 1 woman

Abbasaga Park was again overwhelmingly devoted to men with just one woman represented. All were described as “Democracy Martyrs”, each of whom had bravely stood up for the values of the republic. These 11 male intellectuals and one women professor were killed by right-wing assassins between

© 2019 Bell-Halliwell

siyasî figürler gibi geleneksel olarak seçilen konuların çoğunluğunu düşündüğümüzde, heykellerin temel görevinin, bu heykelleri diken seçkinlerin statüsünü güçlendirmek olduğu açıktır. Bu yapılırken de halka, gücün ve servetin kimde olduğunu ve hem mecazî hem de gerçek anlamda kimlere saygı ve hayranlıkla “bakılması” gerektiğine dair bir imge sunulur.

Dünya genelinde bu seçkinlerin ortak noktalarından biri erkek olmalarıdır ve bu diktikleri heykellere yansır. Birleşik Krallık’taki sivil heykellerin %85’i erkek figürleridir. Kalan heykellerin %15’inin sadece %2,7’si, yaptığı işler için onurlandırılan, gerçekten yaşamış kadınları temsil eder. Temsil edilen diğer kadın figürleri genellikle alegorik melekler ve sere serpe uzanmış su perileridir. Bu figürler isimsizdir ve çoğunlukla çıplak, kutsallaştırılmış ya da erkeklerin içini gıcıklayacak şekilde cinselleştirilmiş imgelerdir. Ve kadınlar için olabilecek en basit rol modelleridir.

Bu istatistikler, sivil heykellerin patriyarka için özgün bir bilinçaltı reklam kampanyası olduğu anlamını içerir ve bize “sattıkları” şeyin ne olduğu konusunda farkındalık geliştirmemizin elzem olduğunu gösterir. Birleşik Krallık’taki Leeds şehrindeki bir örnek bağlamında da görüldüğü gibi erkekler güçlü figür, başarılı şahıs ve doğuştan yönetici olarak temsil

Futbol Takımı: 29 erkek – Bu takımın şu anda isim tabelası yok ama daha önce tabelanın yerleştirildiği yer bariz bir şekilde görünmekte, yani başlangıçta isimsiz olarak tasarlanmamış. Atölyeye katılanların belirttiğine göre, takımdaki bazı oyuncular suç teşkil eden faaliyetlere karıştıkları için isim tabelası kaldırılmış. Her bir erkek, portresi ile temsil ediliyor. Sporcular Parkı.

Football Team: 29 men – This team currently lacks a name plaque but the place where it was once attached is clearly visible, so they were not originally anonymous. It was suggested by group members that some of the team had subsequently become involved in criminal activity so the name plaque had been removed because of that. Every single man is represented with a personal portrait. Sportspersons Park.

edilirler: Yüksekçe konumlandırılmış ve zırhlarını giymiş savaşı bir prens, prensi destekleyen resmî giysiler içinde saygıdeğer beyefendiler ve bu grubun etrafında, “günün belli zamanlarını” temsil eden ve sokak lambalarını tutmaktan başka işi ve baştan çıkarıcılıktan öte herhangi bir gücü olmayan sekiz çıplak kadının temsil edildiği heykel kompozisyonunda olduğu gibi. İşte bu örnekleri aklımızda tutarak, İstanbul’un kamusal alanlarındaki sivil heykeller turuna başladık.

İstanbul’da üç park

Sporcular Parkı: 32 erkek 1 kadın

Bu parktaki manzaranın İstanbul’un sivil heykelleri içinde benzersiz bir yeri var; tam merkezde, önemli bir konumda bir kadın heykeli bulunuyor. Ne var ki, bu kadın heykeli isimsiz; kimliği sembolik rolünün içinde kaybolmuş. Kadın figürü, üzerinde Türk bayrağı olan bir yelek giyiyor ve bağımsız bir kadın sporcudan ziyade ülkenin bir temsilcisi olarak konumlandırılmış.

Bu tek başına olan kadın heykeliyle birlikte aynı parkta, bir futbol takımını onurlandıran bir rölyefe ek olarak, adı belirtilmiş iki futbolcunun büstleri ve yine adı belirtilmiş bir haltercinin heykeli var.

Parkta ayrıca birer podest üstünde ve isimleri belirtilerek, büstleriyle onurlandırılan iki futbolcu daha var. Sporcular Parkı.

Two other footballers were honored with individual, named busts. Sportspersons Park.

© 2019 Bell-Halliwell

1978 and 1999 in Turkey. The men were all prominently displayed but the only woman was set slightly apart, back from the main group. The sign that describes the statues in the Democracy Park says (in translation) “This memorial park has been built to remind us that our democracy has been earned with great efforts and at high costs as well as to convey this important recognition to young minds”.

Those “young minds” and indeed, all other minds, will inevitably receive the message that women are the great exception rather than the norm in the field of political struggle.

Poets’ park, Akaretler:

16 men, 1 woman

We found 10 individual statues of men, and a group with 6 men and one woman. The men in the group are all named but the woman has an unusual title with her first name only (Nigâr). It then specifies that she is a lady (hanım) and a poet (şair). The male poets were simply named, not described in this way.

It was suggested by group members that it is possible (but in no way clarified by the plaque if it is actually the case) that she is so strangely named because of an anachronism, in that she does not belong to the same

time period as the men portrayed. This would place her in an age before the use of surnames was introduced in Turkey. On later investigation this hypothesis proved to be true¹. But any casual viewer would need specialist knowledge to understand this, so the image presented

1 “Şair Nigâr Hanım” lived during the period of the Ottoman Empire (1856–1918). During this time people did not have official family names. The use of family names did not become compulsory until 11 years after the founding of the Turkish Republic, that is, in 1934. Before, if the need was felt to distinguish certain people, individuals were referred to by the name of their father (like e.g. in Iceland Gunnarsdottir) or a personal quality. “Şair Nigâr Hanım” was known under this name, because she had published since 1887. So, it is “normal” that her name is given as “Şair Nigâr Hanım”. What is not “normal” is that she is presented in a group of men only and in a group of male poets who have never been interested in Şair Nigâr’s writing. So, the question remains: What is the concept of this combination? She did not live at the same time as these men (Behçet Necatigil 1916–79; Sabahattin Kudret Aksal 1920–93; Cahit Sıtkı Tarancı 1910–56; Oktay Rifat 1914–88; Orhan Veli 1914–50; Neyzen Tevfik 1879–53), she was not esteemed by them, was not born in this part of the city and has never lived there. It makes sense to represent the men together because they belonged to a group, using a similar style in poetry. Why Nigâr Hanım was added is unclear. Was she an “ornament” for the men? Or because it was felt to be politically incorrect to show a group of poets without a woman poet? Although this seems less likely given the rest of the statues we saw.

Abbasağa parkı – Demokrasi kahramanları: 11 erkek, 1 kadın

Demokrasi Parkı da dikkat çekici bir biçimde erkeklere adanmış bir parktı. Parkta sadece bir kadının heykeli yer alıyordu. Bu figürlerin hepsi “Demokrasi Şehitleri” olarak tanımlanıyorlar. Her biri cumhuriyet değerlerini savunmuş kişiler. On bir aydın erkek ve bir profesör kadın 1978–1999 yılları arasında, Türkiye’de sağcı suikastçiler tarafından öldürülmüşler. Erkeklerin hepsi görünür bir şekilde sergilenirken, yegâne kadın heykeli, ana gruptan ayrı konumlandırılmış. Demokrasi Parkı’ndaki heykelleri anlatan levhada şunlar yazıyor: “Bu anıt park bizlere demokrasimizin büyük çabalar ve bedeller karşılığında kazanıldığını hatırlatmak ve bu farkındalığın genç zihinlere aktarılması için kurulmuştur”.

Bu “genç zihinler” ve esasen diğer tüm zihinler de, siyasî mücadelelerde kadınların varlığının norm olmaktan ziyade, bir istisna olduğu mesajını kaçınılmaz olarak alacaklardır.

Şairler parkı – Şairler Sofası, Akaratler: 16 erkek, 1 kadın

Bu parkta on erkeğin tek tek heykelleriyle birlikte, altı erkek ve bir kadından oluşan bir grubun da heykeliyle karşılaştık. Gruptaki erkeklerin isimleri ad ve soyad olarak belirtilmiş ancak kadın şair sadece ilk ismiyle (Nigâr) tanıtılmış. Levhada aynı zamanda hanım ünvanına ve şair sıfatına özellikle vurgu yapılmış. Erkek şairler ise sadece isimleriyle anılmışlar.

Katılımcılar, Şair Nigâr Hanım gibi farklı bir tanımlamanın bir anakronizm olabileceğini çünkü zaten grupta yer alan erkek figürlerin onunla aynı döneme ait olmadıklarını dile getirdiler. Bu durum bir gerçeklik payına sahip olsa bile levhada belirtilmemişti. Kullanılan tanımlama onu Türkiye’de soyadı kanunundan önceki bir zamana yerleştiriyordu. Daha sonraki araştırmalarımız bu durumun gerçek

olduğunu kanıtladı¹. Dolayısıyla oradan geçmekte olan herhangi biri bu durumu anlayabilmek için uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyacağından, bu heykel vasıtasıyla kamuoyuna sunulan imge, kafa karıştırıcı olmaya devam ediyor. Atölye katılımcıları aynı zamanda parkta kendine yer bulamamış günümüzün pek çok kayda değer Türkiyeli kadın şairlerinin varlığına da dikkat çekti.

Şairler Parkı’ndaki yegâne diğer kadın temsili ise bir erkek şairin başının arkasına yerleştirilmiş amorf kütlede görülüyor. Şairin Necati Cumalı olduğu belirtilmiş, ancak anlaşılabilir bir rolü olmayan kadın tanınmıyor ve kim olduğu bilinmemekte. Sadece dekoratif bir amaçla oradaymış gibi görünüyor. Bu kadın temsili neden orada bulunduğu açıklanmadığı için katılımcılar, bu kadının Necati Cumalı’nın “ilham perisi” olabileceğini öne sürdüler. Ancak herhangi bir açıklama olmadığı için bu adı olmayan

1 Şair Nigâr Hanım Osmanlı İmparatorluğu döneminde (1856–1918) yaşadı. Bu dönemde soyadı kullanılmıyordu. 1934’te, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan on bir yıl sonra, soyadı kullanılması zorunlu hale geldi. Önceden, insanları ayırt etme ihtiyacı duyulduğunda, baba adı veya lakap kullanılıyor ya da kişisel bir nitelikleri ön plana çıkarılıyordu. Şair Nigâr Hanım’ın da bu adla bilinmesinin nedeni 1887’den beri şiirlerini yayımlıyor olmasıydı. Bu yüzden, adının Şair Nigâr Hanım olarak verilmesi gayet “normal”. “Normal” olmayan onun şiirleriyle pek de ilgilenmeyen bir grup erkekle birlikte temsil edilmesi. Öyleyse soruyoruz: Bu gruplamanın mantığı nedir? Şair Nigâr Hanım bu erkeklerle aynı dönemde yaşamadı (Behçet Necatigil 1916–79; Sabahattin Kudret Aksal 1920–93; Cahit Sıtkı Tarancı 1910–56; Oktay Rifat 1914–88; Orhan Veli 1914–50; Neyzen Tevfik 1879–53); onlardan etkilenmemiş; şehrin bu bölümünde doğmamış veya orada hiç yaşamamış. Erkekleri bir arada temsil etmek mantıklı çünkü şiirde benzer bir tarz kullanan bir gruba mensuplar. Nigâr Hanım’ın neden eklendiği ise pek açık değil. Erkekler için bir “süs” mü? Ya da kadın bir şaire yer vermeyen bir grup şair heykeli dikmenin politik olarak yanlış olduğu mu düşünülmüştü? Bu ikinci seçenek, gördüğümüz diğer heykeller göz önüne alındığında pek de olası görünmüyor.

© 2019 Bell-Halliwell

İstisnai bir gücü temsil eden bir spor kahramanının ismi belirtilmiş heykeli büyük bir kaidenin üstüne yerleştirilmiş. Olimpiyatlarda halter şampiyonu olan bu erkeğin bir göçmen olduğu bilgisi heykelin levhasında belirtilmemiş olsa da, gene de grubun bu konuda bilgisi vardı. Atölye üyelerinin bazılarının görünür hale getirdiği bir bilgi olsa da, bu heykel ırksal ve etnik çeşitliliğin nadir örneklerinden biriydi. Sporcular Parkı.

Another named male sporting hero, representing exceptional strength was given a large plinth. This man, an Olympic weightlifting champion, was believed by the group to have been an immigrant to Turkey, although this was not acknowledged in the statue's plaque. This was a rare example of possible racial or ethnic diversity, although this was only made apparent by the knowledge of some of the group members. Sportspersons Park.

by the statue to the general public remains perplexing. The group also noted that there were a number of worthy contemporary Turkish women poets whose images were absent from the park.

The only other representation of a woman in the Poets' Park appears in the amorphous mass beside the head of a male poet. He is indeed named, Necati Cumalı, but the woman is unknown and unacknowledged, without any discernable role, so appears as a merely decorative feature. Given that this woman's presence is unexplained, the group considered that she might represent his "muse", but without any explanation this anonymous portrayal remains one of a woman's image being used without the slightest acknowledgement.

Results – how things stand in Istanbul:

62 statues; 59 men, 3 women

Sportspersons park: 32 men, 1 woman, not named

Abbasağa park: 11 men, 1 woman, named

Poets' park: 16 men, 1 woman, partially named

In the three venues we found a total of 62 statues; 59 men and 3 women, which is an extremely unfair representation of the real gender balance of the population of about 50/50. So, before even considering the attributes of the men and women portrayed, the sheer weight of numbers points to a distinctive bias. Diversity was utterly lacking and minority groups were entirely absent and, shockingly, women almost as absent, despite not being a minority group, but actually half of the population.

Compared to the figures from the UK (2.7% actual, named individuals commemorated for their achievements) the situation in these three Istanbul

11 erkek kahraman arasında bir kadın,
Prof. Dr. Bahriye Üçok. Abbasağa Parkı.

11 male heroes of democracy and one woman,
Prof. Dr. Bahriye Üçok. Democracy Park.

© 2019 Bell-Halliwell

kadın, hiç bir şekilde takdir edilmeden kullanılmış bir kadın imgesi olmaktan başka bir anlam taşıyor.

Sonuçlar – İstanbul'daki durum:

62 heykel, 59 erkek, 3 kadın

Sporcular parkı: 32 erkek, 1 kadın
(ismi belirtilmemiş)

Abbasağa parkı: 11 erkek, 1 kadın
(ismi belirtilmiş)

Şairler parkı: 16 erkek, 1 kadın,
(ismi kısmen belirtilmiş)

Üç mekânda toplam altmış iki heykel bulunuyor. Bu heykellerin elli dokuzu erkek ve üçü kadın. Bu durum Türkiye nüfusunun yarısını kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde gerçek toplumsal cinsiyet oranının hakkaniyetli bir temsilini sunmuyor. Bu nedenle, temsil edilen kadın ve erkeklerin özelliklerinden önce, sayılardaki dengesizlik bariz

bir önyargıya işaret ediyor. Bu heykellerde çeşitlilik kesinlikle ifade edilmemiş ve azınlık gruplar tamamen dışlanmış. Şaşırtıcı bir şekilde, azınlık konumunda olmayan ve toplumun yarısını oluşturan kadınlar ise heykellerde neredeyse hiç temsil edilmemişler.

Birleşik Krallık'taki sayılarla (başarıları nedeniyle anılan %2,7 gerçekten yaşamış kadınlar) karşılaştırıldığında, İstanbul'daki üç parktaki durum da en az Birleşik Krallık'taki kadar eşitsiz: Altmış iki heykelden ikisi adı belirtilmiş kadınlara ait, bu da aşağı yukarı %3'e denk geliyor. Patriyarkal bir düzende yaşadığımızı kabul etsek bile, kadınların kamusal alanda bu tarihsel görünmezliğe mecbur edilmeleri oldukça çarpıcı. Bu durum bugünün kadınları ve genç kızları için pozitif rol modellerinin olmamasına sebep oluyor. Buna karşın erkekler siyaset, spor ve edebiyat alanlarında takdir edilerek, isimleriyle birlikte becerileri ve başarıları da kaydedilerek son derece iyi temsil ediliyorlar.

Yedi kişiden oluşan bu şair grubunun, sadece biri kadın.

This group of seven poets shows 6 men and, again, only 1 woman.

Bu zarif erkek figürü bizi Şairler Sofası'nın girişinde karşıladı. Bu karşılama, mekânın erkeklere ait bir alan olduğunu ifade ediyor ve heykeli dikilmiş şairlerin çoğunun erkek olacağına işaret ediyordu. Şairler Parkı.

This elegant figure of a man stands at the entrance of the Poets' Park, denoting it as a male space, a signal that the poets portrayed within will be predominantly male. Poets' Park.

© 2019 Bell-Halliwell

parks is just as unequal, with 2 out of 62 statues being of named women, just about 3%. Even acknowledging that we live in a patriarchy, the extent of this enforced historic invisibility of women in the public space is still very striking. It results in a terrible lack of positive role models for contemporary women and girls. By contrast, men were exceptionally well-represented in the political, sporting and literary fields with numerous images of named individuals with their feats and achievements recorded and celebrated.

This imbalance has become part of the “background” in Istanbul, as in so many other cities. We can so easily fail to examine the real effect on us and thus statues can, and do, act as a continuous subliminal message about the implied superiority of men. They constitute a long-term set of concrete examples of those who are worthy of respect, with attributes and achievements clearly noted and the vast majority of them are male; the perfect illustration of the patriarchal mindset.

The wider world view – Challenge and change

Civic statues in Istanbul, as is common in the rest of the world, fail to acknowledge the achievements of women. As Sarah Champion, an MP in the UK said “The lack of women represented in public art can only be seen as a physical embodiment of how we fail to respect and recognise women’s achievements in our society.” After our tour several group members reported feeling unrepresented and ignored by the extremely unequal emphasis on men’s achievements. Some, although having previously been aware that men were more commonly portrayed in public spaces, were shocked at the actual extent of the bias towards the male. These are reactions that could be replicated anywhere in the world.

The social and political mindset that allows this one-sided story of humanity is in need of reform, so that we, and coming generations, are presented with a true sense that gender and diversity are not any bar

Necati Cumalı ve isimsiz bir kadın. Şairler Parkı.

Necati Cumalı and an unknown woman. Poets' Park.

© 2019 Bell-Halliwel

Bu dengesizlik, diğer pek çok şehirde olduğu gibi, İstanbul'da da "arka plan"ın bir parçası halinde. Bunun bizim üzerimizdeki gerçek etkisini anlama konusunda kolaylıkla yanılgıya düşebiliriz. Bu heykeller, erkeklerin ima edilen üstünlüğüyle ilgili bir bilinçaltı mesajı verebilirler ve aslında bunu zaten yapmaktalar. Bu heykeller, özellikleri ve başarılarıyla saygı görmeye değer kişilerin uzun vadeli somut bir dizi örneğini oluşturuyor ve bu kişilerin çok büyük bir kısmı erkek: Patriyarkal zihniyetin mükemmel bir örneği.

Dünyadaki duruma bakış – İtiraz ve değişim

İstanbul'daki sivil heykeller, dünyanın geri kalanında da olduğu gibi, kadınların başarısını göz ardı etmektedir. Birleşik Krallık'ta milletvekili olan Sarah Champion'un da dediği gibi "Kamusal alanlardaki sanat eserlerinde kadın temsiliyetinin eksikliği, ancak ve ancak kadınların başarılarını tak-

dir etme ve bu başarılarla saygı duyma konularında, toplumumuzun başarısızlığının somut bir biçimi olarak açıklanabilir." Atölye turundan sonra da birçok katılımcı, erkeklerin başarılarına yapılan bu aşırı vurgu nedeniyle, kendilerini temsil edilmemiş ve görmezden gelinmiş hissettiklerini dile getirdi. Bazıları ise erkeklerin kamusal alanda daha yaygın bir şekilde temsil edildiği gerçeğinin daha önceden de farkında olmuş olsalar da, erkeklere gösterilen bu denli yanlı tavrın yoğunluğu karşısında gene de şoke oldular. Bu tepkiler, dünyanın başka herhangi bir yerinde de görülebilecek tepkilerdi.

İnsanlığın hikâyesinin tek taraflı anlatılmasına sebep olan bu toplumsal ve siyasal zihniyetin reforma ihtiyacı var. Ancak bu sayede, hem biz hem de gelecek nesiller, toplumsal cinsiyetin ve çeşitliliğin, yücelik için engel olmadığını gerçekten hissedebiliriz. Bu düşüncüyü savunanlar dünyanın her yerinde artıyor, aktivistler ve mücadele grupları harekete geçiyorlar. Bu insanların kaydettiği ilerlemeler,

© Creative Commons

Londra – Bir Kadın Erkekler Kulübüne Giriyor
Birleşik Krallık'ta kitlesel olarak desteklenen muazzam bir internet kampanyasından sonra, sufraget Millicent Fawcett'in heykeli Londra'nın simgesel meydanı Parlamento Meydanı'na dikilmişti. Daha önce sivil heykellerin "erkekler kulübü" olarak bilinen bu meydanda, on yıllar boyunca sadece on bir erkek siyasetçinin heykeli vardı.

London – A Woman Gets into the Gentlemen's Club
In the UK, after a massive online campaign with huge public support, a statue of a woman – Suffragist Millicent Fawcett – was finally erected in London's iconic Parliament Square, formerly a sort of "gentlemen's club" of civic statues, where male politicians – 11 of them – had been the sole occupants for decades.

© ODN

Londra – Siyah Kadınlar Engelleri Aşıyor
Kırım Savaşı sırasında hemşire olan siyah Mary Seacole için yürütülen kampanya, yirmi yıl sonunda başarıya ulaştı ve Seacole, anıtı dikilen çok az sayıda siyah kadından biri olarak Londra'da onurlandırıldı.

London – Black Woman Breaks Through
Success has come after a 20-year campaign for Mary Seacole, a black nurse in the Crimea War who is now honored in London. She is one of the very few women of colour commemorated.

to greatness. Recognition of this is growing all over the world with activists and campaigners taking the initiative. Their progress is documented on the *inVISIBLEwomen*¹ website, which is a catalyst for gender equality in civic statues.

The illustrations from different parts of the worldwide shown here make it evident that this is a global movement that is gathering strength and achieving the beginnings of gender equality in the public space, of countering that antiquated subliminal ad-campaign for the patriarchy with some powerful and long overdue reminders of the many roles and

achievements of women. The incredible inequity that is present in so many cities, Istanbul included, is now being challenged and changed.

Future steps and strategies

There are campaigns arising across the world addressing this terribly unbalanced civic portrayal of gender. More monuments to women are being called for and erected everywhere, so perhaps it is time that we imagined an equivalent of the Bechdel test for civic statues. The Bechdel test, used for films, asks three simple questions: "Does the film have at least two women in it?", "Who talks to each other?", Do

¹ inVISIBLEwomen – www.invisiblewomen.org.uk
fb @invw.org | twitter @iw_org_uk

Bulgaristan – “Herbirkadın” Eylemi

Sanatçı Erka başkent Sofya’da kadınları temsil eden ya da onurlandıran bir tane bile sivil heykelin bulunmamasını etkin bir şekilde protesto ederek kadınların hiçbir şekilde itibar görmeyişine dair kamuda farkındalık yaratmak için, şehrin her yerinde kendi ürettiği “Herbirkadın” büstlerini kaidelere yerleştirmişti.

Bulgaria – “Everywoman” Protest

There was a bold action taken in Sophia, Bulgaria by an artist called Erka who made a dynamic protest about the complete lack of any civic monuments of women in the capital city; not a single woman had been honored. She placed her “Everywoman” busts on plinths around the city to help raise the consciousness of the public about the total lack of recognition of women.

© Mihail Novakov

sivil heykeller için toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir katalizörü olan *inVISIBLEwomen*¹ websitesinde belgelenmektedir.

Farklı ülkelerden örnekleri tanıtan fotoğraflar, bu hareketin güçlenen küresel bir eylem olduğunu, kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini başlatmayı sağladığını gösteriyor. Bu hareket, patriyarka için yürütülen köhnemiş bilinçaltı reklam kampanyalarına karşı, kadınların oynamış olduğu pek çok rollerden ve kadınların başarılarından bazı güçlü örneklerin varlığına, geç kalınmış olsa da, işaret etmekte. İstanbul dâhil olmak üzere pek çok şehirdeki mevcut hakkaniyetsizliğe artık meydan okunmakta ve değişim gerçekleştirilmektedir.

1 inVISIBLEwomen – www.invisiblewomen.org.uk
fb @invw.org | twitter @iw_org_uk

Gelecek planları ve stratejiler

Dünyanın her yerinde toplumsal cinsiyetin dengesiz temsillerini ele alan kampanyalar var. Her yerde kadınlara dair anıtlara daha fazla yer verilmesi için çağrılar yapılıyor ve kadınları temsil eden daha fazla heykel dikiliyor. Bu yüzden belki de Bechdel testinin heykeller için de uygulanmasını hayal etmenin zamanı geldi. Filmler için kullanılan Bechdel testi, 3 basit soru sorar: “Filmde en az 2 kadın var mı?”, “Birbirleriyle konuşanlar kim?” ve “Kadınlar, bir erkek dışında, başka bir şey hakkında da konuşuyorlar mı?” 2017 yılında filmlerin ancak %17’si bu sınavı geçti. Bir kentin heykelleri için sorabileceğimiz sorular arasında şunlar olabilir: “Eşit sayıda kadın ve erkek temsil edilmekte mi?”, “Kadınlar ve erkekler saygın

ABD – Adalet ve Japonya

“Rahatlatıcı Kadınlar” olarak bilinen ve Japon ordusunda seks kölesi olarak çalışmaya mecbur edilmiş olan kadınları anan çok etkileyici bir heykele San Fransisco ev sahipliği yapmakta. Siyasal etkileri de olan bu heykel, ordu tarafından kadınlara yönelik işlenen suçların toplumda tanınması amacını taşımakta. Osaka (Japonya) heykelin kaldırılmasına dair talepleri reddedilince, San Fransisco ile yıllardır sürdürdüğü kardeş şehir uygulamasını feshetti.

USA – Justice and Japan

San Francisco is home to a very powerful commemoration of the so-called “Comfort Women” – actually sex slaves of the Japanese army. This statue is a very public acknowledgement of the crimes committed by the army against women and has had a political effect. The Japanese city of Osaka has broken off its longstanding twinning with San Francisco in protest over the refusal to remove it.

© misopiso88 / tripadvisor.com

they talk about something other than a man?’ A maximum of about 17% of films passed this test in 2017. The questions we might pose for a city’s statues might include – “Are there equal numbers of women and men portrayed?”, “Are both portrayed with respect and appropriately clothed?”, “Are both honored for their achievements?”

Meanwhile, even in Istanbul...

Although our tour of the major groups of statues in the parks yielded such disappointing results in terms of statues of women, a surprise awaited us. When we took part in the *Curious Steps*¹ walking tour

of the old city in Kadıköy we did find this tribute to Afife Jale. She was the first Muslim woman on stage on 22 April 1920, who sacrificed so much in terms of her family and community to become an actress in Istanbul. Now her bust stands outside the site of the theatre where she once starred. It emerged that the placement of this bust was a result of the herstory writing activities of the feminist women’s movement in Turkey in the 90s. Regular *Curious Steps* walking tours stop here with their visitors to speak about her. The interest created by the walking tours had awakened the remembrance of a brave woman who had to give up so much for her art. We placed our flowers there as a tribute to her and in hope for the many other women yet to be honored.

¹ Curious Steps – www.cinsadimlar.org/english

© Creative Commons

Afife Jale

© www.invisiblewomen.org.uk/gettingattention/post/105

Norveç – Çeşitliliği Tanınıyor

Norveç'te 2019'da "Samefolkets" Sami ulusal bayramı, Sami ulusal gününün kurucusu Elsa Laula Renberg'in heykelinin tanıtılmasıyla kutlandı. Böylece Renberg, tüm dünyada kamusal alanda heykeli dikilen ilk Sami kadını oldu. Birçok kültürün bir arada yaşadığı Norveç'te yerli Sami halkı şimdi kendisini görünürlü kılıyor ve bu heykel de bu iddialarının bir simgesi. Başka bir deyişle, bir sivil heykelin uzun vadede kamuoyunu etkilemek için belli bir güce sahip olduğunun kabulü.

Norway – Diversity Recognized

In Norway the "Samefolkets" day 2019 was marked by the unveiling of a sculpture of Elsa Laula Renberg, the founder of Sami national day. Renberg is the very first Sami woman on a public plinth in the country. The indigenous Sami people are now establishing a position in a multi-cultural Norway and this statue is symbolic of their claims, another acknowledgement that the civic statue wields a certain power to influence public thinking in the longer term.

bir şekilde ve uygun kıyafetlerle temsil ediliyorlar mı?" ve "Kadınlar ve erkekler başarılarından dolayı mı onurlandırılmışlar?"

Ve şimdi tekrar İstanbul...

Parklardaki başlıca heykel gruplarına yaptığımız tur, kadın heykelleri açısından hayal kırıklığı yaratmış olsa da, bizi gene de bir sürpriz bekliyordu. Kadıköy'deki *Cins Adımlar*¹ turunda Afife Jale'ye adanmış bir büstle karşılaştık. Afife Jale, 22 Nisan 1920'de bu semtte bulunan bir tiyatrodaki sahneye çıkan ilk Müslüman kadındı. Oyuncu olabilmek için ailesiyle ve toplumla olan ilişkilerinde birçok

şeyden feragat etmek zorunda kalmıştı. Şimdi büstü, bir zamanlar oynadığı tiyatrunun dışında duruyor. Büstün buraya yerleştirilmesinde Türkiye'deki feminist hareketin kadın tarihi çalışmaları önemli rol oynadı. *Cins Adımlar* buraya düzenli yürüyüş turları gerçekleştiriyor ve bu turlarda Afife Jale hakkında konuşuyorlar. *Cins Adımlar*'ın kent yürüyüşüne ilgisi, sanatı için çok fazla şeyden vazgeçmek zorunda kalan cesur bir kadının anısını yaşıyor. Onu anmak ve aynı zamanda diğer birçok kadının da onurlandırılmasını ümit ederek çiçeklerimizi Afife'nin büstüne bıraktık.

1 Cins Adımlar www.cinsadimlar.org

Çin

Japon ordusu tarafından uygulanan şiddete tanıklık etmesi için Şanghay'da heykeller dikildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon birlikleri tarafından seks köleliğine zorlanan cinsel taciz mağduru kadınların yaşadıklarını telafi ve tazmin etmek için yürütülen siyasi hareketin bir parçası olan bu heykeller, binlerce kadını onurlandırıyor.

China

In Shanghai, statues have been erected to attest to the abuse inflicted by the Japanese army. The monuments were built in honour of the thousands of women who were forced into sexual slavery by Japanese troops during World War II, and they are playing a part in the political movement to win redress and compensation for the women so abused.

© Yonhap News

Danimarka – Kraliçe Mary

Bu heykelin Danimarka'daki siyah bir kadın için dikilmiş olan ilk heykel olduğu düşünülüyor. Heykel, Danimarka'nın Karayipler'deki sömürgeci idaresine karşı ciddi bir ayaklanmaya liderlik etmiş 19. yüzyılın isyancı kraliçesini temsil ediyor. Bu heykel, ülkede azınlık gruplarının tanınmasının başladığına da işaret etmekte.

Denmark – Queen Mary

This is said to be Denmark's first public monument to a black woman, a 19th century rebel queen who had led a fiery revolt against Danish colonial rule in the Caribbean. This heralds the beginnings of recognition for minority groups.

© Nick Furbo via ISSA PR

More information and references

inVISIBLEwomen (UK)

www.invisiblewomen.org.uk

@invw.org

@iw_org_uk

Herstorical Monuments (USA)

twitter.com/herstoricalmnts

twitter @HerstoricalMnts /

An initiative to list existing monuments of real women

Fast Plass (Norway)

www.facebook.com/FastPlass

@FastPlass

A project about the issue of women and civic statues in Norway.

Curious Steps (Turkey)

www.cinsadimlar.org/english/

Since 2014 Curious Steps: Gender and Memory Walks contributes to understanding of the city and its neighborhoods from the perspective of gender and memory.

Belçika – Kahramanlar Hatırlanıyor
“Pervyse’in Melekleri” olarak tanınan, sayısız askerin hayatını kurtarmış İskoçyalı iki hemşire yıllar süren unutulmuşluktan sonra Ypres’de onurlandırıldılar.

Belgium – Heroines Remembered
In Ypres, the memory of two Scottish nurses known as “the Angels of Pervyse”, who saved countless soldiers, has been recognized after decades of remaining unacknowledged.

© greatwar100reads.wordpress.com

Filipinler
Başkent Manila’daki (Japon ordusunda seks kölesi olarak çalışmaya mecbur edilmiş olan) “Rahatlatıcı Kadınlar” heykeli kaldırıldığında protestolara neden olmuştu. Heykelin geçici olarak kaldırıldığı söylense de, bunun Japonya’yı sınırlendirmemek için alınmış siyasi bir karar olduğundan şüphe ediliyor.

Philippines
Public protest has also arisen about the removal of a statue to so-called “Comfort Women” – actually sex slaves of the Japanese army in the capital Manila. The removal is allegedly temporary but suspected of being politically convenient, in order not to anger the Japanese.

© Angie de Silva/Rappler

Daha fazla bilgi ve kaynakça

inVISIBLEwomen (Birleşik Krallık)

www.invisiblewomen.org.uk

 @invw.org

 @iw_org_uk

Herstorical Monuments (ABD)

twitter.com/herstoricalmnts

twitter @HerstoricalMnts

Gerçek kadınların mevcut anıtlarını
listeleme girişi

Fast Plass (Norveç)

www.facebook.com/FastPlass

 @FastPlass

Norveç’te kadınlar ve sivil heykeller
konusuna odaklanan bir oluşum.

Cins Adımlar (Türkiye)

www.cinsadimlar.org

Cins Adımlar, 2014 yılından beri yaşadığımız şehri
şekillendiren tarihsel, toplumsal ve politik ilişkilere
toplumsal cinsiyet odaklı alternatif bakış açıları
sunmayı amaçlayan yürüyüşler organize ediyor.

How a City Remembers. A Museum Discussion on Gender Mapping of a City

Tijana Jakovljević-Šević¹

One of the principles on which the research and exhibition work of the Museum of Women's Culture Regional-International (and possibly all women's museums) is based is the inclusion of alternative narratives. Through them, museums are given the opportunity to become designated places that recognize and value the history, memories, opinions and perspectives that hegemonic structures have repressed. The 2018 exhibition in our museum entitled *How Feminine is the City: Fürth and its Sister Cities* should be viewed in this context. It includes a female perspective of urban history and contemporary everyday life.

One of the many topics that the exhibition has launched is the gender mapping of the city. In this regard the designation of street names is discussed as one of the indicators of the position of women in the memory of the city. The structure of street names, the spatial location of streets named after women, the time of naming or renaming, and the biographies of meritorious women were researched and presented. In this context, we not only observe what is being collectively remembered, but also what has been forgotten or, rather, discarded in the history and lives of urban women. In addition, the roles of women in public space are researched and presented and this gender power is recorded in the urban map. The monumental heritage of women, the influence of women in the creation of public spaces (e.g. as benefactors) and the underlying motives for women's monuments are recorded.

¹ Curator, Museum of Women's Culture Regional-International, Fürth, Bavaria, Germany
www.frauenindereinenwelt.de

Kent Nasıl Hatırlar? Kentin Toplumsal Cinsiyet Haritalamasına Dair Bir Müze Tartışması

Tijana Jakovljević-Šević¹

Museum of Women's Culture Regional-International'da (Bölgesel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi) ve muhtemelen tüm kadın müzelerinde de araştırma ve sergi çalışmaları için esas alınan ilkelerden biri alternatif anlatılara alan açılmasıdır. Müzeler, bu anlatılar aracılığıyla, hegemonik yapılar tarafından reddedilen tarihi, hatıraları, fikirleri ve bakış açılarını kabul eden ve bunlara değer veren mekânlar olarak görülme imkânı kazanır. Müzemizde 2018'de yapılan *How feminine is the city: Fürth and its sister cities* (Şehir ne kadar dişil: Fürth ve kız kardeş şehirleri) adlı son geçici sergi de bu bağlamda anlaşılmalıdır. Bu sergi, kent tarihini ve bugünün gündelik hayatını kadın bakış açısıyla aktarıyor.

Sergide ele alınan birçok konudan biri de kentlerin toplumsal cinsiyet haritalamasıydı. Bu yolla, kentin hafıza ve hatırlama pratiklerinde, kadınların konumunun bir göstergesi olarak sokak adlarının verilişi konusu tartışıldı. Sergide, sokak adlarının yapısı, kadın isimleriyle adlandırılan sokakların mekânsal konumu, isimlendirmenin hikâyesi ve kentin tanınmış kadınlarının biyografileri araştırıldı ve sunuldu. Böylece, sadece kolektif hafızada yer edenleri değil, unutulmuş ya da tarihten ve kentteki kadınların hayatından silinenleri de gözlemleyebiliyoruz. Çalışmamızda bu konular yanında, kadınların kamusal alandaki performansları da araştırıldı ve sergilendi. Böylece kent haritasına toplumsal cinsiyete bağlı iktidar olgusu da kaydedilmiş oldu. Kadınlarla ilgili anıtsal miras, kadınların kamusal alanın oluşumundaki etkileri (mesela hayırseverler olarak) ve bunu yapma nedenleri de “kadın anıtları” temasıyla haritada yer aldı.

¹ Küratör, Museum of Women's Culture Regional-International, Fürth, Bavyera eyaleti, Almanya
www.frauenindereinenwelt.de

The Museum of Women's Culture Regional-International was founded in 2006 by *Women in One World Center for Intercultural Research of Women's Everyday Life*. The museum today brings together more than twenty-five women with different native languages from a mixture of professional and cultural backgrounds. The work of the museum is based essentially on the participation and support of its volunteer members.

In 2018 we organized an exhibition entitled *How Feminine is the City?* which embraced exhibits covering 200 years of the independence of the city of Fürth¹. The anniversary was the starting point for us to consider the various aspects of the city's development through a gender perspective. The exhibition placed an emphasis on the visibility, the presence and the participation of women in the city's life. The research topics for the exhibition were illustrated by examples from the city of Fürth and its sister cities:

Limoges (France), Marmaris (Turkey), Midoun (Tunisia), Paisley (Scotland), and Xylokastro (Greece).

One of the aspects through which femininity in urban space is observed is the presence in the city's memory of street names and public monuments dedicated to women. Why are street names so important in an urban area? Their main purpose is orientation, but undoubtedly, they also represent symbols that form a part of the city identity. They contribute to the concept of "reading the city" and reviewing the past and current socio-economic-political development of a *milieu*, as well as a broader social context. In modern countries the naming of streets never happens spontaneously. It is associated with political ideology and power aimed at creating an expedient political awareness among the population. The development of nation states and the strengthening of national consciousness is ensured by bestowing public spaces with symbols or names of people relevant to the nation's history, science and art. With such designations, decisions are made both regarding who will be commemorated as well as where in the cultural landscape certain memories will be placed.

Some elements of urban public space have more value than others. For example, the length of

¹ In 1818, the King of Bavaria elevated the status of Fürth to that of a "First-Class City" (Free City) giving its citizens the right to manage their own affairs. They were now able to elect their own municipal leadership and chart their own course.

Museum Women's Culture Regional-International (Bölgesel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi) 2006 yılında *Women of One World – Center for Intercultural Research of Women's Everyday Life* (Bir Dünyanın Kadınları – Kültürlerarası Kadın Günlük Yaşamını Araştırma Merkezi) tarafından kuruldu. Müze, şu anda farklı anadilleri konuşan, farklı mesleklerden ve farklı kültürel geçmişleri olan 25 kadını bir araya getiriyor. Müzenin işleyişi, temelde gönüllü üyelerinin katılımı ve destekleri ile sağlanmakta.

2018 yılında, “Şehir ne kadar dişil?” başlığı altında ve müzemizin bulunduğu kentin 200 yıllık bağımsızlığı¹ çerçevesindeki kutlamalar vesilesiyle bir sergi düzenledik. Bu yıldönümü, kentin gelişiminin farklı veçhelerini toplumsal cinsiyet bakış açısından düşünmemiz için bir başlangıç noktası oldu. Sergi, kadınların kent hayatındaki görünürlüğüne, mevcudiyetine ve kente katılımına vurgu yapıyordu. Sergi için yapılan araştırmanın konuları, Fürth ve Fürth’ün

kız kardeş şehirleri olan Limoges (Fransa), Marmaris (Türkiye), Midoun (Tunus), Paisley (İskoçya) ve Ksilokastro (Yunanistan) ile örnekledi.

Kadınların, sokak adlarındaki ve kamusal anıtlardaki mevcudiyetleri yoluyla kentin hafızasında edindikleri yer, kentsel alanın dişillikini gözlemleyebildiğimiz boyutlardan bir tanesi. Peki, sokak adları neden bu kadar önemli? Sokak adlarının temel amacı kentsel alanda yön belirlemek ama sokak adları, şüphesiz ki, kentin kimliğinin bir parçasını oluşturan semboller de temsil ediyorlar, “kenti okumak” kavramına ve bu ortamın şimdiki ve geçmişteki sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmelerinin yanı sıra, geniş bir toplumsal bağlamı incelememize de katkıda bulunuyorlar. Günümüzün ülkelerinde, sokakların isimlendirilmesi asla kendiliğinden olmaz. İsimlendirme, halkta arzu edilen siyasal farkındalığı yaratmak amacı olan siyasal ideoloji ve iktidarla ilişkilidir. Ulus-devletlerin gelişimi ve ulusal bilincin güçlenmesi; kamusal alanların bu ulusun tarih, bilim ve sanatının sembolleriyle veya bu alanlardaki önemli kişilerinin adlarıyla isimlendirilmesini sağladı. Bu tür tanımlamalarla, hem kimlerin hatırlanacağına hem de belli anıların kültürel ortamın hangi alanlarına yerleştirileceğine karar veriliyor.

1 1818 yılında, Bavyera Kralı, Fürth’ün statüsünü “Birinci Sınıf Şehir”e (Özgür Şehir) yükseltti ve şehrin vatandaşlarına şehirle ilgili meseleleri yönetme hakkı tanıdı. Bu sayede, şehir sakinlerine kendi yerel liderlerini seçme ve kendi yollarını çizme hakkı tanıdı.

© Frauen in der Einen Welt

© Gaby Franger

the streets, their location, or the volume of traffic, all reflect upon the reputation of the person whose name they hold. Street names are a good source for “reading” the official view of the local, cultural and historical heritage as well as the place where ideologies, events and the commemoration of people are expressed. This is further enhanced by the gender reading of the city which shows not only that the streets named for men far outnumber those named for women, but also indicates, by their proximity to the city center, the place of those people in the city’s memory.

There are around 850 streets in Fürth. Most names are connected with nature, geography or geological features such as Begonienstrasse, Berlinerstrasse, Marktplatz and so on. Gender-determined names are present in 269 streets. Out of these, only twenty-four are related to women. We had to dive deep into research to identify every name and every biography because these names are largely unknown in the city. Some of these street names simply represent a name or a surname and this made researching very difficult. Questions remained because we couldn’t uncover every biography. Most names are associated with members of royal or noble families. Two women are connected with recent history and

two with the resistance movement against the Nazi regime.

In the process of naming the streets it is also important to consider renaming some of them. Most of these cases arise from cleansing dissonant or difficult history. Such a situation occurred in Fürth two years ago when the street named after Adolf Schammberger was renamed Bella Rosenkranz Street. Schammberger was a director of the local archive, a well-respected person in the local community and the author of many books on local history. Two years ago, in 2017, a local historian, Kamran Salimi, discovered documents in Poland connecting Schammberger with the deportation of members of the Jewish community during the Nazi regime. City officials decided to rename the street and after many suggestions our museum provided the name of Bella Rosenkranz, a Holocaust survivor and activist in the Jewish community of Fürth. Today, Bella Rosenkranz is memorialized in her hometown’s toponomy.

The second element of the genderization of urban spaces that the exhibition discusses is that of public monuments and statues. Like the street names, these also play a role in mapping and memorializing space and represent a means through which the state

© Gaby Franger

Bella Rosenkranz: © Frauen in der Einen Welt

Kamusal alanın bazı unsurlarına diğerlerinden daha fazla değer atfediliyor; bu değer de, ismi verilen kişinin itibarını yansıtacak şekilde, mesela, caddelerin uzunluğu, kent alanında konumlandıkları yer ya da buralardaki trafik yoğunluğu gibi faktörlerle ölçülüyor. Sokak adları, yerel kültürel ve tarihsel mirasın resmî sunumunu görmenin yanı sıra, insanların, ideolojilerin ve olayların gösterildiği mekânı “okumak” için de iyi bir kaynak. Bu inceleme, kentin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla okunmasıyla daha da geliştirilebiliyor. Bu da bize, erkek isimleri verilmiş sokakların sayı olarak, kadın isimleri verilmiş sokaklardan daha fazla olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda bu sokakların şehir merkezine yakınlığıyla birlikte, bu kişilerin kentin hafızasındaki yerlerini de gösteriyor.

Fürth'te yaklaşık 850 sokak var. Birçoğunun adları doğayla, coğrafya ile ya da coğrafi özelliklerle alakalı: Mesela Begonienstraße (Begonya Caddesi), Berlinerstraße (Berlin Caddesi), Marktplatz (Pazar Meydanı) gibi. Toplumsal cinsiyetle ilişkili tanımlanan isimler 296 sokakta görülüyor. Bu sokaklardan sadece 24 tanesi kadınlarla ilgili. Bu isimlerin ve yaşam hikâyelerinin her birini keşfetmek için yoğun bir araştırma yapmak zorunda kaldık çünkü isimler şehirde çoğunlukla artık tanınmıyor. Bu sokak adla-

ından bazıları yalnızca isim ya da soyisimden ibaret, ki bu da araştırmayı zorlaştıran bir başka etken oldu. Yaşam hikâyelerinin tamamını ortaya çıkaramadığımız için, bazı sorular yanıtsız kaldı. İsimlerin pek çoğu hanedan üyelerinin ya da asilzadelerin isimleriydi, iki kadının ismi yakın tarihle bağlantılıydı ve iki kadın da Nazilere karşı direniş hareketinden kimselerdi.

Sokakların isimlendirilme sürecinde, bu sokakların yeniden isimlendirilmeleri konusunu incelemek de önemli. Bahsettiğim durumların pek çoğu üzerinde tartışılan ya da zor bir dönemin tarihini “arındırmakla” ilgili. İki yıl önce Fürth'te böyle bir durum yaşandı. Adı Adolf Schwammberger olan sokak, Bella Rosenkranz olarak değiştirildi. Schwammberger yerel arşivin yöneticisi olmuş, kentte çok saygı duyulan bir kişi ve yerel tarih üzerine yazılmış birçok kitabın da yazarıydı. İki yıl önce, 2017'de Fürth kentinde yaşayan tarihçi Kamran Salimi, Schwammberger'in Nazi yönetimiyle ve Yahudi cemaati üyelerinin Polonya'daki toplama kamplarına gönderilmesiyle ilgili bağlantılarını gösteren belgeleri Polonya'da keşfetti. Kent yönetimi sokağın ismini değiştirmeye karar verdi. Bir çok isim önerisi yapıldı. Sonunda, sokağa bizim müzemizin de tercihi olan ve Holokost'tan hayatta kalmış, Yahudi cemaatinin önemli aktivisti Bella Rosenkranz'ın ismi

*We observed that heritage is not only a basis for sharing history

 and creating a positive identity, but it is also an instrument

 for discussing social conflict and unequal power relations.
*

and other institutions of power create desired social narratives. Monuments and statues in Fuerth represent feminine aspects in religion, mythology, folklore and abstraction. For example, there are many statues of angels, figures from Greek and Roman mythology and characters from children's folklore. Some of the figures emphasize the body of the woman portrayed. On the other hand, monuments representing men are always connected to actual historical figures. In the exhibition *How Feminine is the City?* we asked where are the public monuments that commemorate notable women from the past?

In this exhibition we faced the challenges of new museology. Preparing the presentation we did not assumed the role of moderators criticizing society. We observed that heritage is not only a basis for sharing history and creating a positive identity, but it is also an instrument for discussing social conflict and unequal power relations. We researched alternative narratives and instead of focusing on museum objects, we created a place for discussion. Ultimately our decisions resulted in an increase in the visibility of women in our local community.

*Toplumsal mirasın yalnızca bir tarihi paylaşmanın ve pozitif

 bir kimlik oluşturma temeli olmadığını, aynı zamanda toplumsal çatışma

 ve eşitsiz iktidar ilişkilerini tartışmak için bir araç da olduğunu gözlemledik.
*

verildi. Bugün, Bella Rosenkranz, kendi kentnin yer adları listesinde anılmakta.

Sergide kentsel alanın cinsiyetlendirilme biçimlerinin tartışıldığı ikinci konu da kamusal anıtlar ve heykeller. Sokak adlarına benzer biçimde, anıtlar ve heykeller de mekânın haritalamasında ve belleğe yerleşmesinde rol oynuyorlar çünkü bu anıtlar ve heykeller devletin ve diğer iktidar sahibi kurumların arzu ettikleri toplumsal anlatıyı ifade eden araçları temsil ediyorlar. Fürth'teki anıt ve heykeller, kadınları din, mitoloji, folklor ve soyutlama yönlerinden temsil ediyor. Mesela, pek çok melek heykelinin ya da Yunan ve Roma mitolojisinden figürün yanı sıra, çocuk masallarında yer alan karakterler var. Bazı heykelerde kadınların bedenleri öne çıkarılmış.

Öte yandan, erkekleri temsil eden anıtlar her zaman gerçek tarihsel kişilerle bağlantılı. Biz de “Şehir ne kadar dişil?” sergisinde, geçmişteki önemli kadınları anıtlaraştırarak anıtların nerede olduğunu sorduk.

Bu sergide; yeni müzecilik anlayışındaki zorlukların üstesinden geldik. Toplumu eleştiren bir sunucu rolünü üstlenmedik. Toplumsal mirasın yalnızca bir tarihi paylaşmanın ve pozitif bir kimlik oluşturma temeli olmadığını, aynı zamanda toplumsal çatışma ve eşitsiz iktidar ilişkilerini tartışmak için bir araç da olduğunu gözlemledik. Alternatif anlatıların neler olduğunu araştırdık ve müze nesnelere odaklanmak yerine, bir tartışma mekânı oluşturduk. Ve aldığımız kararlar, yerel topluluğumuzdaki kadınların görünür-lüğünü arttırdı.

Migrant Women's Reminiscence Box in Frankfurt

*Elif Çiğdem Artan*¹

In 2014, based upon their socio-political activities in Frankfurt am Main, the *Bundesverband der Migrantinnen e.V.-GKB* (Federal German Migrant Women's Association) was invited to the *Bibliothek der Generationen* (Library of Generations). The Library is an artistic reminiscence project developed by artist Sigrid Sigurdsson in 2005 and will be housed in the *Historisches Museum Frankfurt* (Historical Museum Frankfurt) until 2105. The principal intention of the participatory museum project is to archive the history of migrant women by documenting their struggles through the years, achievements in the present day and goals for the future.

Additionally, the project includes two participatory exhibitions: first, *The ABC of the Migrant Women Association: A Female Dictionary* (Cologne, 2015; Frankfurt, 2016; Istanbul, 2016; Berlin, 2017), an A to Z list of the visual and textual interrogation of socially constructed words, objects, emotions, and even colors; second, *The World from a Female Perspective!* (Berlin, 2017), exposing the colorful, combative, and collaborative environment of migrant women through photo albums and various artistic installations. This article discusses participatory curatorial practices in the project and archival materials representing the memories of Turkish migrant women currently living in Germany.

¹ Coordinator and curator of the Federal German Migrant Women Association's *Bibliothek der Generationen* project in the Historical Museum Frankfurt

Göçmen Kadınların Frankfurt'taki Hafıza Kutusu

Elif Çiğdem Artan¹

2014 yılında, *Bundesverband der Migrantinnen e.V.-GKB* (Göçmen Kadınlar Birliği), sosyal ve politik çalışmaları nedeniyle *Bibliothek der Generationen*'ne (Nesiller Kütüphanesi) davet edildi. Bir sanatsal hafıza projesi olan Nesiller Kütüphanesi, sanatçı Sigrid Sigurdsson tarafından 2005 yılında geliştirildi ve 2105 yılına kadar *Historisches Museum Frankfurt* (Frankfurt Tarih Müzesi) Nesiller Kütüphanesi'ne ev sahipliği yapacak. Katılımcı müze projesinin temel prensibi, göçmen kadınların tarihinin, kadınların yıllar boyu verdikleri mücadeleler, günümüzdeki kazanımları ve gelecekteki hedefleri açılarından belgelenmesidir.

Nesiller Kütüphanesi projesi iki katılımcı sergi projesi içeriyor: Sergilerden ilki *Göçmen Kadınlar Birliği'nin ABC'si: Dişil Bir Sözlük*. Bu sözlük, toplumsal inşa edilmiş kelimeleri, nesneleri, duyguları ve hatta renkleri hem metinsel hem de görsel sorgulayarak A'dan Z'ye listeliyor. Sergi Köln (2015), Frankfurt (2016), İstanbul (2016) ve Berlin'de (2017) gösterildi. *Dişil Perspektiften Dünya!* isimli ikinci sergi (Berlin, 2017), fotoğraf albümleri ve çeşitli sanatsal yerleştirmeler aracılığıyla göçmen kadınların renkli, mücadelecisi ve işbirlikçi yapılarını irdeliyor. Yazı, Türkiye'den gelen ve Almanya'da ikamet eden kadınların hafızasını temsil eden arşiv materyallerini ve projenin katılımcı küratöryel pratiklerini tartışıyor.

¹ Almanya Göçmen Kadınlar Birliği'nin Frankfurt Tarih Müzesi'ndeki *Bibliothek der Generationen* (Nesiller Kütüphanesi) projesinin koordinatörü ve küratörü

The Federal German Migrant Women's Association was founded in 2005 in Frankfurt am Main and expanded to more than twenty cities in Germany. In some regions they are organized under registered associations and in other regions members and GKB friends gather together as commissions or groups. These women come from different geographical areas in Turkey and represent diverse ethnic and religious identities – Turkish, Kurdish, Sunni, Alevi and others. More precisely, it is a heterogeneous group of women. They participate in and organize demonstrations, hand out flyers, work with other feminist and leftist institutions and cooperate to further common interests. In this manner the Library of Generations project aims to archive migrant women's memories by providing an opportunity to tell their own stories with their own voices.

The Library of Generations project was initiated by Hamburg based artist Sigrid Sigurdsson as an artistic memory project at the Historical Museum Frankfurt in 2005. The aim is to create a place to collect and preserve individual and institutional pasts around a series of themes, such as the city, education, social movements, migration, and World War II. The content purely belongs to the “authors”

who are basically individuals and institutions invited by the curatorial team to the project as contributors. The “authors” contribute by storing their materials in a box or filling a notebook. The project exists as a media kiosk where all digital materials are uploaded. Moreover, the library is open to the public and museum visitors can review the materials in the boxes or read the notebooks. The project will be hosted until 2105 with the intention of being transgenerational.

As it is a participatory museum project, feminist pedagogy has been the essential approach since it began. We kicked off the project in June 2014 by organizing a workshop with the curator of the Library of Generations, Dr. Angela Jannelli. After a series of discussions, we listed the types of documentary materials to be stored in the library and, similarly, the archival materials produced after a series of workshops. I never use Power Point in workshops. I feel it puts a distance between the participants and myself. As a curator of a participatory museum project, my main goal was to clarify that I didn't have any authority. Therefore, I explained several times that while I was coordinating the project and curating the boxes, they had the final say to decide how the project would end up. Hence, I prepared “worksheets” with the intention

Göçmen Kadınlar Birliği 2005 yılında Frankfurt am Main'da kurulduktan sonra Almanya'nın 20'den fazla kentine yayıldı. Bazı bölgelerde kayıtlı dernekler, bazı yerlerde ise komisyonlar ya da gruplar halinde üyeler veya GKB dostları olarak buluşuluyor. Bu gruplarda Türkiye'nin farklı coğrafyalarından gelen kadınlar, Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi etnik ve dini kimlikleriyle heterojen bir grup olarak çeşitlilik gösteriyor. Gruplar eylemlere katılıyor ya da kendileri eylemler düzenliyorlar, broşürler dağıtıyorlar, diğer feminist ve sol kurumlarla yakın ilişkiler yürütüyorlar ve ortak mücadele için işbirliği yapıyorlar. Nesiller Kütüphanesi projesi, işte tam da bu bağlamda, kadınların kendi sesleriyle kendi hikâyelerini anlatmaları için imkân sunarak, göçmen kadınların hafızasını arşivlemeyi amaçlıyor.

Nesiller Kütüphanesi, Hamburg'da yaşayan sanatçı Sigrd Sigurdsson tarafından sanatsal bir hafıza projesi olarak 2005 yılında Frankfurt Tarih Müzesi bünyesinde kuruldu. Projenin amacı, bireysel ve kurumsal geçmişlerin kent, eğitim, sosyal hareketler, göç ve İkinci Dünya Savaşı gibi belli temalar etrafında toplanmasıdır. Çalışmanın içeriği tamamen "yazarlara" yani küratöryel ekip tarafından katılımcı olarak projeye davet edilen bireylere ya da kurum-

lara ait olan bu projeye, yazarlar malzemelerini bir kutuya yerleştirerek ya da bir defter doldurarak katılım sağlıyorlar. Kütüphanede tüm dijital malzemelerin yüklendiği bir medya köşesi de bulunuyor. Ayrıca kütüphane kamuya açık. Böylece müze ziyaretçileri kutulardaki malzemeleri inceleyebiliyor ya da defterleri okuyabiliyor. Frankfurt Tarih Müzesi, nesillerarası bir müze olma amacıyla, bu projeye 2105 yılına kadar ev sahipliği yapacak.

Katılımcı bir müze projesi olması sebebiyle, feminist pedagoji başından itibaren bu çalışmanın temel yaklaşımı oldu. Haziran 2014'te, Nesiller Kütüphanesi küratörü Dr. Angela Janelli'nin de katılımıyla düzenlediğimiz atölye çalışmasıyla projeyi başlattık ve bir seri tartışmanın ardından Kütüphane'de muhafaza etmek istediğimiz belgelerin türlerini listeledik. Arşiv malzemeleri de aynı şekilde bir seri atölye çalışmasının ardından üretildi. Katılımcılarla arama mesafe koyacakmış gibi hissettiğim için atölye çalışmalarında hiçbir zaman Power Point kullanmadım. Çünkü bir katılımcı müze projesi küratörü olarak, en temelde, benim hiçbir otoritemin bulunmadığını ifade etmek istiyordum. Bu sebeple, proje yürütme konusunda ve kutunun içeriğinin hazırlanmasına dair küratöryel bilgimin olduğunu ama projenin nasıl

'Göçmen Kadınlar Birliği'nin ABC'si: Dişil Bir Sözlük',
"Dişil Perspektiften Dünya!" katılımcı sergisi, IG Metall-
Haus Berlin, 2017

'ABC of Migrant Women's Association: A Female
Dictionary', in "The World from a Female Perspective"
participatory exhibition, IG Metall-Haus Berlin, 2017

© Artan

of starting a discussion and assisting them to achieve a final decision. They filled in the "worksheets" and reviewed them at home. More specifically, the worksheets were hand-written, including some drawings to engage their attention and some empty spaces in which they could take notes during the workshops. This strategy worked very well. In a few weeks, the women, when they arrived, started to ask "What do you have for us today?" I am also fortunate that we became friends after a while.

Moreover, we started our workshops with the short story project. The workshops were organized generally in two parts. In the first part I introduced essentials of writing in a more theoretical way by providing some definitions in the worksheets. What is a character in a story? Who is going to narrate the story? What does it mean to describe the environment in which that story takes place? In the second part, women were writing. They were given some themes to write about. It was sometimes an object or a photo. We also recorded all our discussions and documented our own work on a project blog. In the last quarter of the workshop the women read their texts aloud and we chose one of them to be posted on the blog. Additionally, each group had a responsible

person and sometimes her job was writing a report on the workshop which we posted on the blog. The project blog can be found at www.migrantinnen.net.

In the course of the workshops the number of participants decreased for several reasons. Most importantly, we had an intensive working plan and some of the women's working schedules couldn't fit into the program. Out of 20–25 workshop participants at the beginning we ended up with eight women who contributed to the book. Each of them selected their own subject. Surprisingly, we didn't have any identical themes. After the women started to write their texts, we changed our workshop structure and focussed only on written materials. At the workshops each woman read her text aloud, and the others criticized unclear points, political incorrectness and gender issues. Sometimes a personal story narrated in a text unlocked another woman's memory box and she started to tell her story. Eventually texts were developed in a collective working style. The direction of the workshops was not strictly determined. I didn't interrupt unless things got out of context. Sometimes I also told stories from my past. It demolished the boundaries between us in regard to authority. Naturally some women expressed hes-

*Ben de kendi geçmişimden hikâyeler anlatıyordum. Bu anlatılar otorite
.....
açısından aramızdaki sınırları kaldırıyordu. Şüphesiz, kadınlarda her zaman
.....
bir tereddüt vardı. Örneğin, sıklıkla benzer soruyla karşılaşıyordum: Doğru
.....
yapıyor muyum? Benim yanıtlım belliydi: Tabii ki doğru. İstedğin gibi ifade
.....
et kendini. Bu odada bu doğru, bu yanlış gibi sınırlar yok.
.....*

sonuçlanacağına dair son kararı onların vereceğini grup çalışmalarında her fırsatta açıkladım.

Atölye çalışmalarında tartışma başlatmak amacıyla “çalışma kâğıtları” hazırlıyordum ve son kararı verebilmeleri için sorularla onları destekliyordum. Atölye çalışmalarında notlarıyla doldurdıkları çalışma kâğıtlarını evde yeniden inceliyorlardı. Çalışma kâğıtları el yazısıyla, dikkatlerini çekebilmek amacıyla birkaç çizimle ve not alabilmeleri için boşluklar bırakılarak hazırlanıyordu. Bu yöntem oldukça faydalı oldu. Birkaç hafta sonra kadınlar atölye çalışmasına geldiklerinde, “Bize ne hazırladın?” diye sormaya başladılar. Şanslıydım, bir süre sonra arkadaş olduk.

Bu çalışmalara ek olarak atölye çalışmalarımıza kısa hikâyeler kitabı projesiyle başladık. Genelde iki bölümden oluşan atölye çalışmalarının ilk bölümünde, yazmaya dair daha teorik bilgileri çalışma kâğıtlarında yer alan bazı tanımlamalarla açıklıyordum: Hikâyede karakter nedir? Hikâye kimin dilinden anlatılacak? Hikâyenin geçtiği çevreyi betimlemenin anlamı nedir? İkinci bölümde, kadınlar, verilen belli temalar çerçevesinde kısa metinler yazıyorlardı. Bu bazen bir nesne bazen de bir fotoğraf oluyordu. Bütün tartışmalarımızı kaydediyor ve çalışmalarımızı proje blogunda belgeliyorduk. Atölye çalışmasının

son çeyreğinde kadınlar yazdıkları metinleri yüksek sesle okuyorlardı ve proje blogunda yayınlamak üzere bir metin seçiyorduk. Her projenin bir de sorumlusu vardı ve bazen proje sorumluları atölye çalışmalarına dair kısa raporlar yazıyordu. Bu raporları da blogda yayınlıyorduk. Proje bloguna www.migrantinnen.net adresinden ulaşılabilir.

Atölye çalışmaları boyunca, farklı sebeplerle katılımcı sayısında azalmalar yaşandı. En önemlisi, oldukça yoğun bir çalışma programımız vardı ve bazı kadınların çalışma programına uymadı. 20–25 atölye katılımcısının ardından kitaba 8 kadın katkıda bulundu. Her biri kendi konularını kendi seçti. Şaşırtıcı bir şekilde, bu konular benzer temalar olmadı. Kadınlar metinlerini yazmaya başladıktan sonra atölye çalışmalarımızın yapısını değiştirdik ve doğrudan yazılı malzemelere odaklandık. Atölye çalışmalarında, her kadın yazdığı metni yüksek sesle okuyordu ve diğerleri de anlaşılmayan yerlerin, politik yanlışların ve toplumsal cinsiyet meselelerinin altını çizerek eleştiriyorlardı. Bazen metinde anlatılan kişisel bir hikâye başka bir kadının hafıza kutusunun kilidini açıyordu ve kendi hikâyesini anlatmaya başlıyordu. Böylelikle metinler kolektif çalışma sonucunda oluştu. Atölye çalışmalarının yapısı kesin çizgilerle belirlenmemişti.

*I also told stories from my past. It was again demolishing the boundaries

 between them and me regarding authority. Naturally, there were some

 hesitations on the part of the women. For instance, so many times

 I faced the question: "Am I doing it right?" My answer was clear:

 "Yeah, sure. Do it. Express yourself. There are no restrictions

 in this room as to what is okay and what isn't."
*

itations. For instance, many times I was asked "Am I doing it right?" My answer was clear: "Yeah, sure. Do it. Express yourself. There are no restrictions in this room as to what is okay and what isn't."

Additionally, as part of the reminiscence box, we organized two participatory exhibition projects. Firstly, "ABC of Migrant Women's Association: A Female Dictionary", which was organized for the 10th anniversary fair of the association celebrated in 2015 in Cologne. Using the method of participatory exhibition curatorship, we first held a workshop in Frankfurt am Main, and 15 to 20 women from nearby cities joined. I asked them to fill out a form, which was basically a list of the letters existing in the Turkish alphabet. They wrote down the words, which came to their mind first, starting with each letter. The same worksheet was also sent to all regions, and in the end, we managed to establish a word pool of more than 100 proposals. For preparing the dictionary we also established an exhibition advisory board. We discussed the proposed words relating them to the Association's activity areas, and eventually, selected 29 words as the titles of the dictionary entries (corresponding to the 29 letters in the Turkish alphabet), which were distributed to 11 contributor regions.

Among all letters, there is one specific case that presents some hints from our participatory curatorship experiences in the project: Ğ (G-Breve). In Turkish, there is no word starting with this letter. When the women were filling out the worksheet in our first workshop, their first reaction to this situation was "Shall we remove it?" I was against this shortcut. I asked them to think about some alternative narratives: "What does Ğ mean to you in the context of your struggles?" Then a woman came up with the idea of a jigsaw puzzle and suggested to leave a piece of the puzzle blank and write "When you are not here, one of us is missing." There may be no word starting with the letter Ğ, but it is a letter which is used very often in Turkish. Thus, the matter was settled.

The exhibition traveled to Frankfurt (2016), Istanbul (2016) and Berlin (2017). Then we received an invitation from the IG-Metall trade union based in Berlin, Kreuzberg. It led us to our second participatory exhibition project *The World from a Female Perspective!* Again, this was a project where all decisions were taken after long hours of discussions. After I presented the draft of the exhibition concept, we collectively developed the whole idea including the exhibition name, poster image, materials selection, and space design.

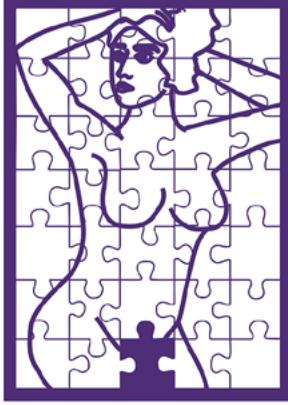
Bağlamından kopmayıncaya kadar akışa müdahale etmiyordum. Bazen ben de kendi geçmişimden hikâyeler anlatıyordum. Bu anlatılar otorite açısından aramızdaki sınırları kaldırıyordu. Şüphesiz, kadınlarda her zaman bir tereddüt vardı. Örneğin, sıklıkla benzer soruyla karşılaşıyordum: Doğru yapıyor muyum? Benim yanıtlım belliydi: Tabii ki doğru. İstedğin gibi ifade et kendini. Bu odada bu doğru, bu yanlış gibi sınırlar yok.

Hafıza kutusunun parçası olarak, ayrıca, iki katılımcı sergi projesi düzenledik. İlk sergi 2015 yılında Köln'de, GKB'nin 10. yıl şenliği için hazırladığımız Göçmen Kadınlar Birliği'nin ABC'si: Dişil Bir Sözlük çalışmasıydı. Katılımcı sergi küratörlüğü uygulayarak, önce, Frankfurt am Main'da, özellikle civardaki kentlerden 15–20 kadının katıldığı bir atölye çalışması yaptık. Türkçe alfabede yer alan harflerin listesinin olduğu bir formu doldurmalarını rica ettim. Her harf için akıllarına ilk gelen kelimeleri yazdılar. Aynı çalışma kâğıdı bütün bölgelere gönderildi ve sonunda 100'den fazla önerinin yer aldığı bir kelime havuzu oluşturduk. Sözlüğü hazırlamak için bir de danışma kurulu kurduk. Her öneriyi GKB'nin çalışma alanları çerçevesinde değerlendirip, belirlenen 29 kelimeyi 11 katılımcı bölgeye dağıttık.

Bütün harfler arasında katılımcı sergi küratörlüğü pratiğimizi gösteren belirgin bir örnek var: "Ğ" harfi. Türkçe'de Ğ'yle başlayan hiçbir kelime bulunmuyor. İlk atölye çalışmasında kadınlar çalışma kâğıdını doldururken verdikleri ilk tepki: "Bunu çıkartalım

YUMUŞAK G / G-BREVE

Yumuşak G sadece alfabetik sırada belirleniyor, sonra yok sayıyoruz DİLİMİZDE... Onunla başlayan hiçbir DUYGUMUZ, hiçbir DÜŞÜNCEMİZ, hiçbir EŞYAMIZ YOK. Biliyoruz, kadınız yok sayılıyor. Oysa kadınız, VARIZ, ÇOĞALIYORUZ.	Ğ appears in the alphabetic list of letters but then it is disregarded in our LANGUAGE... There is no any word starting with it; we don't have any FEELING, we don't have any THOUGHT, we don't have any BELONGING ANY starting with Ğ. We know, we are women, we are disregarded. However, we are women, we do EXIST, WE PROLIFERATE.
--	---

NÜRNBERG

© Artan

Yazboz "Sen yoksan bir eksikiz",
Göçmen Kadınlar Birliği'nin ABC'si: Dişil Bir Sözlük

Jigsaw puzzle "If you are not here, one of us is missing",
ABC of Migrant Women's Association: A Female Dictionary

'Sandık', "Dişil Perspektiften Dünya!" katılımcı sergisi, IG Metall-Haus Berlin, 2017

'Chest', in "The World from a Female Perspective" participatory exhibition, IG Metall-Haus Berlin, 2017

© Artan

We also installed the exhibition together. My role as a participatory curator was to keep the train on the tracks in terms of reminding everyone of the priorities, clarifying the needs, and dispelling the panic in the air.

The reminiscence box of migrant women in Frankfurt approaches museology and curatorship from the perspective of feminist pedagogy. By following the participatory project essentials, the women of the Federal German Migrant Women's Association hold the right to be the narrators of their own stories in their own words. Archival materials stored in the reminiscence box are basically instruments to enable

women to use their own voices. They include a short story book, documentation of activities for one year, a choir recording CD, a short-documentary film, a booklet on choir singing, a ten-year anniversary book, and a friendship book. Naturally, a generous selection of their posters, flyers, press releases, campaign materials, and especially the periodical publication *Kadin* (Woman) will also be stored as they represent the migrant women's memory in Germany. Ultimately (her)stories will include accounts of struggles throughout the years, achievements in the present day and goals for the future.

mı?” oldu. Kestirmeden gitmek istemedim. Onlardan bazı alternatif anlatı yollarını düşünmelerini istedim: Çalışmalarınız bağlamında Ğ sizin için ne ifade ediyor? Sorusunu sordum. Daha sonra gruptan bir kadın yapboz fikriyle geldi ve bir parçasını eksik bırakıp “Sen yoksan bir eksiğiz” yazmayı önerdi. Ğ’yle başlayan herhangi bir kelime olmayabilirdi ama Türkçe’de sıklıkla kullanılan bir harf, böylece tanımlanmış oldu.

Sergi, Frankfurt (2016), İstanbul (2016) ve Berlin’de (2017) gösterildikten sonra Berlin’den, IG-Metall Sendikası Kreuzberg şubesinden de bir davet aldık. Bu davet, bizi ikinci sergi projemize başlattı: Dışıl Perspektiften Dünya! Bu çalışma, kararların yine uzun saatler süren tartışmalar sonucunda alındığı katılımcı bir sergi projesiydi. Sergi konseptinin ilk taslağını hazırlamamdan sonra sergi ismi, poster görseli, materyal seçimi ve mekân tasarımı gibi sergiye dair bütün fikirleri kolektif bir şekilde geliştirdik. Katılımcı sergi projesi küratörü olarak benim rolüm treni rayda tutmaktı: Yani öncelikleri hatırlatmak, ihtiyaçları belirlemek ve her an oluşabilecek panik duygusunu dağıtmak.

Sonuç olarak, Göçmen Kadınların Frankfurt’taki Hafıza Kutusu projesi, müzecilik ve küratörlüğe feminist pedagoji açısından yaklaşıyor. Katılımcı proje prensipleri çerçevesinde Göçmen Kadınlar Birliği, kendi hikâyelerinin kendi kelimeleriyle anlatıcısı olma hakkını elinde tutuyor. Hafıza kutusundaki arşiv malzemeleri, kadınların kendi seslerini kullanabilecekleri birer vasıta. Bu malzemeler kısa bir hikâye kitabını, bir yıllık etkinliklerin belgelerini, koro çalışmalarını belgeleyen bir CD ile birlikte, bu koro hakkındaki bir belgesel filmi ve kitapçığını ve bunların yanında bir 10. yıl kitabını ve bir “arkadaş kitabı” da içeriyor. Doğal olarak, posterler, broşürler, basın bültenleri, etkinlik malzemeleri ve düzenli aralıklarla çıkardıkları “Kadın” dergisinden oluşan zengin bir seçki de, göçmen kadınların Almanya’daki hafızalarının temsil edici nesneleri olarak hafıza kutusunda saklanacak. Çünkü göçmen kadınların tarihi; bu kadınların yıllar boyunca verdikleri mücadelelerden, günümüzdeki kazanımlarından ve onların gelecek için hedeflerinden oluşuyor.

Lost Voices

*Zeyneb Yaş*¹

One of the most ancient peoples of the Middle East, the Kurds, has survived without a state, without a written record, and without a permanent home to settle in. In our culture everything is transmitted through voice, words and the harmony of the rhythm. Among us, women wake up before sunrise, because it is women who bring the dawn itself. For us, the (spoken or sung) word is essential; everybody builds and makes sense of their own word, memory and past. We lament our dead and dance the *halay* to the tune of the lament. The history of our struggle with plunderers and usurpers is passed on orally from generation to generation, through song, ballad and saga. Our history is essentially based on human remembrance, especially that of women.

¹ Researcher in the field of Kurdish culture and music

Kayıp Sesler

Zeyneb Yaş¹

Ortadoğu'nun en kadim halklarından olan Kürtler, devletsiz, yazısız, kayıtsız ve kapısız günümüze kadar gelebilmiş tek halk. Bizde her şey sözle, sesle, ritmin ahengiyle aktarılır. Bizde kadınlar güneşin doğumundan önce kalkar, çünkü kadınlar güneşi doğurur. Bizde söz esastır, herkes kendi sözünü, hafızasını, geçmişini büyütür, anlamlandırır. Bizde ölen için yakılan bir ağıtla halay çekilir. Talancıyla mücadelenin tarihi; şarkılar, türküler ve destanlarla kuşaktan kuşağa sözlü aktarılır. Bizde esas alınan hafıza unsuru insandır, en çok da kadındır.

1 Kürt kültürü ve müziği araştırmacısı

Men go to war and die... But women wait, women rebuild and recreate, women pass on. In our culture women are the main source for conveying experiences of the past to younger generations. They are the memory and the archive of society. I carried out my first field work on women and memory in 2003 with my project titled “Women’s Role in Kurdish Culture” under the Cultural Studies Program at the University of Bergen in Norway. My study came at a period in which women were rendered invisible, marginalized, and “honour killings” were portrayed as a matter of culture. I conducted interviews with more than 100 women over the age of 50. Contrary to the way which official ideologies and orientalist texts depict them, all the women I met were quite powerful, talented, brave and amazing. They were all women who had carried the past along with them, reinterpreted it, served as its memory. In Kurdish culture, artists who take on the task of collecting and conveying culture, history, past and memory are called *Dengbêj* – Masters of the Word, and it is women who are the main source of this *Dengbêj* practice. The *Saga of the Basket-Seller* (Zembilfiroş), for instance, which I recorded from these women, is the story of the love and courage of the wife of a *Mir/*

Bey (i.e. Lord) recounted by *dengbêj* for thousands of years among the people, during *diwans* (councils/gatherings) of sheikhs, aghas and the public. The woman, Kadimhas, the main hero of the story, did not end up as the victim of an honour killing. On the contrary, her love and courage became a legend, the topic of songs and folk tales. Seeing Kurdish women in this light also illuminated my future work in women’s studies. Upon encountering this saga and with an understanding of the vital role of gendered readings in rendering women more visible, I decided to seek out these brave women lost to us, for I wished to write about them in their own forbidden tongue.

I decided to move from Istanbul to Diyarbakır in 2003. In 2005, I began working on Ayşe Şan, one of the most widely-acclaimed *dengbêj* and vocal artists of Kurdish music. Everybody knew Ayşe Şan as the beautiful woman with an exceptional voice. Back in her day, there would be a vinyl record of hers in every Kurdish home that had a gramophone, even though it was outlawed. Yet when I started researching and compiling the work of this artist who had hundreds of songs and had produced dozens of records and cassettes, I found only a very brief, half-page biographical note and copy records of up to 30 of

Erkekler savaşa gider, ölür... Ama kadın bekler, kadın yeniden yaratır, kadın aktarır. Bizde kadınlar geçmiş, yaşanılanları yeni nesillere aktaran kaynak kişiler, toplumun belleği ve arşiv görevini görürler. 2003 yılında Norveç'teki Bergen Üniversitesi Kültürel Araştırmalar Bölümü için "Kadının Kürt Kültüründeki Rolü" konulu projemle kadın ve hafıza üzerine ilk alan çalışmamı gerçekleştirdim. Çalışmam, kadının görünmeyen, ötelenmiş ve tam da çalışma yaptığım süreçte daha çok namus cinayetlerini bir kültür olarak iddia eden bir döneme denk geldi. 50 yaş üzeri 100'den fazla kadınla görüşme yaptım. Tanıdığım bütün kadınlar resmi ideolojiler ve oryantalist yazılı kaynakların aksine; güçlü, yetenekli, cesur ve olağanüstü kadınlardı. Her biri geçmiş, kendisiyle taşımış, yeniden yorumlamış muhteşem hafızaya sahip kadınlardı. Kürt kültüründe, kültürü, tarihi, geçmiş ve hafızayı kendinde toplayan ve onu aktarım görevini üstlenen sanatçılara dengbêj/sözün piri denilir ki, bu dengbêjliğin ana kaynağı da kadınlardır. Bu kadınlardan derlediğim, bir beyin (mir) eşinin aşkı ve cesaretini konu alan *Zembilfiroş* (Sepet Satıcısı) destanı, binlerce yıl halk arasında, şeyh, ağa ve halk divanlarında dengbêjler tarafından dillendirilmişti ve destanın başrolündeki Kadimhas (Gül Hatun) adlı

kadın, namus cinayetine kurban gitmemişti. Tersine; aşkı, cesareti dillere destan, şarkı, türkü olmuştu. Kürt kadını buradan görmem, gelecekte yapacağım kadın çalışmalarına da ışık oldu. Bu destanla tanıştıktan sonra; kadın okumalarının, kadını daha görünür kıldığının bilinciyle, bu cesur ve kayıp kadınların peşine düşüp onları kendi yasaklı dillerinde yazmak istedim.

2003 yılında İstanbul'dan Diyarbakır'a taşınmaya karar verdim. 2005'te Kürt müziğinin en tanınmış dengbêj ve ses sanatçılarından Ayşe Şan hakkında çalışmaya başladım. Ayşe Şan'ı herkes özel sesli, güzel bir kadın olarak tanımaktaydı. Zamanında gramofonu olan hemen hemen her Kürt'ün evinde, yasaklı olduğu halde, bir plağı bulunurdu. Ancak yüzlerce eseri olan ve onlarca plak ve kaset doldurmuş olan bu sanatçıyı araştırmaya ve derlemeye başladığımda, hayatına dair sadece yarım sayfalık kısacık bir biyografik bilgi ve 30'a yakın tanınmış eserinin kopya kayıtları ise ancak değerli folklor araştırmacısı arkadaşım Hilmi Akyol'un derledikleri kadarıyla vardı. Bu çalışmam aralıksız üç yıl sürdü. Kürtçe, Türkiye'de uzun bir süre yasaklı bir dildi ve Ayşe Şan Kürtçe müzik söylediği için eserlerine ulaşmak mümkün olamıyordu. Yasaklı Kürt müziği 1939 yılından itibaren Irak'taki

*I wish that sounds, rhythms, languages above all, and women's voices

 will never be lost. They are what unites us in feeling; they are what makes

 boundaries disappear; they are our common heritage that makes us exist.
*

her well-known pieces collected and preserved by dear Hilmi Akyol, a folklore researcher and friend of mine. I worked for three years non-stop. A ban on the Kurdish language had been in effect in Turkey for a very long while, and since Ayşe Şan sang in Kurdish it was impossible to get a hold of her work. It had been through the Baghdad Radio in Iraq and Yerevan Radio in Armenia that listeners had listened to this outlawed Kurdish music from 1939 onwards. Therefore, everyone I asked about Ayşe Şan during my research pointed me to Iraq.

As of 2005, I continued my study in Southern Kurdistan/Iraq. I tried to reach Ayşe Şan's biographical records and her work in Turkey, Iraq, Syria and Europe. I wrote and re-wrote the collection of her life story and work 17 times. The book *Ez Eyşe Şan'im* (I'm Eyşe Şan) and collection comprising 150 of her songs in 12 CD's *Yadgarî Eyşe Şan, Memorable Songs* was published by the Kurdish Heritage Institute in Sulaymaniyah in the Autonomous Region of South Kurdistan in Irak in 2007. After such an entire compilation on this female artist had finally been brought together, it became apparent that Ayşe Şan was not only a beautiful woman with an exceptional voice. She would go down in history as

a woman who had refused polygamy in the 1950s, at a time, when women were seen as the honour and safeguard of feudalism; she would also go down in history as one seeking to express herself in her art, singing her folk songs on the Antep Radio in 1958, recording in the banned Kurdish language for the very first time in Turkey in 1963, and as a steadfast and trailblazing woman artist who would not leave the stage without singing her song even after being stabbed on stage. After this study on Ayşe Şan, I was finally able to discover an archive and access more reliable information on the artist. In 2008, the Diyarbakır Metropolitan Municipality named one of the important parks in the city after her, thus honouring Ayşe Şan, and started holding memorial events every year on December 18th, which marks the anniversary of her death. It also founded a women's choir that would perform her songs and it published a book on the artist. After I started working for the Diyarbakır City Museum and Memory Center, I focused on building a more specialised archive and a collection for Ayşe Şan to be exhibited in the museum, but unfortunately as the war escalated in the region in 2015, events and activities were brought to a standstill, and I was left

Sesler, ritimler, diller, hele ki, kadınların sesi kaybolmasın.

.....

Onlardır bizi ortak duyguda buluşturan, sınırları kaldıran,

.....

bizi var eden ortak mirasımız.

.....

Bağdat Radyosu ve Ermenistan'daki Erivan Radyosu vasıtasıyla dinlenebiliyordu. Dolayısıyla araştırma yaptığım da sorduğum herkes, Ayşe Şan için Irak'ı gösteriyordu.

2005 yılından itibaren Güney Kürdistan/ Irak'ta çalışmamı sürdürdüm. Türkiye, Irak, Suriye ve Avrupa'dan hayat hikâyesi ve eserlerinin kayıtlarına ulaşmaya çalıştım. Hayat hikâyesi ve eserlerinin yer aldığı koleksiyon çalışmamı 17 kez yeniden yazarak ancak kitaplaştıradı. *Ez Eyşe Şan im* adlı bu kitap ve 12 CD'de yer alan 150 eseri *Yadgari Eyşe Şan – Memorable Songs* adıyla, 2007 yılında Irak'ın Özerk Bölgesi Güney Kürdistan'ın Süleymaniye kentindeki Kürt Kültür Mirası Enstitüsü tarafından yayımlandı.

Bir kadın sanatçıya dair bu çalışmanın hepsi yanyana geldikten sonra, görülen o oldu ki Ayşe Şan sadece sesi özel ve güzel bir kadın değildi. Ayşe Şan, aynı zamanda 1950'li yıllarda feodalizmin namusu ve teminatı olarak kadınların gösterildikleri bir süreçte, kumalığı reddeden, sanatıyla kendini ifade etmeyi hedefleyen, 1958'de Antep Radyosu'nda türkülerini söyleyen, 1963'te Türkiye'de yasaklı Kürt dilinin müziğini ilk defa plaklara kayıt eden, sahnede bıçaklandığı halde türküsünü okumadan inmeyen, kararlı ve öncü bir kadın sanatçı olarak tarihte yerini almıştı.

Sanatçıya dair yaptığım bu çalışmadan sonra Ayşe Şan'a dair bir arşive ve daha sağlıklı bilgilere ulaştım. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2008 yılında Ayşe Şan anısına kentin en görkemli parklarından birisine onun adını verip, her yıl 18 Aralık'taki ölüm yıldönümünde Ayşe Şan'ı anma etkinlikleri düzenledi. Eserlerini okuyan kadınlardan bir koro oluşturuldu ve sanatçının adına bir kitap çalışması basıldı. Ben Diyarbakır Kent Müzesi ve Hafıza Merkezi'nde çalışmaya başladıktan sonra, Ayşe Şan'a dair daha özel bir arşiv oluşturdum ve bu arşivin müzede teşhir edilmesi için kapsamlı bir çalışma yürüttüm. Ancak ne yazık ki 2015 yılında savaş sürecinin bölgede ağırlaşmaya başlamasıyla, bu etkinliklere ve çalışmalara son verildi. Müze için yapmış olduğum çalışma da sergilenemedi elimde kaldı.

Ayşe Şan'la ilgili çalışmamı yaparken, bu kadar bilinen ve tanınmış bir kadın, bir sanatçı bu kadar kayıtsız ve kayıpsa, diğer kadın sanatçılar hakkındaki bilgilere nasıl ulaşabiliyordum ki... Bu soruyu aklıma bile getirmeden, kayıp seslerin ve hikâyelerin peşine düştüm. 1920'lerden itibaren, radyolardan sesleri yükselen, plaklarda kayıtları olan ve ancak çok eski kayıt ise arada bir Elmas El Kurdiye, Mayram Han, Nesrin Şervan gibi duyulan

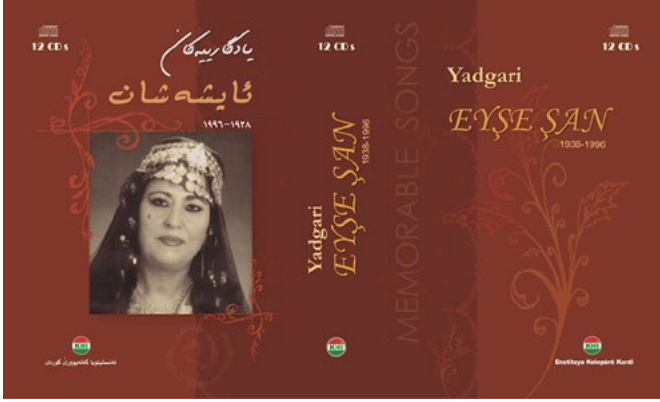
with the work I carried out for the museum, unable to have it displayed.

Doing this research on Ayşe Şan, I could not help but wonder how it would be possible to find any information on other singers when an artist as well-known and famous as she was could be forgotten to such a degree. Without considering this last thought I set out in quest of lost voices and stories. From the 1920s onwards, there were other women whose voices emanated from radios and featured in records as well. Only on very old records did we find names such as Elmas El Kurdiye, Mayram Han, Nesrin Şervan, and only then did we realise that voices of other women had been recorded as well.

In 2006, I met Gülbahar Amedi in Southern Kurdistan/Iraq. She was the first Kurdish woman to perform in the theatre and cinema, and she had worked as a vocal artist on Baghdad Radio for 23 years. She was 78 at the time. She had known many an artist who had passed through Baghdad. At the time, as Kurdish was banned after 1920, there were plenty of *dengbêj* and artists fleeing from Turkey who would set out for Baghdad, Aleppo and Cairo, working with record companies and radios there to get their pieces recorded. The elder sister of Gülbahar Amedi, Few-

ziye Muhammed, was one of the first female vocal artists of Baghdad Radio as of 1939. Gülbahar Amedi had been forced to get divorced for being the sister of Fewziye Muhammed, a vocal artist. Gülbahar, too, had chosen to work for the radio, with her sister, instead of staying with her husband. She recorded 272 pieces on the radio in the course of 23 years, but when I set out to compile a collection of them, I was only able to retrieve 65 pieces, which made up six CDs under the title *Yadgari Gulbihar, Memorable Songs*. They were released by the Kurdish Heritage Institute in Sulaymaniyah in 2009. I put together a comprehensive archive about her, comprising audio and video material as well as photographs and documents.

Meyrem Han, Elmas Muhammed and Nesrin Şervan are the first Kurdish women artists to have their voices recorded on vinyl. Meyrem Han was forbidden by her husband and family to perform as a *dengbêj* in *diwans*, and so she ran away from her village in Siirt around the year 1925, although she was pregnant at the time, and made her way to Aleppo, Damascus, Mosul, Baghdad and Cairo to sing on the radio and make recordings. Her life story was handed down in a largely erroneous and fabricated way until I carried out proper research on the many records

isimler sayesinde, başka kadınların da seslerinin kaydedildiğini anlayabiliyordum.

2006 yılında Güney Kürdistan/Irak'ta yirmi üç yıl Bağdat Radyosu'nda ses sanatçısı olarak çalışmış, ilk Kürt kadın tiyatro ve sinema sanatçısı olan Gülbahar Amedi'yle tanıştım. Gülbahar Amedi o zaman yetmiş sekiz yaşındaydı. Bağdat'a yolu düşen birçok sanatçıyı yakından tanımıştı. 1920'lerden sonra Kürtçenin yasaklı olmasından dolayı Türkiye'den kaçan birçok dengbêj ve sanatçı Musul, Bağdat, Halep ve Kahire'nin yolunu tutuyor, oradaki plak şirketlerinde ve radyolarda eserlerini kayda alıyorlardı. Gülbahar Amedi'nin ablası Fewziye Muhammed 1939 itibarıyla Bağdat Radyosu'nun ilk kadın ses sanatçılarından biriydi. Ablası ses sanatçısı olduğu için Gülbahar Amedi eşinden boşanmak zorunda kalmıştı. Amedi, ablasının yanında, radyoda çalışmayı eşine tercih etmişti. Ve radyoda 23 yıl boyunca 272 eser okumuştı, bu eserlerinden sadece 65 parçayı bulabildim ve bu eserleri 2009 yılında *Yadgari Gulbihar – Memorable Songs* isimli altı CD'lik bir koleksiyonda topladım. Bu koleksiyon Süleymaniye'deki Kürt Kültür Mirası Enstitüsü tarafından basıldı. Kendisine dair audio, video, fotoğraf ve belgeden oluşan geniş kapsamlı bir arşiv derledim.

Meyrem Han, Elmas Muhammed, Nesrin Şerwan sesleri plaklara kaydedilmiş ilk Kürt kadın sanatçılardır. Meyrem Han, divanlarda dengbêjlik yapmasına eşi ve ailesi izin vermediği için hamile olduğu halde 1925'lerde Siirt'in bir köyünden kaçarak Halep, Şam, Musul ve Bağdat üzerinden Kahire'ye gider, plak kayıtları yapar ve radyolarda eserlerini okur. Meyrem Han'ın hayatı hakkında araştırma yapınca, onun hakkında ne kadar yanlış ve uydurulmuş bilgi olduğunu gördüm. Hayat hikâyesine dair halen eksikler olsa bile, eserlerinin büyük bir bölümünün plaklarını arşivledim ve 2010 yılında derlediğim 21 eseri, *Yadgari Meyrem Han – Memorable Songs* isimli bir CD'de toplandı ve bu koleksiyon Süleymaniye'deki Kürt Kültür Mirası Enstitüsü tarafından yayımlandı. Sanatçının hayat hikâyesinin bilgi ve belgelerini arşivleme ve kitaplaştırma çalışmam devam ediyor.

Nesrin Şêrwan, sesiyle soprano olmaya en yakın ilk Kürt kadın sanatçılarından biridir. Birçok eseri başka sanatçı kadınların ismiyle kasetlerde yayımlandı. Kürt müziğinin en özgün kadın seslerinden biriydi, 24 yıl Bağdat Radyosu'nda ses sanatçısı olarak çalıştı, yüzlerce eser dillendirdi, onlarca plak doldurdu. Nesrin Şirvan için hazırladığım derleme koleksiyonu 2010 yılında 3 CD olarak *Yadgari Nesrîn*

that exist about her. Though there are still certain parts missing in her story, I have been able to archive records of a large portion of her work. In 2010, 21 of the pieces I compiled were released on the CD *Yadgarî Meyrem Han, Memorable Songs* by the Kurdish Heritage Institute in Sulaymaniyah. My archival work and efforts to compile a book on her are ongoing. Nesrin Şêrwan was the first Kurdish woman artist with a near-soprano voice. Her pieces were published on cassette under the names of other women. She was one of the most original female voices of Kurdish music; she worked as a vocal artist at Baghdad Radio for 24 years, singing hundreds of songs and filling dozens of records. The collection I prepared for Nesrin Şirvan was published in 2010 by the Kurdish Cultural Heritage Institute in Sulaymaniyah. It comprised three CDs *Yadgarî Nesrîn Şêrwan, Memorable Songs*.

The songs by Ayşe Şan, Meyrem Han, Elmas Muhammed, Nesrin Şêrwan and Gülbahar Amedi, on which I worked, were released as collections. I also studied the works and traced the life stories and struggles of many a female artist such as Dayika Cemali, Susika Simo, Iran Han, Zadina Şakır, Fatma İsa, Belga Kado, Kubara Khido, Aslika Kadir, Khana Zazê, Kör Fato, Ayşo Baco and Adle Hanım for the purpose of archiving. A further research work of

mine, the two-volume anthology entitled *Şakarên Muzika Kurdi*¹ on 16 female artists, including their short biographies and a selection of their work, as well as covering 110 Kurdish musicians who lived and produced between 1803 and 1913, was published by the Diyarbakır Metropolitan Municipality in 2015–2016. I have collected and prepared for publication in a book my compiled collections and archives on 25 Kurdish female musicians, in order to render their work visible, and am looking for an institution that would be willing to help put these to use as they truly deserve.

While I was working on the women's archive, I realized the importance of voice and words, and I wish that sounds, rhythms, languages above all, and women's voices will never be lost.

They are what unites us in feeling; they are what makes boundaries disappear; they are our common heritage that makes us exist.

- 1 Zeyneb Yaş (2015): *Şakarên Muzika Kurdi* (Masterpieces of Kurdish music). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Volume 1. Diyarbakır.
Zeyneb Yaş (2016): *Şakarên Muzika Kurdi* (Masterpieces of Kurdish music). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Volume 2. Diyarbakır.

Şêrwan – Memorable Songs adıyla Kürt Kültür Mirası Enstitüsü tarafından Süleymaniye’de basıldı.

Çalışmalarını hazırladığım; Ayşe Şan, Meyrem Han, Elmas Muhammed, Nesrin Şêrwan, Gülbahar Amedi’nin eserleri koleksiyon olarak yayımlandı. Dayika Cemali, Susika Simo, Iran Han, Zadina Şakır, Fatma İsa, Belga Kado, Kubara Khido, Aslika Kadir, Khana Zazê, Kör Fato, Ayşo Baco, Adle Hanım gibi birçok kadın sanatçının da eserlerini ve yaşam mücadelelerini derleyerek, arşivleme çalışması yürüttüm. On altı kadın sanatçının kısa hayat hikâyeleriyle eserlerinden bir seçki ve 1803–1913 yılları arasında yaşamış olan yüz on Kürt müziği sanatçısına dair yapmış olduğum *Şakarên Muzika Kurdi*¹ adlı 2 ciltlik araştırma çalışmam da 2015–2016 yıllarında Diyar-

bakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlandı. Yirmi beş Kürt müziği kadın sanatçısının arşivini ve derlemelerini kitaplaştırmak üzere hazırladım. Bu arşivlerimi görünür kılabilecek ve kıymetiyle değerlendirebilecek bir kurum aramaktayım.

Kadınları arşivleme çalışmalarım sırasında her an ses ve sözün önemini gördüm ve hissettim. Sesler, ritimler, diller, hele ki, kadınların sesi kaybolmasın. Onlardır bizi ortak duyguda buluşturan, sınırları kaldıran, bizi var eden ortak mirasımız.

1 Zeyneb Yaş (2015): *Şakarên Muzika Kurdi* (Kürt Müzik Şaheserleri). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Cilt 1. Diyarbakır.

Zeyneb Yaş (2016): *Şakarên Muzika Kurdi* (Kürt Müzik Şaheserleri). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Cilt 2. Diyarbakır.

How Difficult it is to Found a Women's Museum. An Experience from Iran

Mansoureh Shojahee¹

The *Iranian Women's Movement Museum*² is a project based on oral history. The research work of the museum uses a feminist approach to analyse and present aspects of the Iranian women's movement in an artistic framework.

I am a woman from Iran, the land of the Thousand-and-One-Nights stories. The land of Shahrazad, the woman storyteller from the oldest time, who has a plan to rescue the women who are in danger of being killed by the king through her storytelling, and after 1001 nights the king gives up his plan and the women are rescued. Yes, I am from Iran, but I can say I was born – again – in Europe seven years ago in the arms of the founders of the *International Association of Women's Museums (IAWM)*. Or in academic terms I can say *IAWM* is a good example of realizing transnational feminism. Being a member of the *IAWM* network I developed a stronger interest in the intersectionality discourse in diaspora.

¹ Founder of Iranian Women's Movement Museum (IRWMM)

² Iranian Women's Movement Museum (IRWMM) www.irwmm.org

Kadın Müzesi Kurmanın Zorluklarına Dair: Bir İran Deneyimi

Mansoureh Shojahee¹

İran Kadın Hareketi Müzesi² (*Iranian Women's Movement Museum*), bir sözlü tarih projesidir. Müzenin araştırmaları, İran kadın hareketini sanatsal çerçevede analiz etmek ve sunmak için feminist yaklaşımlardan faydalanır.

Ben İranlı bir kadını, Binbir Gece Masalları'nın diyarından. Padişah tarafından öldürülme tehlikesi altındaki kadınları hikâyeler anlatarak kurtarma planları yapan, geçmiş zamanların kadın hikâye anlatıcısı Şehrazad'ın vatanından. Binbir gecenin ardından, padişah planından vazgeçer ve kadınlar kurtulur. Evet İranlıyım, ama diyebilirim ki, yedi yıl önce Avrupa'da, Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği'ni (*International Association of Women's Museums*, IAWM) kuranların yanında yeniden doğdum. Akademik bir ifadeyle söyleyecek olursam, IAWM ağı, uluslararası feminizme güzel bir örnek teşkil ediyor. Bu ağın üyesi olduktan sonra da, diasporadaki keşişimsellik söylemiyle daha yakından ilgilenmeye başladım.

¹ İran Kadın Hareketi Müzesi (IRWMM) kurucusu

² Iranian Women's Movement Museum (IRWMM) www.irwmm.org

The International Association of Women's Museums (IAWM)

.....
is a good example of realizing transnational feminism.

Let me start my stories. First Story: Once upon a time there was a woman in Iran who was a judge. Then there was a revolution in this country that was supposed to be a revolution for democracy and against tyranny. But after the victory of the revolution the leaders became oppressors themselves and took away all the rights of Iranian women which these had been struggling for for 100 years. The woman could not continue to work as a judge, she lost her job, but she worked as a lawyer for supporting children and women who were suffering from discriminating laws in Iran. Her reputation and the legitimacy of her activities won her the Nobel Peace Prize in 2003. Her name is Shirin Ebadi.

In 2008 the Women's Museum in Milano, Italy nominated her as the godmother of women's museums and later godmother of the IAWM. Returning from Italy, Nobel Peace Prize laureate Shirin Ebadi met a woman activist who had been a librarian at the National Library of Iran for 22 years. Shirin Ebadi suggested to this woman to create a museum in Iran like the Women's Museum in Milano. In 2000 this woman activist and her friends succeeded in establishing the first NGO of secular feminist women in Iran, the *Iranian Women's Cultural*

Center, and then in 2003 the *Women's Library of Sedigheh Dowlatabadi* in Tehran.

At the same time a group of women from a small city of Iran, Evaz, came to her and asked her to set up a library for women in their city. She repeatedly travelled there to set up a library called *Lady of Evaz*. We also planned to establish a women's museum in the oldest water reservoir in this small city, a plan that was never realised. Only a short time after the first talks about the idea of the women's museum, the authorities of the city banned the activist from Tehran from travelling to Evaz and even forbade her to enter the library she had founded. Why? Why did this woman fail to use her rights? Why did it happen in Iran where the oldest women's movement in the Middle East was formed, in Iran where women are struggling for equality as part of their everyday life?

Second story: The Iranian Green Movement, which was a movement for democracy. It was the autumn of 2009. A huge number of women, including activists, journalists, writers, artists and housewives were engaged in this movement. One of these women was an egalitarian and free-spirited artist who had been painting in a basement in Tehran for many years. It was in the very same days that Iranian activist women

Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği (IAWM)

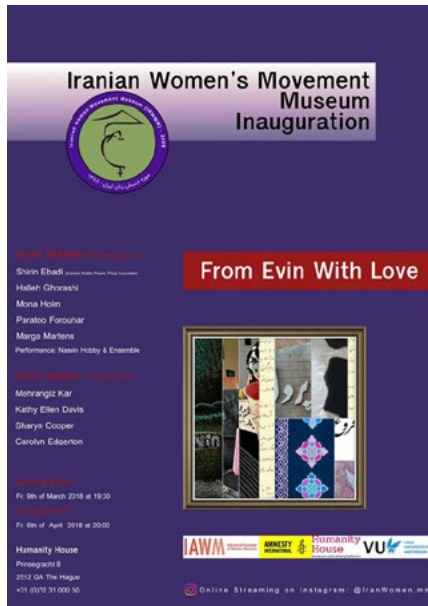
.....
ulusaşırı feminizme güzel bir örnek teşkil eder.

Hikâyelerime başlıyorum. İlk hikâye: Bir zamanlar İran'da bir yargıç kadın varmış. Sonra bu ülkede devrim olmuş. Devrimin demokrasi için ve tiranlığa karşı olması gerekiyormuş. Devrimin zafarinin ardından, liderler zalimlere dönüşmüşler ve İranlı kadınların kazanmak için 100 yıl boyunca uğraştıkları haklarını ellerinden almışlar. Yargıç kadın, yargıçlık yapamaz olmuş. İşini kaybemiş ama İran'da ayrımcılığa uğrayan kadınların ve çocukların avukatı olarak çalışmaya devam etmiş. Ünü ve faaliyetlerinin meşruiyeti ona 2003 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazandırmış. Bu kadının adı Shirin Ebadi.

Shirin Ebadi'ye 2008 yılında Milano'daki Kadın Müzesi, *Museo delle Donne*, kadın müzelerinin fahri koruyucusu sıfatını verdi. Aynı yıl Ebadi, IAWM ağının da fahri koruyucusu oldu. Nobel Barış Ödülü'yle İtalya'dan İran'a dönen Shirin Ebadi, İran Ulusal Kütüphanesi'nde 22 yıl kütüphaneci olarak çalışmış bir kadın aktivistle buluştu. Ebadi, kütüphaneci kadın aktiviste, Milano'daki Kadın Müzesi gibi bir müzeyi İran'da da kurmayı önerdi. Bu kadın aktivist ve arkadaşları 2000 yılında İran'ın ilk seküler feminist kadın STK'sı olan *İran Kadın Kültür Merkezi'ni*, 2003'te de *Sedigheh Dowlatabadi Kadın Kütüphanesi'ni* kurmayı başarmışlardı.

Bunlar olurken İran'daki küçük bir kentte, Evaz'da, bir grup kadın bir araya gelmiş ve kütüphaneci kadın aktivistten kendi kentlerinde de bir kadın kütüphanesi kurmasını istemişlerdi. Kütüphaneci *Evaz Hanımefendisi* adı verilen kütüphaneyi kurmak için birçok kez Evaz'a gitmişti. Bu şehrin en eski su deposunda bir kadın müzesi kurma planları da yapılmıştı ama bu plan hiçbir zaman gerçekleşemedi. Kadın müzesi fikri tartışılmaya başlandıktan çok kısa bir süre sonra, yetkililer aktivist kütüphanecinin Evan'a seyahatini yasakladılar, hatta oradaki kendi kurduğu kütüphaneye girmesini bile yasakladılar. Neden? Bu kadın neden hakkını kullanmaktan men ediliyordu? Neden İran'da, Ortadoğu'nun en eski kadın hareketinin olduğu bu ülkede, kadınlar gündelik hayatlarının bir parçası olarak eşitlik mücadelesi veriyorlardı?

İkinci hikâye: Bir demokrasi hareketi olan İran Yeşil Hareketi. 2009 sonbaharı. Aralarında aktivistler, gazeteciler, yazarlar, sanatçılar ve ev kadınları da olan çok kalabalık bir kadın grubu bu hareketin bir parçasıydı. Bu kadınlardan biri, uzun yıllar Tahran'da bir bodrum katında resim yapan eşitlikçi ve özgür ruhlu bir sanatçıydı. İranlı kadın aktivistlerin gece gündüz protestolara katıldıkları ve şehirden uzaklarda, bir yerlerde saklandıkları günlerdi. İşte tam bu günlerde,

Source: www.irwmm.org

İran Kadın Hareketi Müzesi'nin açılış sergisi poster

Poster of the opening exhibition of the Iranian Women's Movement Museum

participated in demonstrations day and night; in the very same days they were hiding in places away from the city. It was in the very same days that they wrote they were following the idea of setting up a women's movement museum. Day after day the prisons were filled, and the streets were empty. The basement of that woman artist on a high-risk day embraced this woman activist and her friends who were following this idea. The basement was a place for holding meetings and planning a ceremony to present the Museum of Iran Women's Movement to the public on the occasion of International Women's Day. One of these women, the former librarian and current activist, was persecuted by security guards. She had hidden at her friend's house for many days and nights.

1001 Nights story. It was one of these nights when her young son called her cell phone. It was not a

normal call because her son actually had never used to call his mother. He was himself completely involved in the street demonstrations, repeatedly beaten up by the police. He was arrested, he was interrogated, but he had never ever called his mother to tell her about his troubles. So, his call couldn't be normal at that midnight. However, the son asked calmly "Mom, don't you come back home?" The woman asked him instead of the answer. "Should I come back?" The son strongly replied "No!" The phone was unexpectedly cut off, and the woman immediately realized an unpleasant event had happened. She quickly drove to her "home"! A very weak light was shining from the window of her apartment. She was turning the key in the lock. Suddenly the door was opened, and she was pulled into the apartment. Five armed men were sitting in the dark part of the house next to her son. She screamed. Angrily. "Who are you? What do you want from my son?" Of course, she knew who they were... And she knew that her son, as a hostage, had been forced to call her and tell her to come home. However, the brave son had done something else. His message was clear: Don't come back home! But, let me ask you a question honestly, if you were a mother, and if you knew that your son was surrounded by the wild wolves, would you leave your son and run away?

Third story: Once upon a time, there was a dreaded prison situated at the foot of the Alborz Mountain in Tehran called Evin Prison. It is one of the terrifying prisons from time of the Shah, inherited by the Islamic Republic. Evin consists of several wards only for political prisoners and prisoners of conscience. Among these wards, numbers 209 and 350 are the most horrifying ones. The woman activist was sent to 209. It was the winter of 2009–2010, it was a cold winter. It was the third time that the woman was imprisoned. During this time, she was interrogated 25 times. One of the highlighted aims during interrogation was to make her forget about

bu aktivist kadınlar bir kadın hareketi müzesi kurma fikirleri olduğunu yazdılar. Hapishaneler günden güne doluyor ve sokaklar boşalıyordu. Sanatçı kadının bodrum katı, riskli bir günde, hem kadın aktiviste hem de müze fikrini gerçekleştirmek isteyen diğer arkadaşlarına kucak açmıştı. Bu bodrum katı; toplantıların düzenlendiği ve İran Kadın Hareketi Müzesi'ni, Uluslararası Kadınlar Günü'nde kamuoyuna sunacak törenin planlandığı yerd. İşte bu günlerde, eski kütüphaneci kadın aktivist, güvenlik görevlileri tarafından aranmaktaydı. Aktivist günlerce bir arkadaşının evinde saklandı.

1001 gece masalları. Bu gecelerden birinde, oğlu kadın aktivisti cep telefonundan aradı. Bu normal bir arama değildi çünkü oğlu annesini hiç aramazdı. Oğlu da sokak protestolarına dâhil olmuş ve defalarca polis tarafından dövülmüş, tutuklanmış, sorguya çekilmiş ama sorunlarını anlatmak için annesini hiç aramamıştı. Gece yarısı gelen bu telefon normal olamazdı. Oğlu sakın bir sesle “Anne, eve gelmeyecek misin?” diye sordu. Kadın soruya soruyla cevap verdi: “Gelmeli miyim?” Oğlunun yanıtı kesindi: “Hayır!” Telefon aniden kesilmiş ve kadın talihsiz bir şeylerin yaşandığını fark etmişti. Hemen “eve” gitti. Dairesinin penceresinden zayıf bir ışık süzülüyordu. Anahtarı kilide sokarken, kapı açıldı ve kadın evin içine sürüklendi. Silahlı beş adam evin karanlık kısmında, oğlunun yanında oturuyordu. Kadının bağırdı. “Kimsiniz? Oğlumdan ne istiyorsunuz?” Elbette, kim olduklarını biliyordu... Oğlunun rehin alındığını, annesini aramaya ve eve gelmesini istemeye zorlandığını biliyordu. Ama cesur oğlu başka bir şey yapmıştı. Mesajı netti: Eve gelme! Şimdi size bir soru sormama izin verin: Anne olsaydınız ve oğlunuz vahşi kurtlarca kuşatılmış olsaydı, oğlunuzu bırakıp kaçır mıydınız?

Üçüncü hikâye: Bir zamanlar, Tahran'da, Alborz Dağı'nın eteklerinde Evin Hapishanesi adında korkunç bir hapishane vardı. Burası Şah zamanından

Source: Wikimedia Commons

Nobel Barış Ödülü sahibi Şirin Ebadi

Nobel Peace Laureate Shirin Ebadi

İslam Cumhuriyeti'ne kalan dehşetengiz hapishanelerden biridir. Evin Hapishanesi'nde yalnızca siyasi tutuklular ve düşünce suçluları için ayrılmış pek çok koğuştur. Bu koğuştardan en korkunçları 209 ve 350 numaralı olanlardır. Kadın aktivist 209 numaralı koğuşa gönderildi. 2009–2010 kışıydı. Kış soğuk geçiyordu. Kadın aktivistin üçüncü tutuklanmasıydı. Bu süreçte 25 defa sorguya çekilmişti. Sorgulamaların önemli amaçlarından biri, kadın aktiviste İran Kadın Hareketi Müzesi'ni kurma fikrini unutturmaktı. Sorgu yargıcı her seferinde kadını kandırmak için başka bir senaryoyla geliyordu. Örneğin müze ve sergi, güvenlik güçlerinin kontrolü altında gerçekleştirilebilirdi. Kadın kabul etmemişti. Sorgu yargıcı, başka önerilerle kadını ikna etmeye çalıştı: Müze için çok büyük miktarda para teklif edildi, yetkililerin desteği sözü verildi. Kadın bunları da kabul etmedi. Bir süre

the establishment of the Museum for the Iranian Women's Movement. Several times the interrogator came up to the woman with a new plot to deceive her. For instance, the museum and exhibition could be held under the control of security officials. The woman did not accept that. Once, he tried to win the woman's consent by promising a huge sum of money and the authorities' official support to the museum. The woman didn't accept that either. After a while the woman was released on bail and returned to her apartment. The same apartment her son had been a hostage in during the night when she was arrested.

Fourth story: Diaspora. For an olive-skinned, menopausal, middle-aged, Eastern woman as I am, diaspora is not a thrilling new page in the Book of Life, but a stressful ending of life. But the woman activist was lucky to be a member of International Association of Women's Museums. To have this institution as a family. To feel that she was living in a circle of sisterhood.

After leaving Iran, the woman activist immediately called Shirin Ebadi, Nobel Peace Prize winner. Shirin arranged a meeting with two founding members of the Women's Museum in Merano, Sissi Prader and Astrid Schönweger. At this meeting

the activist asked to receive some short training in museum affairs. She got training in several women's museums¹. With this experience she went to the Netherlands to study gender and human rights. In this new place she was able to relate to her co-activists and friends in Iran, some of them imprisoned and some out of prison. With their help she was able to collect handmade pieces of women political prisoners in Evin Prison from the last ten years.

The reason for choosing this decade is that the idea of the museum arose ten years ago. And in those ten years, most of those who came up with the idea of the museum were forced to leave the country, or if in Iran, were sent to prison or live under the most difficult conditions. And their activities have been banned. In the Netherlands we celebrated this 10-year-old idea in a transnational circle of our feminist sisters with the inauguration of an exhibition of handicrafts by activist women in Evin Prison in Iran.

1 I was able to get training in the Kvinnemuseet (Women's Museum), Kongsvinger, Norway, in the Frauenmuseum (Women's Museum), Bonn and in the Museum Frauenkultur Regional-International (Museum of Women's Cultures Regional-International) in Fürth, Germany and in the Museo delle Donne (Women's Museum), Merano, Italy.

“Evin Cezaevi’den Sevgiler” sergisi,
Mart 2018, Lahey, Hollanda

Exhibition “From Evin With Love”,
March 2018, the Hague, Netherlands

Source: www.irwmm.org

sonra kefaletle serbest bırakıldı ve evine döndü. Tutuklandığı gece, oğlunun rehin alındığı evine.

Dördüncü hikâye: Diaspora. Benim gibi yanık tenli, menopoza girmiş, orta yaşlı, doğulu bir kadın için diaspora Yaşam Kitabı’nda heyecan verici yeni bir sayfa değil, daha ziyade hayatın stresli sona erişi anlamını içerir. Ne var ki, kadın aktivist Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği’nin bir üyesi olma, bu kurumu bir aile olarak kazanma ve bir kız kardeşlik ortamında yaşadığını hissetme şansına sahip olmuştur.

İran’ı terk ettikten sonra, kadın aktivist derhal Nobel Barış Ödülü sahibi Shirin Ebadi’yi aradı. Shirin, ona Merano Kadın Müzesi’nin iki kurucu üyesi Sissi Prader ve Astrid Schönweger’le bir buluşma ayarladı. Aktivist kadın bu buluşmada, müzeler konusunda kısa bir eğitim almak istediğini söyledi ve kadın müzelerinde eğitim aldı¹. Bu deneyimle Hollanda’ya toplumsal cinsiyet ve insan hakları eğitimi almaya gitti. Hollanda’dayken İran’daki yoldaşları

ve arkadaşlarıyla bağlantı kurabildi. Bu kadınların bazıları hapisteydi; bazılarıysa hapisten yeni çıkmıştı. Kadın aktivist onların yardımıyla, son on yılda Evin Hapishanesi’nde bulunan kadın siyasi tutukluların elişlerini bir araya getirdi.

Bu on yılın seçilme sebebi, müze fikrinin on yıl önce ortaya çıkmış olmasıydı. Bu on yıl içinde, müze fikrini ortaya atan kişilerin çoğu ülkeyi terk etmeye zorlandı. İran’da kalanlarsa ya tutuklandılar ya da çok zor koşullarda yaşıyorlar ve faaliyetleri yasaklandı. Biz bu on yaşındaki fikri, feminist kız kardeşlerimizden oluşan uluslararası bir çevrede, İran Evin Hapishanesi’ndeki aktivist kadınların el işlerinden oluşan bir serginin açılışıyla Hollanda’da, kutladık.

1 Norveç’teki (Kongsvinger) Kvinnemuseet’te (Kadın Müzesi); Almanya’daki (Bonn) Frauenmuseum’da (Kadın Müzesi) ve Fürth kentindeki Museum Frauenkultur Regional-International’da (Bölgesel Kadın Kültürü Müzesi); İtalya’daki (Merano) Museo delle Donne’de (Kadın Müzesi) eğitim aldım.

Srebrenica and the Gender Narratives of the Genocide

*Anna Di Giusto*¹

Significant memories of the war in Bosnia-Herzegovina are in the Srebrenica Genocide Memorial and at the permanent exhibition called “Srebrenica” in Sarajevo (Boose, 2002). Nevertheless, in these places, there is a significant absence: the voice of the thousands of women who suffered every kind of violence – physical, sexual, psychological, economic, religiously motivated. For this reason, the Serbian NGO Women in Black organized the Court of Women and tried to fill this significant void.

This study aspires to explore the representation of gender in the Srebrenica Genocide Memorial and in the permanent exhibition “Srebrenica” in Sarajevo, trying to compare different narratives through studying the proceedings of the trial (Jordanova, 2012).

¹ Università degli Studi di Firenze, UniFI, Florence

Srebrenitsa ve Soykırımın Toplumsal Cinsiyet Anlatıları

*Anna Di Giusto*¹

Srebrenitsa Soykırım Anıtı ve Saraybosna'daki "Srebrenica" isimli sürekli serginin bulunduğu anı galerisi, Bosna-Hersek'in savaşa dair önemli hafıza mekânlarıdır (Boose, 2002). Fakat bu mekânlarda önemli bir yokluk tespit edilir: Bu yokluk fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve dinî inanç kaynaklı şiddetin her türlüsüne maruz kalmış binlerce kadının sesidir. Bu nedenle, bir Sırbistan sivil toplum kuruluşu olan Siyahlı Kadınlar (Women in Black), Kadın Mahkemesi'ni kurarak bu yokluğu doldurmaya çalışmışlardır.

Yazıda Srebrenitsa Soykırım Anıtı ile Saraybosna'daki "Srebrenica" sergisindeki toplumsal cinsiyet temsilleri irdelenmekte ve mahkeme tutanakları aracılığıyla farklı anlatılar karşılaştırılmaktadır (Jordanova, 2012).

¹ Floransa Üniversitesi (Universita degli Studi di Firenze, UniFI), Floransa

The wars of the '90s in the former Yugoslavia

During the 35 years of Tito's regime, the ideology of Yugoslavism was widespread, according to which the "South Slavs" (Yugo-slavia = the country of the South Slavs!) should have been recognized in a shared heritage of values, starting with the victory over the Nazi-fascism (Allcock et al., 1998). The fall of the Berlin Wall and the subsequent collapse of the dictatorships in Eastern Europe had put Yugoslavia in severe economic difficulty (Bennett, 1995). The political elite, aware of not being able to use Tito's prestige any more, reinvigorated the memory of the Second World War as a civil war and intensified the ethnic differences (Pavković, 1997). Tuđman and Milošević manipulated public opinion with false information to harm the enemy republics.

The paramilitaries of all fronts (Serb-Bosnian, Croat or Muslim Bosnian) agreed among themselves to divide up spoils and victims. In particular, the republic with the highest ethnic mix, Bosnia, became the field of the bloodiest conflict in Yugoslavia. It has been estimated that between 20,000 and 60,000 women were raped as part of ethnic cleansing, to displace the targeted ethnic group out of the region (Cigar, 1995). Women's bodies stand symbolically

for the occupation of the land the aggressors deem their own. Many women were forced to continue with the pregnancy because the "rape camps" aimed at the birth of a new generation of Serb children (Dombrowski, 2004). Mass rape mostly occurred in eastern Bosnia (especially during the Foča and Višegrad massacres), and Grbavica during the Siege of Sarajevo (Friedman, 1996).

The Srebrenica Genocide Memorial

Srebrenica has been defined as the worst massacre on European soil since the Third Reich. Unfettered, Bosnian Serb death squads were able to murder more than 8,000 men and boys in a few days, under the noses of United Nations troops (Rohde, 1997). The International Court in The Hague sentenced to life imprisonment the Bosnian Serb leader Radovan Karadžić and the General Ratko Mladić.

Now a survey of the mass of evidence reveals that the fall of Srebrenica formed part of a policy by the three "great powers" – Britain, France, and the US – and by the UN leadership, in pursuit of peace at any price (Hazan, 2004). So, the fact that the former US president Bill Clinton attended the

Eski Yugoslavya’da 1990’larda gerçekleşen savaşlar

35 yıl süren Tito rejimi boyunca “Yugoslavizm” oldukça yaygın bir ideolojiydi. Bu ideolojiye göre, “Güney Slavlar” (yani Yugo-slavya), başta Nazi faşizmine karşı kazandıkları zafer olmak üzere, paylaştıkları ortak değerler üzerinden tanımlanmaktaydı (Allcock vd., 1998). Berlin Duvarı’nın yıkılması ve akabinde Doğu Avrupa’daki diktatörlüklerin çökmesiyle birlikte Yugoslavya ciddi bir ekonomik darboğaza girdi (Bennett, 1995). Artık Tito’nun prestijinden faydalanamayacaklarını anlayan siyasi elitler, İkinci Dünya Savaşı’nın anısını bir iç savaş olarak yeniden canlandırıdılar ve etnik farklılıkları ön plana çıkardılar (Pavković, 1997). Tudman ve Milošević, karşıt cumhuriyetleri düşman addetmek amacıyla kamuoyunu manipüle ettiler.

Bosnalı Sırplar, Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar, yani tüm tarafların milisleri ganimetleri ve kurbanları paylaşma konusunda uzlaştılar. Özellikle de nüfusun etnik yapısının en karmaşık olduğu Bosna Cumhuriyeti, Yugoslavya’daki en kanlı çatışmalara sahne oldu. Hedef alınan etnik grubun bölgedeki mevcudiyetini ortadan kaldırmak amacıyla sürdürülen etnik temizlik esnasında 20.000 ila 60.000 kadının

tecavüze uğradığı tahmin ediliyor (Cigar, 1995). Kadınların bedenleri, işgalci güçlerin üzerinde hak iddia ettiği toprakların sembolü olarak görülmekteydi. Tecavüz kamplarının amacı, yeni nesil Sırp çocuklarının dünyaya getirilmesiydi ve bunun için pek çok kadın hamileliklerini sürdürmeye zorlandı (Dombrowski, 2004). Toplu tecavüzler, genellikle Bosna’nın doğu bölgesinde (özellikle Foča ve Višegrad katliamları sırasında) ve Saraybosna Kuşatması esnasında Grbavica’da gerçekleşti (Friedman, 1996).

Srebrenitsa Soykırım Anıtı

Srebrenitsa, Nazi rejiminden bu yana Avrupa topraklarında gerçekleşen en korkunç katliam olarak tanımlanmaktadır. Bosnalı Sırp ölüm mangaları birkaç gün içinde 8.000’den fazla yetişkin erkeği ve erkek çocuğunu Birleşmiş Milletler askerlerinin burnunun dibinde çekinmeksizin öldürebildi (Rohde, 1997). Lahey’deki Uluslararası Mahkeme, Bosnalı Sırp lider Radovan Karadžić ve General Ratko Mladić’i ömür boyu hapse mahkûm etti.

Yapılan bir araştırmanın kanıtları incelendiğinde, Srebrenitsa kentinin düşüşünün, her ne pahasına olursa olsun barışı tesis etmek isteyen üç “büyük güç” İngiltere, Fransa ve ABD ile birlikte Birleşmiş

© 2018 Women in Black

© 2015 Clara Casagrande

inauguration of the Srebrenica Memorial has a substantial geopolitical significance. The genocide itself would instead testify the inability of the local populations to govern themselves and the ineptitude of Europe (Rieff, 1995).

Furthermore, what is missing in the Memorial is the story of violence suffered by women: raped by Bosnian Serbs and also by Blue Helmets, women were not given any voice inside this place, built by men for other men. On one side of the street, it recalls a vast Muslim cemetery, while the photographic apparatus in the former United Nations warehouse follows the model of the concentration camps, where the photos are asked to tell a story. However, it is not possible to find the perspective of women, made widows or deprived of their children, condemned to the condition of the Trojans (Croally, 2007).

In the Srebrenica Memorial, the mother's body is reduced to the Christian Pietá, which shows Mary who is not allowed anything else but to cry over her son's dead body (Grenholm, 2007). The image of the woman remains absent from the context of war because she is mistakenly imagined as a stranger to the genocide.

The permanent exhibition in Sarajevo

The *07/11/95 Memorial Gallery* in downtown Sarajevo was inaugurated on July 12th, 2012. The name of the space refers to the date the forces of General Mladić entered Srebrenica. The gallery is the result of documentary work that lasted seven years. It was sponsored by the Turkish Cooperation and Development Agency (TIKA) and is managed by the association *Sjećanja Kultura* (Culture of Remembrance). According to the project's spokesperson Ilica Pandžić, the exhibition's goal is to "preserve the memory of Srebrenica's suffering".

There is also a video funded by the Irish rock band U2 and shot by the journalist Bill Carter in 1993, with the emblematic title: "Miss Sarajevo." The work tells about the urban resistance in the streets of Sarajevo and a beauty contest that took place in May 1993, in a large underground space. The "Miss" was Inela Nogić, at the age of seventeen. The girls brought to the stage the slogan "Do not let them kill us" (Carter, 2005).

In the U2 video, the women's body returns as an icon of beauty that must be preserved from war (Reimann, 2004).

© 2016 Women in Black

© 2015 Clara Casagrande

Milletler'in liderliğindeki politikalarının bir parçası olduğu görülüyor (Hazan, 2004). Bu nedenle, eski ABD başkanı Bill Clinton'un Srebrenitsa Anıtı'nın açılışına katılması jeopolitik açıdan büyük bir önem taşır. Yani sanki soykırım, hem yerel toplulukların kendilerini yönetme yetisine sahip olmadıklarına hem de Avrupa'nın beceriksizliğine tanıklık etmektedir (Rieff, 1995).

Ayrıca anıtta kadınların yaşadığı şiddetin hikâyesi de bulunmamaktadır. Bosnalı Sırplar ve Mavi Bereliler (BM barış askerleri) tarafından tecavüze uğrayan kadınların sesi; erkeklerin, diğer erkekler için inşa ettiği bu mekânın içinde işitilmemektedir. Anıtın bulunduğu alandaki yolun bir tarafı çok büyük bir Müslüman mezarlığını anımsatırken, Birleşmiş Milletler'in eski deposundaki fotoğraf makinesi yerleştirmesi, fotoğraflardan bir hikâye anlatmalarını talep eden toplama kamplarını anımsatıyor. Ne var ki, bu anıt mekânda, Truvalı kadınların durumuna düşürülmüş, dul bırakılan ya da çocukları ellerinden alınan kadınların ağıtlarını işitmek mümkün değildir (Croally, 2007).

Srebrenitsa Anıtı'nda sergilenen annelerin bedeni, bir tür Hristiyan dindarlığına indirgenmiştir, tıpkı oğlunun cansız bedeni için sadece ağlarken

gösterilmesine izin verilen Meryem tasvirlerinde olduğu gibi (Grenholm, 2007). Savaş bağlamındaki kadın imgesi burada namevcuttur, çünkü kadınlar gerçekdışı bir algıyla, soykırıma uğramayanlar olarak tahayyül edilmektedirler.

Saraybosna'daki sürekli sergi

Saraybosna'nın şehir merkezindeki 07.11.95 Anı Galerisi 12 Temmuz 2012 tarihinde açıldı. Mekânın adı, General Mladić'in adamlarının Srebrenitsa'ya girdiği tarihe atıfta bulunuyor. Anı galerisi yedi yıl süren bir arşiv ve belgeleme çalışması sonunda hazırlandı. Galerinin sponsoru Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'dır (TİKA) ve mekân Sjećanja Kultura (Hatırlama Kültürü) Derneği tarafından yönetilmektedir. Proje sözcüsü Ivica Pandžić, serginin amacını "Srebrenitsa'da çekilen ıstırapın anısını canlı tutmak" olarak belirtiyor. Mekânda İrlandalı müzik grubu U2 tarafından finanse edilmiş ve gazeteci Bill Carter tarafından 1993 yılında çekilmiş sembolik isimli bir de video gösteriliyor: "Miss Saraybosna". Video Saraybosna sokaklarındaki şehir direnişini ve aynı zamanda Mayıs 1993'te gizlice gerçekleştirilen bir "yeraltı" güzellik yarışmasını anlatıyor. Buradaki "Miss

The proceedings of the trial offer a different possibility

to discuss the physical and psychological shocks suffered by women,

left alone during and after the war.

The Women in Black in Belgrade and the Court of Women

The International Court of the Hague, at the end of a long search, managed to bring to justice the main criminals responsible for the war: Milošević (2001), Karadžić (2008) and Mladić (2011). However, it was not enough to appease the souls of women deeply wounded by a war fought in pure patriarchal style (Brooks, 1999). So the Women in Black Association, established in 1991 and led by the intellectual Staša Zajović (Zajović, 2007), set up in former Yugoslavia the Court of Women, operating in the period 2011–14 as a feminist therapy group for women rape survivors (Freidman, 2006). The Court allowed women of all the countries involved in the war to give witness of the wounds suffered (Helms, 1998).

The procedures were long and complicated, mainly because Women in Black refused funding by NGOs considered too close to the organs of power. Many Serb, Bosnian, Croat, Montenegrin, and Kosovar women were able to rely on this particular group therapy. It was very significant to recognize their experience and pain, being able to name torturers – very often their own neighbours – that the Hague Tribunal would never have arrested

because their cases were beyond its jurisdiction (Barberet, 2014).

Between 7th and 10th May 2015, the Women's Court took place at the Bosanski Kulturni Centar, an auditorium in Sarajevo. To ensure safety and respect for the women the rules of the Court provided that journalists were not allowed to record or photograph. All the attention was focused on the witnesses, who also testified the continuity of violence, its long-term consequences in personal, family and community life; the impunity of the torturers; the misogyny of institutions; the importance of women's networks (Scotti, 2017).

Staša Zajović explained that this event concluded a long process having involved about 5,000 people. The hearings had required approximately four and a half years. Indian activist women offered significant help, but the Court in Sarajevo also studied different models of traditional justice to develop new methods, because institutional justice, both internationally and locally, is not able to meet the needs of the victims (Helms, 2003).

At the end of the hearings, the judging panel of the Women's Court, composed of feminists, writers and activists (Vesna Rakić, Gorana Mlinarević, and Chris Campbell) took the floor. The definition of

*Kadın Mahkemesi'ndeki dava süreci, savaşta ve savaştan
sonra yalnız bırakılan kadınların yaşadığı fiziksel ve psikolojik
şokları tartışmanın farklı bir olanağını sunmuştur.*

Saraybosna" 17 yaşındaki Inela Nogic. Yarışmadaki kızlar podyuma "bizi öldürmelerine izin vermeyin" sloganını getiriyorlar (Carter, 2005). Nasıl medyadaki reklamlar sivil toplumu bilgilendirmiyor ve sorumluluk sahibi yapmıyorsa, Saraybosna hakkındaki aşırı bilgilendirme de, savaşın basite indirgenmesi anlamına geliyor. U2 grubunun videosundaki kadın bedeni, savaştan korunması gereken bir güzellik simgesine dönüştürülmüştür (Reimann, 2004).

**Belgrad'daki Siyahlı Kadınlar grubu
ve Kadın Mahkemesi**

Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi, uzun bir takip sürecinden sonra, başlıca savaş suçluları Milošević (2001'de), Karadžić (2008'de) ve Mladić'i (2011'de) sanık iskemlesine oturtmayı başardı. Ancak bu tutuklamalar, her yönüyle patriyarkal bir savaşta derinden yaralanmış kadınların ruhlarını rahatlatmak için yeterli değildi (Brooks, 1999). Bu nedenle, 1991 yılında entelektüel Staša Zajović'in öncülüğüyle kurulan ve tecavüze uğramış kadınlar için 2011–2014 yılları arasında feminist terapi grubu olarak çalışmalar da yapan Siyahlı Kadınlar (Zajović, 2007), eski Yugoslavya'da Kadın Mahkemesi'ni kurdu (Friedman 2006). Bu Kadın Mahkemesi, yukarıda tanımlanan savaşa dâhil

olmuş tüm ülkelerdeki kadınların yaşadıkları acıların görülmesini mümkün kıldı (Helms, 1998).

Kadın Mahkemesi fikrinin hayata geçirilmesi, uzun aşamalı ve karmaşık bir süreçti, çünkü kadınlar, iktidar organlarıyla yakın ilişkiler kurmamak için, sivil toplum kuruluşlarına sunulan fondan faydalanmayı reddediyorlardı. Sırp, Bosnalı, Hırvat, Karadağlı ve Kosovalı pek çok kadın bu özel terapi grubuna güvenebiliyordu. Kadınların deneyimlerinin ve çektikleri acıların tanınması, ayrıca genellikle kapı komşuları olan işkencecilerinin adlarının, kadınlar tarafından yüksek sesle dile getirilmesi konuları büyük önem taşıyordu. Bu işkenceciler, Lahey Adalet Divanı'nın yetkilerini aştığı gerekçesiyle asla tutuklanmayacaklardı (Barberet, 2014).

Kadın Mahkemesi, 2015'te 7–10 Mayıs tarihleri arasında Saraybosna'da bir konferans salonu olan Bosanski Kulturni Centar'da gerçekleşti. Mahkeme kuralları, gazetecilerin görüntü kaydı yapmasını ya da fotoğraf çekmesini, kadınların güvenliğinin sağlanması gerekçesi ve anlattıklarına saygı gösterilmesi gerekçesiyle yasaklamıştı. Mahkemenin tüm dikkati; şiddetin sürekliliğine, kişisel yaşamlarına ek olarak, şiddetin kadınların aile ve toplum hayatındaki uzun vadeli etkilerine, işkencecilerin cezasız kalmasına, kurumlardaki kadın düşmanlığına ve

criminal acts as described by the judging panel is much broader than the one addressed by traditional justice (Barberet, 2014). The members of the panel discussed the responsibilities of states, religious institutions and the media; they found room not only for the victims of war but also for women affected by criminal processes of post-war privatization and new legal cases (De Vido, 2016).

There is a gap between the communicative memory transmitted in an intra-generational way by the witnesses themselves, and the cultural memory, institutionalized by public rituals (Assman, 2015). The Women's Court thus stands halfway between the two types of memory (Barnes, 2005), in an attempt to transform what happened in the 1990s in the Balkans into a common heritage of the peoples of former Yugoslavia.

Conclusions

In the two museums in Srebrenica and Sarajevo, fathers and sons are recalled as victims of the Serbian genocide, while mothers are presented in a way to perpetuate the maternal stereotypes of memory for post-war nation-building (Moser, 2001). Furthermore, this narrative omits or overlooks women's real memory and experience of war and genocide; sexual atrocities are simply considered an expected element of war (Cockburn, 2007). The proceedings of the trial, instead, offer a different possibility to discuss the physical and psychological shocks suffered by women left alone during and after the war.

Kaynakça • Bibliography

- Assman, A. (2015): *Shadows of Trauma*. New York: Fordham University Press.
- Barberet, R. L. (2014): *Women, Crime and Criminal Justice*. London: Routledge.
- Barnes, A. (2005): *The Handbook of Women, Psychology, and the Law*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Bennett, C. (1995): *Yugoslavia Bloody Collapse*. New York: New York University Press.
- Boose, L. (2002): *Crossing the River Drina*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brooks, R.L. (1999): *When Sorry isn't Enough*. New York: New York University.
- Carter, B. (2005): *Fools Rush In*. New York: Wenner Books.
- Cigar, N. (1995): *Genocide in Bosnia: The Policy of "Ethnic Cleansing"*. College Station: Texas A&M University Press.
- Cockburn, C. (2007): *From Where We Stand*. London: Zed Books.
- Croally, N. (2007): *Euripidean Polemic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Vido, S. (2016): "Il Tribunale delle donne in Sarajevo. Una prospettiva giuridica internazionale tra democrazia e memoria collettiva", Camilotti, S., Regazzoni, S. (eds), *Venti anni di pace fredda in Bosnia Erzegovina. Diaspore*, 5, 47–70. Venezia: Edizioni Ca' Foscari.
- Dombrowski, N. A. (2004): *Women and War in the Twentieth Century*. London: Routledge.
- Friedman, F. (1996): *The Bosnian Muslim*. Boulder, CO: Westview Press.
- Friedman, O. (2006): *Alternative Voices*. Fairfax: George Mason University.

kadın ağlarının önemi konularına odaklanmıştı (Scotti, 2017).

Saša Zajović, bu mahkemenin yaklaşık 5000 kişinin katıldığı uzun bir süreci kapsadığını belirtiyor. Sadece ifadelerin alınma süreci neredeyse 4,5 yıl sürmüştü. Hindistanlı aktivist kadınların bu süreçteki önemli desteklerine ek olarak, Saraybosna Mahkemesi de geçiş dönemi sürecinde adaletin tesisinde kullanılacak yeni metotlar geliştirmek için farklı modelleri de araştırdı. Çünkü uluslararası ya da yerel olması fark etmeksizin kurumsal adalet, mağdurların ihtiyaçlarını karşılayamıyordu (Helms, 2003).

Tanıklıkların sonunda, Kadın Mahkemesi'nin Vesna Rakić, Gorana Mlinarević, Chris Campbell gibi feministler, yazarlar ve aktivistlerden oluşan yargı heyetinin görüş ve yorumlarına geçildi. Tanımladıkları ceza sistemi, geleneksel adalet sisteminden çok daha kapsamlıydı (Barberet, 2014). Mahkemede devletlerin, dini kurumların ve medyanın sorumluluğunu tartıştılar. Yargı heyeti, sadece savaş mağdurlarının durumuyla değil, aynı zamanda savaş sonrası yapılan özelleştirmelerdeki ceza davası süreçleri ve yeni adli davaları da tartıştı (De Vido, 2016).

Tanıkların kendi anlatımlarıyla nesilden nesilde aktarılan iletişimsel hafıza ile kamusal ritüeller tarafından kurumsallaştırılan kültürel hafıza arasında bir boşluk vardır (Assman, 2015). Kadın Mahkemesi, bu iki tür hafıza arasında bir köprü olmuş (Barnes, 2005) ve Balkanlar'da 1990'larda olanları, eski Yugoslavya halklarının ortak mirasına dönüştürmek için çalışmıştır.

Sonuç

Srebrenitsa ve Saraybosna'daki her iki müzede de babalardan ve oğullardan Sırp soykırımın kurbanları olarak söz edilmektedir. Anneler ise savaş sonrası ulus inşasının annelik stereotipini devam ettiren rolleriyle temsil edilmektedirler (Moser, 2001). Ayrıca, bu anlatı kadınların gerçekten hatırladıklarını, savaş ve soykırım deneyimlerini göz ardı ediyor veya bunlara önem vermiyor; cinsel zulüm, savaşın normal bir unsuru olarak kabul ediliyor (Cockburn, 2007). Buna karşın Kadın Mahkemesi'ndeki dava süreci ise savaşta ve savaştan sonra yalnız bırakılan kadınların yaşadığı fiziksel ve psikolojik şokları tartışmanın farklı bir olanağını sunmuştur.

- Grenholm, C. (2007): "Mary Among Stereotypes and Dogmas: A Feminist Critique and Reinterpretation of the Patriarchal Cornerstone of Motherhood", *Journal of the European Society of Women in Theological Research*. Leuven: Peeters.
- Hazan, P. (2004): *Justice in a Time of War*. College Station: Texas A & M University Press.
- Helms, E. (1998): *Representations of Wartime Rape in the Former Yugoslavia*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Helms, E. (2003): *Gendered Visions of Bosnia Future*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Helms, E. (2013): *Innocence and Victimhood*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Hunt, S. (2004): *This War Not Our War*. Durham: Duke University Press.
- Jordanova, K. (2012): "Transmission of traumatic experiences in the families of war survivors from Bosnia and Herzegovina", *Contemporary Issues*, 5, n.1, 52–60.

- Moser, C. (2001): *Victims, Perpetrators or Actors?*. London: Zed Press.
- Pavković, A. (1997): *The Fragmentation of Yugoslavia*. London: Macmillan.
- Ramet, S. (2006): *The Three Yugoslavias*. New York: Indiana University Press.
- Reimann, C. (2004): *Roles of Women and Men in Violent Conflict*. Centre for Peacebuilding KOFF Info Sheet.
- Rieff, D. (1995): *Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West*. London: Vintage.
- Rohde, D. (1997): *A Safe Area, Srebrenica: Europe's Worst Massacre since the WWII*. London: Pocket Books.
- Scotti, V.R. (2017): "La giustizia transizionale in Bosnia Erzegovina tra identità nazionale e condizionalità europea", *Federalismi.it*, 5.
- Zajović, S. (2007): *Always Disobedient*. Belgrade: Women in Black.

PRACTICES OF REMEMBRANCE

HATIRLAMA PRATİKLERİ

Remembering is Resistance

*Meral Akkent*¹

Since its establishment in 2012 Istanbul Women's Museum has been practicing a culture of remembrance, contributing actively to life in a democratic society that respects human rights, thus serving social peace. Reflecting these ideals Istanbul Women's Museum prepared the exhibition "unEXPOSED?" to illustrate the content of the conference "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance"².

This exhibition, a joint effort of women's museums worldwide, featured the question of how to remember violent history without reproducing images of violence. The exhibition exemplifies a particular approach to the practice of remembrance. A special feminist museum pedagogy program, which was prepared for this exhibition with and by students, was implemented by them during the exhibition period.

After the exhibition was over, "unEXPOSED?" was offered as a gift to an organization willing to display it in its institution as a permanent exhibition. This decision was in accordance with the sustainability and environmental protection approach of Istanbul Women's Museum. Now, the exhibition "unEXPOSED?" continues to make students reflect on its content at Sabancı University Istanbul.

¹ Curator, Istanbul Women's Museum, www.istanbulkadinmuzesi.org/en

² "İfşa Etmeden? / unEXPOSED?", 20 October – 20 November 2018 Getronagan Armenian High School, Istanbul. Curator Meral Akkent. Exhibition catalogue: bit.ly/2MnLUGR

Hatırlamak Direniştir

Meral Akkent¹

İstanbul Kadın Müzesi, demokratik ve insan haklarına saygılı, toplum yaşamına aktif katkı sağlayan ve toplumsal barışa hizmet eden bir hatırlama kültürünü, 2012'deki kuruluşundan itibaren pratikte uygulamaktadır. “Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı” da uygulamalı çalışmalara özel önem verilerek tasarlandığı için; İstanbul Kadın Müzesi, müzenin ideallerini yansıtan “İfşa Etmeden?” adlı sergiyi hazırladı².

Dünyadaki kadın ve toplumsal cinsiyet müzeleri işbirliğiyle oluşturulan bu sergide, şiddet içeren bir tarihin hikâyesinin, şiddet fotoğrafları kullanılmadan nasıl anlatılacağı düşünülüyordu. Hatırlama pratiğine örnek oluşturan bu sergi için öğrencilerle birlikte hazırlanan özel feminist müze pedagojisi programı, gene öğrenciler tarafından, sergileme süresinde uygulandı.

İstanbul Kadın Müzesi’nin sürdürülebilirlik ve çevre koruma anlayışına uygun olarak da, gösterim sürecinden sonra her zaman olduğu gibi sergi, çalışmayı kurumunda değerlendirmek isteyen bir kuruma armağan edildi. “İfşa Etmeden?” sergisi, şimdi Sabancı Üniversitesi’nde; öğrencileri, sergi içeriği hakkında düşündürme işlevini sürdürmeye devam ediyor.

¹ Küratör, İstanbul Kadın Müzesi, www.istanbulkadınmuzesi.org/tr

² “İfşa Etmeden?” / unEXPOSED?, 20 Ekim – 20 Kasım 2018, Getronagan Ermeni Lisesi, İstanbul.
Küratör: Meral Akkent. Sergi kataloğu: bit.ly/2MnLUGR

It is a special challenge

and requires great empathy

to report on people's painful experiences.

At the 1st European-Asian Women's Museum Conference "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance" the role of museums, sites of memory and practices of remembrance in social learning and knowledge production were discussed. Organizations from all around the world including many (women's and gender) museums, women's libraries and archives participated in the discussions which were based on the work carried out by these institutions. In the sessions, which were mostly organized as workshops, the methods through which communication with the target audiences and the dialogues amongst the visitors were articulated. Also, ways in which these concepts can be expanded were elaborated.

The exhibition "unEXPOSED?" accompanied the conference as a concrete example of practices of remembrance and feminist museum education. Women and gender-oriented museums worldwide were asked to send in exhibits from their work featuring the question of how to remember violent history without reproducing images of violence. Six women's and gender museums responded to the request and provided exhibits.

The idea for this exhibition arose at the 2016 conference of Istanbul Women's Museum "Women's Museums: Centre of Social Memory and Place of Inclusion"¹. During the closing session of the conference a participant who was looking for ideas for turning the women's ward of a former prison in Diyarbakir into a museum asked how violent history could be shown without reproducing violence. "The women who were tortured in this prison must not be traumatized again. But the violence suffered there and the violations against human rights must definitely be documented. How can this be done?" At the conference in 2016 we did not have an answer to this question.

How can stories of violence be shown without adding further pain to the people who suffered from it, with proper respect to the sufferers' privacy? Istanbul Women's Museum handed on this question to other women's museums as institutions dealing with questions of memory in an alternative way. Three questions were sent to women's museums all around the world through the International Association of

¹ Conference blog: www.inklusionvekadinmuzeleri.wordpress.com/conference/konsept-concept

Başkalarının acı deneyimlerini

anlatmak ve sergilemek,

empati becerisi ve özen gerektirir.

“Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı”nda, müzelerin, hafıza mekânlarının ve hatırlama pratiklerinin; toplumsal öğrenme ve bilgi üretimindeki rolleri, farklı kıtalardan katılan müzeler, kadın ve toplumsal cinsiyet müzeleri, kadın kütüphaneleri ve kadın arşivleri gibi kuruluşların somut çalışma örneklerinde tartışıldı. Hedef gruplarıyla iletişimleri ve ziyaretçilerin kendi arasındaki diyalogunun hangi yöntemlerle sağlandığı, bu konseptlerin nasıl genişletilebileceği sorusu, atölye çalışmalarının ağırlıklı olduğu oturumlarda düşünüldü.

Hatırlama pratiğine somut örnek oluşturması ve feminist müze pedagojisi uygulamasına olanak vermesi amacıyla “Şiddet içeren bir tarihin hikâyesini, şiddet fotoğrafları kullanmadan anlatmak” temalı ve altı kadın ve toplumsal cinsiyet müzesinin katkılarıyla; konferans için özel olarak hazırlanan “İfşa Etmeden?” sergisi de konferansa eşlik etti.

Bu fikrin ortaya çıkışına, 2016 yılında organize ettiğimiz “Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân” konferansının¹ kapanış

panelinde, Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi’nin müzeleştirme çalışmaları bağlamında, cezaevindeki kadın koğuşunun düzenlenmesi için konseptler geliştirmek isteyen bir kadın dinleyicinin sorusu neden oldu: Şiddeti yeniden üretmeden, şiddet içeren bir geçmiş nasıl sergilenebilir? Bu cezaevinde işkence görmüş kadınlar, müzeye döndürülen cezaevinde tekrar aynı travmaları yaşamamalılar. Ama burada yaşanan kadına yönelik şiddet ve insan hakları ihlalleri de mutlaka belgelenmeli. Bunu nasıl yapmalı? Bu sorunun cevabı, o konferansta eksik kalmıştı.

Özel hayatın gizliliğine saygı göstererek, yaşanan acılara daha fazla acı eklemekten şiddet nasıl sergilenebilirdi? İstanbul Kadın Müzesi, bu soruyu, hatırlama konusunda alternatif kurumlar olarak oluşan kadın müzelerine sordu. Kadın ve toplumsal cinsiyet müzeleri ağı, *International Association of Women’s Museums* (IAWM) vasıtasıyla dünyadaki kadın müzelerine üç soru gönderildi: Geçmiş sergilerinizde şiddet içeren bir hikâyeyi, şiddet fotoğrafları kullanmadan anlattınız mı? Eğer anlattıysanız fotoğraf, metin ve objeden oluşan bir örnek, planlanan sergi projesine katılmak ister misiniz? Gönderdiğiniz örnek, serginin ziyaretçileri arasında nasıl bir iletişime yol açmıştı?

¹ Konferans blog’u için bkz: www.inklusionvekadınmuzeleri.wordpress.com/conference/konsept-concept

Women's Museum (IAWM): Have you ever, in your previous exhibitions, narrated a violent story without using images of violence? If you have, would you like to participate in the exhibition project with a sample comprised of a photo, a text and an object? What kind of communication did the sample that you have sent initiate among the audiences of the exhibition?

Frauenmuseum, Bonn, Germany; Museum Frauenkultur Regional-International, Fürth/Bavaria, Germany; Global Fund for Women, San Francisco, USA; Group Women and Museum Switzerland, St. Gallen, Switzerland; Museo delle Donne, Meran, Italy and Kvinnemuseet, Kongsvinger, Norway took part in the exhibition project. The 13 samples sent in by these museums dealt with the destruction of nature, violence, processes of persecution, mass murder, forced disappearances and structural violence against asylum seekers¹. The samples provided had been used in exhibitions in previous years, although these and similar issues continue to be on the agenda within the global context. It is a special challenge and requires great empathy to narrate and exhibit people's painful experiences. The contributions sent by the museums were examples which demonstrated how one can approach the individuals concerned with respect and how one can talk about hurtful memories by showing empathy to and acting in solidarity with these people.

The *Kvinnemuseet* provided an installation designed to create a space for dialogue and reflection about the influence of society on women's decisions in the context of abortion. The *Frauenmuseum* sent art work which reminds us of the global sex commerce that causes expanding women's slave markets all around the world. The *Group Women and Museum*

Switzerland contributed a story about how women who had lost their industrial jobs due to the effects of WW I found a new and creative way of using their abilities to survive. The *Museo delle Donne* sent two different works of art which draw attention to domestic violence against women and to rape in war and peace. The *Global Fund for Women* presented the activities of two women: Miriam Miranda, the leader of OFRANEH (Black Fraternal Organization) in Honduras fought against the big corporations to resist the appropriation of the ancestral lands of the people of Garifuna. The other woman is Azra Causevic, a Bosnian trans and queer activist, who created a safe space for the LGBTQI community in her country.

The six stories which the *Museum Frauenkultur Regional-International* contributed were about the following issues: the protests symbolized by the mothers and grandmothers of Plaza de Mayo whose beloved ones disappeared or were killed during the military dictatorship in Argentine; the silent, yet perseverant protests of women in Mexico in all the public spaces of the country against political violence, mass killings and forced disappearances; the support given to the inhabitants of the Bora Bora islands of Polynesia who try to protect nature on their islands being destroyed since 1984; how women make use of the transformative power of embroidery in their struggle to overcome times of persecution in Palestine; how 77 year-old peace activist Eva Rössner, who had suffered violence under the Nazi regime, found her own way to create a culture of remembrance; how refugee women from different nations who migrated to Germany can communicate with each other even in the absence of a common language and make their voices heard by each other and the German public.

The stories presented in the exhibition "un-EXPOSED?" represent women's lives in a global perspective. Each story was about some form of violence, but what was shown did not reproduce this

¹ The contributions of women's museums made this revealing exhibition possible. Istanbul Women's Museum is grateful to them all.

Frauenmuseum (Kadın Müzesi, Bonn, Almanya); *Museum Frauenkultur Regional-International* (Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi, Fürth/Bavyera, Almanya); *Global Fund for Women* (Küresel Kadın Fonu, San Francisco, ABD); *Group Women and Museum Switzerland* (İsviçre Kadın ve Müze Grubu, St. Gallen, İsviçre); *Museo delle Donne* (Kadın Müzesi, Meran, İtalya) ve *Kvinnemuseet* (Kadın Müzesi, Kongsvinger, Norveç) sergiye katkıda bulundular. Gelen on üç örnek doğal çevrenin tahribi, şiddet, zulüm süreçleri, kitlesel katliamlar, insanların zorla kaybedilmeleri ve sığınmacılara yönelik yapısal şiddet gibi konuları kapsıyordu¹. Gönderilen örnekler, müzelerin geçmiş yıllardaki sergilerinde kullandıkları içeriklerdi fakat, aynı ve benzer konular global bağlamda güncelliğini korumaya devam ediyordu. Başkalarının acı deneyimlerini anlatmak ve sergilemek, empati ve ihtimam göstermeyi gerektirir. Müzelerden gelen katkılar; bireylere saygıyla yaklaşarak, empatiyle ve bu kişilerle dayanışma içinde, acıtan hatıralardan nasıl bahsedilebileceğini örnekleyen anlatılardı.

Kvinnemuseet, toplumun kadınların tercihlerini yönetmesi ve yönlendirmesi olgusunu, kürtaj bağlamında örnekleyerek, diyalog ve düşünme alanı açan bir enstalasyon; *Frauenmuseum*, dünyanın her yerinde büyüyen bir kadın köle pazarı oluşturan, küresel seks ticaretine dikkat çeken bir sanat yerleştirmesi; *Group Women and Museum Switzerland*, Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomiye etkisiyle, endüstriyel iş yerlerini kaybeden kadınların, yeni ve yaratıcı yöntemlerle yaşam sürdürme becerileri içerikli bir anlatı; *Museo delle Donne*, kadına yönelik aile içi şiddete ve savaşta ve barış zamanlarında tecavüze uğrayan kadınlar konusuna işaret eden iki farklı sanat objesinin öyküsünü; *Global Fund for Women*, Honduras'taki

Siyah Kardeşlik Örgütü OFRANEH'in lideri Miriam Miranda'nın, Garifuna halkının ata topraklarının büyük şirketler tarafından ele geçirilmesine karşı koynuşunu ve Bosnalı aktivist, trans ve queer birey Azra Causevic'in LGBTQI topluluğu için güvenli bir alan yaratma çalışmalarını tanıtan iki hikâyeye gönderdi.

Museum Frauenkultur Regional-International'in sergiye katkısı olan altı hikâyeye ise Arjantin'deki askeri diktatörlük sırasında kaybettirilen ve öldürülen yakınlarını arayan Plaza de Mayo anneleri ve büyükannelerinin sembolleşen protestoları; Meksika'daki politik şiddete, kitlesel katliamlara ve zorla kaybetmelere karşı, kadınların tüm ülkenin kamusal alanlarındaki sessiz ama ısrarlı eylemleri; Polinezya'nın Bora Bora adalarının 1984'ten bu yana tahrip edilen doğasını koruma gayretindeki sakinlerine verilen destek; Filistin'de zulüm yaşanan zamanların üstesinden gelebilmek için, kadınların nakışların dönüştürücü gücünden nasıl faydalandıkları; Nazi rejiminin şiddetini yaşamış 77 yaşındaki barış eylemcisi Eva Rössner'in kendi özel hatırlama kültürünü nasıl oluşturduğu ve Almanya'ya iltica etmiş, farklı uluslardan mülteci kadınların aralarında ortak bir dil olmadan da birbirlerine ve Almanlara seslerini nasıl duyurabildikleri hakkındaydı.

Kadın müzelerinin anlattıkları bu hikâyelerle oluşturulan "İfşa Etmeden?" sergisinde, kadın yaşamları global anlamda temsil ediliyordu. Her öykü şiddetin farklı bir yönünü ifşa ederken, sergide görülenler, şiddeti yeniden üretmiyordu. Sergi, Getronagan Ermeni Lisesi sergi salonunda gösterildi, hem konferans katılımcıları hem de ilgilenen diğer ziyaretçiler ve okul grupları tarafından gezildi².

1 İstanbul Kadın Müzesi, bu anlamlı sergi konseptinin gerçekleşmesini sağlayan kadın müzelerine katkıları için çok teşekkür eder.

2 İstanbul Kadın Müzesi, bu projede sergi salonunu kullanma şansı veren Getronagan Ermeni Lisesi'ne ve öğretmenlerine çok teşekkür eder. En özel teşekkür ise, serginin eğitim programını hazırlayan ve uygulayan öğrenci grubuna sunuyoruz.

“İfşa Etmeden?” sergisi için hazırladıkları eğitim malzemeleriyle Getronagan Lisesi öğrencileri

Students of Getronagan Armenian High School with the educational material prepared for the exhibition “unEXPOSED?”

© İstanbul Kadın Müzesi

violence. The exhibition ran for four weeks in the exhibition hall of the Getronagan Armenian High School, Istanbul, and it was visited by the conference participants, school groups and other visitors¹.

Under the guidance of Istanbul Women’s Museum students of the high school aged 15 and 16 and their teachers developed a special museum education program for adults and young people. It comprised a set of questions for young and adult visitors of the exhibition. The questions helped the visitors to perceive the exhibition in an interactive way, empathize and create a personal relationship with the stories ex-

posed. They made it possible for the visitors to think about the exhibition based on their own experiences or relate what they experienced in the exhibition to their own lives, and the questions also drew attention to women’s history in general. During the exhibition period the group which had prepared the questions for the educational program of the exhibition offered guided tours for school classes and adult visitors.

The exhibition “unEXPOSED?” contained concrete examples of practices of remembrance that enable contact and communication between people, give new meaning to rebellion and hope and create lasting symbols. It is an example of applied feminist museum pedagogy through its initial question which led to the creation of this exhibition, the content offered by the women’s museums, and the educational program that was developed and implemented by the students.

¹ Women’s Museum is grateful to Getronagan Armenian High School and its teachers for the possibility of using the exhibition hall. A special thanks goes to the group of students who prepared and implemented the educational programme of the exhibition.

© İstanbul Kadın Müzesi

Getronagan Lisesi'nin 15–16 yaşları arasındaki öğrencilerinden oluşan bir grup ve öğretmenleri, İstanbul Kadın Müzesi'nin desteğiyle bu sergiye özel bir müze eğitim programı geliştirirerek, yetişkin ve genç sergi ziyaretçilerine yönelik bir soru listesi hazırladılar. Bu sorular, ziyaretçilerin sergiyi interaktif yöntemle algılamasını ve sergideki öykülerle empati kurmasını mümkün kıldı. Sergiyle kişisel ilişki kurulmasını sağladı. Ziyaretçilerin kendi deneyimlerinden yola çıkarak ya da sergide karşılaştıkları deneyimlerden kendilerine bakarak, sergi hakkında düşüncelerini sağladı. Kadın tarihine dikkat çekti. Sergi eğitim programının soru-

larını oluşturan grup, geliştirdiği bu müze pedagojisi malzemesini kullanarak, sergi süresinde yetişkinlere ve okul gruplarına rehberli turlar sundu.

“İfşa Etmeden?” sergisi; insanların birbirine dokunabilmesini sağlayan, isyan ve umuda yeni anlamlar kazandıran, kalıcı semboller yaratan, ortak dil oluşturan hatırlama pratikleri için somut örnekler içeriyordu. Sergi projesi, serginin oluşmasına yol açan soruyla, kadın müzelerinden gelen içeriklerle ve öğrencilerin geliştirip uyguladıkları müze eğitim programıyla; uygulamalı feminist müze pedagojisi için bir örnek oluşturdu.

The set of questions used by the students in the museum education program

The students wrote down the questions on small cards, which were laminated. They asked each visitor to pick a card without seeing the question on it. They facilitated a think-aloud session for the visitors to reflect on the content of the exhibition based on the question on the card. Some visitors did not want to speak about the question. In this case, they visited the exhibition individually with the question in their minds.

- What does the word violence mean to you? Which story in the exhibition exemplifies your thoughts?
- Think about the first painful experience that comes to your mind. Have you come across a similar story in the exhibition?
- What makes you feel better when you are unhappy? Have you come across something like that in the exhibition?
- What do you do to deal with painful experiences? Have you come across something similar in the exhibition?
- How do you feel when you witness people treating each other violently? Which stories in the exhibition made you think about these feelings?
- What makes you angry? Where in the exhibition have you come across angry people?
- What makes you upset? Which people you encountered in the exhibition have been made upset by similar issues as you yourself?
- In which situations do your feelings get confused? Which story in the exhibition confused you?
- What gives you inner peace? Which story or stories in the exhibition made you feel peaceful and gave you hope?
- When you are in a difficult situation who would you go to for support? Which examples of solidarity moved you in the exhibition?
- What topics do you prefer not to talk about? In which environments? Have you come across any of these topics in the exhibition?
- Which painful event in your country is important for you? Which example resembling this event could you give from the exhibition?
- Do you think that this exhibition puts value to women's history? Please give examples from the exhibition.
- How would you feel if pictures of violence were shown when talking about an issue which involves violence? How did you feel when looking at the photographs and objects in the exhibition?
- Why do you think ecological issues are represented in an exhibition about women? What kind of answers does the exhibition provide to questions of this sort?
- How would you feel if any of the issues shown in the exhibition happened to you? Try to answer the questions choosing an example from the exhibition.
- How would you feel if any of the issues shown in the exhibition happened to a close friend or relative? For your answer, choose an example from the exhibition.
- Why did you visit this exhibition? Which story in the exhibition exemplifies your answer?
- After seeing this exhibition, do you think you would change something in your life? For your answer, refer to an example from the exhibition.

“İfşa Etmeden?” sergisinin eğitim programında öğrencilerin kullandıkları sorular

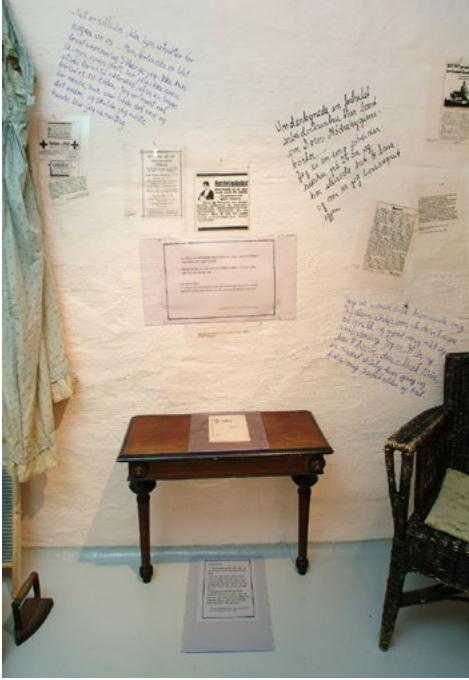
Öğrenciler hazırladıkları soruları küçük kartlara yazdılar, kartları plastik folyo ile kapladılar. Her ziyaretçiden içeriğini görmeden bir kart seçmesini rica ettiler. Karttaki soru eşliğinde, serginin içeriği hakkında ziyaretçilerde, kısa bir sesli düşünme süreci oluşmasına destek oldular. Soruya sesli cevap vermek istemeyen ziyaretçiler de oldu. Onlar, zihinlerindeki soruyla sergiyi gezmeye devam ettiler.

- Şiddet sözcüğü sizin için ne anlama geliyor? Düşüncenizi sergideki hangi anlatıyla örneklemek isterdiniz?
- Aklınıza ilk gelen acı bir anıyı düşünün. Sergide buna benzer hangi konuya rastladınız?
- Mutsuz olduğunuzda size ne iyi gelir? Sergide benzer bir yönetime rastladınız mı?
- Yaşadığınız acı deneyimlerle başa çıkmak için neler yaparsınız? Sergide nasıl yöntemlerle karşılaştınız?
- İnsanların birbirlerine şiddet uyguladığını gördüğünüzde ne hissedersiniz? Sergide bu duygularınızla ilgili hangi örneklerle karşılaştınız?
- Sizi ne öfkelerdir? Sergide hangi konularda öfkeli insanlarla karşılaştınız?
- Sizi ne üzer? Sergideki hangi kişilerle benzer konularda üzülmüyorsunuz?
- Duygularınız hangi durumlarda allak bullak olur? Sergideki hangi öykü sizi allak bullak etti?
- Size ne iç huzuru verir? Sergideki hangi öykü veya öyküler ruhunuza iyi geldi, umut verdi?
- Sıkıntılı, zorluk çektiğiniz bir durumda kimden destek istediniz? Sergideki hangi dayanışma örnekleri sizi etkiledi?
- Hangi konuları hangi çevrelerde konuşmamayı tercih edersiniz? Sergide bu konulara benzer örneklere rastladınız mı?
- Ülkemizde yaşanmış hangi acı olay sizin için önemli? Bu konuyla benzer bir örnek sergide sizce hangisidir?
- Bu serginin, kadınların tarihine önem veren bir sergi olduğunu düşünüyor musunuz? Görüşünüzü sergideki konularla örnekler misiniz?
- Şiddet içeren bir konudan bahsedilirken, şiddet resimlerinin gösterilmesi sizi nasıl etkiliyor? Sergideki fotoğraflara / objelere bakarken neler hissettiniz?
- Kadınlarla ilgili bir sergide, neden çevre tahribatı gibi ekolojik konular da yer alıyor? Sergide bu soruya nasıl cevaplar var?
- Sergide anlatılan sorunlardan biri sizin de başınıza gelse ne hissederdiniz? Cevap vermek için, sergideki hangi örneği seçerdiniz?
- Sergide anlatılan sorunlardan biri, bir yakınınızın başınıza gelse ne hissederdiniz? Cevap vermek için, sergideki hangi örneği seçerdiniz?
- Bu sergiye neden geldiniz? Sergide beklentinizi tatmin eden bir hikâye var mıydı? Varsa hangisi?
- Bu sergiyi gezdikten sonra hayatınızda değiştirmeyi düşündüğünüz bir şey var mı? Cevap vermek için, sergideki hangi örneği seçerdiniz?

Kvinnemuseet
Norway

Kadın Müzesi
Norveç

Susturulan. Kürtajın Tarihi Silenced. The History of Abortion (2004–2015)

Fotoğraf ■ Photo: Arthur Sand / Kvinnemuseet

The exhibition

The exhibition's purpose was to create a room for dialogue and reflexion about the taboo topic, abortion. An abortion is a truly personal experience, but it still affects the whole community. Throughout history, society has tried to regulate women's own choices. This has led to much violence.

No woman's situation is alike. The reasons for wanting an abortion are as unique as the individual. The exhibition presented a diversity of personal stories to underline this fact.

The picture shows a wall with handwritten quotes. All are from letters sent to a Norwegian aid institution for mothers in the 1930s. Desperate women and men wrote to seek help to avoid having to raise another child.

Sergi

Serginin amacı, tabu addedilen kürtaj konusunda diyalog ve düşünme alanı açmaktır. Kürtaj aslında kişisel bir deneyimdir, buna rağmen yine de toplumun bütününe etkiler. Çağlar boyunca, toplum kadınların tercihlerini yönetmeye çalışmıştır. Bu tutum kadına yönelik şiddeti artırmıştır.

Hiçbir kadının durumu bir diğerine benzemez. Kadınların kürtaja karar verme nedenleri en az bireyler kadar kendine mahsustur. Sergi, bu gerçeği vurgulamak için çeşitli kişisel öyküler sunmuştur.

Resimde el yazısı alıntılarının yer aldığı bir duvar görülmektedir. Tüm bu ifadeler, 1930'larda annelere yardım için açılan bir Norveç kurumuna gönderilen mektuplardan alıntılanmıştır. Çaresiz kadınlar ve erkekler, başka bir çocuğa daha bakmak mecburiyetinde kalmamak için yardım arıyorlardı.

Ziyaretçi tepkisi

İşçi sınıfı kökenli yaşlı ziyaretçiler, bu konunun sunulduğunu görmekten memnun oldular. Genellikle kendi gençlik zamanlarından anlatacak hikayeleri vardı. Çok çocuklu fakir ailelerden ve çocukları doyurmanın ve giydirmenin zorluklarından bahsettiler.

Üst orta sınıf kökenli ziyaretçiler ise, genellikle kürtaj konusunda daha mesafeliydiler. Anlatılacak daha az öyküleri vardı ve birçoğu hoş olmayan bir konuyu gündeme getirmeyi gereksiz bulduğunu söyledi.

Gençler, genellikle konunun etik cephesini, özellikle seçici kürtaj denilen kusurlu bebeklerin düşürülmesi hakkında konuşmak istediler. Sadece sağlıklı bebekler mi dünyaya geliyordu? Bu grup ayrıca doğum kontrolü hakkında da bilgilenecek istedi ve doğum kontrol ürünlerinin sergilendiği bölümde çok zaman harcadı.

Visitor's reaction

Older visitors with a working class background were generally content to see this topic presented. They often had stories to tell from their own youth. They told about poor families with numerous children and difficulties in feeding and dressing them.

Visitors from the upper middle class were often more reluctant. They had less stories, and quite a few said they found it unnecessary to bring up such an unpleasant subject.

The young visitors often wanted to talk about ethics, in particular concerning selective abortion. Should only healthy babies be born? In addition, they wanted to learn about birth control, and spent much time in front of the display of contraceptives.

İşçi Zindanları sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatıraları Pratikleri - 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı kapsamında, İKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition unEXPOSED? was produced by İKM within the context of the conference Feminist Pedagoji: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1st Asian and European conference of women's museums organized by Women's Museum Istanbul (İKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in Istanbul.

Frauenmuseum Bonn
Germany

Bonn Kadın Müzesi
Almanya

Seks Ticareti Sex Trade 2006

The exhibition

The reason for the exhibition «Sex Trade» was, on the one hand, the implementation a new law concerning prostitution in Germany, which aimed at improving the legal security of female sex-workers, on the other hand, the global sex trade, which leads to a growing market of female slaves all over the world.

The exhibition wanted to draw the attention to the sexual abuse of millions of women living illegally.

The installation with the bed and different skins getting «under one's skin» shows how exposed, unsheltered and vulnerable the sex slaves are.

They shed their skin to leave their sorrows behind and continue their lives.

Visitor's reaction

At first visitors felt irritation and disgust. After some reflection they understood the situation of the women is more disgusting than their own initial feeling of disgust.

They read or heard the explanation about the «outside-skin» of the women, which they left on the bed, and their pure «inside-skin», which was always with them. The visitors understood that the women tried to protect themselves.

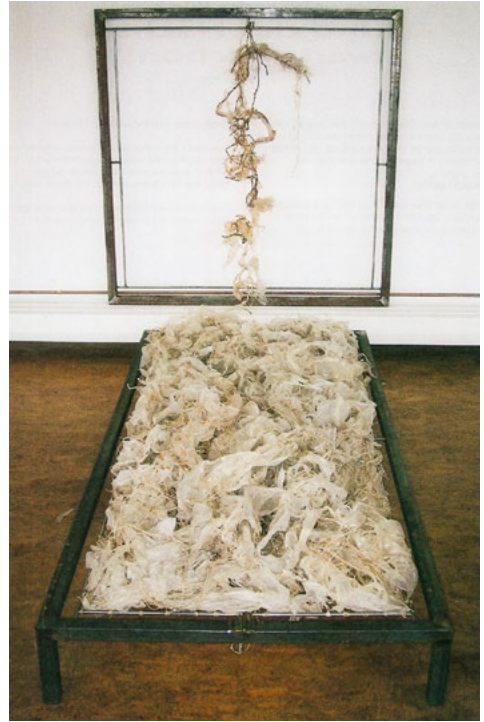
Sergi

Almanya'da kadın seks işçilerinin yasal güvenliğini iyileştirmeyi amaçlayan fuhşa ilişkin yeni bir kanunun uygulanmaya başlanması ve aynı zamanda da dünyanın her yerinde büyüyen bir kadın köle pazarına yol açan küresel seks ticareti «Seks Ticareti» adlı serginin yapılmasının nedeniydi.

Sergi, yasadışı yaşayan milyonlarca kadının cinsel istismarına dikkat çekmek istedi.

Yatak ve farklı derilerden oluşan «tedirginlik veren» yerleştirme, seks kölelerinin ne kadar açıkta, korumasız ve kırılgan olduğunu göstermekteydi.

Kadınlar, acılarını geride bırakmak ve hayatlarına devam etmek için derilerinden soyunuyorlardı.

Yerleştirme ■ Installation: Marlen Seubert
Ordu genelevi ■ Wehrmachtsbordell

Ziyaretçi tepkisi

Başlangıçta ziyaretçiler rahatsızlık ve tiksinti hissettiler. Fakat bu konuda biraz düşününce, aslında kadınların içinde bulundukları durumun, yerleştirmeye bakarlarken hissettikleri tiksintiden daha rahatsız edici olduğunu anladılar.

Ziyaretçiler, kadınların yatak üzerinde bıraktıkları «üst derileri» ve her zaman onlarla birlikte olan saf «iç derileri» hakkında açıklamalar okumuşlar veya duymuşlardı. Sergideyse, kadınların kendilerini korumaya çalıştıklarını anladılar.

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almanya

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Hayatta Kalma Sanatı The Art of Survival 1995

Sergi

Sığınmacıların Almanya'da karşılaştıkları yapısal şiddet hakkında nasıl konuşmalı? Yerinden edilmiş, yalnızlaştırılmış kadınların seslerini duyurabilmek için hangi yöntemler geliştirilebilir?

Ermenistan, Çin, Osetya, Moğolistan, Romanya ve Vietnamlı mülteci kadınlar yaşadıkları yıkık dökük köy otelinde, müzemizin üyesi Ragnhild von Studnitz'le († 2002) birlikte yorgan (quilt) oluşturdıkları bir yaz geçirdiklerinde bu soruları sormuşlardı.

Kadınların ortak bir dili yoktu, ama işlemeli ve aplike resimleriyle kendilerine ve birbirlerine geride bırakmak zorunda oldukları şeylere ve Almanya'da yaşadıkları hayal kırıklıklarına dair hikâyeler anlattılar.

Ziyaretçi tepkisi

Bu çalışma 1995'ten beri birçok kez sergilendi. Ne yazık ki, çalışmanın Almanya'da yaşayan sığınmacı kadınların deneyimlerini anlatan konusu halen güncelliğini korumakta. Yıllar içerisinde somut engeller değişti, ama azalmadı. Yalnızlaştırılma, korkular, kaybedilenlere özlem ve başkalarının kararlarına tabi olma hissi, kadınların hepsinin ortak duygularını oluşturuyor.

Yorgan (Quilt) ve özgün imgelerle üzerine işlenen hikâyeler, yaşanan duygular hakkında ziyaretçilerin fikir sahibi olmasını sağlıyor. *Almanya'da, her yerde duvarlar var: Evlerin etrafında, ofislerde, pek çok insanın içinde.* Fark ettik ki, naif bir nakışta dile gelen duygular, ziyaretçileri bu konularda düşünmeye davet ediyor.

The exhibition

How can the issue of structural violence against asylum seekers in Germany be broached? What strategies can be found to give a voice to isolated women in exile?

These were the questions, when Ragnhild von Studnitz (†2002), a member of our organisation, and women from Armenia, China, Ossetia, Mongolia, Romania and Vietnam spent one summer in a shabby village hotel for refugees, where they produced a quilt together.

The women had no common language, but with their embroideries and appliques they told themselves and each other stories about what they had to leave behind and what disappointments they had experienced in Germany.

Visitor's reaction

Since 1995 we have been presenting the quilt multiple times. Sadly enough its topic – the experiences of women seeking asylum in Germany – is as relevant as it was back in 1995. Concrete barriers have changed throughout the years, but they have not become less. Isolation, fears, longing for the lost and the impression to be at the mercy of someone else's decisions is something they all know.

The quilt and the stories that are told by the unique images allow the viewers to gain some insight into the emotions: *In Germany walls pile up everywhere: around buildings, in agencies, inside so many human beings.* We realized that these feelings – expressed in innocent embroidery – invites visitors to reflect upon the issue.

Quilt Hormersdorf mülteci kadın grubu ■ Hormersdorf group of refugee women
Kaybolan yurtdar ve Almanya'daki duvarlar ■ Lost homes and walls in Germany
İşleme ve applikasyon, 132x200 cm, 1995 ■ Quilt with embroidery and appliques
132x200 cm, 1995

İlla Erimeden? sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Gendrar ortaklığı ile İstanbul'da yapılan Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri - 5. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı kapsamında, İKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition *unEXPOSED?* was produced by İKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 10 Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum İstanbul (İKM) and the Su Gendrar on 18-20 October 2018 in İstanbul.

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almanya

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Görmek ve Görülmek To See and Be Seen 2012

Sergi

Arjantin'deki askerî diktatörlük sırasında (1976-1983) anneleri kaybettirilen ve de öldürülen yaklaşık 400 çocuktan biri olan «128 numaralı torun» Temmuz 2018'de anneannesi tarafından bulundu.

Plaza de Mayo anneleri ve büyükannele, kaybedilen ve katledilen çocuklarının yasını ve isyanını dile getirmek için beyaz başörtüsü takarlar. Taktıkları beyaz başörtüsü, diktatörlüğe karşı dirençlerinin ve devletin işlenen suçları açıklığa kavuşturma yükümlülüğünün sembolü olmuştur.

1977'den 2005'e kadar Buenos Aires'teki Başkanlık Sarayı'nın önünde, Plaza de Mayo meydanında toplandılar. Kaçırılan oğullarının ve kızlarının canlı olarak geri getirilmesini talep ettiler. Zulme, tehditlere, tutuklamalara ve işkenceye rağmen susturulamadılar. Orduyu koruyan yasalar yürürlükten kaldırdığında düzenli gösterileri sona erdi. Semboller kaldı.

Ziyaretçi tepkisi

Sesini yükseltmek, susturulmuşların sesi olmak, davası için sebatla direnmek ve şiddet kullanmamak... Annelerden ve anneannelerden gelen bu mesajlar; adaletsizliğe karşı koymak için direniş biçimleri ve bireysel cesaret konularında yoğun tartışmalara ve derin düşüncelere yol açtı.

«Yaşlı kadınların sembolü» olarak görülen başörtüsü, yeni bir anlam kazandı.

Ziyaretçiler, büyükannelelerin ve barışsever insanların protestolarının daha nice sürüp gideceği sorusunu tartıştı. Birçok ziyaretçiye kendilerinin de böyle cesur ve sebatkâr olup olamayacakları soruldu. Annelerle belli bir toplumsal dayanışmanın olup olmadığı tartışıldı.

The exhibition

One of about 400 children whose mothers were lost and killed during the Argentine military dictatorship (1976-1983), «Grandson No. 128» was found in July 2019 by his grandmother.

The mothers and grandmothers of the *Plaza de Mayo* put on white headscarves to express their sorrow and protest about their kidnapped and killed children. The white headscarves became the symbol of their resistance against the dictatorship and the state's obligation to solve those crimes.

From 1977 till 2005 they gathered in front of the presidential palace on Plaza de Mayo, Buenos Aires. They claimed that their kidnapped sons and daughters should be brought back alive. Even persecution, threats, imprisonment and torture could not quieten them. The regular demonstrations stopped as soon as the laws to protect the military got repealed – the symbol persists.

Visitor's reaction

To raise one's voice, give voice to the silent ones, insist on your cause, act without violence... These messages of mothers and grandmothers lead to intensive discussions and reflections about forms of resistance and the individual courage to stand up against injustice.

The headscarf, «the symbol of old women», received a new meaning.

Visitors discussed the question how long the protest of these grandmothers and people of the peace movement might go on. Many visitors asked whether they would have been just as courageous and persistent as the protesters. It was asked if there was a particular solidarity of the society with mothers.

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almany

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Asker Çorapları ve Barış Yapan Kadınlar War Socks and Peacemaker Women 2015

Asker Çorapları ve Barış Yapan Kadınlar sergisi, dünya kadın barış hareketinin 100. yılını anmak için düzenlenmiştir. The exhibition «War Socks and Peacemaker Women» was shown to commemorate 100 years of women's peace movements around the world.

Sergi

Meksika'da kadınlar tüm ülkenin kamusal alanlarında, yaşanan politik şiddete karşı sessizce mendiller işliyorlar. Bu eylem kitlesel katliamların ve zorla kaybetmelerin gizlenmesine karşı bir hareket.

Geleneksel olarak özel alanlarda işlenen nakış, kamusal alanı yeniden ele geçirmek ve şiddet mağdurlarını anmak için yapılan şiddetsiz eylemin ahlaki bir silahı haline geliyor. Sergideki bu yerleştirme, Almanya'da neredeyse hiç bilinmeyen Meksika'daki durum ve oradaki insan hakları ve barış aktivistlerinin faaliyetleri hakkında bilgi veren önemli bir etkinlikti.

Ziyaretçi tepkisi

Kadınların eylemi, insanların vahşice öldürmelerini belgelemektedir. Bu eylemler aynı zamanda başarılı bir stratejiyle terör ve ölümle dolu meydan ve sokakları yeniden hayatla buluşturarak estetik kavramını da yeniden tanımlıyordu.

Büyükannelemizin yaptığı gibi nakışla mesajlar işlemek, ilk bakışta parmak ısırtan haberlerle dolu bir dünyada çağdışı bir hareket gibi görünebilir.

Nakış eylemi, bizim de sergi sürecinde izleyebildiğimiz gibi, Meksika kentlerinin sokaklarında çok çeşitli özel ilişkiler oluşturmuştu. Birçok ziyaretçi geleneksel «el işi» konusunda karmaşık duygular içindeydi. Ancak ölmüş bir insana ait birkaç basit bilginin işlendiği mendili gördüklerinde, bu geleneksel el işi ziyaretçiler için yeni bir anlam kazandı ve bu da kişileri öğrendikleri hakkında düşünmek için motive etti.

The exhibition

In Mexico the women are embroidering handkerchiefs, silently, on public squares all over the country against political violence. It is a movement against the concealment of mass murder and enforced disappearance.

Embroidering, which is traditionally done in private, becomes a moral weapon in a nonviolent campaign to reclaim public space and to remember the victims of violence. The installation was an important act to inform about the activities of human rights and peace activists and the situation in Mexico, which are hardly known in Germany.

Visitor's reaction

The activities of the women document the violent deaths of people. They are, at the same time, a new definition of aesthetics, a successful strategy to revitalize public spaces and streets marked by death and terror.

At first glance, embroidering messages – as done by our grandmothers – seem to be an anachronistic act in a world filled with sensational news.

The embroidering creates multiple personal connections in the streets of Mexico, which we were also able to realize in our exhibition. Many visitors have an ambivalent attitude towards embroidery, but when they looked at the handkerchiefs with the scarce and simple data of somebody's death on them, the traditional manual craft took on new relevance for the viewers and they motivated people to discuss and analyze the situation.

İlla Etnodoc sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (IKM) ve Su Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatıraları Pratikleri - 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı kapsamında, IKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition *ILLA Etnodoc* was produced by IKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1st Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum Istanbul (IKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in Istanbul.

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almanya

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Hayatta Kalma Sanatı The Art of Survival 1995

Sergi

Hayatta Kalma Sanatı sergimiz için tekstil sanatçılarından ve tekstil sanatçı kolektiflerinden kendileri için önemli konularla sergiye katkıda bulunmalarını istedik.

Maire Masson'ın istiridye aplikesi (tifaifai) eseri, doğanın tahrip edilmesine karşı bir tavadır. 1984'ten bu yana doğal çevre harap olduğu için ızdırap duyan ve yaşam alanlarını korumak için endişelenen Bora Bora sakinleri, doğayı korumak amacıyla Atuatu te Natura isimli derneği kurmuşlardır.

1994 yılında Bora Bora'daki mercan kayalıkları tehlike altındaydı. Pahuas'ların (istiridye) aşırı büyümesi, lagünün ateş kırmızısı rengini yok etmişti.

The exhibition

For our exhibition *The Art of Survival*, textile artists – individual and collectives – were asked to contribute to the exhibition with topics of their concern.

The oyster tifaifai by Maire Masson is a claim against the destruction of nature. Since 1984, inhabitants of Bora Bora, disturbed by the deterioration of the environment and concerned about the preservation of their surroundings and living environs, had formed an association for the protection of nature named *Atuatu te Natura*.

In 1994, the coral reefs in Bora Bora were in danger. The excessive growth of the pahuas – oysters – had robbed the lagoon of its scarlet-red colour.

Ziyaretçi tepkisi

Bu tifaifai, sergimizin yetişkin ve çocuk ziyaretçilerinin Polinezya'daki durumu ilgilendirmesine, Bora Bora kültürü konusunda araştırma yapmak istemelerine ve çevre sorunları hakkında düşüncelerine neden oldu.

Tifaifai işlerinin yapılmasını etkileyen toplumsal faktörler, Bora Bora kadın kültüründen beslenmektedir. Bir çevre aktivisti olan Maire Masson için Tifaifai yapmak, doğanın korunması ve bunu talep etmek anlamını içeriyordu.

Sergide; kültürlerarası ve uluslararası sözel olmayan dili sayesinde tüm dünyada anlaşılabilen bu büyüleyici kumaş sanatının, toplumsal veya çevresel sorunlar hakkında düşündürecek «isyankâr» bir araç olduğunu gözlemledik.

Visitor's reaction

This tifaifai was the starting point for our visitors – adults and children – to start researching the situation in Polynesia, the culture of Bora Bora and reflect environmental topics.

The social factors that influence tifaifai are deeply embedded in women's culture of Bora Bora. For Maire Masson, an environmental activist, it has been a means to awaken concern for the environment and demand that it be protected.

We found that fabric art fascinating as such because of the intercultural and international language, and therefore understood all over the world – is a «subversive» tool to reflect on social or environmental problems.

Sanatçı ■ Artist: Maire Masson
Tifaifai: Pahuas: Pamuklu kumaş ■ Cotton, 2,40x2,30 m
Hiti Tau (Hareketi geçme vakti) Ağı'nın Kadın Koordinasyonu işbirliği ile yapıldı
■ Created in collaboration with the Women's Coordination of the Network Hiti Tau (Time to act)
Vaitope de Povai, 1995

İlla Elmeden sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan *Feminist Pedagoji: Müzeleşme, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri - I. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı* kapsamında, İKM tarafından hazırlanmıştır. The exhibition *ILLA ELMEDEN* was produced by İKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museum, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1st Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum Istanbul (İKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in Istanbul.

İSTANBUL
KADIN
MÜZESİ

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almanyaya

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Hayatta Kalma Sanatı The Art of Survival

1995

Sergi

In'ash El Usra grubu, Filistinli kadınları güçlendirmek ve Filistin geleneklerini korumak, kadın ve kız çocuklarının ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını destekleyen eğitim gibi insani hizmetleri sağlamak amacıyla Sameeha Khalil (1923–1999) tarafından kuruldu.

1995 yılındaki *Hayatta Kalma Sanatı* sergimize özel, In'ash El Usra grubu üyeleri geleneksel bir kanaviçe işi yaptılar. Zulüm yaşanan zamanların üstesinden gelebilmek için, kadınlar eserlerindeki nakışların dönüştürücülüğünden faydalanıyorlardı.

Sameeha Khalil gruptaki kadınların yaşam felsefelerini şöyle özetlemişti: *Karanlığı 100 yıl lanetlemektense, her gün bir mum yakmak daha iyidir. 'Olmaz' diye bir sözcük yoktur. İstek olursa, çare de vardır. Tüm yetenekler, çabalar ve fikirler bir araya getirilirse, işte o zaman çok şey başarılabilir olur.*

Ziyaretçi tepkisi

Bu özenli kanaviçe sanatı çalışması, ziyaretçilere Filistin'deki yaşam alanlarının tahribini gösteren çarpıcı resimlerden daha fazla dokunabildi. Ve bu zengin kültür mirasına sahip bölgedeki tüm toplulukların, karşılıklı anlayış ve barış içinde birlikte yaşamının yolunu nasıl bulabilecekleri konusunda tartışmalara yol açtı.

The exhibition

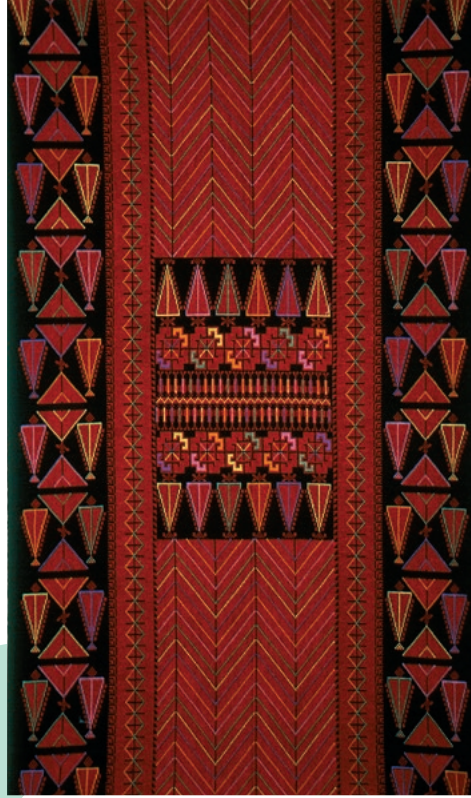
The group In'ash El Usra was founded by Sameeha Khalil (1923–1999) to empower Palestinian women and preserve Palestinian traditions, to provide humanitarian services: education and training offered to women and girls to help them to economic independence.

In 1995 women of In'ash El Usra embroidered a piece of cloth in the traditional cross-stitch method for our exhibition «Art of Survival». To be able to overcome times of oppression, women made use of the transformative power of their embroidery in their artwork.

Sameeha Khalil sums up the philosophy guiding the women in the following words: It is better to light a candle a day than to curse darkness for 100 years; the word 'impossible' doesn't exist; where there is a will there is a way; if all talents, efforts and ideas are brought together, a lot is achieved.

Visitor's reaction

More than any picture showing destruction of the world Palestinians live in did the meticulously performed cross-stitch embroidery lead to consternation. It initiated discussions about the rich cultural heritage of the region: How can all groups of the population living in this region find a way to live together in harmony and peace?

Filistin kanaviçe işi ■ Palestinian Embroidery, 1995
In'ash El Usra, Al Bireh ■ Al Bireh, Filistin ■ Al Bireh, Palestine

İlla Elinceden sergisi, 18–20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Geceler ortaklığı ile İstanbul'da yapılan *Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı* kapsamında, İKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition *ILLA ELINCE DEN* was produced by İKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance – 1st Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum İstanbul (İKM) and the SU Gender on 18–20 October 2018 in İstanbul.

İSTANBUL
KADIN
MÜZESİ

Museum Frauenkultur Regional –
International. Fürth, Almanya

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü
Müzesi. Fürth, Germany

Orta Franconia'nın Kadın Tarihi Women's History in Middle Franconia 2003

Sergi

1884'te doğmuş ve 1942'de İzbika gettosunda öldürülmüş Teresa Jakob'un adının baş harflerini işlediği yastık kılıfının üzerine yerleştirilmiş, parçaları yapıştırılmış bir fincan tabağı, sağlam kalmış Meissen marka kahve fincanı ve tabağı ve kırık bir sürahi.

Porselen kırıkları, hem Nazi rejiminin şiddetini hem de kadınların hatırlama kültürünü simgeliyordu.

İlerlemiş yaşına rağmen barış eylemciliğini sürdüren Eva Rössner, gündelik yaşamın bu nesnelerini, kırık porselen parçalarını, büyükannesini ve Nazi döneminin suçlarını hatırlamak için hep muhafaza etmişti.

9 Kasım 1938'de Yahudi'lere saldırıldığı, evlerin, iş yerlerinin, sinagogların tahrip edildiği gece (Kristallnacht), büyükannesinin evi tümüyle tahrip edildiğinde Eva Rössner 12 yaşındaydı.

Kırık porselen ■ Broken Porcelain
Eva Rössner, 1938-2003

Ziyaretçi tepkisi

rejiminin canavarca şiddetini, en acı netliğiyle sembolize ediyor. Kız evlatlara ve kız torunlara geçmesi gereken kentsel yaşam kültürünün bu kalıntıları, aynı zamanda kadınların günlük hayatındaki değişimlerin de temsilcisi: Meissen porselenlerini halen toplayan ya da monogram işli eski yastık kılıflarını halen saklayan var mı?

Serginin ziyaretçilerinin çoğu Nazi dönemi ile meşgul olmak istemiyordu, çünkü, eğitim kurumlarında ve toplumsal hafıza kültürü çerçevesindeki kamusal tartışmalarda bu konudaki her şeyi zaten duyduklarını düşünüyorlardı.

Fakat, kırık porselen parçaları yeni düşünme biçimlerine yol açan duygusal empatiye vesile oldu.

Sergilediğimiz
objeler, Nazi

The exhibition

Meissen mocha cup with its saucer, not broken, a broken carafe placed on a pillow with initials embroidered by Theresa Jakob, born 1884, murdered 1942 in Izbica.

The broken porcelain symbolizes the violence of the Nazi regime and, at the same time, women's culture of remembrance.

Eva Rössner is a peace activist despite her old age. She keeps these objects of daily life, broken fragments, in memory of her grandmother and the crimes committed during the Third Reich.

Her grandparents' apartment was completely destroyed during the Pogrom Night, 9th of November 1938. At that time Eva Rössner was 12 years old.

A saucer, glued
together, a

Visitor's reaction

These objects symbolize the bestial violence of National Socialism in heartbreaking clarity. The shattered remains of a bourgeois culture – which should be passed on to daughters and granddaughters – also refers to a change in women's daily life: Who in the world still collects Meissen porcelain or keeps old pillowcases with monograms?

Not all of the exhibition's visitors wanted to deal with this particular era, assuming they had heard enough about it visiting educational institutions and through the public discourse in society about the culture of remembrance.

But: the broken objects lead to emotional concern, which opens up new ways of reflection.

Küresel Kadın Fonu Müzesi
San Francisco, ABD

#KızkardeşiniSavun: Adalet İçin Beraberlik
#DefendHer: Standing Together for Justice

Sanal Sergi 2015 Online Campaign

The exhibition Miriam Miranda, leader of OFRANEH in Honduras, risks her safety and freedom to protect the Garifuna community's rights to land and territory, cultural rights, and spiritual rights.

The Honduran government takes a harsh and violent approach to activists, with Miriam and others experiencing death threats, kidnappings, attacks, and imprisonment. Despite this, she resists the injustices the Garifuna community has endured: sieges by mining companies and the militarization of ancestral Garifuna land that is being taken by large corporations.

Miriam's efforts, despite what they have cost her, embody the #DefendHer spirit: staunch and relentless, pushing through violence in defense of human rights.

Visitor's reaction	#DefendHer, presented as a digital campaign, allowed for unique audience participation and scope.
---------------------------	---

Reaching nearly 100,000 visitors, the international audience engaged with the deeply personal stories of each of the 14 featured women human rights defenders in their efforts to safeguard human rights.

The strength that characterized each woman's narrative connected and inspired viewers, as seen in their messages of support (a feature of the online campaign that allowed visitors to write a personal message to defenders): 1,125 voices from all the corners of the world were personal despite distance, clamoring «thank you, we are with you», bound by the hope for a brighter future.

Sergi

Sergi Honduras'taki Siyah Kardeşlik Örgütü OFRANEH'in lideri Miriam Miranda, Garifuna halkının toprak hakkını, kültürel haklarını ve inanç özgürlüğünü korumak için, kendi güvenliğini ve özgürlüğünü tehlikeye sokmuştu.

Honduras hükümeti; ölüm tehditleri, kaçırmalar, saldırılar ve tutuklamalarla Miriam ve diğer aktivistlere karşı acımasız ve şiddet içeren bir yaklaşım sergiliyordu. Miriam Garifuna halkının yaşadığı adaletsizliklere – maden şirketlerinin onun kuşatmasına, büyük şirketler tarafından ele geçirilen Garifuna halkının ata topraklarının militarizasyonuna rağmen – karşı koymaya devam ediyor.

Miriam için ödediği bedel ne olursa olsun, çabaları #DefendHer ruhunu taşıyor: Yaşanan şiddete rağmen insan haklarını savunmak için güçlü durmak ve vazgeçmemek.

Ziyaretçi tepkisi

Ziyaretçi tepkisi Sanal bir kampanya olarak sunulan #DefendHer benzersiz bir ziyaretçi katılımı ve alanı yarattı.

Yaklaşık 100.000 ziyaretçiye ulaşan uluslararası hedef kitle; insan haklarını korumak için verdikleri çabayla öne çıkan 14 insan hakları savunucusu kadının son derece kişisel hikâyeleriyle yakından ilgilenmeye başladı.

Her bir kadının kendi öyküsünün anlatısındaki güç, gelen destek mesajlarında görüldüğü üzere izleyenleri birleştirdi ve esinlendirdi. Ziyaretçiler için, hak savunucularına hitaben kişisel mesaj yazma olanağı bulunan sanal kampanyada özellikle nedeniyle, dünyanın her köşesinden gelen 1.125 mesaj, aradaki mesafeye rağmen samimiyeli ve daha iyi bir gelecek umuduyla «Teşekkürler, seni destekliyoruz» diye haykırıyordu.

İziza Erimden'in sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve SU Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan *Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatıralara Pratikler - I. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı* kapsamında, İKM tarafından hazırlanmıştır. The exhibition *İzEPOSED* was produced by İKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1th Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum İstanbul (İKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in İstanbul.

Global Fund for Women
San Francisco, USA

Küresel Kadın Fonu Müzesi
San Francisco, ABD

#KızkardeşiniSavun: Adalet İçin Beraberlik #DefendHer: Standing Together for Justice Sanal Sergi 2015 Online Campaign

The exhibition

Azra Causevic, an activist and trans and queer person, has been subject to violence and discrimination as a member of the LGBTQI community in Bosnia, given the country's patriarchal culture informed by conservative Catholic, Orthodox, and Muslim religious beliefs.

Her personal experience fuels her passion for defending the rights and freedoms of LGBTQI persons. Azra is the co-founder Okvir, the first women-led LGBTQI Association in Bosnia, establishing awareness about issues of sexuality and creating a safe space for the LGBTQI community.

As a human rights defender and a member of the #DefendHer campaign, Azra holds steadfast in the belief: «Once I lived through injustice, it's my duty to react and to do right against the injustice».

Visitor's reaction

#DefendHer, presented as a digital campaign, allowed for unique audience participation and scope.

Reaching nearly 100,000 visitors, the international audience engaged with the deeply personal stories of each of the 14 featured women human rights defenders in their efforts to safeguard human rights.

The strength that characterized each woman's narrative connected and inspired viewers, as seen in their messages of support (a feature of the online campaign that allowed visitors to write a personal message to defenders): 1,125 voices from all the corners of the world were personal despite distance, clamoring «thank you, we are with you», bound by the hope for a brighter future.

Sergi

Aktivist, trans ve queer birey Azra Causevic; LGBTQI topluluğunun Bosna'daki üyelerinden birisi olarak ülkedeki muhafazakâr Katolik, Ortodoks ve Müslüman inançlardan beslenen ataerkil kültür nedeniyle şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmaktaydı.

Kişisel deneyimleri nedeniyle, LGBTQI bireylerin haklarını ve özgürlüklerini savunmaya özel önem veren Azra, Bosna'da kadınların yönettiği ilk LGBTQI derneği olan Okvir'in eşkurucusu sıfatıyla cinselliğe dair konularda farkındalık oluşturuyor ve LGBTQI topluluğu için güvenli bir alan yaratıyor.

İnsan hakları savunucusu ve #DefendHer kampanyasının da bir üyesi olan Azra «Adaletsizlikler yaşadığım için tepki vermek ve adaletsizliğe karşı, adaleti savunmak benim görevimdir» sözleriyle dile getirdiği inancını sebatla koruyor.

Ziyaretçi tepkisi

Sanal bir kampanya olarak sunulan #DefendHer benzersiz bir ziyaretçi katılımı ve alanı yarattı.

Yaklaşık 100.000 ziyaretçiye ulaşan uluslararası hedef kitle; insan haklarını korumak için verdikleri çabıyla öne çıkan 14 insan hakları savunucusu kadının son derece kişisel hikâyeleri konusunda düşünüldü.

Her bir kadının kendi öyküsünün anlatısındaki güç, gelen destek mesajlarında görüldüğü üzere izleyenleri birleştirdi ve esinlendirdi. Ziyaretçiler için, hak savunucularına hitaben kişisel mesaj yazma olanağı bulunan sanal kampanyadaki özellik nedeniyle, dünyanın her köşesinden gelen 1.125 mesaj, aradaki mesafeye rağmen samimiydi ve daha iyi bir gelecek umuduyla «Teşekkürler, seni destekliyoruz» diye haykırıyordu.

Women's Museum
Merano, Italy

Kadın Müzesi
Merano, İtalya

Kader – Famida, Marlene, Ingrid Destiny – Famida, Marlene, Ingrid 2007

Sergi

Sergi, kadınların
insan hakları

ihlalleri ve çoğu zaman bu durumla bağlantılı olarak gelişen kendini aşağılanmış hissetme ve çaresizlik duyguları konusundaydı. Serginin adı olan üç kadın ismi «Famida, Marlene, Ingrid», farklı kültürlerden ve devirlerden kadınların hayat hikâyelerini temsil ediyordu.

Yorgani (quilt) yapan sanatçılar için kumaş malzemeler, kadınların duygusal dünyalarını, yaşam koşullarını ve duyarlılıklarını temsil etmek için uygun bir araç olarak görüldü.

Yorgan, çoğu zaman bu dünyaların birbiriyle ne kadar çelişkili olabileceğine dair bir örnek. İlk bakışta, yorganın rahatlık ve güvenlik duygusu vereceği düşünülüyor. Ancak yorgana verilmiş olan isim olan «Saldırı», bu özel dünyaya şiddet kullanılarak girildiğini ifade ediyor.

Ziyaretçi tepkisi

Ziyaretçiler
sergiye aktif

olarak katıldılar. Birbirleriyle ve müze personeli ile sergideki eserler hakkında konuştular. Ziyaretçilerin tedirgin oldukları da gözlemlendi, çünkü sergi günlük yaşamda hakkında konuşulmayan bir konuya işaret ediyordu.

Kadınların insan haklarının ihlallerinin arkasında, kişisel ve acı dolu deneyimler bulunur. Kadınlar genellikle bu deneyimleri hakkında, yakın zamandaki #metoo eyleminde olduğu gibi, toplumsal bir tartışmaya neden olabilecek şekilde açıkça konuşmazlar.

Bu nedenle, ziyaretçilerin çoğu, bu konuyu tüm yönleriyle ele almanın, özellikle bir kadın müzesi için önemli bir görev olduğu konusunda fikir birliği içindeydiler.

The exhibition

The exhibition
addresses human

rights violations against women and the often-connected feelings of inferiority and helplessness.

The three women's names in the title of the exhibition «Famida, Marlene, Ingrid» stand for life stories of women from different cultures and epochs. For the artists of the quilt the textile materials provide an eloquent means of expression to convey female emotional worlds, living conditions and sensitivities.

The quilt is an example of how ambivalent these worlds often can be. At first glance a quilt is supposed to give a sense of coziness and security. But the title «Assault» stands for the violent intrusion in this private world.

Visitor's reaction

Visitors
participated

actively in the exhibition and got into conversations with each other and with the staff of the museum based on the art works. A sense of concern among visitors could be noticed, especially as the exhibition addresses a topic that is not talked about in the everyday context.

Behind human rights violations against women stand personal and painful experiences. Relatively few people talk about their experiences publicly, though social discourse has been actively triggered by the recent #metoo movement.

Therefore, most visitors agreed that it remains an important task, especially for a women's museum, to address this topic in all its facets.

Sanatçılar ■ Artists: Christine Sieß, Ingrid Hafer-Wolf, Monika Köck
Saldırı – Bir quilt ve 48 çeşit zorlama ■ Assault: A quilt with 48 times intrusiveness

İlla Etnodot sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hâtıraları Pratikleri - 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı kapsamında, İKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition UNEXPOSED! was produced by İKM within the context of the conference Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1st Asian and European conference of women's museums organized by Women's Museum Istanbul (İKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in Istanbul.

Women's Museum
Meran, Italy

Kadın Müzesi
Merano, İtalya

Tecavüze Uğrayanlar İçin Anıt Memorial to Victims of Rape 2013

Sergi

Anıt, 8 Mart
2013'te, Kadın

Müzesi'nin halka açık olan giriş bölümüne yerleştirildi. Anıtın amacı konuşulmayı görünür kılmak, savaşta, işgalde, hukukun işlemediği zamanlarda ve de barış dönemlerinde tecavüze uğramış, sayısız adı bilinmeyen kadınları anmaktır.

Anıt, yalnızca geçmişi hatırlatan bir heykel olmayı değil, aksine çoğu kez günümüzde de genellikle sır kalan bu konunun önemine dikkat çekmek istiyordu.

Bu tür konular korku, öfke, utanç, suçluluk duygusu ve aynı zamanda da böylesine ciddi bir suç kolektif hafızaya yerleştirme ve bunu bir suç olarak nitelendirme konusundaki toplumsal acizlik nedeniyle genellikle gizli kalıyor.

Ziyaretçi tepkisi

Beş bağımsız
kadından oluşan

bir grup, bu anıtı gerçekleştirecek girişimi başlattı. Anıtın konseptini belirlediler ve sanatçı Sieglinde Tatz Borgogno heykeli oluşturdu.

Projenin bağışlarla finanse edilmesi gerektiğinden, daha önceden bilgilendirme etkinlikleri yapıldı. İnsanlar bu nedenle anıtın yerleştirilmesinden çok önce, onunla ilişki kurmuşlardı. Destekleyiciler, bağışçı olarak, projenin etkin bir parçası olabildiler.

İnsanlar, tecavüz konusu bağlamında çok, üzüntü ve öfke gibi duygularını tekrar tekrar dile getirdiler. Fakat aynı zamanda destekleme arzularını belirttiler ve böyle bir anıtın gerekli olduğunu da ifade ettiler.

The exhibition

The memorial
was installed in

the publicly accessible entrance area of the Women's Museum on 8 March 2013. The monument's purpose is to make visible what is not talked about. It commemorates the countless, unknown women who were and are victims of rape in wartime, occupation or lawless times, but also in peacetime.

The memorial not only wants to be a monument to remember the past, but rather draws attention to the relevance of this often-hidden topic today.

These issues remain hidden, because of fear, anger, shame, guilt, and also because of society's inability to place this crime in the collective memory and identify it as the serious crime it is.

Visitor's reaction

A group of
five independent

women formed the initiative for the realization of this memorial. They came up with the concept for it, and the artist Sieglinde Tatz Borgogno designed the memorial.

Informational events have taken place beforehand, as the project had to be financed by donations. So even before the installation of the memorial, the public came in contact with it and supporters could actively participate by a donating for the project.

In connection with the issue of rape, people have repeatedly expressed feelings of shock, sadness and anger. But they also expressed their eagerness to help and the necessity of such a memorial.

Sanatçı ■ Artist: Sieglinde Tatz Borgogno
Anıt - Bu Konuda Düşün ■ Memorial - Think about it

Group Women and Museum
Switzerland

Kadın ve Müze Grubu
İsviçre

Ren Vadisi'nde Nakış Endüstrisi ve Kadınlar Women in the Embroidery Industry in the Rhine Valley 2017

Sergi

Sergi, Doğu İsviçre'de Ren Vadisi'nde Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra nakış endüstrisinde çalışan kadınlar hakkındaydı. Savaş sırasında ve sonrasında bu sektörün çökmesi, insanların orduya katılmasına veya işsizliğe yol açtı. Erkeklerin hakimiyetinde olan nakış endüstrisindeki küçülmeye kadınlar büyük oranda işsiz kaldılar ve yaşamlarını sürdürebilmek için başka çarelere zorlandılar.

Emeklerini sebze çiftliğinde yoğunlaştırdılar. Büyük miktarlarda ham madde ürettiriler ve yeni bir endüstriyel sektör oluşturdular: Konserve kutusunda sebze! İçine düşülen zor durum, istikrarsız ekonominin üstesinden gelmek için yeni fikirler ve çözümler yarattı.

Ziyaretçi tepkisi

Fotoğraf, savaşın yıkıma yol açtığını ama aynı zamanda kadınların gücünü ve direncini de harekete geçirdiğine işaret ediyor.

Yaşlı nesil genel olarak savaş olgusunu kabul edilmesi gereken, değiştirilemeyecek bir durum olarak algılamaktaydı. Sunduğumuz yerleştirme, ziyaretçileri savaşın halk üzerindeki özellikle de (fabrika yasasına tabi olmayan) küçük aile işletmelerinde çalışan çekerdek ailelerin yaşamlarındaki etkisini anlamaya davet ediyordu.

Ziyaretçiler, savaşın yıkıcılığının sivil nüfusu nasıl etkilediğini ancak sergiyi gezdikten sonra anladıklarını ifade ettiler.

The exhibition

The exhibition focused on women in the embroidery industry before and after the first world war in Eastern Switzerland's Rhine Valley. The crash of that sector during and after the war brought recruitment for military service and unemployment. In the business largely dominated by men, women were caught up in massive downsizing. Women were forced to search out opportunities in order to survive.

They stepped up their efforts in vegetable farming and produced mass quantities of raw material and created a new industrial sector, automated canning! The challenge created new ideas and solutions to overcome the precarious economic situation.

Visitor's reaction

The photograph illustrates the fact that war was responsible for destruction, but also for calling into action the strength and resilience of women.

In general, the older generation perceived the war simply as an unalterable fact which had to be accepted. The installation invited visitors to realize the impact of the war on the population, especially on the lives of the nuclear families who worked in the small embroidery industries as family businesses (which was not subject to factory law).

Visitors mentioned that only after visiting the exhibition they realized that the violence of the war included the civilian population.

Fotoğraf ■ Photo: Urs Sigwart

İlla Einmenden sergisi, 18-20 Ekim 2018'de İstanbul Kadın Müzesi (İKM) ve Su Gender ortaklığı ile İstanbul'da yapılan Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri - 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı kapsamında, İKM tarafından başlatılmıştır. The exhibition *unEXPOSED!* was produced by İKM within the context of the conference *Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance - 1th Asian and European conference of women's museums* organized by Women's Museum Istanbul (İKM) and the SU Gender on 18-20 October 2018 in Istanbul.

İSTANBUL
KADIN
MÜZESİ

İfşa Etmeden? unEXPOSED?

IMPRESSUM

KONFERANSIN ANA DESTEKÇİSİ

MAIN SUPPORTER OF THE CONFERENCE

KONFERANSIN DESTEKÇİLERİ

SUPPORTERS OF THE CONFERENCE

KONFERANS SALT GALATA EV SAHİPLİĞİNDE YAPILMIŞTIR

THE CONFERENCE IS HOSTED BY SALT GALATA

Kaynaklar ■ Credits

Frauenmuseum, Bonn
ALMANYA ■ GERMANY

Yerleştirme: Installation:
Seks Ticareti, 2006 Sex Trade, 2006

Museum Frauenkultur Regional-International, Fürth
ALMANYA ■ GERMANY

Quilt, Kaybolan yurtlar ve Almanya'daki duvarlar
(Hayatta Kalma Sanatı, 1995)

Tifaifai - Pahua
(Hayatta Kalma Sanatı, 1995)

Filistin kanaveçisi
(Hayatta Kalma Sanatı, 1995)

Beyaz başörtü
(Görmek ve Görülmek, 2012)

İşlemeli mendil
(Asker Çorapları ve Baş Şapkası
Yapan Kadınlar, 2015)

Kırık porselen
(Asker Çorapları ve Baş Şapkası
Yapan Kadınlar, 2015)

Lost homes and walls in
Germany (The Art
of Survival, 1995)

Tifaifai - Pahua
(The Art of Survival, 1995)

Palestinian Embroidery
(The Art of Survival, 1995)

White headscarf
(To See and Be Seen, 2012)

Embroidered handkerchief
(War Socks and Peacemaker
Women, 2015)

Broken porcelain
(War Socks and Peacemaker
Women, 2015)

Global Fund for Women, San Francisco
ABD ■ USA

Azra Causevic
(#KızkardeşiniSavun: Adalet
İçin Beraberlik, 2015)

Miriam Miranda
(#KızkardeşiniSavun: Adalet
İçin Beraberlik, 2015)

Azra Causevic
(#DefendHer: Standing
Together for Justice, 2015)

Miriam Miranda
(#DefendHer: Standing
Together for Justice, 2015)

Group Women and Museum Switzerland
İSVİÇRE ■ SWITZERLAND

Tüfek, tahlil çuvalı, konserve
kutuları yerleştirilmesi
(Ren Vadi'sinde Nakış
Endüstrisi ve Kadınlar, 2017)

Installation rifle, grain sack,
tin cans (Women
in the Embroidery Industry
in the Rhine Valley, 2017)

Museo delle Donne, Meran
İTALYA ■ ITALY

Quilt Saldiri: Kader - Faima, Marlene,
Ingrid, 2007

Tecavüze Uğrayanlar
İçin Anıt, 2013

Quilt Assault: Destiny - Faima, Marlene,
Ingrid, 2007

Memorial to Victims
of Rape, 2013

Kvinnemuseet, Kongsvinger
NORVEÇ ■ NORWAY

Yerleştirme
(Susturulan. Kürtajın
Tarihi, 2004-2015)

Installation
(Silenced. The History
of Abortion, 2004-2015)

Küratör ■ Curator
Meral Akkent

Redaksiyon ■ Editing
Meral Akkent
Fulya Kama
Hans-Martin Dederding

Çeviriler ■ Translations
Meral Akkent
Gizem Taş
Nehir Kovar
Deniz Penzkofer
Moscheh Bökle

Grafik tasarım ■ Graphic design
Alex Miskin

Sergileme ■ Realization
x KARŞILAŞMALAR x

Üretim ■ Production
Lamarts

© 2018 İstanbul Kadın Müzesi ■ Women's Museum Istanbul
Her hakkı saklıdır. İçerik değiştirilemez, dağıtılamaz, yazı, ses,
görüntü tasarımları, fikir olarak başka eserler oluşturulamaz.

All rights reserved. No part of this exhibition may be reproduced
or transmitted in any form or by any means, including
photocopying and recording, or by any information storage
and retrieval system.

İstanbul Kadın Müzesi, İstanbul Kadın Kültür Vakfı kurulusudur.
Women's Museum Istanbul was founded and is supported by
Women's Culture Foundation Istanbul.

The Dinner Exhibition: An Experiment in Feminist Pedagogy for Museums

*Betül Gaye Dinç*¹

The International Council of Museums (ICOM) defines museums as communication spaces that do research, facilitate visitors' learning, delight them, entertain them and make them enjoy exhibitions². Museums serve the purposes of research and education, but also stand for the enjoyment, fun, and pleasure of visitors. Museums are thus places of communication where visitors experience diverse relationships with each other and the exhibition. It is museum education that builds the bridge between the exhibition and the visitors as well as initiating interaction amongst the visitors. It helps visitors to become producers of culture in a changing society.

Taking ICOM principles into account and inspired by the permanent collection of Istanbul Women's Museum which constantly communicates with its visitors, I created a picture book called *The Dinner Exhibition*³. After introducing my book and presenting its concept, I discuss the relationship between the visitor-centred activities of museums and a quality concept of museum education for exhibitions in general. I propose that for every single exhibition a specific educational concept is needed, an individual approach is required.

¹ Master student, Design, Technology and Society Program, Koç University, Istanbul

² "A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment" (ICOM Statutes, adopted by the 22nd General Assembly, Vienna, Austria, 24 August 2007) icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition (05.09.2018)

³ See the whole story: www.biraksamyemegisergisi.myportfolio.com/home

Akşam Yemeği Sergisi: Müzeler İçin Bir Feminist Pedagoji Denemesi

Betül Gaye Dinç¹

Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) müze tanımına göre müzeler araştırma yapan, öğrenmeye yardımcı olan, ziyaretçileri mutlu eden, eğlendiren, zevk veren iletişim mekânlarıdır². Araştırma ve eğitim amaçlı çalışmalarının yanı sıra müzeler, ziyaretçilerinin keyifli zaman geçirmelerini sağlayacak konseptler sunarlar. Müzeler, insanların sergilerle ve diğer ziyaretçilerle iyi ve çeşitli ilişkiler geliştirdikleri iletişim mekânlarıdır. Ancak müze eğitimi programları sayesinde bir serginin içeriğiyle ziyaretçiler arasında köprü kurulabilir ve aynı zamanda ziyaretçiler arasında da iletişim oluşturulabilir. Böylece ziyaretçilerin, toplumsal değişimde kültür üreticisi olması da desteklenebilir.

ICOM'un prensipleri ışığında ve ziyaretçisi ile kesintisiz bir şekilde iletişimini sürdüren İstanbul Kadın Müzesi'nin sürekli koleksiyonu'ndan ilham alarak *Akşam Yemeği Sergisi*³ adında resimli bir kitap tasarladım. Kitabımı tanıttıktan ve konseptini sunduktan sonra, bu projenin ardındaki düşünceyi örnek olarak ziyaretçi merkezli müze ile kaliteli müze eğitimi çalışması arasındaki ilişkiyi tartışacak, her sergiye özgün bir müze eğitimi konsepti gerekliliğine işaret edeceğim.

¹ Koç Üniversitesi Tasarım, Teknoloji ve Toplum Bölümü, yüksek lisans öğrencisi

² "A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment" (ICOM Statutes, adopted by the 22nd General Assembly, Vienna, Austria, 24 August 2007) icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition (05.09.2018)

³ Tüm öyküyü okumak için: www.biraksamyemegisergisi.myportfolio.com/home

© Betül Gaye Dinç

The Dinner Exhibition is a picture book which contains comic book elements and narrates a story about fourteen women who have contributed to the history of the art and culture of Istanbul past and present. On the premises suggested by ICOM, I developed this book, looking for answers to the following questions: what type of museum pedagogy material must be developed for a virtual museum which presents the stories of women's lives instead of objects? How can we ensure that the stories on display really engage the visitors? How can visitors benefit from significant and sustainable experiences? How can we utilize comics as museum material? I asked myself these questions during my internship

in 2017 while visiting the permanent exhibition in the Istanbul Women's Museum. The museum focuses on female pioneers who enriched the city's cultural and artistic life. As stated in the concept of the museum, it constructs the collective memory of women in the city, making all these identities in this memory tangible and redefining the word "us" by expanding its meaning.

The museum benefits from a narrative method called "Ego documents" to exhibit the biographies of the artists. I find this method meaningful and valuable because that the biographical pages utilize resources such as letters, diaries and interviews in which every subject represents herself in her own

© Betül Gaye Dinç

Akşam Yemeği Sergisi, geçmişte ve günümüzde İstanbul'un sanat ve kültür tarihine katkıda bulunan on dört kadından bahseden ve içerisinde çizgi roman elementleri bulunduran bir resimli kitaptır. Bu çalışmayı, ICOM'un müze tanımı ışığında, aşağıdaki sorulara cevap aramak için yaptım: Sergisinde objeler yerine kadın öyküleri olan bir müze için ne tür bir müze pedagojisi malzemesi geliştirilebilir? Sergideki öykülerin ziyaretçilerle iletişim kurması nasıl sağlanabilir? Ziyaretçilerin nitelikli ve sürdürülebilir deneyimler kazanmaları nasıl desteklenebilir? Çizgi romanı bir müze materyali olarak nasıl kullanabiliriz? Bu soruları 2017 yılındaki stajım sırasında, İstanbul Kadın Müzesi'nin sürekli sergisini gezerken kendime

sordum. İstanbul Kadın Müzesi, bizleri kentin kültür ve sanat yaşamını zenginleştirmiş yol açıcı kadınlarla buluşturuyor. Müzenin konseptinde belirtildiği gibi müze, kent kadın belleğindeki tüm kimlikleri görünür kılıyor, kent kadın belleğini zenginleştiriyor, "biz" sözcüğünün içeriğini genişleterek yeniden tanımlıyor.

Bu müzenin bana çok anlamlı gelen anlatma yöntemi, müzedeki biyografilerin tanıtım sayfalarında sadece "ego documents" kullanılmış olmasıydı. Bu yöntemde, biyografilerin tanıtım sayfalarında her öznenin kendisini, kendi ifadesiyle temsil ettiği mektuplar, hatıra defterleri ve röportajlar gibi kaynaklara yer veriliyor. Sayfalarda bir anlatıcı veya yorumcu bir ses olmadan, ziyaretçi müzede karşılaştığı kişilerle aracsız

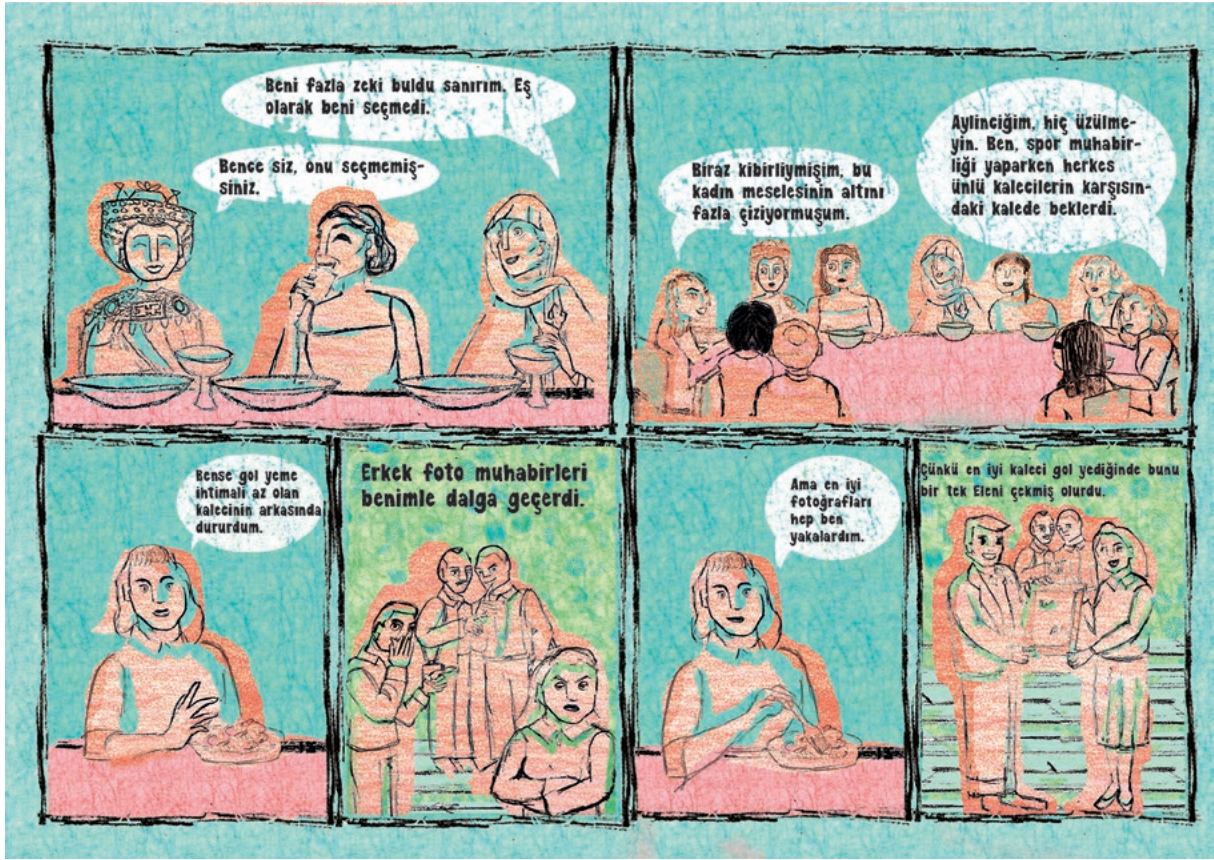
© Betül Gaye Dinç

words. Since there is no narrator or interpreter to portray the biographies, the visitors can establish a direct relationship with the women presented in the museum. I considered how to develop pedagogical museum material for adults by using this method of story-telling based on the primary sources, and this paved the way for creating the book *The Dinner Exhibition*.

As the book title reveals, I also let myself be inspired by principal artworks in the history of art. Leonardo Da Vinci, in his painting *The Last Supper* (1498), depicts the story of Christ and the twelve apostles, specifically the moment when Christ declares which of the apostles would betray him. In-

spired by this painting, Judy Chicago, a contemporary American artist, has created the installation *The Dinner Party* (1979) which is exhibited in the permanent collection of the Brooklyn Museum¹. This installation is composed of an enormous triangular table on which the names of ninety-nine women in art history are woven on the linen. Despite the fact that women artists had always existed in art history, only male artists were entitled to call themselves "masters", which led to inequality in accessing education, art supplies,

1 *The Dinner Party* by Judy Chicago, Elizabeth A. Sackler Center for Feminist Art, Brooklyn Museum
www.brooklynmuseum.org/exhibitions/dinner_party

© Betül Gaye Dinç

iletişim kurabiliyor. İstanbul Kadın Müzesi'nin öznel belgeleriyle ve hikâye anlatım metodunu kullanarak, yetişkinler için nasıl bir müze pedagojisi malzemesi oluşturulabileceği üzerine düşünmeye başladım ve ortaya *Akşam Yemeği Sergisi* adlı kitap çıktı.

Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere sanat tarihindeki önemli eserler bana ilham verdi. Leonardo Da Vinci, *Son Akşam Yemeği* (1498) tablosunda İsa peygamber ve on üç havarisinin hikâyesini resmetmiştir. Da Vinci bu tabloda İsa'nın, bir havarisinin onu ele verdiğini söylediği anı resmetmiştir. Amerikalı çağdaş sanatçılardan Judy Chicago ise *Akşam Yemeği Partisi* (1979) adıyla bir yerleştirme yapar¹. Brooklyn Müzesi'nin sürekli sergisinde gösterilen

bu yerleştirme, üçgen şeklinde devasa bir masadır. Bu masanın üzerinde doksan dokuz kişilik işlenmiş yemek servisleri ve her servisin üzerinde sanat tarihinden bir kadın sanatçının ismi bulunur. Sanat tarihinde kadın sanatçılar hep var olmasına rağmen, usta sıfatı ile adlandırılan sanatçıların erkekler olmasının sebebi kadınların eğitime, sanat araçlarına, finansal ve entelektüel ortama ulaşabilmelerinin önündeki engellerdir. Chicago da bu duruma işaret etmek için, geçmişteki kadın sanatçıları yemek daveti konseptine

1 *The Dinner Party*, Judy Chicago, Elizabeth A. Sackler Center for Feminist Art, Brooklyn Museum
www.brooklynmuseum.org/exhibitions/dinner_party

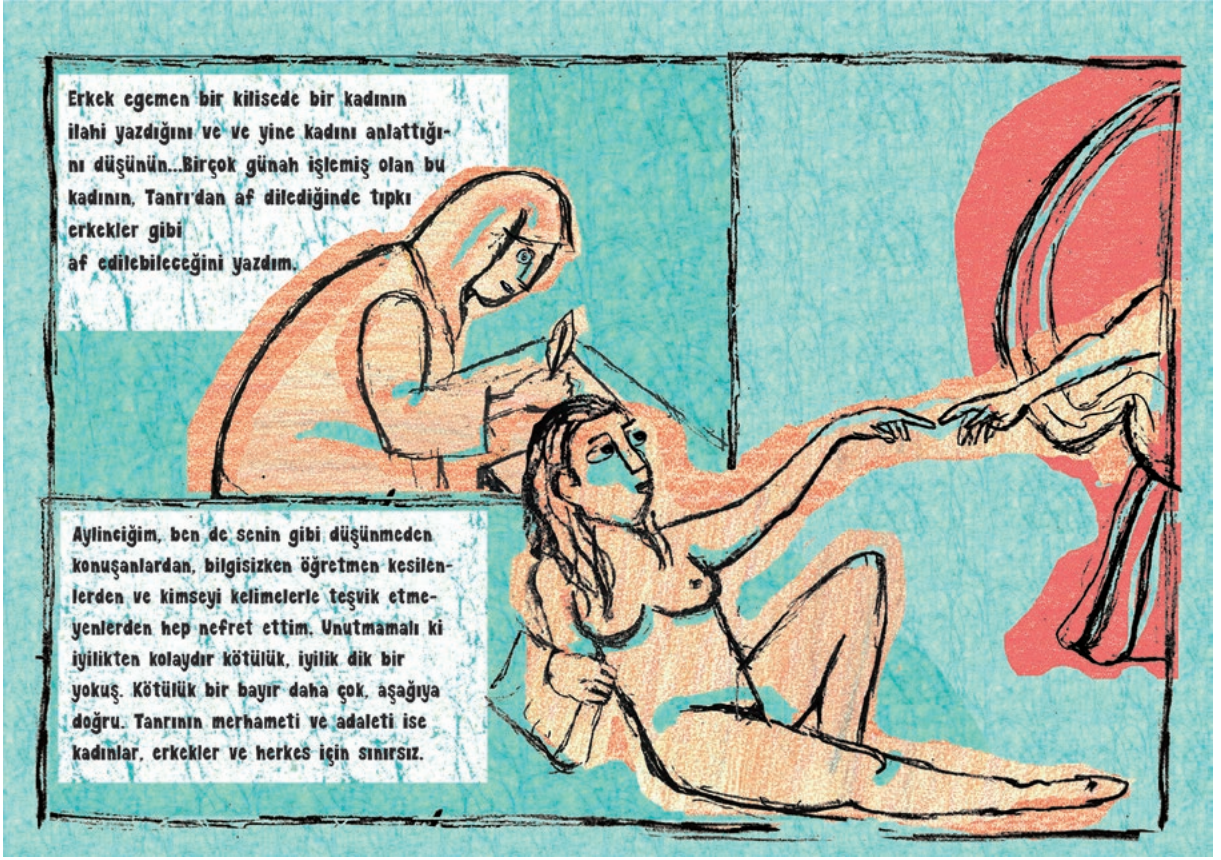
© Betül Gaye Dinç

financial support and intellectual networks. To draw attention to this issue, Chicago invites women artists from history to the dinner party. Thus, she interprets Leonardo Da Vinci's painting through a feminist lens and demonstrates the significance of women in art history through the medium of art.

In my book, I reinterpreted this tradition in art history and concentrated on the women artists in Istanbul. Fourteen women artists who affected and shaped the art and culture of Istanbul from the Byzantine Period up to today sit around a table and carry on an imaginary conversation. On the website of İstanbul Women's Museum, the permanent exhibition creates a space for a dialogue transcending the

ages among these subjects. This book is an answer to the question: "If these women had come together, what would they have talked about?", a question I found answer to at the exhibition of İstanbul Women's Museum.

I chose these fourteen inspiring women for two main reasons based on feminist pedagogy: intersectionality and inclusion. As İstanbul Women's Museum avoids representing women from a single point of view, this book also avoids defining the word "woman". On the contrary, representing the pluralism of these women's experiences is essential to this work. With the inclusive approach, I presented the diverse identities of the women without any hierarchical

© Betül Gaye Dinç

yerleştirir. Böylece Leonardo Da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* tablosunu feminist bir dille yorumlayarak kadınların sanat tarihindeki önemini, bize yine sanat aracılığıyla anlatır.

Ben de kitabımda bu fikri yeniden yorumlayarak, odağımızı İstanbul'un sanat ve kültür belleğindeki kadın sanatçılara yönlendirmek istedim. Bizans Dönemi'nden içinde bulunduğumuz zamana kadar İstanbul'un sanat ve kültür yaşamını etkilemiş ve şekillendirmiş on dört kadın sanatçıdan bahseden bu kitapta sanatçılar, bir yemek masasının etrafında hayali bir sohbet sürdürüyorlar. İstanbul Kadın Müzesi'nin sitesi incelendiğinde, müzenin sürekli sergisinin İstanbullu kadın sanatçılar arasında çağları aşan

diyalog için bir alan açtığı görülüyor. Ortaya çıkan bu kitap, "Bu sergideki sanatçı kadınlar bir araya gelse ne konuşurlardı?" sorusunun sergiden öğrendiğim cevabı niteliğindedir.

İstanbul Kadın Müzesi'nden bu on dört ilham verici ismi seçmemin feminist pedagojiye dayalı iki önemli sebebi var: Kapsayıcılık ve keşışimsellik ilkeleri. İstanbul Kadın Müzesi'nde salt bir perspektiften kadın anlatısı yapmaktan kaçınıldığı gibi, ben de bu kitapta kadın tanımı yapmaktan kaçındım. Aksine kadınların deneyimlerinin çoğulluğu üzerine durdum. Kapsayıcı yaklaşımla hiçbir hiyerarşi gözetmeksizin farklı kimliklerden kadınların hikâyelerini anlatmak istedim.

The collaboration of museums in Turkey with young feminist storytellers

and the benefits from the creativity of these artists

in improving the exhibition material will inevitably be reflected

in the quality of the visitor-museum relationship.

order implied in society. Most of these figures not only faced problems because of the gender roles in the socio-political conjuncture of their time, but also suffered from identity issues as they were members of groups excluded by society’s “othering” mechanism. Therefore, my book presents the stories of women from different ages, ethnicity, gender, economic and political backgrounds in an inclusive way.

The oldest characters in the book are from the Byzantine Empire: the art patron Empress Theodora I and Kassia, the first known female composer in the world. The Byzantine figures are followed by the characters from the Ottoman Period: Hayganuş Mark, an Armenian feminist writer; Zabel Yesayan, an Armenian and socialist feminist writer; Leyla Bedirxan, the first Kurdish ballet dancer; Nuriye Ulviye Mevlan, an Ottoman Muslim feminist writer and women’s rights activist. The women pioneers of the Republican Era in the book are represented by Adalet Cimcoz, the first female gallery owner and art patron in Turkey; Beki Bahar, the first Jewish playwright in Turkey; and other artists like Alev Ebuzziya, a female pioneer ceramics artist; Şah Turna Ağdaşan, a folk singer and poet who was the first female folk singer to perform on stage at political protests; Piyale Madra, who is the first female philosopher cartoonist;

Zeynep Esmeray, the first LGBTIQ+ feminist activist actress; and Aylin Aslım, the first female punk musician. These women artists come together around a dinner table to discuss the struggles that they faced in their eras and how they coped with these problems. Despite the disparate contexts in which these figures lived, they all share one characteristic: none of them can stand silent when it is necessary to speak up, as Kassia wrote in one of her poems.

The starting point of the story in my book is a complaint that was expressed by Aylin Aslım. When a journalist criticized her for adopting feminist language in her songs, she responded “Should I write from a male perspective instead?” While considering whether there has been such a language peculiar to women, I encountered Kassia from the Byzantine Period, who wrote her songs through the eyes of women. She took her place in my narrative with the following story: After the emperor of her time asserts that all evil is brought to the earth by women, which is a clear reference to Eve in the Bible, Kassia has the courage to stand up against his statement and says that all good is brought to the earth thanks to women, by evoking Mary, the mother of Jesus. Thus, being a woman requires courage. Another challenge that requires courage is being an artist. Leyla Bedirxan,

*Türkiye’deki tüm müzelerin genç feminist hikâye anlatıcıları ile birlikte
 çalışmalar ve onların yaratıcılıklarını müzelerinin sürekli ve geçici sergilerine
 özgü malzemeler geliştirmek amacıyla kullanmaları kaçınılmaz olarak müze
 ve ziyaretçi ilişkisinin kalitesine de yansıyacaktır.*

Bu isimlerin birçoğu sadece dönemlerinin sosyo-politik konjonktüründeki toplumsal cinsiyet rolleri yüzünden değil, aynı zamanda kendi yaşadığı toplumda “öteki” olarak konumlandırılmış kimliklere sahip olduğu için de birçok sorunla karşılaştı. Bu yüzden kitabım birbirinden farklı etnik, cinsel, sınıfsal, siyasi kimliklere sahip kadınların hikâyelerini kapsayıcı yöntemle sunuyor.

Kitaptaki en erken dönemdeki isimler Bizans İmparatorluğu’ndan: İlki sanat patronu İmparatoriçe I. Theodora, ikincisi ise dünyanın bilinen ilk kadın bestecisi Kassia. Bizans dönemindeki bu isimleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminden şu kadın sanatçılar takip ediyor: Ermeni feminist yazar Hayganuş Mark, Ermeni sosyalist feminist yazar Zabel Yesayan, Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk feminist kadın hakları savunucusu yazar Nuriye Ulviye Mevlan Civelek, ilk Kürt kadın dans sanatçısı Leyla Bedirhan. Kitapta Cumhuriyet döneminden temsil edilen öncü kadın sanatçılar ise: Türkiye’nin ilk kadın galeristi Adalet Cimcoz, Türkiye basınının ilk profesyonel kadın foto muhabiri Eleni Küreman, Türkiye’nin ilk Musevi kadın oyun yazarı Beki L. Bahar, öncü kadın seramik sanatçı Alev Ebüzziya, politik eylemlerde sahneye çıkan ilk kadın aşık Ozan Şahturna Ağdaşan, Türkiye’nin ilk filozof karikatüristi Piyale Madra, feminist

LGBTİQ+ aktivisti oyuncu Esmeray, feminist punk müzisyeni Aylin Aslım.

Bu sanatçılar hikâyede bir araya gelerek birbirlerinin dertlerini dinliyorlar, yaşadıkları dönemlerde toplumda kadın oldukları için karşılaştıkları zorlukları ve bunlarla nasıl başa çıktıklarını tartışıyorlar. Hepsi farklı dönemlerde yaşamış da olsa, bütün bu kadınların ortak bir özelliği var: Kassia’nın bir şiirindeki deyişiyle, konuşmak gerektiğinde suskunluğa dayanamıyorlar.

Kitabımdaki öykünün başlangıç noktası Aylin Aslım’ın bir sitemi. Aylin Aslım, şarkılarını kadın gözüyle yazdığına dair eleştiriler aldığı anda “Erkek gözüyle mi yazmalıyım?” diye cevap veriyor. Kadın bakış açısı ile yazmak nasıl olur diye sorguladığımda bundan yüzyıllar öncesinde, Doğu Roma İmparatorluğu’nda şarkılarını kadın gözüyle yazan Kassia örneği ile karşılaştım. Böylece Kassia da öyküye kendi deneyimi ile katıldı: Döneminin İmparatoru, Havva’yı kast ederek Kassia’ya “Kötülükler dünyaya kadınla gelmiştir” diyor. Kassia ise bunu kabullenmeyecek “İyilikler dünyaya kadın ile gelmiştir” cevabını veriyor ve İmparatora Meryem Ana’yı hatırlatıyor. Kadın olmak cesur olmayı gerektiriyor.

Bazen kadın olmanın yanında sanatçı olmak için de cesaret gerekiyor. Leyla Bedirhan örneğin,

for example, was the daughter of a distinguished intellectual family who lived in the Ottoman Empire, and her decision to be a dancer was not supported by her family. She was not afraid of these obstacles. Thanks to her great talent in dancing, she made her mark with her unique style in every country in which she performed.

Another common characteristic of the women in the story is that they demand women's rights not only for themselves or other women, but also for the equality of all. Aşık Şah Turna's songs, for instance, are about how humanity is a priority for her. Similarly, Beki L. Bahar who claims "Love, make people love, make life beautiful", is influenced by pioneering women in history, such as Dona Gracia Nasi and Pudu Hepa. Through this book, Zabel Yesayan expresses her anti-militarist opinions and raises concerns about the prejudices against women in intellectual circles. Eleni Küreman mentions the biased comments she received from her colleagues about her involvement in sports journalism as a woman. Zeynep Esmeray reveals that she faced death threats because of being a transgender activist. These women come together to exchange their experiences and strengthen each other. The story ends at this point.

Museum education programs can realise the concept of "museums for everyone" only if they embrace the critical practices of feminist pedagogy. Inclusion means that exhibitions and collections of a museum should not address just intellectual or

educated visitors who are accustomed to visiting museums. To reach every visitor from different educational backgrounds, museums need fun as well as experimental and interactive pedagogical and informational methods.

The project of *The Dinner Exhibition* aims to propose an interactive method for Istanbul Women's Museum. In this book, while contemplating the mission of the museum, I aspire to reflect on how I perceive this museum as a visitor and how I can become a part of its culture and the museum's content. During the planning process of this project, I was inspired by Istanbul Women's Museum's concept of facilitating visitors to take an active role in social change.

Every cultural institute which aims to be visitor-oriented and embraces the concept of "museums for everyone" must develop materials that are unique to their permanent and temporary collections. By taking into consideration people with different learning styles, exhibition-specific museum education materials make it possible for visitors to have a personal relationship with what they see in the museum. The collaboration of museums in Turkey with young feminist storytellers and the benefits from the creativity of these artists in improving the exhibition material will inevitably be reflected in the quality of the visitor-museum relationship. This will enable the visitors to be a part of the content of the exhibition they are visiting, at the same time providing a basis for a new museum language and museum culture.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde entelektüel bir aileye mensup ama ailesi Leyla Bedirhan'ın dans etmesini desteklemiyor. Ama bunların hiçbirisi Leyla'yı yıldırıyor, o kadar iyi bir dansçı ki gittiği her ülkede özel dans stili ile kendinden söz ettiriyor.

Öyküde buluşan kadınların bir başka özelliği de kadın haklarını sadece kendileri için değil, tüm kadınların hatta tüm insanların eşitliği için istiyor olmaları: Aşık Şah Turna buluşmada "İnsanı başa taç yaptım" dediği barış türküleri söylüyor. "Sev, sevdır, yaşamı güzelleştir" diyen Beki L. Bahar, tarihteki iki barış önderi kadın Dona Gracia Nasi ve Pudu Hepa'dan nasıl etkilendiğini anlatıyor. Zabel Yesayan, savaş karşıtı yazılarının yanı sıra kadınların edebiyat dünyasında toplumsal cinsiyetleri sebebiyle aldığı tepkileri; Eleni Küreman, kadın olduğu için kariyerinde karşılaştığı zorlukları; Esmeray trans bir aktivist olduğu için aldığı tehditleri anlatırken kadınların farklı yüzyıllarda karşılaştığı sorunlar tartışılıyor. Bir araya gelen bu kadın grubu, deneyimlerini paylaşıyor, birbirlerine güç veriyorlar. Öykü burada sona eriyor.

Müzelerdeki eğitim programları ancak feminist pedagojiden beslenen eleştirel uygulamalar sayesinde "herkes için müze" konseptini yaşama geçirebilirler. "Herkes için müze" ifadesi, müze konseptinde kapsayıcılık yanında, müzelerin sergileri ve koleksiyonlarının sadece müzelere alışkın, entelektüel veya eğitimli bir ziyaretçi kitlesine hitap etmemesi gerektiği anlamını da içerir. Her düzeyde eğitim seviyesinde gruplara

ulaşabilmek için de eğlenceli, deneysel ve etkileşimli pedagojik ve didaktik yöntemlere ihtiyacımız vardır.

Akşam Yemeği Sergisi isimli çalışmamda, İstanbul Kadın Müzesi için etkileşimli bir didaktik yöntem örneği oluşturduğumu düşünüyorum. Bu kitapta, İstanbul Kadın Müzesi'nin misyonunu göz önünde bulundurken aynı zamanda ben bir ziyaretçi olarak bu müzeyi nasıl algılıyorum; bu müze kültürünün ve gezdiğim serginin içeriğinin nasıl bir parçası olabilirim sorusuna cevap vermeye çalıştım. Projemi kurgulama sürecinde, İstanbul Kadın Müzesi'nin toplumsal değişimde ziyaretçilerinin de rol almasını sağlayan konseptinden beslendim.

Ziyaretçi merkezli çalışmak isteyen ve "herkes için müze" prensibini benimseyen her kültür kurumu sürekli ve geçici sergilerine özgü malzemeler geliştirmelidir. Ancak farklı öğrenme alışkanlığı olan kişiler de dikkate alınarak sergiye özgün hazırlanmış müze eğitim malzemeleri sayesinde, ziyaretçiler müzede gördükleriyle kişisel bir ilişki kurabilirler. Türkiye'deki tüm müzelerin genç feminist hikâye anlatıcıları ile birlikte çalışmaları ve onların yaratıcılıklarını müzelerinin sürekli ve geçici sergilerine özgü malzemeler geliştirmek amacıyla kullanmaları, kaçınılmaz olarak müze ve ziyaretçi ilişkisinin kalitesine de yansıtacaktır. Bu da ziyaretçilerin gezdikleri serginin içeriğinin bir parçası olmalarını kolaylaştıracak ve aynı zamanda yeni bir müze dili ve müze kültürü oluşmasına da zemin hazırlayacaktır.

“Our Collections are Your Stories ... And We Need You to Tell Them!”

*Morag Smith*¹

Glasgow Women's Library is an award-winning Accredited Museum & Archive of National Significance and a lending library relating to women's lives, histories and achievements, past and present. As an innovative cultural centre for equality, diversity and inclusion, our work enables the most vulnerable and excluded women in society to break down barriers to learning and participation, strengthen self-confidence and develop skills and knowledge to equip themselves to become fully active citizens.

In 1991, Glasgow was European City of Culture, and many women asked themselves where the women were in this year-long celebration. There were male architects, writers, artists and so on. Very few women! In response to this experience, some women created a new project called “Women in Profile”. Originally it was just supposed to last a year, and here we are now 27 years later. Our archive has always been a very grassroots-led organization and its roots are very much based on the volunteer activism of those first women who founded and attended the Library.

¹ Glasgow Women's Library, www.womenslibrary.org.uk

Koleksiyonlarımız Sizin Hikâyelerinizdir... Ve Bunları Anlatmak İçin SİZE İhtiyacımız Var!

Morag Smith¹

Glasgow Women's Library (Glasgow Kadın Kütüphanesi), hem akredite olmuş ve ulusal öneme sahip ödüllü bir müze ve arşiv hem de kadınların yaşamları, tarihleri ve kazanımları konulu eserlerin ödünç alınabildiği bir kütüphanedir. Eşitlik, çeşitlilik ve kapsayıcılık ilkeleriyle ve yaratıcı bir kültür merkezi vasfıyla yaptığımız işler, toplumun en güvencesiz ve dışlanmış kadınlarının eğitime erişimlerinin ve toplumsal yaşama katılmalarının önündeki engelleri kaldırarak özgüven kazanmalarını, beceri ve bilgilerini arttırarak aktif vatandaşlar olmalarını sağlar.

Glasgow 1991'de Avrupa Kültür Başkenti seçilmişti ve pek çok kadın, bir yıl boyunca devam edecek kutlamalarda kadınların nerede olduğunu sorgulamaktaydı. Programda erkek mimarlar, erkek yazarlar, erkek sanatçılar vardı. Aralarında birkaç tane de kadın. Bu durumu sorgulayan kadınlar "Women in Profile" (Görünen Kadın) adını verdikleri bir proje oluşturdular. En başta projenin bir yıl sürmesi planlanmıştı; 27 yıl sonra halen burada olmaya devam ediyoruz. Proje en başından beri tabandan yönetilen bir örgütlenmeydi ve arşivin kökenleri, kütüphane'yi kuran ve burasını kullanan ilk kadınların gönüllü aktivizmine dayanmaktadır.

¹ Glasgow Women's Library (Glasgow Kadın Kütüphanesi), www.womenslibrary.org.uk

Glasgow Women's Library is a museum with a library and a Learning and Information Center. We are based in the east end of Glasgow which is quite a poor area of Glasgow. We are housed in what used to be an old council library building where we moved in 2013 and refurbished the whole space with the help of some funds from Glasgow City Council and the Scottish government. We did not always have such a lovely building. In the first place there was no heating in Glasgow Women's Library, and in Scotland that's really bad. For the first decade from 1991, we were a purely volunteer-led organization with no funding resources at all. A lot of women from very different backgrounds really created change. Glasgow Women's Library was a new institution, built in response to the absence or the erasure of women's diverse histories from culture and heritage sectors in Scotland.

We work to celebrate and commemorate the contribution women have made to Scotland past and present. Our teaching staff and our archivists work with very diverse women all over Scotland to gather their stories and artefacts and to support them to develop their own local history projects. We work to preserve their stories for future generations. So it's not only in Glasgow, we work all over Scotland. Our activities

cover a broad range of work from preserving artefacts of women's lives, histories in our archive to recording oral history. In doing this we try to ensure that as diverse a range of women as possible is involved in the gathering and preserving women's history and that histories and artefacts collected represent the diversity of women in multicultural Scotland.

I have to confess that I am not an archivist. Part of our ethos is that staff roles are not defined by specific job descriptions, there is a melting of many tasks in staff positions. Originally, this was by necessity because we had no money, we had no funding to pay professionals, which is similar in many other women's libraries. Now we do have some funding, we have professional curating staff and professional archivists, but we have kept up the tradition by choice. I am a national development worker with the library. That involves working a lot with archive staff, but also taking archive material around Scotland, getting people to see it and talking about what the archive represents.

In the following I will explain some of the stories we have in our archive and how we have tried to make it a truly inclusive archive rooted in the values and the ethics of feminism, inclusion and diversity. The first example is the lesbian archive project. We have a very

Glasgow Women's Library, bünyesinde bir kütüphane ile birlikte bir öğrenim ve bilgi merkezi barındıran bir müzedir. Müze, Glasgow'un doğu yakasında, şehrin yoksul bir bölgesinde bulunmaktadır. Müzemiz, daha önceden belediye meclisi kütüphanesi olan bir binayı kullanmaktadır. Buraya 2013 yılında taşındık. Glasgow Kent Konseyi'nin ve İskoç Hükümeti'nin sağladığı fonlarla mekânı tamamen yenileyebildik. Aslında başından itibaren hep bu kadar güzel bir mekânda değildik. Kadın Kütüphanesi'nin ilk yerinin ısıtma sistemi bile yoktu ve İskoçya iklimi düşünüldüğünde, bu eksiklik ciddi bir sorundu. 1991'den sonraki ilk on yılda, hiç geliri olmayan, sadece gönüllülerin yürüttüğü bir kuruluş-tuk. Farklı deneyimlere sahip pek çok kadın burada gerçek bir değişim yarattı. Kütüphanenin, farklı kadın tarihlerinin İskoçya'nın kültür ve kültürel miras sektörlerinde varolmayışına ya da buralardan silinmiş olmasına cevap olarak oluşmuş, yeni bir kurum vasfı vardı.

Çalışmalarımız kadınların İskoçya'nın dününe ve bugününe yaptığı katkıyı kutlama ve anma amaçlıdır. Eğitim personelimiz ve arşiv görevlilerimiz; İskoçya'nın dört bir tarafındaki farklı kadınları, kendi hikâyelerini ve oluşturdıkları nesneleri toplamaları

ve kendi yerel tarih projelerini geliştirmeleri için destekliyor. Kadınların hikâyelerini gelecek nesiller için korumaya uğraşıyoruz. Yalnızca Glasgow'da değil, tüm İskoçya'da çalışmalar yürütüyoruz. Bu uğraş, kadınların hayatları ve hikâyeleriyle ilişkili objelerin arşivimizde korunmasından, sözlü tarihin kaydedilmesine, mümkün olduğunca farklı deneyimleri olan kadınların, kadın tarihinin derlenmesine ve korunmasına dâhil edilmesinin sağlanmasına, derlenen bu tarihin ve bu tarihle ilgili objelerin, çok kültürlü İskoçya toplumundaki kadınların çeşitliliğini temsil etmesini sağlamaya kadar uzanan çok geniş yelpazedeki çalışmaları kapsıyor.

İtiraf etmeliyim ki ben bir arşivci değilim. Glasgow Kadın Kütüphanesi'nin çalışma ve değer sisteminin bir parçası da, görevleri bu tür kategorilerle bölüşmemektir. Başlangıçta bu bir gereklilikti, çünkü paramız yoktu. Diğer pek çok kadın kütüphanesi gibi profesyonellere ayıracak fon yoktu. Bugün, bir miktar fonumuz, profesyonel küratörlerimiz ve profesyonel arşivcilerimiz olsa da, görevleri kategorilere ayırmak bizim seçimimiz. Ben kütüphanede ulusal bazda çalışan sosyal hizmet görevlisiyim. Fakat bu görev, kütüphanemizdeki arşivcilerle çalışmayı, arşivimizi İskoçya'nın çeşitli bölgelerinde ulaşılır yapmayı, in-

© Glasgow Women's Library

wide range of materials in our archive representing the stories of LGBTQ people and in particular we have the lesbian archive for the UK in the Glasgow Women's Library. We recruited young women to become involved with the lesbian archive and we engaged about a dozen volunteers to create an online resource which became a key to the materials in the lesbian archive. These young women became very active champions of the collection, and they continue to contribute as well. They created a resource kit for the lesbian archive which helped other women explore it. But they are also still adding to it by recording their own activism and their own activities. So it's a living archive. The stories of diverse women that are already part of the archive become part of new projects for younger women today. The project lesbian archive toolkit project was created by young women with only a small amount of funding to print cards and resource materials.

We also run a project called "Community Curators". As mentioned our library is located in a very poor community in Bridgeton in the east end of Glasgow, and we really wanted to try and engage women from that community and not just bring along women who knew us anyway. We recruited women from the local community to become Community Curators. These

women had had no previous experience of working in an archive. Some of the women had not even been to any museum in Glasgow before. There were many barriers for these women to comfortably access museums. We encouraged them to really immerse themselves in the archive, get their hands on the materials and the artifacts. They selected objects and developed their own interpretation for some permanent displays which went on throughout 2018. The official project has now ended, but many women carry on volunteering at the library, for example they catalogue and digitize postcards for us, for them a new skill they had learned during the project.

We do a lot of projects in partnership with other Scottish organizations. "The Speaking Out Project" documented the history of Scottish Women's Aid. Scottish Women's Aid and Glasgow Women's Library managed to get some funding to document the history and the stories of women who suffered violence and domestic abuse. It is a very important part of the archive. We already had quite a lot of materials from Scottish Women's Aid before, but this project allowed us to take the archive out and make it something that people could interact with more easily. We have 62 oral history interviews, with women who worked as staff at Women's Aid, with women who used the service of

© Glasgow Women's Library

sanların arşivimizi görmesini sağlamayı ve bu arşivin neyi temsil ettiği hakkında konuşmayı da içeriyor.

Şimdi arşivimizdeki bazı hikâyeler bağlamında, bu arşivi feminist etik ve feminist değerlerle nasıl katılım ve çeşitlilik temelinde kurulmuş, gerçek anlamda kapsayıcı bir arşiv haline getirmeye çalıştığımızı izah edeceğim. İlk örnek Lezbiyen Arşiv projesi. Arşivimizde LGBTQ'ların hikâyelerini temsil eden çok kapsamlı malzeme bulunmaktadır. Özellikle de Birleşik Krallık'ın lezbiyen arşivi, Glasgow Kadın Kütüphanesi'ndedir, ifadesini kullanmak yerinde olur. Bu projede, Lezbiyen Arşiv çalışmasına dâhil olmaları için genç kadınları davet ettik. Lezbiyen Arşiv'deki malzemelere rahat erişimi sağlayacak çevrimiçi kaynak oluşturacak yaklaşık bir düzine gönüllüye ulaştık. Bu genç kadınlar arşivin oluşturulmasının aktif destekleyicileri oldular ve halen de arşive katkıda bulunmaya devam etmekte. Grup, Lezbiyen Arşiv için bir kaynak malzeme paketi oluşturdu ve şimdi diğer kadınların arşivi keşfetmesini sağlıyor. Fakat aynı zamanda kendi aktivizmlerini ve faaliyetlerini de kaydederek, arşive eklemeye devam ediyorlar. Yani bu proje, aslında yaşayan bir arşiv. Halihazırda arşivin bir parçası olan farklı kadınların hikâyeleri, daha genç kadınların yeni projelerinin bir parçası olmaya devam

ediyor. Lezbiyen Arşiv projesinin kaynak malzeme paketinin, küçük bir fon sayesinde basılabilen kartları ve malzemeleri de aynı genç kadınlar tarafından oluşturulmuştu.

“Toplum Küratörleri” isimli bir proje daha yürütmekteyiz. Daha önce belirttiğim gibi, kütüphanemiz Glasgow'un doğu yakasındaki Bridgeton'da çok yoksul bir bölgede bulunuyor. Biz sadece kütüphaneyi zaten bilen kadınlarla değil, bu bölgede yaşayan kadınlarla da ilişki içinde olmayı arzu ediyoruz. Toplum Küratörleri olmaları için bu bölgede yaşayan kadınları grubumuza dâhil ettik. Bu kadınlar, daha önce herhangi bir arşivde çalışma deneyimi olmayan kadınlardı. Bazıları daha önce Glasgow'daki herhangi bir müzeye dahi gitmemişti. Bir müzeye gitmelerine engel olacak birçok neden vardı. Bu kadınları arşivde mümkün olduğunca çok zaman geçirmeye, arşiv malzemeleri ve objelerle yakından meşgul olmaya teşvik ettik. Kadınlar arşivdeki bazı nesneleri seçtiler ve 2018 boyunca devam eden bazı sergilere kendi yorumlarını getirdiler. Proje resmen sona ermiş durumda ancak pek çok kadın halen kütüphanede gönüllü olarak çalışmaya devam ediyor, örneğin kartpostalları kataloglayıp, dijital ortama aktarıyorlar. Bu da, daha önce sahip olmadıkları, sonradan öğrendikleri bir beceri.

“Kısa etek ya da elbise ‘evet’ demek değildir” – Greenock Cezaevi’ndeki kadınların yaptığı bir afiş

A placard made by women in Greenock prison.

© Glasgow Women's Library

Women's Aid because they had been escaping domestic abuse, and also with their children, lots of interviews with lots of people holding various views on Scottish Women's Aid. The project outcomes were had 62 interviews in the Women's Aid archive, with many of the key pieces catalogued and digitized. Normally we do not have the funding or the staff to do this. The extra funding helped us to do this and it helped us to make a documentary film about the project. We had a touring exhibition, events, workshops and conferences. We also made a learning resource for schools. We worked with secondary school teachers to match our information in with the Scottish schools' curriculum", maybe in Modern Studies¹ or in the History curriculum. Our goal was to get secondary school students talking about what domestic abuse is, why talking about it is important, and bringing in a little bit of history of women's equality as well.

There is a really strong ethos of outreach at the library. This involves not just doing workshops but

literally taking the archive out around Scotland as much as the archivists allow me to, and as much as it is possible to do. A part of my job as the national worker is to develop small capsule exhibitions from our archive that can be easily sent to a variety of places, festivals and events all over Scotland². We were a part of Dundee Women's Festival and we did lots of workshops which engaged people in an exhibition which we curated with the input and involvement of our volunteers. The exhibition itself traces – through objects and zines – the history of women campaigning for a change, including many objects from suffragette memorabilia, suffragette postcards to pussy hats. Everything from the suffragettes to the present day. We have worked on several projects with towns and cities facing issues such as social deprivation and unemployment. We have also worked with working class women from around Clydebank in West Dunbartonshire where

¹ Modern Studies is a subject unique to the Scottish secondary school curriculum. The focus of Modern Studies is to develop learners' knowledge and understanding of contemporary political and social issues in local, Scottish, United Kingdom and international contexts.

² For the national project outside Glasgow, we work with about 300–400 women every year in different workshops and projects. At Glasgow Women's Library, we have about 2000–3000 women a year coming through our doors for different projects. Projects usually have a core group of about 10–20 women working at the main parts of the project. Then we engage a much wider audience of 100–200 women ideally in all the local projects we do.

© Glasgow Women's Library

İskoçya'daki diğer kuruluşlarla da pek çok ortak proje yürütmekteyiz. Bu çalışmalardan biri "Sözünü Esirgeme Projesi", kadına yönelik şiddet konusunda hizmet veren *Scottish Women's Aid* kuruluşunun tarihini belgeleyen bir projeydi. *Scottish Women's Aid* ve Glasgow Kadın Kütüphanesi ortaklığıyla, genel olarak şiddete ve aile içinde şiddete maruz kalmış kadınların tarihini ve hikâyelerini belgeleyebilmek için küçük bir fon temin edebildik. Şiddet konusu, bir arşiv için çok önemli bir konudur. Arşivimizde zaten *Scottish Women's Aid* kuruluşuyla ilgili pek çok malzeme vardı, fakat bu proje, varolan arşivin gün yüzüne çıkarılması ve insanların bu arşive daha kolay erişebilmelerini sağlama olanağı verdi. Bu proje çerçevesinde *Scottish Women's Aid* çalışanlarıyla ve aile içi şiddet nedeniyle bu kuruluşun verdiği destekten yararlanan kadınlarla altmış iki sözlü tarih mülakatı yapıldı. Ayrıca aynı kadınların çocuklarıyla ve *Scottish Women's Aid*'e dair farklı bakış açıları olan pek çok insanla da mülakatlar yapıldı. Bu mülakatlar yanında *Scottish Women's Aid* arşivinde bulunan pek çok önemli bilginin de kataloglanması ve dijital ortama aktarılması mümkün oldu. Normal koşullarda bunu yapabilecek ne personelimiz ne de bütçemiz vardı. Aldığımız ilave bütçe sayesinde bu projeyi

gerçekleştirebildik. Proje hakkında bir de belgesel yaptık. Aynı zamanda gezici bir sergi eşliğinde, etkinlikler, atölyeler ve konferanslar düzenledik. Bunlara ilaveten, okullarda kullanılabilecek bir eğitim paketi oluşturduk. Ortaokul öğretmenleriyle ortak çalışırken, "bu programı İskoç okullarının müfredatıyla nasıl eşleştirebiliriz" sorusunu tartışan grupta ben de bulunuyordum. Eğitim paketini oluştururken, bu eğitimin *Çağdaş Çalışmalar*¹ adındaki bir dersin mi, yoksa tarih dersinin müfredatı içinde mi verilmesinin uygun olacağı, ortaokul öğrencilerinin, aile içi şiddetin anlamını ve bu konu hakkında konuşmanın önemini düşünmelerinin ve tartışmalarının nasıl sağlanacağı ve kadınların eşitlik mücadelesi tarihi konusunun da bu çalışmaya nasıl eklenebileceği gibi soruları dikkate aldık.

Kütüphanede gerçekten çok güçlü bir halkla ilişkiler yürütme anlayışı var ve bu anlayış yalnızca atölyeler düzenlemesini değil, arşivcilerin izin verdiği

1 *Çağdaş Çalışmalar*: Sadece İskoç orta okullarında olan bu ders, öğrencilerin güncel siyasal ve toplumsal meseleler hakkında yerel, İskoçya, Birleşik Krallık ve uluslararası bağlamlarda bilgilenmesini ve bu konularda görüş sahibi olmasını hedefliyor.

We can use feminist analyses of inequality

in the museum sector to advocate for change.

there used to be a lot of heavy industry like shipbuilding. History as presented there was very male-dominated. We helped the women to apply for funding to create a project about the history of their lives in Western Dunbartonshire in the 1950s and 1960s. We gave the women training in oral history gathering and in writing memoirs. The women planned the project, contacted local women and gathered oral histories. They decided to create a memory box and a booklet where they published some of the stories they had recorded. What was being collected was defined by them, by their stories and their life experience, a great learning resource. Today it is really the women who create our archive, women from all sorts of backgrounds; we work with young women's LGBT projects, Girl Guides and others. They have a really good time, we can also talk to them about how women's lives have changed, or maybe, have not in some ways.

Scotland is a multicultural society now. We worked a lot with different ethnic minority women in Glasgow and around Scotland. We very much welcome and try to encourage donations from women who tell the story of their lives and culture, of different lives and different cultures, and of their experience of migration to Scotland. Our Ethnic Minorities Development Worker curated a drama project with

diverse women in Glasgow. She worked with a group of women, old and young, amongst them women who spoke very little English. The play created and staged by the women was about issues of domestic abuse within Asian communities in Glasgow. We managed to persuade Glasgow City Council to allow us to stage it at the Kelvingrove Art Gallery and Museum which is a very beautiful building. The women created beautiful costumes. Some of the costumes and also the film of the play are preserved in the archive.

As part of the "Vote 100" activities funded by the Scottish Government, Glasgow Women's Library national staff worked with the education centre of HMP Greenock (a local community facing prison)¹ to develop a project commemorating the 100th anniversary of women over 30 getting the right to vote. The aim of the project was to raise awareness with women and men in HMP Greenock of the 100th anniversary of suffrage, but also of equality issues still faced by women today. In order to engage the women, the first sessions were spent focusing on group discussion on equality issues affecting the women directly. We took in objects from our archive representing women's campaigning activi-

1 www.sps.gov.uk/Corporate/Prisons/Greenock/HMP-Greenock.aspx

ve koşulların da elverdiği ölçüde, arşivi kelimenin gerçek anlamıyla İskoçya'nın dört bir yanına taşımayı da kapsamaktadır. Bir kamu çalışanı olarak, benim işimin bir parçası da arşivimizden İskoçya genelinde çeşitli yerlerdeki festivallere ve etkinliklere gönderilebilecek küçük çaplı sergiler oluşturmaktır¹. Örneğin Dundee Kadın Festivali'nin biz de bir parçasıydık ve gönüllülerimizin katkıları ve katılımlarıyla düzenlediğimiz bir sergi sayesinde gerçekten ilgili insanlarla pek çok atölye çalışması organize ettik. Sergimiz, dergiler ve nesneler yoluyla değişim yaratmak için kampanyalar yürüten kadınların tarihi hakkındaydı. Süfraj hareketinin anı objelerinden, süfraj hareketiyle ilgili kartpostallara ve "pussyhats" (kuku-leta!) olarak adlandırılan pembe örgü şapkalar kadar birçok malzeme sergilendi. Yani sergiye Süfraj hareketinden bugüne kadar her şey dâhildi... Batı Dunbartonshire bölgesindeki Clydebank kentinde birlikte çalıştığımız bir grup kadın örneğinde olduğu gibi pek çok projede, sosyal mahrumiyet içinde olan veya işsizlik sorunu yaşayan kasaba ve şehirlerde, işçi sınıfından kadınlarla birlikte çalıştık. Eskiden Clydebank'ta örneğin gemi yapımı gibi pek çok ağır sanayi vardı ve şehrin tarihi, fazlasıyla erkek egemen sunuluyordu. Clydebank'taki kadınların, 1950'lerde ve 1960'larda Batı Dunbartonshire'da yaşadıkları hayatların tarihine dair bir proje için fon bulmalarına destek verdik. Kadınlara sözlü tarih derleme ve anı yazma gibi konularda eğitim verdik. Kadınlar projeyi tasarladılar, şehirdeki diğer kadınlarla iletişime geçtiler ve sözlü tarih derlemeleri yaptılar. Ayrıca bir bellek kutusu ve bir kitapçık oluşturmak

ve kaydettikleri hikâyelerin bazılarını yayımlamak istediklerine karar verdiler. Kadınların kendi hikâyeleri ve yaşam deneyimleri, bellek kutusuna koymak için hangi objelerin toplanacağı konusunda onları yönlendirdi. Bu, harika bir öğrenim süreciydi. Şimdi artık kadınlar bizim arşivimizi oluşturmaktalar. LGBT projelerinde, kız izciler projelerinde genç kadınlarla birlikte çalışıyoruz. Bunların hepsi farklı deneyimlere sahip olan kadınlar. Gerçekten keyifli vakit geçirirlerken, onlarla kadınların hayatlarının nasıl değiştiğine ya da hangi açılardan nasıl hiç değişmediğine dair konuşabiliyoruz.

İskoçya bugün çok kültürlü bir toplum; Glasgow'da ve İskoçya'nın farklı yerlerinde farklı etnik azınlıktan kadınlarla birçok kez birlikte çalıştık. Kendi hayatlarının, kültürlerinin, farklı hayatların, farklı kültürlerin ve İskoçya'ya göç etme hikâyelerini anlatan kadınların katkılarını memnuniyetle karşılıyoruz ve de bunu yapmaları konusunda onları teşvik etmeye çalışıyoruz. Etnik azınlıklarla çalışan sosyal hizmet uzmanı görevlimiz, farklı arka planları olan kadınlarla Glasgow'da bir drama projesi düzenledi. İçinde genç, yaşlı ya da çok az İngilizce bilen kadınlar olan bir grup kadınla birlikte çalıştı; oyun, Glasgow'da yaşayan Asya kökenli topluluklardaki aile içi şiddet konusundaydı, kadınlar tarafından oluşturuldu ve sahnelendi. Glasgow Kent Konseyi'ni, çok güzel bir bina olan Kelvingrove Sanat Galerisi ve Müzesi'nde, oyunun sahnelenmesi konusunda izin vermeye ikna ettik. Kadınlar çok güzel kostümler tasarladılar. Kostümlerden bazıları ve oyunun video kaydı kütüphanenin arşivinde muhafaza ediliyor.

Otuz yaş üstündeki kadınların oy kullanma hakkı kazanmasının 100. yıldönümünü anan ve İskoç Hükümeti tarafından fonlanan "Vote 100" etkinliklerinde Glasgow Kadın Kütüphanesi de yer aldı ve bir proje geliştirmek için HMP Greenock Cezaevi Eğitim Merkezi² ile ortak çalışıldı. Projenin

1 Glasgow'un dışında düzenlenen ulusal proje için her yıl farklı atölye ve projelerde yaklaşık 300-400 kadınla birlikte çalışıyoruz. Glasgow Kadın Kütüphanesi'nde her yıl yaklaşık 2000-3000 kadın farklı projelere katılıyor. Pek çok küçük proje yürütülmekte. Bu projelere belki 20 kadın dâhil oluyor ve genelde bir projede 10-15-20 kadından oluşan bir çekirdek grup çalışıyor. Bu başlangıcın ardından, düzenlediğimiz yerel projelerde yaklaşık 100-200 kadının katıldığı bir kitleye ulaşıyoruz.

2 www.sps.gov.uk/Corporate/Prisons/Greenock/HMP-Greenock.aspx

© Glasgow Women's Library

ties (e.g. copy suffragette sashes, pussy hats, Clause 28 T-shirts, placards, pennants). We also showed images of moments from contemporary equality campaigns and issues covered by the media (#metoo, Repeal the 8th amendment, Reclaim the Night). Starting from this, there was discussion about the suffragettes and other movements and campaigns for gender equality. The remaining sessions focused on planning and developing materials for a march which commemorated the suffragettes but also highlighted equality issues and campaigns from women today. We obtained permission from the prison for the women to walk a short march route around the prison, developed an appropriate song and slogans for chanting and painting on the placards. The women themselves came up with the banner slogan “100 years and counting”. The march itself was a significant event at the prison. Prison staff told us the

women involved in the project were still talking about it several months later. And they were pleased that Glasgow Women’s Library took many of the placards and T-shirts they had created into our archive. We want to change the idea of who is represented in archives and who does the collecting and by so doing widen access and inclusion for different people.

Our “Equality and Progress Project” is trying to support the museum sector to gain a better understanding of inequality. We can widen the representation and inclusion of different people with various characteristics and address intersectional inequality as well, from disabled women to women from ethnic minorities and women living in poverty. And we can use feminist analyses of inequality in the museum sector to advocate for change.

Müzecilik sektörü konusundaki feminist eşitsizlik analizlerinden faydalananarak,

kendimiz de bu alanda değişim oluşturmak için gayret edebiliriz.

amacı, cezaevindeki kadın ve erkeklerin; kadınların oy kullanma hakkı kazanmasının 100. yılına dair ve kadınların bugün hâlâ karşı karşıya olduğu eşitsizlik meseleleri bağlamında bilgilenmeleri idi. Kadınları bu çalışmaya dâhil etmek amacıyla, ilk oturumlarda eşitlik bağlamında kadınların doğrudan doğruya karşılaştığı sorunlar hakkında tartışıldı. Arşivimizden, süfraj hareketindeki kadınların fularlarının kopyaları, pussyhat'ler, (1986'da Birleşik Krallık'ta okullarda eşcinsellik konusunda konuşulmasını yasaklayan kanun maddesini protesto etmek için giyilmiş olan) Clause 28 tişörtleri, afişler, flamalar gibi kadınların etkinliklerinin objelerini hapishaneye getirdik. Ayrıca günümüzdeki eşitlik kampanyalarından ve medyada çok tartışılmış #metoo, kürtaşı yasaklayan 8. yasa değişikliğinin ilgası için yapılan eylemler, Geceyi Geri Kazanmak gibi hareketlerden resimler gösterdik. Bu malzemelerden yola çıkarak, süfrajler hakkında ve diğer toplumsal cinsiyet eşitliği hareketlerine ve kampanyalarına dair tartışmalar yapıldı. Diğer oturumlarda, süfrajler anısına yapılacak ama aynı zamanda günümüzün kadınlarının eşitlik meselelerini ve kampanyalarını da hatırlatacak bir yürüyüş planlanmasına ve bu yürüyüş için malzemeler geliştirilmesine odaklanıldı. Cezaevi yöneti-

minden, kadınların cezaevi çevresinde kısa bir rotada yürümeleri için izin aldık, uygun şarkı ve sloganlar belirledik ve pankartları boyadık. Kadınlar "100 yıl ve daha bitmedi!" sloganını önerdiler. Bu yürüyüş, cezaevi için çok büyük bir olaydı. Cezaevi personeli bize, projeye katılan kadınların aylar sonra bile hâlâ proje hakkında konuştuklarını anlattı. Cezaevindeki kadınlar, tasarladıkları afişlerin ve tişörtlerin büyük bir kısmının Glasgow Kadın Kütüphanesi'nin arşivine götürülmesinden de çok mutlu oldular. Biz, arşivlerde kimin temsil edileceği ve kimin arşivi derlediği konularındaki anlayışı değiştirmek ve de bu yolla farklı insanların arşive erişimini ve arşive katkıda bulunmasını sağlamak istiyoruz.

"Eşitlik ve İlerleme" projemiz ise müze sektörünün eşitsizlik meselelerini anlamakta daha yetkin olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Temsiliyet ve kapsayıcılık konularını, çeşitli özellikler taşıyan farklı insan gruplarıyla genişletebilir, keşimsellik kavramı yardımıyla engelli kadınlardan etnik azınlıklara ve yoksulluk içinde yaşayan kadınlara kadar uzanan bir çizgide tartışabilir ve müzecilik sektörü konusundaki feminist eşitsizlik analizlerinden faydalananarak, kendimiz de bu alanda değişim oluşturmak için gayret edebiliriz.

Reading Women's History through “Personal Archives” and the “Visual Archive”

*Füsun Ertuğ*¹

The Women's Library and Information Center Foundation (KEK), as the fundamental resource institution in women's studies in Turkey since 1990, has collected and compiled over 14,000 books; 300 rare works, theses and articles; over 400 periodicals (women's magazines published in the Latin alphabet after the alphabet reform of 1928 and the Arabic alphabet before 1928); over 115,000 clippings; 200 boxes of ephemera; over 100 art works; thousands of photographs, posters, postcards as well as video and sound recordings, all about women. In addition to these collections, we have published 49 works, of which 26 are thematic agendas featuring selected women-related topics, and we have also organized over 400 activities including symposiums, exhibitions, conferences, panels, conventions, auctions and other activities.

¹ Founding member of the Women's Library and Information Center Foundation, etnofertug@gmail.com

“Özel Arşivler” ve “Görsel Arşiv” Üzerinden Kadın Tarihini Okumak

*Füsun Ertuğ*¹

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (KEK), 1990’dan bugüne kadın araştırmaları alanında temel kaynak kurum olarak, kadın konulu 14 binin üzerinde kitap, 300 nadir eser, tez, makale, 400’den fazla süreli yayın (eski ve yeni harfli Türkçe kadın dergileri), 115.000’i aşkın kupür, 200 arşiv kutusu efemera, 100’ü aşkın sanat eseri, binlerce fotoğraf, afiş, kartpostal, video, ses kaydı derlemiştir. Derlemenin yanı sıra 26’sı her yıl kadın konusu etrafında şekillenen tematik ajandalar dâhil toplam 49 yayın yayımladı ve sempozyum, sergi, konferans, panel, kurultay, mezat ve şenlik gibi 400’ün üzerinde etkinlik düzenledi.

1 Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurucu üyesi, etnofertug@gmail.com

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi (KEK),
Fener, İstanbul

The Women's Library and Information Center (KEK),
Fener, İstanbul

© Başak Selvi Öztürk

The Women's Library and Information Center Foundation (KEK)¹ was established by Jale Baysal, Aslı Davaz, Şirin Tekeli, Füsun Ertuğ, and Füsun Akatlı with the material and emotional support of many people. It opened on 14 April 1990 in the district of Fener – Balat in a historic building provided by the İstanbul Metropolitan Municipality. Our goal as specified in the foundation charter was “to know about women's past, present this information to contemporary researchers in an “orderly” way and preserve today's written documents for future generations.” In preparing this charter we used formal language; however, by using the expression “orderly” we chose a typical “woman's” word. If we were to pen this charter today, we would simply say “writing the history of women, writing our own history.” The charter would definitely include the goal of acquiring technical skills as well as the information and documents necessary to write the history of women and to create a memory space.

In this text, I will primarily focus on the Personal Archives and the Visual Archive, which are only two of the many collections we hold. We pay special heed to the Personal Archives. Today, both in Turkey and the

world, women's memory constitutes one of the most important issues. We try to collect and compile all documents created by women. The personal archives of women that we have at KEK include that of Sabiha Sertel, who was a professional journalist born in 1895, and over 10 more women born before the foundation of the Turkish Republic in 1923. We also have archives of women born in the late 1960s. Most of the personal archives, were donated either by the person herself or her relatives after her death. A few archives were obtained from second-hand booksellers. Apart from the 50 personal archives, the documentation of which is completed, the evaluation of and negotiations for over 25 additional archives are ongoing.

Our material in particular includes personal archives of women who were involved in the second wave of the feminist women's movement in Turkey in the 1980s, such as Serpil Sancar, Canan Arın, Şirin Tekeli, Fatmagül Berktaş, Ferhunde Özbay, Şule Aytay, Ayşe Durakbaşı, Hülya Gülbahar and Yaprak Zihnioğlu. These archives will complete each other like the pieces of a jigsaw puzzle so that it will be possible to write the history of women in Turkey as well as to offer diverse perspectives on women's history.

1 www.kadineserleri.org

Arşivlerin korunması, tarafsız değil,

.....
tarafli bir politikanın ürünüdür.
.....

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (KEK)¹, Jale Baysal, Aslı Davaz, Şirin Tekeli, Füsün Ertuğ ve Füsün Akatlı tarafından, pek çok kişinin maddî ve manevî desteğiyle kuruldu ve 14 Nisan 1990'da Fener-Balat semtinde İstanbul Büyükşehir Belediyesinin tahsis ettiği tarihi binada hizmete açıldı. Vakıf senedinde belirttiğimiz amaç “Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak”tı. Vakıf senedini yazarken formel bir dil kullanmış, ancak araya oldukça “kadınca” bir ifade ekleyerek “bilgileri derli toplu sunmak” yazmışız. Eğer aynı senedi bugün yazsaydık herhalde “kadın tarihini, kendi tarihimizi yazmak” şeklinde bir ifade kullanırdık. Özellikle de kadın tarihini yazmak için gerekli teknik, bilgi ve belgeleri toplamak ve bir hafıza mekânı oluşturmak olurdu senette.

Bu yazıda, kütüphanemizdeki çeşitli koleksiyonlardan sadece özel arşivler ile görsel arşiv üzerinde duracağım. Özel arşivler konusuna çok önem veriyoruz. Şu anda Türkiye’de ve dünyada kütüphanelerin en önem verdikleri konulardan biri kadın hafızası. Kadınlara ait belgelerin hepsini derlemeye

çalışıyoruz. KEK’de özel arşivleri bulunan kadınlar arasında 1895 doğumlu Türkiye’nin ilk profesyonel gazetecisi Sabiha Sertel gibi 10’u aşkın Cumhuriyet öncesi doğmuş kadının yanı sıra, 1960’ların sonlarında doğanlar da yer almakta. Çoğu özel arşiv, kişinin kendisi tarafından ya da ölümünden sonra yakınları tarafından bağışlandı, az sayıda arşiv de sahaflardan temin edildi. İşlemleri tamamlanmış 50’yi aşkın kişi arşivinin yanı sıra, 25’den fazla arşivin de değerlendirilmesi ve görüşmeleri sürmekte.

1980’ler 2. dalga Türkiye feminist kadın hareketiyle ilişkili isimlerden de Serpil Çakır, Canan Arın, Şirin Tekeli, Fatmagül Berktaş, Ferhunde Özbay, Şule Aytaç, Ayşe Durakbaşı, Hülya Gülbahar ve Yaprak Zihnioğlu’nun arşivlerini sayabiliriz. Bu arşivler bir puzzle’ın parçaları gibi birbirini tamamlayacak, kadın tarihi yazımını sağlayacak ve farklı kadın tarihi okumalarına olanak verecekler.

Kişilerin özel arşivlerini hayattayken bağışlamaları çok önemli bir husus. Bu bize kataloglama sırasında çok büyük avantaj sağlıyor, yer, tarih, kişiler gibi verileri kendisine sorarak tamamlama olanağı veriyor. KEK’e ilk arşiv 1992’de bağışlandı. Bağışlayan Cumhuriyet’in ilk kadın milletvekilleri arasında yer alan, yazar, eğitimci Hasene Ilgaz’dı. KEK kurucu

1 www.kadineserleri.org

The preservation of the archives is not a neutral act,

but rather an act of personal political involvement.

The donation of the personal archives by the person herself is very important. This helps us immensely in the cataloguing process since we obtain critical information concerning dates, locations and people. The first archive was donated to KEK in 1992. The donor was Hasene Ilgaz, who was one of the first women MPs of the Republic besides being a writer and an educator. Aslı Davaz, who is one of the founding members of KEK in her article "Finding the History of Women in the Archives" notes the new trend amongst women to donate their personal archives and states that "the preservation of the archives is not a neutral act, but rather an act of personal political involvement; it is necessary for women activists to support the work of the archive" (Davaz, 2015). Good (and first!) exemplars of the practice of donating their archives to public institutions are the photographer and collector Josephine Powell, who donated her archive to Koç University Center for Anatolian Civilizations during her lifetime, writer Adalet Ağaoğlu and archeologist Halet Çambel, who donated their personal archives to Boğaziçi University.

The personal archives of KEK vary in terms of the professions of the donors. However, academics and teachers constitute the most frequently represented group. We are endeavoring to collect and compile written and visual documents about all the women in our archive such as diplomas, personal documents, photographs and publications. The personal archives donated to KEK also include a various personal belongings. For instance, Sabiha Sertel's daughter donated some jewelry, a scarf and a cup that belonged to her mother to KEK. Amongst

other things donated to KEK are the typewriter and telephone belonging to the writer Kerime Nadir as well as the clothing of one of the important figures of the second wave of feminism in Turkey, Şirin Tekeli. These objects will have the important function of keeping these women alive through an exhibition or in a women's museum in the future. The increasing number of archives will contribute to the detailed investigation of women's life patterns, differences and similarities in perception through the generations, as well as changes and differentiations in traditional roles.

The archives of women's institutions are also very important. The archives of *Amargi Kadın Dayanışma Derneği* (*Amargi Women's Solidarity Association*), *Biçki Dikiş Dershanesi* (*The Tailoring School*), *Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu* (*Federation of Turkish Soroptimist Clubs*) and the *Türk Üniversitesi Kadınlar Derneği* (*Turkish Association of University Women*) are all preserved at KEK. *Amargi* donated all its archives to KEK when it dissolved in 2012. However, in recent years much information and many archives of women's organizations which were shut down by executive orders have been lost. Sometimes it is possible to obtain data from the personal archives of some founders of and workers in women's organizations. For instance, the personal archive of Canan Arın, the founder of Purple Roof Women's Shelter Foundation, is an important information source and it was possible for us to create a backup archive.

The creation of a visual archive started in tandem with the foundation of KEK through the collection and compilation of photographs taken by

Soldan sağa: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurucuları Aslı Davaz, Füsün Akatlı, Füsün Ertuğ, Jale Baysal, Şirin Tekeli ve vakfın hukuk danışmanı Ruhsar Erten, 14.04.1990. Bu vesile ile aramızdan ayrılan kurucu üyelerimiz Şirin Tekeli, Füsün Akatlı ve Jale Baysal'ı da anmak istiyorum.

Founding members of The Women's Library and Information Center Foundation: left to right: Aslı Davaz, Füsün Akatlı, Füsün Ertuğ, Jale Baysal, Şirin Tekeli, and the legal advisor of the Foundation Ruhsar Erten, 14.04.1990. At this place I would like to remember our founding members Şirin Tekeli, Füsün Akatlı and Jale Baysal who are no longer with us.

© Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

üyelerinden olan Davaz, “Arşivlerde Kadın Tarihini Bulmak” adlı yazısında Türkiye’de kadınların arşivlerini bağışlama geleneğinin oldukça yeni olduğundan söz eder ve “arşivlerin korunması, tarafsız değil, taraflı bir politikanın ürünüdür; dolayısıyla kadın aktivistler bu alanda taraf olmalıdır” der (Davaz, 2015). Arşivini yaşarken Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi’ne bağışlayan fotoğrafçı ve koleksiyoner Josephine Powell, Boğaziçi Üniversitesi’ne bağışlayan yazar Adalet Ağaoğlu ve arkeolog Halet Çambel Türkiye’de özel arşiv bağışlama konusundaki ilk örneklerdendir.

KEK’deki özel arşivler, bağışlayıcılarının meslek grupları açısından büyük bir çeşitlilik gösteriler. Ancak akademisyenler ve öğretmenler en yoğun temsil edilen kadınlardır. Arşivimizde tüm kadınlarla ilgili diploma, özel belge, fotoğraf, yayın vs. gibi yazılı ve görsel malzeme derlenmeye çalışılmaktadır. KEK’e verilen özel arşivlerin içinde az miktarda kişilere ait eşyalar da bulunmaktadır: Gazeteci Sabiha Sertel’in birkaç takısı, şalı ve fincanı kızı tarafından KEK’e bağışlandı. Yazar Kerime Nadir’in daktilosu ve telefonu, 80’li yıllar 2. dalga feminist hareketin önemli isimlerinden ve kurucumuz Şirin Tekeli’nin giysileri de KEK’te arşivlenmiştir. Bu objelerin ilerde bir

sergide, bir kadın müzesinde o kadınları yaşatan önemli işlevleri olacaktır. Arşivlerin sayıları arttıkça kadınların yaşam örüntüleri, kuşaklar arasındaki algı farklılıkları veya benzerlikleri, geleneksel rollerdeki değişimler ve farklılaşmalar gibi konuların daha detaylı araştırılabilmesine destek olacaktır.

Kadın kurumlarına ait arşivlerin de önemi büyüktür. *Amargi Kadın Dayanışma Derneği, Biçki Dikiş Dershanesi, Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği’nin* arşivleri KEK’te korunuyor. *Amargi*, 2012’de kendini tasfiye ettiğinde tüm arşivini KEK’e bağışlamıştı. Fakat, Türkiye’de son yıllarda Kanun Hükmünde Kararname’lerle (KHK) kapatılan birçok kadın kuruluşunun verileri ne yazık ki tümüyle kayboldu. Bazen kadın kurumlarının kurucu ve çalışanlarının özel arşivleri üzerinden de veri sağlamak mümkün. Örneğin Mor Çatı’nın kurucularından Canan Arın’ın özel arşivi, Mor Çatı ile ilgili önemli bir veri kaynağı ve yedek arşivleme olanağı sağlıyor.

KEK’te Görsel Arşiv’in oluşturulması, kadın fotoğrafçıların çektiği karelerin, aile albümlerinin, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi kadın portrelerinin derlenmesi vakfın kuruluşuyla paralel olarak başladı. 1991’de ilk etkinliklerimizden

© Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

"Necile Tevfik (1911–1964) Özel Arşivi"ndeki tek fotoğraf (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi)

Tevfik'in evrakları arasında bulunan 5,5 × 3,5 cm boyutlarındaki siyah beyaz bu vesikalık, arkasında el yazısıyla "Congrès International des Femmes, 25 Avril 1935, Necile Tevfik" notu sayesinde tanımlanabildi. Türk Kadınlar Birliği'nin kurucu üyelerinden olan ve *International Alliance of Women, IAW'nin* (Uluslararası Kadınlar Birliği) 1935'te İstanbul'daki 12. kongresinin hazırlık çalışmalarının aktif bir üyesi, yazar, çevirmen, aktivist Necile Tevfik'ten bize kalan tek resim.

The only personal photograph in the archive of Necile Tevfik (1911–1964). (The Women's Library and Information Center Foundation) This 5.5 × 3.5 cm black and white photo which was found among the documents of Tevfik was identified because she made the following note on the back of the photo. "Congrès International des Femmes, 25 Avril 1935, Necile Tevfik". This is the only photo of Tevfik which is left to us. Tevfik, who was a writer, translator and activist, was one of the founding members of the Turkish Women's Union and was actively involved in the preparation of the 12th congress of the International Alliance of Women (IAW), which took place in İstanbul in 1935.

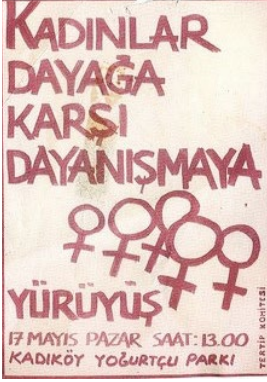
women photographers as well as women's portraits dating back to the Ottoman Empire and Republican periods. In 1991, one of our first activities was to organize a competition open only to women: "Women through Women's Eyes". The competition and the exhibitions opened at the library were followed by the publication of the Women's Library and Information Center Foundation Agenda in 1992, and we still continue to publish it with different thematic priorities every year.

In the visual archive of the library we collected and compiled thousands of photographs, documents, old albums, postcards and posters focusing on the women's movement in Turkey, women artists, women writers, pioneer women, as well as on women and family in general. The digitization of those materials which are in diapositive format has been nearly completed, and the cataloguing process is still ongoing. The visual materials in personal archives complete the archive and make possible new analyses.

It is time for us to start reading and interpreting these materials. Reading a photograph requires not only seeing "what the photo shows", but also looking "beyond the photo". When attention is paid to women's clothing and the spaces which women occupy in family photographs as well as those that are taken at school or with friends, photos that

capture travels, entertainment activities, marriage ceremonies, and childhoods can give informative hints at the socioeconomic status of a woman as well as her personality and personal history.

Sometimes, in a shot we find – in the void left behind – what is missing. We feel how it feels to be a migrant, to be an "other"; and Tuncer (2017) states that the "references for this are hidden inside ourselves". What do those who are in the photo want to show us? What do they hide? Domestic violence is not represented, for instance. One of the aims of the Women's Library and Information Center Foundation is to conduct analysis. We are working to actively collect and use these archives, open them to all those researchers who want to have access to them on our website as soon as we have taken the necessary precautions to protect personal rights and copyrights. The processes of cataloguing and promoting this material on social media is essential to make the archives and visual documents as well as audio material accessible. In this regard, collaborative work with other women's organizations and institutions is of utmost importance. We would like to engage in transparent, solidarity-based and collective collaboration with all other women's organizations, and we would like to emphasize that we are here to offer our resources for any studies promoting gender equality.

© Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

17 Mayıs 1987’de Türkiye’de kadınlar ilk kez kitlesel bir yürüyüş gerçekleştirdi: Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü, Yoğurtçu Parkı, İstanbul (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi arşivi).

On 17 May 1987, women in Turkey organized a collective march for the first time: Solidarity March Against Battering, Yoğurtçu Park, Istanbul (The Women’s Library and Information Center Foundation).

biri sadece kadın fotoğrafçılara açık bir yarışma oldu: “Kadın Gözüyle Kadın”. Yarışma ve kütüphanede açılan sergiyi, 1992’de yayımladığımız ve bugüne kadar her sene farklı konularda hazırlanan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Ajandası izledi.

Kütüphane görsel arşivinde Türkiye kadın hareketi, sanatçı kadınlar, yazar kadınlar, öncü kadınlar, kadın ve aileye ilişkin binlerce fotoğraf, belge görseli, eski albümler, kartpostallar ve afişler derlendi. Diapozitif formatında olanların da baskılarının taranarak dijitalle aktarımı büyük ölçüde tamamlandı, kataloglama işlemleri sürüyor. Özel arşivlerdeki görsel malzemeler de arşivi tamamlıyor ve yeni okumalara olanak sağlıyor.

Artık bu malzemeleri okumaya, yorumlamaya başlamamız lazım. Fotoğraf okumak, yorumlamak, “fotoğrafın gör dediğini” görmek kadar, “göstermek istediğinin ardını” görmeyi de gerektiriyor. Kadının giyim kuşamına, yer aldığı mekânlara; aile içinde, okulda ve arkadaşlarıyla çekildiği ve çektiği görsellere, seyahat ve eğlence anlarına, nişan-düğün resimlerine, çocukluk fotoğraflarına bakıldığında;

o kişinin toplumsal ve sınıfsal konumu, kişiliği ve kişisel tarihi az çok belirleniyor. Bazen bir karede kaybedilmiş olanın bıraktığı boşluğu buluyoruz. Göçmenliği, mülteciliği, ötekiliği hissediyoruz, ki “bunun referansları içimizde gizlidir” der Tuncer (Tuncer, 2017). Fotoğrafta yer alanlar neyi, neleri göstermek istiyorlar? Neyi saklıyorlar? Aile içinde şiddet yok örneğin. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin (KEK) önündeki hedeflerden birisi analizler yapmaktır. Aktif olarak bu arşivleri toplamak ve kullanmak, onlardan yararlanmak isteyen tüm araştırmacılara açmak ve bir an önce telif, kişi hakları vb. sorunları gözeterek web sitemizde erişime açmak için çalışmaktayız. Arşivlerin ve görsel, işitsel malzemenin görünür kılınması için, kataloglamanın ve bu malzemelerin sosyal medyada tanıtımının da rolü büyük. Bu bağlamda diğer kadın kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği de çok önemli. Tüm kadın kuruluşlarıyla şeffaf, dayanışmacı, paylaşımcı bir işbirliğini önemsiyor, cinsiyet eşitliğine yönelik her türlü çalışmaya kaynak sunmaya açık olduğumuzu belirtiyoruz.

Kaynakça • Bibliography

Davaz, Aslı (2015): Arşivlerde Kadın Tarihini Bulmak, *KESK Kadın Dergisi*, 1.

Tuncer, Selda (2017): Fotoğrafın Gör Dediği: Aile Fotoğrafları Üzerine Bir Analiz Denemesi, *Fe Dergi* 9/1:1–11.

Practicing Women's and Feminist Memories in a Non-Institutionalized Archive

*Elena Petricola*¹

In contemporary Italy, it is not easy to talk about women's memory and history. There are no classes in primary and secondary schools about women's and gender history, nor is it easy to find such courses at the university level. We also experience the same problem in the research field.

Stemming from feminist and women's associations in Turin (Italy), *Women's Archive in Piedmont* (Archivio delle Donne in Piemonte – ArDP²) was established in 2006 with the purpose of instituting an archive dedicated to women's history and feminist history by collecting, preserving and promoting women's archives and supporting women's, feminist and gender studies. Therefore, ArDP is connected to the very specific community that has promoted it and, potentially, to all women. Moreover, the Archive practices networking and collaborates with other similar institutions in Piedmont and throughout Italy. Combining a variety of contemporary archival research methods, it collects diverse memories and histories, and established dialogue with the activist milieu and public institutions. The sense of the Archive is built both on the empowerment of the community and on the ability of that community itself to involve an audience that does not share the same political and cultural background and practices, addressing its attention particularly to young people. ArDP is now exploring these differences and its own efficacy in translating research and reflections for wider audiences.

¹ President of Archivio delle donne in Piemonte – ArDP, Turin

² Archivio delle donne in Piemonte – www.archiviodonnepiemonte.it

Kurumsal Olmayan Bir Arşivin Kadın Anıları ve Feminist Bellek Çalışmalarına Dair

Elena Petricola¹

Günümüz İtalyasında kadınların belleği ve tarihi hakkında konuşmak kolay değil. İlk ve orta okullarda kadınların ve toplumsal cinsiyetin tarihine dair bir ders olmamasının yanı sıra, üniversitelerde de bu dersler ancak nadiren bulunmakta. Araştırma yaparken de aynı sorunla karşılaşmaktayız.

Torino'da (İtalya) feminist kuruluşlar ve kadın dernekleri tarafından 2006'da kurulan *Archivio delle donne in Piemonte – ArDP²* (Piyemonte Kadın Arşivi), kadın tarihi ve feminist tarih araştırmaları yapmak, kadın arşivlerini bir araya getirmek, korumak, desteklemek, kadın araştırmalarını, feminist araştırmaları ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını güçlendirmek amacındadır. Dolayısıyla, ArDP'nin hem bu kurumu kuran toplulukla hem de potansiyel olarak tüm kadınlarla yakın ilişkisi vardır. Arşiv, aynı zamanda yeni iletişim ağları geliştirmeye çalışır, İtalya ve Piyemonte'deki benzer kurumlarla işbirliği yapar. Arşivlerdeki güncel araştırma yöntemlerini bir araya getirerek, farklı bellekleri ve tarihleri toplarken, aktivist çevreler ve kamu kurumlarıyla da diyaloglara girer. Bu ilişkilerin güçlendirilmesi yanında, benzer politik ve kültürel geçmişi ve de pratikleri paylaşmayan kişileri, özellikle de gençleri çalışmalarına dâhil etmeyi hedefler. ArDP, şu anda bu farklılıkların arşiv etkinliklerine dâhil edilmesinin, arşiv bünyesindeki bilimsel araştırmaların ve diğer çalışmaların daha geniş çevrelerle paylaşılmasında ne derece etkin olabileceğini incelemektedir.

¹ Başkan, Archivio delle donne in Piemonte – ArDP, Torino, İtalya

² Archivio delle donne in Piemonte – www.archiviodonnepiemonte.it

© 2018 Archivio delle donne in Piemonte

Since it was established in 2006, *Archivio della Donna in Piemonte – ArDP* (Women's Archive in Piedmont) has reflected its origins. The milieu of women who created an archive dedicated to women in Turin, in Piedmont – a region with a long history of social struggles, trade unionism and working-class agitation – was characterized by a strong local women's movement, active and widespread among political parties, students, workers, social operators and many other categories and groups.

The women who founded the archive first met in the Seventies and went on building women's and feminist associations and centers. They felt the need to preserve their own stories of the history of women in their specific context and to contribute to the development of women's and gender studies. This generation of women is gradually leaving tasks and responsibilities to my generation – I was born in 1973 and we have different backgrounds – and to the next one. But we will continue to discuss how to make the Archive work, how to make memories an active force.

The founding generation – women mainly born in the 1940s and 1950s – set up the Archive with the intention of preserving traces of their feminist experiences during the 1970s and 1980s, and to celebrate the memories of all women as a goal of their mobilization. This is very similar to other

developments in Bologna, Milan and Rome where women's archives and libraries were established during the '80s and '90s. They formed a digital network for collecting data and describing documents and books. It is called the Lilith Network (*Rete Lilith*), but it is no longer active. In general, one of the big questions and challenges for the future is how the experiences of this community, that is its values and collective actions, can be transmitted to new generations. How can they be connected to today's often very different experiences so that they make sense and women will answer the question "Whose archive is this?" with the answer "It is ours!"

Twelve years after its establishment, we are now in 2018 trying to build a new network of people who can volunteer and contribute to the Archive in Turin. They are a new audience consisting of new generations who may not have a current understanding of feminism or knowledge of the recent past in general. Actually, except for the individual initiative of teachers and professors, the current generation neither at school nor university is taught anything about the history of feminism or women's history. Like other archives, museums and libraries, we have tried to offer narratives using varied languages: literature, photography, the arts. And we have tried to rethink the meaning of the Archive itself. We discussed it

© 2018 Archivio delle donne in Piemonte

Archivio delle donne in Piemonte – ArDP (Piyemonte Kadın Arşivi) kurulduğu 2006 yılından beri, arşivin dayandığı temellere sadık kalmıştır. Bu temelde, Torinolu kadınlara ait bir arşiv açmak isteyen kadınların yaşadıkları Piyemonte bölgesindeki uzun toplumsal mücadeleler, sendika hareketi ve işçi sınıfının zengin tarihinin oluşturduğu bir ortamda; partilerde, öğrenci gruplarında, işçi sınıfı hareketinde, sosyal hizmet çalışanları arasında ve farklı birçok grup içinde aktif ve etkisi büyük olan güçlü bir kadın hareketi bulunmaktadır.

Arşivi kuran kadınlar 70’li yıllarda bir araya gelmişlerdi. Kendi hikâyelerinin, kendi deneyimledikleri bir kadın tarihinin peşine düşme ihtiyacını hissederek mücadelelerine kadın dernekleri, feminist dernekler ve merkezler kurarak devam etmişler; kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının güçlenmesine katkıda bulunmuşlardı. Bu kuşağa mensup kadınlar görev ve sorumluluklarını yavaş yavaş benim de içerisinde bulunduğum kuşağa (ben 1973 doğumluyum ve bence bu iki kuşağın çok farklı arka planları var) ve de bundan bir sonraki kuşağa devrediyorlar. Buna rağmen halen arşivleme çalışmaları nasıl yapılmalı ve bellek nasıl etkin bir güç haline getirilebilir konulu tartışmaları sürdürmekteyiz.

Çoğunlukla 40’lar ve 50’lilerde doğan kurucu nesil, 70 ve 80’li yıllarda feminizmi nasıl deneyimle-

diklerinin izini sürmek beklentisiyle ve diğer kadınların da bu hareketin başarısındaki anılarını dâhil ederek arşivi kurmuşlardı. Bu gelişme, İtalya’daki diğer gelişmelerle benzerlik gösteriyordu. Bolonya, Milano ve Roma’daki kadın arşivleri ve kütüphaneleri de 1980 ve 90’lı yıllarda feminist bir bağlamda kurulmuştu. Bu kurumlar veri, belge ve kitap toplamak için *Lilith Network* ismini verdikleri ve günümüzde artık

faaliyet göstermeyen bir dijital platform oluşturmuşlardı. Aslında bu topluluğun deneyimlerinin, yani bu topluluğun değer verdiği konuların, kolektif eylem ve deneyimlerinin, yeni nesillere nasıl aktarılacağı, bu aktarımın günümüzün deneyimleriyle ki bu deneyimler bazen oldukça farklı olabiliyor, nasıl ilişkileneceği ve “bu arşiv kimin?” diye sorulduğunda, bir anlamı olacak şekilde “bizim” cevabının nasıl verileceği, genel olarak en önemli sorulardan ve başa çıkmak zorunda kalınan meselelerden birisiydi.

Şimdi kuruluşundan tam on iki yıl sonra, 2018’de, feminizm düşüncesine ve genel olarak yakın geçmişe dair bir fikri olmayan genç kuşağın, yani yeni bir katılımcı kitlesinin Torino’daki arşive katkı sunup gönüllü olabileceği yeni bir ağ yaratmaya çalışmaktayız. Aslında bazı öğretmen ve profesörlerin inisiyatifleri dışında, ne okul ne de üniversitelerde yakın geçmiş, feminizm ya da kadınların tarihine dair en ufak bir eğitim verilmemektedir. Diğer arşiv, müze ve kütüphanelerde olduğu gibi edebiyat, fotoğraf ya da sanatı kullanarak yeni anlatılar yaratmayı denedik. Arşiv anlayışını, yeniden düşünmeye çalıştık. 2014 ve 2016 yılları arasında *Laboratorio dell’archivio delle donne e di genere* (Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Arşivi) çalıştayımızda katılımcılarımızı farklı arşiv konseptleri konusunda tartışmaya davet ettik. Güncel sanatlarda arşivin nasıl tanımlandığı veya güncel sanatlarda arşivin nasıl

*We can see a clear challenge for the future: continue sharing the practice

 of the archive – collect, preserve, research, promote, present –

 and find a way to communicate with and involve young people within

 their disciplinary interests (history, sociology, anthropology, sciences and so on).
*

during 2014–2016, in our Workshop of the *Laboratorio dell'archivio delle donne e di genere*, to involve our audience in a debate regarding different archives. We discussed, among other things, the question of how to use an archive; for example its conceptualization and representation in contemporary arts, and why we need it. At the same time, we focused our attention on subjectivity and a less taxonomic and positivistic idea of the archival methodology, reflecting the fact that the presence of women in the archive can make a difference, for example in the case of describing documents, in using a specific language etc.

More recently, in order to make the Archive and its network more visible, we moved to a new location in Turin with two other associations – the *House of Women* with its archive and library and the *Center for Feminine Thinking* with a library – to offer the city its cultural heritage of women and feminism in a united way. In June 2017 we launched *Latadan – Women's Cultural and Social Center*. Thus, through the Archive, it is now possible to generate various activities and create more visibility in Turin and the rest of Italy. We are now open to the public and can invite students to take on internships. We can exhibit documents, photographs and texts to showcase our archival collections; discuss with archivists and scholars the future of the Archive itself; organize workshops to

inform and teach; and form partnerships with other private cultural institutions in the city. We also began a series of lectures whose title is “An Archive for Everybody” (*Un Archivio per Tutte e Tutti*). It addresses a general audience with the aim of establishing links between the Archive and topics of everyday life – the digital world, gender violence and women's lives in peripheral areas.

To conclude, I can say now we are experiencing a pivotal moment at the Archive. We don't anticipate that women's and gender studies will receive more attention at schools or universities in the near future. We do not see a positive approach to feminist cultural heritage beyond a specific community of scholars and activists. We continue to see a lack of attention to these topics. However, we do see a clear challenge for the future of the Archive – to collect, preserve, research, promote, present, and find a way to communicate with and involve young people within their disciplinary interests (history, sociology, anthropology, science etc.).

We will keep studies and approaches within the Archive up to date and open the door to diverse groups, new ideas and sensibilities and a wide range of feminist communities, including gay communities, from the 20th century up to today and hopefully tomorrow.

Gelecekte üstesinden gelmemiz gereken mücadele alanlarının şu konular olduğunda

fikir birliği içindeyiz: Biriktirerek, koruyarak, araştırarak, destekleyerek

ve sergileyerek arşiv deneyimini paylaşmaya devam etmek; tarih, sosyoloji,

antropoloji, bilimler vb. gibi ilgi alanlarını dikkate alarak gençlerle iletişimde

olmanın ve gençleri arşiv çalışmalarına dâhil etmenin yollarını keşfetmek.

sunulduğu gibi örneklerde, arşivin nasıl kullanılabileceği ve arşivlere neden ihtiyacımız olduğu gibi sorular üzerinde düşündük. Aynı zamanda sınıflandırıcı ve pozitivist bir arşivleme yönteminden ziyade öznelliğe odaklanarak, kadınların arşivdeki varlığının, örneğin kadınların belge tasniflenmesinde yeni bir dil kullanarak, fark yaratabileceğini tartıştık.

Son bir gelişme de arşivimizi ve arşivimizin içinde bulunduğu ağı daha görünür kılmak amacıyla, iki kuruluşla birlikte Torino’da yeni bir mekâna taşındık. *House of Women* (Kadınların Evi) kuruluşu arşivini ve kütüphanesini, *Feminen Düşünce Merkezi* (*Centre for Feminine Thinking*) ise kütüphanesini bu yeni yerimize taşıdılar. Böylece Torino kentine kadınların ve feminizmin kültürel mirasını hep beraber sunmuş olduk. 2017’de *Làadan – Women’s Cultural and Social Centre*’i (Làadan Kadın Kültür ve Toplum Merkezi) açtık. Böylece hem farklı etkinliklere ev sahipliği yapmamız mümkün oldu hem de Torino kentinde ve İtalya’da görünürlüğümüz arttı. Arşivimiz kamuoyuna açıldı ve öğrencilere staj olanağı sunmaya başladık; arşiv koleksiyonunu desteklemek amacıyla belgeleri, fotoğrafları ve metinleri kullanarak sergiler gerçekleştirebiliyoruz; arşivci ve öğrencilerle arşiv kurumunun geleceğini tartışabiliyoruz; bilgilendiren ve eğiten çalıştaylar düzenleyebiliyoruz; kentteki diğer özel kültür kuruluşlarıyla iş birlikleri içine girebiliyoruz. Ayrıca, arşiv ile

gündelik hayattaki konular arasında köprü kurabilmek için dijitalleşen dünya, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, çeperde yaşayan kadınların hayat hikâyeleri gibi konuları tartıştığımız ve tüm kesimlere ulaşmayı hedeflediğimiz “Herkes için Arşiv” (*Un archivio per tutte e tutti*) isimli konuşma serileri başlattık.

Özetle, şu anda arşivde önemli bir süreç içinde olduğumuzu söyleyebilirim. Okul ve üniversitelerde kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına verilen önemin artacağını sanmıyoruz. Belirli topluluklar ve onların iletişimde olduğu bilim insanları ve aktivistlerden oluşan ağlar dışında, feminist kültürel mirasa yönelik olumlu bir tutum da göremiyoruz. Bu konularla hâlâ yeterince ilgilenilmediğini düşünüyoruz. Bu nedenle gelecekte üstesinden gelmemiz gereken mücadele alanlarının şu konular olduğunda fikir birliği içindeyiz: Biriktirerek, koruyarak, araştırarak, destekleyerek ve sergileyerek arşiv deneyimini paylaşmaya devam etmek; tarih, sosyoloji, antropoloji, bilimler vb. gibi ilgi alanlarını dikkate alarak gençlerle iletişimde olmanın ve gençleri arşiv çalışmalarına dâhil etmenin yollarını keşfetmek.

Araştırmalarımızı ve arşiv anlayışlarımızı hep güncelleyelim ki 20. yüzyıldan bugüne ve umuyoruz ki yarınların da geniş yelpazedeki feminist gruplarından queer gruplarına kadar farklı oluşumların, yeni fikirlerine ve duyarlılıklarına arşiv kapıları hep açık olsun.

Feminist Narratives to Wider Audiences

*Maissan Hassan*¹

In May 2017, the exhibition *Doing Well, Don't Worry: Short Tales of Women's Work and Mobility* opened in Cairo as a result of collaboration among various partners led by the Women and Memory Forum (WMF), a feminist research organization based in Cairo. This essay reflects upon some aspects of this exhibition aimed at constructing a feminist narrative that would appeal to wider audiences. The essay includes insights into how the exhibition addressed the challenge of presenting women's collections, oral histories and tape archives in a feminist exhibition that would draw the attention of specialized audiences such as women's rights activists as well as potential visitors with other interests and expectations.

¹ Women and Memory Forum (WMF), Cairo

Daha Geniş Kitleler İçin Feminist Anlatılar

*Maissan Hassan*¹

Doing Well, Don't Worry: Short Tales of Women's Work and Mobility (İyiyim, Dert Etme: Kadın İstihdamı ve Kadın Hareketliliğine Dair Kısa Öyküler) isimli sergi, Kahire merkezli feminist araştırma enstitüsü Kadın ve Hafıza Forumu'nun (Women and Memory Forum, WMF) öncülüğünde ve diğer ortak kurumlarla da işbirliği içinde Mayıs 2007'de Kahire'de açılmıştı. Bu yazıda, geniş kitlelerin ilgisini uyandırabilecek feminist bir anlatı inşa etmeyi hedefleyen bu serginin bazı cepheleri tartışılıyor ve kadın hakları aktivistlerinin yanı sıra, farklı ilgi alanları ve beklentileri olan olası diğer ziyaretçilerin de ilgilenmesi hedeflenen feminist bir sergide kadınlarla ilgili objeleri, sözlü tarih malzemelerini ve belge arşivlerini sunarken karşılaşılan güçlüklerle nasıl başa çıkıldığı konusundaki deneyimler paylaşılıyor.

¹ Kadın ve Hafıza Forumu (Women and Memory Forum, WMF), Kahire

The exhibition *Doing Well, Don't Worry: Short Tales of Women's Work and Mobility* featured glimpses of the lives of more than twenty women from Denmark, Egypt, Jordan, Palestine and Lebanon on issues of work and mobility. The point of departure of the exhibition was women's oral histories, photos and memorabilia that were either housed at WMF or acquired, as a donation or a loan, especially for this project. One of the challenges facing the exhibition team was how to present these collections in ways that would appeal to wider audiences in Egypt and across the Arab region. After providing a brief background on the exhibition, this paper sheds light on two strategies utilizing objects, images, audio-visual materials and text to engage various groups of visitors. As a co-curator of this exhibition, I will give insights into the challenges of making a feminist exhibition appeal to specialized audiences such as women's rights activists as well as other potential visitors with various interests and aims.

Background

Throughout the work of acquiring and documenting the collections of women's oral histories,

personal archives, photos and memorabilia in the Women and Memory Forum¹, questions arose. How could feminist discourses be expanded and promoted beyond their typical audiences? More specifically, how could women's collections instigate social change, especially among young women and men? Furthermore, how could a non-governmental collection of stories, images and objects reflect the values and goals of the feminist movement in Egypt and the Arab region? As a response to these questions, the idea of establishing a women's museum in Egypt came to life. The museum idea was conceptualized as a space that would promote the production and dissemination of feminist knowledge through acquiring, documenting and displaying women's collections. Most importantly, it was envisioned as both a physical and cyber space that would serve feminists as well as wider public audiences. As stepping-stones towards the realization of the women's museum, WMF conducted study-visits to international women's museums and archives, organized workshops on integrating feminist perspectives into museological

¹ For a discussion of WMF's collections, see Urgola and Hassan, "Women's Collections in Egypt," 322–327.

“İyiym, Dert Etme: Kadın İstihdamı ve Kadın Hareketliliğine Dair Kısa Öyküler” sergisi Danimarka, Mısır, Ürdün, Filistin ve Lübnan’da yaşayan yirmiden fazla kadının istihdam ve hareketlilik konularındaki yaşam deneyimlerinden kesitler sunuyordu. Sergi, kadınların sözlü tarih belgeleri ile birlikte, Kadın ve Hafıza Forumu’nun arşivinde bulunan ya da sözü edilen sergi projesine bağışlanmış veya ödünç alınmış fotoğraflar ve hatıra değeri taşıyan eşyalardan oluşuyordu. Bu koleksiyonların Mısır ve Arap ülkelerinde geniş kitlelerin ilgisini uyandırabilecek şekilde nasıl sunulabileceğine çözüm bulmak, sergi ekibini zorlayan sorunlardandı. Yazımda serginin arka planından kısaca bahsettikten sonra, farklı ziyaretçilerin beklentilerini karşılamak amacıyla nesnelerin, imgelerin, görsel ve işitsel malzemelerin ve metinlerin kullanımına ilişkin iki stratejiyi açıklayacağım. Serginin eş küratörü olarak¹ edindiğim deneyim çerçevesinde,

kadın hakları aktivistlerinin yanı sıra, farklı ilgi alanları ve beklentileri olan diğer ziyaretçilerin de ilgisini çekmesi hedeflenen feminist bir sergi hazırlamanın zorlukları üzerine duracağım.

Arka plan

Kadın ve Hafıza Forumu’nda kadınların sözlü tarihlerinin, kişisel arşivlerinin, fotoğraf ve hatıra değeri taşıyan nesnelerin tedarik ve dokümantasyon sürecinde²; konuyla zaten ilgilenen tipik kitlenin haricindeki kişilerce de feminist söylemlere ilgi duyulmasını nasıl teşvik edebiliriz, kadınlarla ilgili koleksiyonlar, özellikle genç kadınlar ve genç erkekler arasında toplumsal değişimin başlamasına nasıl yardım edebilir, sivil toplum grupları tarafından toplanan hikâyeler, imgeler ve nesneler, Mısır ve Arap ülkelerindeki feminist hareketlerin değer ve hedeflerini nasıl yansıtabilir gibi sorular gündeme gelmişti. Mısır’da bir kadın müzesi kurma fikri, bu soruların yanıtı olarak ortaya çıktı. Bu müze, kadın koleksiyonlarını edinme, bunları belgeleme ve

1 Serginin diğer küratörleri: Sibba Einarsdottir, Maissan Hassan, Lamma Attia. Araştırma, tedarik ve sahne arkası ekibi: Alya El-Marakby, Anne Scherrebeck Hansen, Ayman Saeed, Hadeer Saeed, Katrine Mandrup Bach, Lena Kassicieh, Leen Hashem, Marina Georgy, Nesma Atilla, Pascale Ghazaly, Sheila Bakhshi ve Yousif Bagato. Akademik ve editör ekip: Hanan Sabea, Reem Saad. Sergi Tasarımı: Anne Marie Glamstrup, Salua Qidan.

2 Kadın ve Hafıza Forumu’nun koleksiyonlarına dair bir tartışma için bkz: Urgola ve Hassan, “Women’s Collections in Egypt,” 322–327.

Doing Well, Don't Worry
© 2017 Women and Memory Forum

practices in Egypt and created feminist exhibitions such as *Wedad Mitri (1927–2007): A Pioneering Unionist* in 2015, *The Life and Work of Hawa Idris* in 2017 and *Doing Well, Don't Worry* in 2017. In addition, in 2018, WMF joined the International Association of Women's Museums (IAWM) as an initiative aiming toward establishing a women's museum in Egypt.

Conceptualized as a traveling exhibition, the work on the *Doing Well, Don't Worry* exhibition involved the challenging task of communicating a feminist narrative that would resonate not only with various audiences in Egypt, but also with multiple audiences in different cities in the Arab region and possibly in Europe. After opening in Cairo in May 2017, the exhibition traveled to Beirut in December 2017. After that, the exhibition went to Aswan, Egypt in 2019.

The process of exploring how to reach multiple potential audiences was enriched by the collaboration of several institutions in the curatorial process behind the exhibition: The Women and Memory Forum, the Women's Museum in Denmark, the Danish Egyptian Dialogue Institute, the American University in Cairo, the Beirut-based Knowledge Workshop and Tiraz Center in Jordan. The curatorial

team of the exhibition included young artists, museum practitioners, researchers and designers who took part in several participatory workshops held in Cairo, Amman and Copenhagen.

The discussions among the curatorial team helped to outline the target audiences. Driven by feminist praxis, the exhibition aimed at responding to the expectations of feminist activists and women's rights advocates in Egypt and across the Arab region. In addition to targeting a specialized feminist audience, the exhibition also intended to draw the attention of two other groups: museum practitioners and university students with limited knowledge of women's collections in the Arab region. In order to reach the target audiences in mind, the exhibition narrative utilized several strategies. The following section touches upon two of these strategies: layered storytelling and exploring unexpected narratives.

Layered storytelling

In order to communicate the complexities of the lives of women featured in the exhibition to multiple audiences, the exhibition narrative was developed in the form of layers. As they entered the relatively

Tanındık anlatıları sorunsallaştırma eğilimi,

feminist sergilerin gerekli bir özelliğidir.

sergileme yoluyla feminist bilginin üretilmesini ve yayılmasını teşvik edecek bir alan olarak düşünüldü. En önemlisi de, kadın müzesi, feministlere ve bunların da ötesinde daha geniş kitlelere hizmet edecek fiziksel ve sanal bir mekân olarak tasarlandı. Kadın müzesini kurmaya giden süreçte, Kadın ve Hafıza Forumu’nun organizesiyle dünyadaki kadın müzelerine ve kadın arşivlerine inceleme ziyaretleri yapıldı. Mısır’daki müzecilik pratiklerine feminist perspektifi entegre etmek için atölye çalışmaları düzenlendi. 2015’te “Wedad Mitri (1927–2007): Öncü Bir Sendikacı”, 2017’de “Hawa Idris’in Yaşamı ve Çalışmaları” ve “İyiym, Dert Etme” gibi sergiler düzenlendi. Kadın ve Hafıza Forumu 2018’de, Mısır’da bir kadın müzesi kurmayı hedefleyen girişim grubu olarak Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği’ne (*International Association of Women’s Museums, IAWM*) üye oldu.

Gezici sergi olarak tasarlanan “İyiym, Dert Etme” projesinde çalışırken karşılaştığımız sorunlardan biri de feminist anlatıyı sadece Mısır’daki farklı kitlelere değil aynı zamanda Arap ülkelerindeki ve Avrupa’daki sergi ziyaretçilerine de aktarabilmek konusuydu. Sergi, Mayıs 2017’de Kahire’de açıldı, Aralık

2017’de Beyrut’ta, 2019’da yine Mısır’da, Asvan’da gösterildi.

Potansiyel sergi ziyaretçilerine ulaşmanın yollarını araştırma çalışmaları, sergiye paralel sürdürülen ortak küratöryel süreçte gerçekleşti. Sergi; Kadın ve Hafıza Forumu, Danimarka Kadın Müzesi (Kvinde-museet), Danimarka Mısır Diyalog Enstitüsü, Kahire Amerikan Üniversitesi, merkezi Beyrut’ta olan feminist organizasyon Bilgi Atölyesi (*Knowledge Workshop, KW*) ve Ürdün’de Arap giysileri koleksiyonuna sahip kültür vakfı Tiraz Merkezi (*Tiraz Center*) gibi kurumların işbirliğinin ürünü oldu. Küratöryel ekipte ayrıca Kahire, Amman ve Kopenhag’daki atölyelere katılan genç sanatçılar, müze çalışanları, araştırmacılar ve tasarımcılar da bulunuyordu.

Küratöryel ekipteki tartışmalar, ulaşılması hedeflenen kitlelerin belirlenmesine yardımcı oldu. Feminist pratikten beslenen sergi, Mısır ve Arap ülkelerindeki feminist aktivistler ve kadın hakları savunucularının beklentilerine yanıt vermeyi hedeflemişti. Feminist bir kitleyi hedef almasının yanı sıra, sergi başka Arap ülkelerindeki kadın koleksiyonları hakkında sınırlı bilgisi olan müze çalışanları ve üniversite öğrencileri gibi grupları da konuyla ilgilendirmeyi amaçlıyordu. Planlanan hedef kitlelere ulaşmak

The tendency to upset familiar narratives

is a necessary characteristic of feminist exhibitions.

small exhibition space, visitors encountered a wall of photos, archival documents and objects introducing the theme of women and mobility. Next to this wall, a compilation of video clips and excerpts from oral history interviews was broadcast¹. In addition to introducing the main theme of the exhibition, this section emphasized the general characteristics of the exhibition as a space dominated by women's stories and voices. Beyond this general message, the exhibition was designed to provide knowledge about the lives of women featured in the exhibition. This included several anecdotes based on women's life stories. These anecdotes, which included quotes by the women, provided insights into women's experiences that are usually neglected in mainstream macro-narratives about women. An example of these anecdotes is the story of Nada Abdel Rahman (b. 1985), who found refuge from her past traumas when she left her hometown and moved into a shared flat with nineteen other women in Cairo. Nada's story was accompanied by a box with twenty keys symbolizing the different women who lived in the flat.

Feminist knowledge was also presented in the form of longer texts that introduced the different sec-

tions of the exhibitions. These texts drew on feminist theoretical frameworks that played an important part in the development of the exhibition. While we were aware that the amount of text could overpower the objects on display, short anecdotes and introductory texts were essential to elucidate the meaning of the exhibition.

Exploring unexpected narratives

Curatorial studies scholar Dorothee Richter notes that the tendency to upset familiar narratives is a necessary characteristic of feminist exhibitions². Like other feminist exhibitions, *Doing Well, Don't Worry* aimed at problematizing familiar narratives. An example of this can be found in the way the objects of the late Egyptian actress Hind Rustom (1931–2011) were presented. Famous as a sex symbol in Egyptian cinema during the 1950s³, the exhibition featured Rustom in a new light. With the support of an excerpt from her oral history interview recorded by WMF during the 1990s, visitors were able to

¹ The film was edited by Hanan Abdallah.

² Richter, "Feminist Perspectives on Curating", 65.

³ Ginsberg and Lippard, *Historical Dictionary of Middle Eastern Cinema*, 372.

Doing Well, Don't Worry

© 2017 Women and Memory Forum

için, diğer birçok yöntem yanında sergi anlatısında “katmanlı hikâye anlatıcılığı” ve “beklenmedik anlatıların keşfi” gibi stratejiler de uygulandı.

Katmanlı hikâye anlatıcılığı

Sergide yer alan kadınların hayat hikâyelerinin karmaşıklığını farklı ziyaretçi gruplarına aktarabilmek için, sergi anlatısı katmanlardan oluşturuldu. Ziyaretçiler oldukça küçük bir sergi alanına girdiklerinde kadın ve hareketlilik (mobility) temalarını işleyen fotoğraflar, arşiv malzemeleri ve nesnelerin bulunduğu bir duvarla karşılaşıyorlardı. Bu duvarın yanında sözlü tarih görüşmeleri sırasında çekilmiş video görüntüleri izlenebiliyordu¹. Bu bölüm serginin ana temasını ve kadınların hikâyelerinin, seslerinin hâkim olduğu bir mekân olan serginin ön plandaki özelliğini vurguluyordu. Bu genel mesajın ötesinde, sergide yer alan kadınların hayatlarına dair bilgiler de, kadınların hayat hikâyelerinden alınmış kısa anekdotlarla sunulmuştu. Kadınların kendi sözlerini içeren bu alıntılar, kadınlara dair makro anlatılarda kadınların sıklıkla göz ardı edilen deneyimlerine dikkat çekiyordu. Doğduğu şehri terk edip Kahire’de

19 kadınla aynı evde oturan ve böylece geçmişindeki travmalarından uzakta kendine bir sığınak bulmuş olan Nada Abdel Rahman’ın (d. 1985) hikâyesi, bu anlatılardan sadece bir tanesiydi. Nada’nın öyküsüne, içinde onunla aynı dairede yaşamış kadınları sembolize eden 20 anahtarın bulunduğu bir kutu da eşlik ediyordu.

Daha uzun metinler aracılığıyla da serginin farklı bölümleri tanıtılıyor ve feminizm konusunda bilgilendiriliyordu. Bu metinler, serginin hazırlık ve gelişme sürecinde önemli rol oynayan feminist kuramsal çerçeveler hakkındaydı. Metinlerin, sergilenen nesnelerin önüne geçebileceğini biliyorduk yine de kısa alıntılar ve tanıtıcı metinlerin kullanımı, sergiyi anlamlandırma açısından elzemdi.

Beklenmedik anlatıların keşfi

Küratörlük alanında çalışan akademisyen Dorothee Richter, tanıdık anlatıları sorunsallaştırma eğiliminin feminist sergilerin gerekli bir özelliği olduğunu vurgular². Diğer feminist sergiler gibi “İyiyim, Dert Etme” sergisi de tanıdık anlatıları sorunsallaştırmayı amaçlıyordu. Buna bir örnek olarak Mısırlı mer-

1 Sözlü tarih filminin editörü Hanan Abdallah’tı.

2 Richter, “Feminist Perspectives on Curating”, 65.

Doing Well, Don't Worry
© 2017 Women and Memory Forum

hum sinema oyuncusu Hind Rustom'a (1931–2011) ait eşyaların sergilenme biçimi verilebilir. 1950'lerin Mısır sinemasının meşhur seks sembolü Rustom'¹ bu sergide farklı bir bakış açısıyla konumlandırıldı. 1990'larda Kadın ve Hafıza Forumu tarafından kaydedilmiş sözlü tarih görüşmesi sayesinde, sergi ziyaretçileri Rustom'un artist olarak çalışma deneyimlerine dair daha fazla bilgi edinebildiler. Ayrıca onun film yıldızı ve anne fotoğraflarının yan yana sergilenmesi de, Rustom'un kamuda kabul gören ünlü ikon "tanıdık anlatısını" da bozuyordu. Daha da önemlisi, Rustom'un şahsi eşyaları sergi salonunun merkezi haline getirilmeyerek, onun kamuoyu nazarındaki değer verilen statüsünün yapıbozumu hedeflenmişti. Mısır ve diğer Arap ülkelerinde Rustom'un şöhretini bilen sergi küratörleri, Rustom'un eşyalarının, ziya-

retçilerin yanı sıra medyada da yaratabileceği ilginin farkındaydılar. Rustom'un hatıra değeri taşıyan eşyaları, özellikle de onun giyim tarzını yansıtan meşhur kırmızı elbise, insanların hoşuna gidecek nesneler olabilirdi, bu nedenle bu tür nesneleri sergide yer alan diğer kadınların hikâyelerini ve onların eşyalarını gölgelemeyecek bir şekilde sunmak önemliydi.

Bu kısa yazıda, "İyiyim, Dert Etme" sergisinin hazırlık çalışmalarını, kadınların hikâyelerinin bir yandan duygusal iletişim kurulabilecek, öte yandan acil feminist mevzular hakkında düşünmeye yol açacak şekilde nasıl sunulabileceğini araştıran bir süreç olarak ele aldım. Katmanlı hikâye anlatıcılığı ve beklenmedik anlatıların keşfi gibi farklı küratöryel stratejilerin kullanıldığı bu sergide, kadınların deneyimlerinin çeşitliliğini sunmak ve farklı ziyaretçi gruplarının konuyla ilgilenmesini sağlamak amaçlamıştı.

1 Ginsberg ve Lippard, *Historical Dictionary of Middle Eastern Cinema*, 372.

A Case of Feminist Remembrance Practice

Berna Ekal¹ & Ülfet Taylı²

Since the 1980s, writing history from a gender perspective and feminist memory studies are seen as part of the feminist struggle against male domination. The tools used in this context by Mor Çatı³ (Purple Roof) are the regular recording of the meetings, photo documentation and an increasing number of books about its own activities and a website.

As volunteers who had worked for the Mor Çatı Foundation at different times we came across various questions of the interaction between the past and the present, while we were preparing the book *Feminist Dayanışma ile 25 Yıl* (25 Years of Feminist Solidarity). We endeavored to move beyond a single story to incorporate many nuanced narratives of women who have contributed to different stages of Mor Çatı; to emphasize not only the common ground, the views of those who stayed, solidarity and enthusiasm, but also the differences of opinion, the views of those who left, the wounds, ruptures and resentments. Why did we chose to tell the story so honestly, with negative as well as positive aspects? To the end of opening the feminist negotiation processes we realistically face in practice for the benefit of both future volunteers of Mor Çatı and those who follow Mor Çatı from a distance.

¹ Altınbaş University, Istanbul; Mor Çatı Women's Shelter Foundation

² Mimar Sinan University, Istanbul; Mor Çatı Women's Shelter Foundation

³ Mor Çatı (Purple Roof) is the first women's shelter in Turkey

Feminist Bir Hafıza Pratiğı

Berna Ekal¹ & Ülfet Taylı²

80'li yıllardan itibaren feminizm, kadınların tarihinin toplumsal cinsiyet perspektifi ile yazımını ve feminist hafıza çalışmalarını erkek egemenliğine karşı mücadelenin parçası saydı. Mor Çatı özelinde bunun araçları; toplantıların düzenli kayıt altına alınması, fotoğraflama, giderek sayıları artan etkinlik kitapları ve web sitesi oldu.

Vakfın farklı dönemlerindeki gönüllüleri olarak katkı verdiğimiz *Feminist Dayanışma ile 25 Yıl* kitabının hazırlık süreci, bizi geçmiş ve bugünün etkileşimi açısından çeşitli sorularla yüz yüze getirdi. Süreci; tekil bir anlatı olmanın ötesinde Mor Çatı'nın farklı aşamalarına emek vermiş kadınların çoklu anlatısı haline getirebilmek, ortaklaşmalar kadar fikir ayrılıklarının, kalanlar kadar gidenlerin görüşlerinin, dayanışma ve coşku kadar incinmelerin, kırılmaların, gücenmelerin altını çizebilmek, Mor Çatı'daki feminist müzakere süreçlerini, uygulamadaki olumlu ve olumsuz yanları ile hem gelecekteki Mor Çatı gönüllülerine hem de Mor Çatı'yı uzaktan takip edenlere açabilmek hedefimizdi.

¹ Altınbaş Üniversitesi, İstanbul; Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

² Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul; Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

The book *25 Years of Feminist Solidarity*¹, which we volunteered to prepare for the 25th anniversary of Mor Çatı Women's Shelter Foundation, was to pass on Mor Çatı's 25 years of practice, and, in so doing illustrate the experiences of the many participants in Mor Çatı's activities. In this way, we would not only make it possible for new volunteers to connect with the past practices, but also women who follow Mor Çatı from a distance would have access to more information about the foundation. We gathered together different materials in the book. Thirty-two women answered the call we made to Mor Çatı volunteers through e-mail groups who shared their experiences of and feelings about Mor Çatı. We tried to pass on all the information and experiences we had throughout the periods we had volunteered at Mor Çatı with the intention of providing context for these life stories. Concurrently, we introduced all the political developments, structures and tools of struggle; we narrated the campaign stories of Mor Çatı. Nine women who we managed to reach volunteered to interpret the text we prepared through their drawings. We added at the

end of each section the photographs, documents and a selection of news articles which we obtained from the archives of Mor Çatı and the feminist movement. In the book, we tried to reflect the spirit and historical background of the period. We think that we produced an eclectic yet highly dynamic book. Its dynamism stems from the fact that the book is part of the activism Mor Çatı engages in. In this paper, we want to focus on the production process, including the difficulties we encountered, using the concepts of memory studies.

Practices of feminist memory-making² were already in use by Mor Çatı. Specifically, the stories about the founding period, photographs (though not many in number) and books where the politics of practices were articulated are counted among these practices. What had left a mark in the collective memory was usually the narratives of the core group

1 Berna Ekal; Ülfet Taylı (Eds.) (2016): *Feminist Dayanışma ile 25 Yıl*. İstanbul: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı yayını.

2 We had recourse to the concepts of collective memory and counter-cultural memory to articulate this. The concept of collective memory is very useful in terms of offering a multifaceted explanation of the relationship which the group establishes with the past. Counter-cultural memory renders it possible to underline the past struggles of Mor Çatı against sexist culture and articulate the changes that this culture underwent.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın 25. yılı için hazırlamaya gönüllü olduğumuz *Feminist Dayanışma ile 25 Yıl*¹ isimli kitabın temel amacı, Mor Çatı'nın 25 yıllık dönemdeki pratiğini aktarırken, Mor Çatı içinde yer almış çok sayıda kadının deneyimini de mümkün olduğunca görünür kılmaktır. Böylece hem yeni gönüllülerin geçmiş pratikle bağ kurabilmelerini hem de Mor Çatı'yı uzaktan takip etmekte olan kadınların Mor Çatı hakkında biraz daha fazla fikir edinmelerini sağlayabilmek istiyorduk. Kitapta farklı malzemeleri bir araya getirdik. Mor Çatı'da çeşitli dönemlerde gönüllü olmuş kadınlara mail gruplarından yaptığımız çağrıya 32 kadın yanıt verdi, kısaca Mor Çatı deneyimlerini, duygularını bizlerle paylaştılar. Bu yaşam kesitlerinin arka planını oluşturabilecek şekilde, Mor Çatı'daki gönüllülük sürecimizde duyduğumuz, dinlediğimiz, deneyimlediğimiz tüm bilgileri, yani ortak tarihimizi aktarmaya çalıştık. Aynı zamanda politik gelişmeleri, yapıları, mücadele araçlarını tanıttık; Mor Çatı'nın kampanyalarının öykülerini anlattık. Ulaşabildiğimiz dokuz kadın çizer hazırladığımız metni gönüllü olarak yorumladı. Mor Çatı'nın ve feminist hareketin arşivlerindeki fotoğ-

raflar, belgeler ve o dönemlerde ana akım medyada çıkmış haberlerden seçtiklerimizi de bölüm sonlarına ekledik. Böylece dönemin ruhunu ve dönemin tarihselliğini kitaba yansıtmayı amaçladık. Ortaya eklektik denebilecek ama oldukça da dinamik bir kitap çıktı diye düşünüyoruz. Dinamik yönü kuşkusuz Mor Çatı aktivizminin bir parçası olmasından da kaynaklanıyor. Bu sunumda, sürecin kendisini, karşımıza çıkan zorluklarla beraber ve hafıza çalışmalarının kavramlarıyla ele almak istedik.

Feminist hafızalaştırmanın² Mor Çatı özelinde de pratikleri mevcuttu. Özellikle kuruluş dönemine dair anlatılar, az sayıda da olsa fotoğraf ve mücadele politikalarının dile getirildiği kitaplar bunlar arasındaydı. Kolektif hafızada yer etmiş tanıklıklar, genellikle hareketin tam da göbeğinde yer alan çekirdek kadronun anlatıları, yaşanmış önemli bazı olayların fotoğraflarıydı. Geçmişle bugün arasındaki diyalogun sınırlı temsillerin ötesinde kurulabilmesi ihtiyaç

1 *Feminist Dayanışma ile 25 Yıl* (2016). Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı yayını. İstanbul.

2 Bunun için kolektif hafıza ve karşı kültürel hafıza kavramlarına ihtiyaç duyduk. Kolektif hafıza, grubun geçmişle kurmuş olduğu ilişkiyi çok yönlü açıklayabilmeye elverişliydi. Karşı kültürel hafıza ise Mor Çatı'nın cinsiyetçi kültürle mücadelesinin geçmiş pratiklerinin altının çizilmesine, bu kültürdeki değişimlerin ifade edilebilmesine olanak sağlıyordu.

*Using drawings had various unexpected benefits. It was a matter

 of some dispute that when photographs of feminist demonstrations

 were used usually the core group appeared center-stage. However, through

 drawings we managed to depict more women who were actually present.
*

located at the center of the movement, and some photographs of significant events. We felt it imperative to reconstruct the dialogue between past and present beyond these limited representations.

With this book, we wanted to bring two things into the broader social consciousness: feminist memory-making of the struggle against violence against women and memory-making of a model of women's organizations based on women's solidarity.

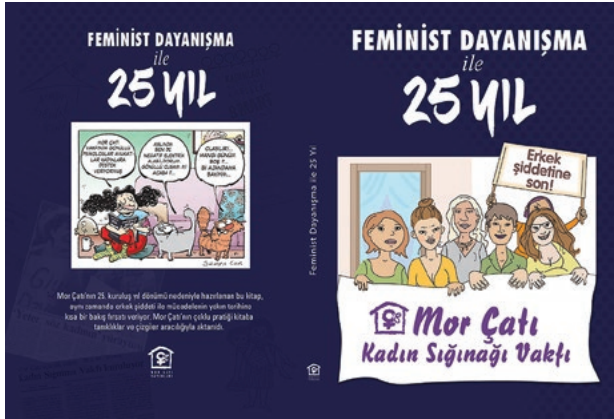
Feminist memory-making of the struggle against violence against women

The book starts with the history of the feminist struggle of which Mor Çatı is a part. Mor Çatı was established in the 1990s following presumably the first collective protest against domestic violence in Turkey. The section dedicated to the "Say No to Wife Battering Campaign", organized in 1987, portrays women's struggle for freedom through struggle against male violence, one of the main focal points of feminist women in Turkey. This rebellion was a protest against the hegemonic culture which expressed itself in the idiom "Women should never be free of a child in the womb and a whip on the back!" and the feminists not only campaigned to end the wife battering, but

also wanted the emancipation of women. In these 25 years, the protests extended beyond big cities to form islands of feminists; changes in state politics were demanded; and work was designed to create an impact. In spite of the new regulations, in every case of violence the women were confronted with sexist prejudices. Considering Mor Çatı's struggle against the sexist structures which it tried to transform, Mor Çatı's past practices can be read as an effort to form a "counter-cultural memory".

Memory-making of the model of women's organizations based on women's solidarity

Mor Çatı stood against the hegemonic culture not only with its critique of sexist structures. A model of organization which proposed women's participation in politics as opposed to women's exclusion and which was expressed in the slogan "women's solidarity" was put forth. Looking at this model of organization from our current position, reflecting on the transformations it underwent in its history and, specifically, on connecting the new volunteers with the past practices were of paramount focus. We thought it possible to elucidate the different relationships volunteers had with the group through

What is it I can do?
© İpek Özsüslü

olarak görülmüyordu. Bu kitap aracılığıyla, kadına karşı şiddetle mücadelenin ve kadın dayanışmasına dayalı örgütlenme modelinin feminist hafızalaştırılmasını amaçladık.

Kadına karşı şiddetle mücadelenin feminist hafızalaştırılması

Kitap, Mor Çatı'nın içinde bulunduğu feminist mücadele tarihinden başlıyor. Zira Mor Çatı, feministlerin Türkiye'de ev içi şiddete karşı gerçekleştirdikleri muhtemelen ilk toplu isyanın sonucu olarak 1990'da kurulmuştu. Kitapta 1987'deki "Dayağa Karşı Kampanya" sürecine ayrılmış bölüm, aynı zamanda Türkiye'deki feminist hareketin temel odak noktalarından birisi olan erkek şiddetiyle mücadele üzerinden kadınların özgürlük mücadelesini de anlatıyor. Bu isyan, "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemeli" atasözünde kendisini gösteren hegemonik kültüre karşı çıktı, feministler yalnızca "koca dayağının" sonlanmasını değil, bununla da ilişkili olarak kadınların özgürleşmesini istiyorlardı. İsyanın büyük kentlerin dışına taşıp feminist adacıkların olduğu, devlet politikalarında değişimin talep edildiği, etki yaratılmaya çalışıldığı 25 yıl geride bırakılmış, yeni kimi düzenlemelere karşın, her şiddet

vakasında cinsiyetçi önyargılarla yüz yüze gelinmişti. Mor Çatı'nın geçmiş pratiği; dönüştürmeye çalıştığı cinsiyetçi yapılar bakımından "karşı kültürel hafıza" oluşturma çabası olarak okunabilirdi.

Kadın dayanışmasına dayalı örgütlenme modelinin hafızalaştırılması

Mor Çatı hegemonik kültürün karşısına sadece cinsiyetçi yapıların eleştirisi ile çıkmıyordu. Kadınların siyasetten dışlanmasına karşılık, katılımı öngören ve "kadın dayanışması" sloganında ifadesini bulan bir örgütlenme modeli ortaya konulmuştu. Bu örgütlenme modeline bugün durduğumuz noktadan bakabilmek, uğradığı değişimleri yansıtabilmek, özellikle yeni gönüllülerin geçmiş pratikle bağ kurabilmesi için gerekliydi. Katılımcılardan istediğimiz kısa yaşantı kesitleri aracılığıyla, geçmişte grupla kurulmuş farklı ilişki biçimlerinin görünür kılınabileceğini düşündük. Feminist tarihçilik geçmiş deneyimlere bugünün soruları çerçevesinde bakabilmenin, böylece bugün ve gelecekte neyin daha farklı olabileceği üzerinde düşünebilmenin önemine sıklıkla işaret etmişti.

Mor Çatı 1990 yılında dayağa karşı kadın dayanışması kampanyasında aktif yer almış yaklaşık on kadın tarafından kurulan bir vakıftı. Mor Çatı'yla

© Gülay Batur

(left side) “They say there is a free place at the municipal kindergarten.”

(right side) “Your kid’s school must keep information confidential.”

(to be understood: “so that your husband can’t find you”, editor’s note).

the fragments of life stories that we collected from the participants. Feminist history writing has often pointed at the importance of addressing past experiences in the light of contemporary questions and thinking about what could be different today and in the future.

Mor Çatı is an institution founded in 1990 by 10 women who had actively participated in the “Say No to Wife Battering Campaign”. Although they still have an emotional connection to Mor Çatı, only a small number of the founding women were active in Mor Çatı at the time we prepared the book. Mor Çatı did not have a board of directors; rather a group called “collective” undertook the responsibilities. The structure as well as the number of participants in

this group was constantly changing. The foundation sustained its collective through new volunteers. The volunteer network was expanded through the workshops organized from time to time and the volunteers formed different work groups among themselves. The collective aimed at the inclusion of the new volunteers into its structure after an introductory period. Sometimes members of the collective would step out of this small structure for a variety of reasons and continue their volunteering activities through participating in the meetings and demonstrations that were held every so often. For a long time only one woman worked at the foundation as a wage-earner; however, through the projects the number of temporary wage-earners reached 15, whereas the number of active volunteers varied between 20 to 50.

We conducted studies to commit these group relations to memory. It was easier to make the memories of Mor Çatı’s practices which focused on the struggle against the violence against women compared to those of the group relations, since there were not many sources on these relations. The sources were mostly comprised of the narratives of the founding women or photographs portraying group relations. The inter-group relations were generally committed to memory under a title which can be called “women’s solidarity”. The practices which shaped the collective memory were based for the most part on oral transmissions and experience exchanges which took place during the workshops. However, it was not possible to commit to memory those relations in which solidarity was not shown or women got hurt and left the group. The reason for this was that either these hurtful experiences were expressed only orally, or the mechanisms for discussing their reasons were not adequate, or the difficulties experienced in expressing these emotions made it impossible for them to be put into writing. Thus, it was difficult to pass on those moments when solidarity was broken in Mor Çatı. Through this

Çizgi kullanmanın baştan tahmin edemediğimiz çeşitli faydaları ortaya çıktı.

Feminist eylemlerin fotoğrafları kullanıldığında, hep bu eylemlere katılmış

olan kadınlar öne çıkıyordu ve bu da şikâyet konusuydu. Ama çizgi

kullandığımızda daha çok kadının temsiliyetine olanak sağlamış olabildik.

gönül bağlarını sürdürseler de kurucu kadınlardan çok azı biz kitabı hazırlarken Mor Çatı’da faaldi. Mor Çatı’nın yönetim kurulu yoktu ama bunun yerine kolektif adı verilen bir grup sorumluluk üsleniyordu. Bu grubun yapısı ve sayısı sürekli değişiyordu. Vakıf yeni gönüllüler aracılığıyla kolektifteki sürekliliği sağlıyordu. Kolektifteki kadın sayısı dönem dönem 15’e kadar çıkabiliyordu. Dönem dönem yapılan atölye çalışmaları ile gönüllü ağı genişletiliyor, gönüllüler kendi aralarında farklı çalışma grupları kurabiliyorlardı. Kolektif, yeni gönüllüleri belirli bir süre sonra kendi yapısı içine alabilmeyi öngörüyordu. Kolektif üyelerinden bazıları da zaman içinde çeşitli nedenlerle bu küçük yapının dışına çıkıyor, genellikle arada bir yapılan toplantılara ya da eylemlere katılarak gönüllü faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Vakıfta çok uzun süre sadece bir kadın ücretli çalışmıştı, ancak projeler aracılığıyla ücretli çalışan sayısının geçici sürelerle on beşe kadar ulaştığı oluyor, aktif gönüllülerin sayısı ise yirmi ile elli arasında değişiyordu.

Çalışmamızda bu grup ilişkilerinin hafızalaştırılmasını yaptık. Mor Çatı’da kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilişkin, geçmişte yürütülen pratiklerin hafızalaştırılması daha kolaydı. Ama grup ilişkilerinin hafızalaştırılmasına dair çok az kaynak vardı.

Kaynaklar daha çok kurucuların anlatılarına ya da grup ilişkilerini gösteren fotoğraflara dayanıyordu. Grubun kendi arasındaki ilişkileri, kolektif hafızaya genel olarak “kadın dayanışması” denebilecek bir başlık altında yerleşmişti. Kolektif hafızayı şekillendiren pratikler daha çok sözlü aktarımlara, atölyeler aracılığıyla yapılan paylaşımlara dayalıydı. Ancak bu dayanışmanın gösterilemediği, kırıldığı, kadınların kırılarak gruptan ayrıldıkları ilişki biçimlerinin hafızalaştırılabildiği söylenemezdi. Çünkü bu kırgınlıklar genellikle sözlü olarak paylaşılmıştı, nedenlerinin tartışılabileceği mekanizmalar yeterli olmayabilirdi, ya da duyguların ifadesindeki güçlükler yazıya dökülmesini engellemişti. Sonuç olarak Mor Çatı’da dayanışmanın kırıldığı noktaların aktarımı güçlüydü. Biz bu kitap aracılığıyla Mor Çatı’nın kolektif hafızasını; grupla kurulan farklı ilişkileri, kopmaları, dayanışmamaları da içerebilecek şekilde genişletebilmeyi umuyorduk. Kadınların tanıklıklarını talep ederken bu beklentimizi ifade ettik.

Yapabildiklerimiz ve yapamadıklarımız

Kadına karşı şiddetle mücadelenin hafızalaştırılması bölümünde çizgi kullandık. Çizgi kullanmanın

book, we hoped to expand the collective memory of Mor Çatı in such a way that it would include different forms of relationships established with the group, the ruptures as well as all those moments when solidarity bonds were broken. In asking for women's stories we invited frank accounts.

Things we accomplished and things we could not accomplish

We used drawings in committing the struggle against violence against women to memory. Using drawings had various unexpected benefits. It was a matter of some dispute that when photographs of feminist demonstrations were used usually the core group appeared center-stage. However, through drawings we managed to depict more women who were actually present. The visibility of different women's faces made it possible for us to make all those women heroines who had participated in that process. Drawings are an artful way of narration. Drawing was an advantageous medium to express feelings. Many women were illustrated, and besides the body languages and facial expressions, the emotions of these women were also expressed. In this way a space was opened for emotions. Women showed their deep emotions openly in the brief life stories they shared with us. These were positive emotions. It was extremely difficult for women who had gone through negative experiences to express those emotions. Perhaps some women who thought that our book was meant to celebrate the anniversary never wrote a word. Some women endeavored to express negative emotions in a more political way and tried to explain the context of their negative emotions.

Most of the stories focused on women's own transformations. The stories of Mor Çatı and women's stories were dovetailed. These narratives for the most part pointed at practices of empowerment. Those women who shared their experiences had lived their emotions deeply and intensely. Maybe damage was also experienced very intensely and therefore it was not easy to express these experiences. Maybe there were not sufficient opportunities to discuss these feelings at the time they were experienced. Maybe there was no opportunity to voice them at all. Thus, the solidarity section in our book, despite our efforts, still remains to be written.

The issue of the future occupied an important place in the stories the women sent to us. We did not expect to gather information about the future, but the women expressed their hopes and expectations. In some of the notes about the future said: "many happy years to Mor Çatı". Some notes mentioned the women going on to their own revolutions. The expectation of the days to come when only laughter would be heard at Mor Çatı was also expressed. One of the expectations of the future was expressed in the wish there would be no need to celebrate the 50th birthday of Mor Çatı. The richness of the content with respect to the future makes one think that past experiences were at least as diverse and rich. We hope that this work contributes to the shaping of the collective memory of Mor Çatı in such a way that it includes divergent experiences and provide a basis for the newcomers who participate in the group to think about current problems with an awareness of the past experiences. Violence against women is still a burning issue today and therefore committing the struggles of Mor Çatı to memory also involves counter-cultural memory practice.

baştan tahmin edemediğimiz çeşitli faydaları ortaya çıktı. Feminist eylemlerin fotoğrafları kullanıldığında, hep bu eylemlere katılmış olan kadınlar öne çıkıyordu ve bu da şikâyet konusuydu. Ama çizgi kullandığımızda daha çok kadının temsiliyetine olanak sağlamış olabildik. Belli yüzlerin görünürlüğünün ötesinde bir çok kadının görünmesi, belli sayıda kadının kahramanlaştırılması yerine o sürece katılan bütün kadınların kahramanlaştırılması mümkün olabildi. Çizgi sanatsal bir anlatım yoluydu. Çizgilerin sağladığı avantajla duygular da aktarılabilirdi. Birçok kadın resmedildi ve bu kadınların beden dilleri, yüz ifadeleri ile birlikte duyguları da yansıtıldı. Ve böylece duygulara da alan açılmış oldu. Kadınlardan gelen kısa yaşantı kesitlerinde yoğun bir duygu paylaşımı vardı. Bunlar olumlu duygulardı. Olumsuz deneyim yaşayan kadınların bunu ifade etmeleri oldukça zordu. Bazı kadınlar belki de çalışmamızın bir kutlama kitabı olduğunu düşünerek hiç yazmadılar. Bazı kadınlar olumsuz duyguları daha politik bir şekilde ifade etmeye çalıştılar ve olumsuz duygularının arka planı da açıklamaya çalıştılar.

Tanıklıkların büyük bir bölümü kadınların kendi dönüşümlerini de anlatıyordu. Mor Çatı'nın hikâyesi ve kadınların hikâyeleri iç içe geçmişti. Bu anlatılar çoğunlukla güçlenme pratiklerine de işaret ediyordu. Deneyimlerini aktaran kadınlar duygularını çok yoğun yaşamışlardı. Dolayısıyla kırılmalar da çok yoğun yaşanmıştı. Bunları ifade etmek hiç kolay değildi. Bu duyguların yaşandığı dönemde belki de yeterince tartışma olamamıştı. Kırılmaların ifade edilme imkânı bulunamamıştı. Dolayısıyla dayanışamama bölümü, tüm çabalarımıza rağmen halen yazılamadı.

Kadınların gönderdikleri yaşam kesitlerinde, gelecek konusu çok önemliydi. Biz gelecek hakkında bilgi toplamayı öngörmemiştik, ama kadınlar anlatılarında gelecek hakkındaki beklentilerini de dile getirmişlerdi. Gelecek bağlamındaki notlardan

© Rana Mermertaş

bir kısmında “Nice nice yıllara Mor Çatı” yazıyordu. Bazı kadınlar, kadınların kendi devrimlerine koşmasından bahsediyordu. Mor Çatı’da sadece kahkaha üretilecek günlere dönüşümün beklentisi de ifade edilmişti. Mor Çatı’nın 50. yılının kutlanmaması fikri de gelecek beklentisi olarak dile gelmişti. Gelecek beklentilerindeki içerik zenginliği, geçmişte yaşanan deneyimlerin de en az bu kadar çeşitli ve zengin olduğunu düşündürüyor. Bu çalışmanın Mor Çatı’nın kolektif hafızasının farklı deneyimleri de içerecek şekilde şekillenmesine katkı sağlamasını ve geçmiş deneyimlerin farkındalığıyla gruba yeni katılanlara, bugünkü sorunlar üzerinde düşünebilmek için uygun bir zemin oluşturmasını umuyoruz. Kadına yönelik şiddet bugün de yakıcılığını koruyan bir sorun olarak duruyor, dolayısıyla Mor Çatı’nın mücadele sürecinin hafızalaştırılması, aynı zamanda karşı kültürel bir hafıza çalışması pratiği anlamını da içeriyor.

Women in Animation

*Nazlı Eda Noyan*¹

In the discipline of animation which is known as a male-dominated field like many others in Turkey, it is amazing to observe the increasing number of women and the creative works in which they engage. My project, which is based on research focusing on the oral stories gathered through interviews, is about women of animation.

Some of the topics covered in the interviews include the social context, gendered contents and the aesthetic analysis of women working in Turkey's creative industries. We cannot understand creative roles in the labor market without relevant research reports. However, since the data is insufficient or remains uncollected in the first place, it is difficult to speak of the existence of these reports; there is very little quantified data available. For this reason, oral history the creation of past and current profiles, digital archives of films, visual materials and online sources can be excellent starting points.

¹ Head of Cartoon and Animation Department, Bahçeşehir University, Faculty of Communication, Istanbul

Animasyonun Kadınları

Nazlı Eda Noyan¹

Türkiye’deki diğer birçok alan gibi erkek bölgesi olarak bilinen bir disiplin olan animasyonda, kadınların büyüyen görünürlüğünü ve öne sürdüğü yaratıcı çalışmayı doğrulamak büyüleyici bir şey. Bu proje, Türkiye’de, röportajlar yoluyla yazılı olmayan hikâyeler üzerine araştırma yaparak “animasyonun kadınlarına” odaklanır.

Türkiye’de yaratıcı endüstrilerdeki kadınlara dair toplumsal bağlam ve cinsiyete dayalı içerik ve estetik incelemeler, görüşmelerde ele alınacak konulardan sadece birkaçıdır. Yaratıcı işgücü piyasasındaki yaratıcı rolleri, araştırma raporları olmadan anlayamayız. Ancak bu veriler zaten ya hiç yoktur ya da yeterli derecede kaydedilmedikleri için, bu tür raporların varlığından söz etmek zordur. İşte bu yüzden sözlü tarih, geçmişin ve günümüzün profilleri, filmlerin dijital arşivi, görsel materyaller ve online kaynaklar harika bir başlangıç noktası olabilir.

¹ Çizgi Film ve Animasyon Bölümü Başkanı, İletişim Fakültesi Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul

I started the Women in Animation project¹ to partake in the awareness, solidarity and empowerment of women, particularly in the field of animation, even though it cannot yet be called an organized women's movement. Years ago, when a friend told me about being a jury member in a film festival, I realized the other members of the jury were his age and shared a similar economic status and level of education. Moreover, all the members of the jury were men. I questioned why the jury members were all men from similar backgrounds and whether the movies they would select would reflect this. Throughout the years I remained engaged with the question of who occupies the positions of authority, decision-making and selection as well as the related questions of whose works are selected, approved, supported and ultimately produced. For example, I noticed in one of the competitions, which also included my animated movie, only one-third of the seventeen jury members were women, while five of the ten independent short films were directed by women. What about the conditions in the world of high-budget animation movies or TV series?

Almost two years ago when I was given the responsibility of establishing an animation department at the *Bahçeşehir University* I met with the skeptical (though not openly uttered) question: Could this woman be successful in a technical field which is oriented towards production? I asked myself whether this reservation was justified? I had already produced two animation movies which won awards in national and international festivals, and my works have been supported by institutions such as Centre national du cinéma et de l'image animée, CNC and ARTE. I was an academic, I also have two children and I was managing both the university department and my household affairs well. I decided that this reservation was neither justified nor even logical.

Since I had only read the stories of men throughout my studies in art history, I became engaged with questions of equal opportunity and diversity in all aspects of life, but particularly in the discipline of animation where I was trying to survive. How many women, I wondered, are involved in the animation sector or animation production in Turkey? More importantly, who are these women and what are their stories? How did women who are authorities in this field manage to gain their positions? How did

1 The website of the project: animasyonunkadinlari.org

Animasyonun kadınları¹ projesinde, bir kadın örgütlenmesi demeyelim ama animasyon disiplini özelinde bir farkındalık, dayanışma ve güçlenme duygusu yaşamak üzere yola çıktım. Bundan yıllar önce bir arkadaşım bir film festivalinde jüri üyesi olduğundan bahsederken, diğer jüri üyelerinin de onunla aynı yaşlarda, aynı ekonomik koşullara sahip, aynı eğitim düzeyinde insanlar olduğunu fark etmiştim. Ve hepsi erkekti. Ben o zaman “böyle bir jürinin görüşünden geçmiş filmler acaba tektip olmaz mı, tüm jüri neden birbirine benzeyen erkeklerden oluşuyor” diye sorgulamıştım. Yıllar içinde “Seçici, karar verici, söz sahibi ve sözü dinlenen konumlar da kimler var?” sorusu beni hep meşgul etti. Tabii bunun bir sonucu olarak kimlerin işi seçilmiş, onaylanmış, desteklenmiş, görünür olmuş soruları da. Örneğin animasyon filmimin yer aldığı bir seçkide 17 jüri üyesinin üçte biri kadinken, seçilen 10 bağımsız kısa filminden beş tanesinin yönetmeni kadındı. Peki ticari ya da büyük bütçeli animasyon film ya da dizi dünyasında durum neydi?

Yaklaşık iki yıl önce üniversitede animasyon bölümünü kurma görevi bana verildiği zaman, üstü kapalı da olsa şu sorgulamayla karşılaştım: Acaba

bu denli prodüksiyona yönelik, teknik bir alanda başarı gösterebilir miydim? Bu yerinde bir sorgulama mıydı? Yaklaşık iki yıl önce üniversitede animasyon bölümünü kurma görevi bana verildiği zaman, üstü kapalı da olsa şu sorgulamayla karşılaştım: Acaba bu denli prodüksiyona yönelik, teknik bir alanda başarı gösterebilir miydim? Bu yerinde bir sorgulama mıydı? Zira o ana kadar zaten uluslararası festivallerde ve Türkiye’de ödül almış iki tane animasyon film yapmış ve çalışmalarım CNC, ARTE gibi kurumlar tarafından desteklenmişti. Akademisyendim. İki çocuk annesiydim ve hem üniversitedeki bölümümü hem de evimi idare ediyordum. Yerinde ve mantıklı bir sorgulama olduğunu düşünmedim.

Sanat tarihi eğitimim sürecinde de hep erkek hikâyelerini okuduğumuz için, hayatın her alanında, ancak özellikle var olmaya çalıştığım animasyon alanında fırsat eşitliği ve çeşitliliğin oranları konusu beni daha fazla meşgul etmeye başladı: Türkiye’de animasyon sektöründe ya da animasyon üretimindeki kadınlar nerede, ne kadardılar? Ve daha da önemlisi bu kadınlar kimlerdi ve hikâyeleri neydi? Türkiye’de ve yurt dışında bu konuda söz sahibi olan kadınlar, bunları nasıl beceriyorlardı? Bağımsız ya da ticari animasyon dünyasında nasıl var olmuşlardı?

1 Animasyonun Kadınları sitesi: animasyonunkadinklari.org

How many women are involved

in the animation sector or animation production in Turkey?

More importantly, who are these women, and what are their stories?

they manage to exist in the world of independent or commercial animation? What kind of additional reserves did they find in themselves? Did being a woman have a positive or negative impact on their professional lives? What kind of obstacles did they encounter, and how did they overcome them? What were their inclinations, sources of inspiration, ideas, suggestions and dreams?

At the outset this project did not have an academic starting point or mission. I began addressing these questions to women whose works I admired. I already knew some of them. Gradually the project's mission emerged, enhanced by the stories I listened to and the women I met. The leading figures suggested other names, and each one of these suggested another. I reached out to women who direct short animation movies or TV series, receive awards, and engage in projects abroad through different sources. Those who contributed to the project were not only animation directors but also scriptwriters, character designers, visual-effects artists, producers and voice actors. The number of women I wanted to reach increased and some of them contacted me after hearing about the project. I interviewed approximately 45 women for this project.

When we look at the history of animation in Turkey, we see that the first women working in the animation sector had always produced movies with a male mentor or partner. Ayda Seyhan is the first among these women. She worked with Vedat Ar. Unfortunately, I did not have a chance to talk to Ayda Seyhan due to her failing health. Another prominent name is Meral Simer. She worked with Tonguç Yaşar and Sezer Tansu. The third name is Meral Erez. She is one of the pioneering figures in the animation sector who together with her husband Cemal Erez contributed to animation education and received many awards for their projects both in Turkey and abroad. Other individuals who contributed to this project through interviews include producer Seher Karabol who was one of the pioneers; illustrator Piyale Madra; visual effects artists Akça Elmas and Tijen Pal; producers Yonca Ertürk, Sevilay Bozdemir, Arzu Oduncu İmamoğlu and Can Deniz Şahin; animation artist, illustrator and educator Lamia Karaali; character designers Nermin Er and Özgül Gürbüz; directors Sinem Sakaoğlu, Ayşe Ünal, İdil Ar, Nurbanu Asena, Akile Nazlı Kaya, Serin İnan, Fulya Tokaoğlu, and Işık Dikmen; scriptwriters Arzu Demirel, Ayça Sığircı, and Nefise Abalı; editor Aylin

Türkiye’de, animasyon sektöründe ya da animasyon

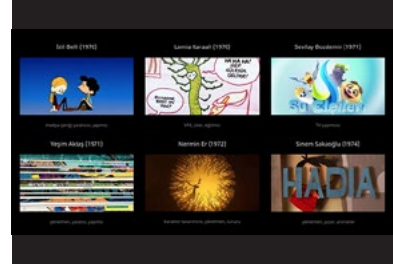
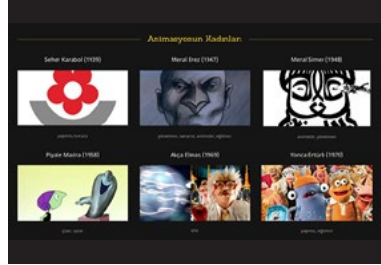
..... üretimindeki kadınlar nerede, ne kadardılar?

Ve daha da önemlisi bu kadınlar kimlerdi ve hikâyeleri neydi?

Kendilerinde hangi artı değerleri buluyorlardı? Onlar için kadın olmanın bir eksisi, artısı var mıydı? Nelerle karşılaşp nelerin üstesinden, nasıl gelmeyi başarmışlardı? Eğitimleri, ilham kaynakları, düşünceleri, önermeleri, hayalleri neydi?

Projenin başlangıcında kesinlikle akademik bir çıkış noktası ya da misyonu yoktu. Bu soruları yöneltmeye hayranlık duyduğum, işlerini çok beğendiğim bir kısmını zaten tanıdığım kadınlardan başladım. Sonra dinlediğim hikâyelerle, tanıştığım harika kadınlarla proje kendi misyonunu yüklenmeye ve büyümeye başladı. Listedeki öncü isimler başka isimleri önerdiler, her yeni isim bir başka ismi önerdi. Son yıllarda Türkiye’de, uzun, kısa metraj animasyon film ya da animasyon dizisi üreten, çeken, ödüller alan, yurt dışına projeler gerçekleştiren kadınların isimlerine farklı kaynaklardan da ulaştım. Projeye sadece animatör ve yönetmen değil animasyon senaryosu yazarlar, karakter tasarlayanlar, görsel efekt sanatçıları, yapımcılar ve animasyon alanına emek veren seslendirme sanatçıları gibi pek çok farklı disiplinden insan katkı sağladı. Ulaşmak istediğim kadınlar arttı, bir kısmı projeyi duyup bana ulaştılar. Projede şu ana kadar yaklaşık 45 kadınla röportaj yaptım.

Türkiye animasyon tarihine baktığımızda, animasyon alanında ismine rastladığımız ilk kadınların hep bir erkek mentor ya da ortak ile film ürettiklerini görüyoruz. Bu kadınlardan ilki Ayda Seyhan. Vedat Ar ile çalışmış. Ayda Seyhan’la ne yazık ki sağlığı nedeni ile konuşma şansım olmadı. Diğer isim Meral Simer. Tonguç Yaşar ve Sezer Tansu ile çalışmış. Üçüncü isim Meral Erez. Eşi Cemal Erez ile birlikte Türkiye’de ve yurtdışında ödüller kazanan, projeler gerçekleştiren, animasyon eğitimi konusunda da büyük emeği olan animasyonun öncülerinden bir isim. Yapımcı olarak animasyon alanında ilklere imza atan Seher Karabol, çizir Piyale Madra, VFX sanatçısı Akça Elmas, Tijen Pal, yapımcı Yonca Ertürk, Sevilay Bozdemir, Arzu Oduncu İmamoğlu, Can Deniz Şahin, animatör, çizir, eğitimci Lamia Karaali, karakter tasarımcısı Nermin Er, Özgül Gürbüz, yönetmen Sinem Sakaoğlu, Ayşe Ünal, İdil Ar, Nurbanu Asena, Akile Nazlı Kaya, Serin İnan, Fulya Tokaoğlu, Işık Dikmen, senarist Arzu Demirel, Ayça Sığırıcı, Nefise Abalı, editör Aylin Zoe Tinel, akademisyen Nazik Çelik, Zeynep Akçay, seslendirme sanatçısı Aysun Topar, Begüm Günceler röportajları ile projede yer alan isimlerden bazıları oldular.

Zoe Tinel; academicians Nazik Çelik and Zeynep Akçay; and voice artists Aysun Topar and Begüm Günceler.

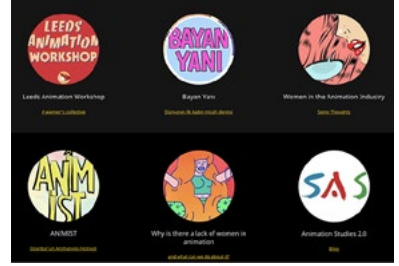
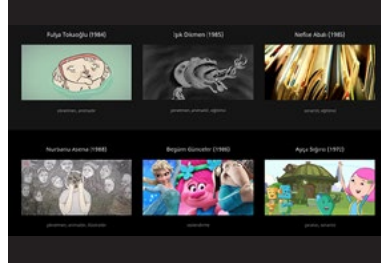
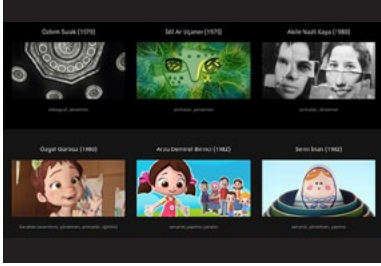
As I was developing the Women in Animation project, different works, sources of international information and inspiration, reinforced the basis for my work by their successes and aims. One of these works is the international organization with the name 'Women in Animation', founded in 1995. Women in Animation archives the work of many women in the animation sector, creates statistical data and carries out awareness projects. For instance, in the United States, 60% of animation school graduates are women. However, only 20% of these women occupy creative and decision-making positions. The international organization Women in Animation aims to increase the percentage of women in the animation sector to 50% by 2025.

The oral history project we conducted during the Women in Animation project inspired my students and myself. However, I wanted to raise aware-

ness by sharing the information gathered and to spotlight these women, so I started the website called www.animasyonunkadınları.org. After the site went online some women requested to join the project, saying they were not animation producers per se, but they illustrated, drew caricatures and worked with animation producers. This was a significant development. When we look at the history of animation, the first animation artists were mostly illustrators, cartoonists and comic book artists. I believe the site is very useful and valuable because it offers links to trustworthy online sites and resources connected to the world of movies, animations and women who draw and illustrate.

The site www.animasyonunkadınları.org will change and gradually improve. The archive will expand. I hope it will be an inspiring and informative site for all those whose lives intersect with animation. We should never forget that “we stand upon a solid foundation when we look back to see where we started and note how far we have come, and this helps us to define where we have to go in the future” (www.womeninanimation.org).

1 Women in Animation, WIA www.womeninanimation.org

Animasyon Kadınları projesini geliştirirken uluslararası bilgi ve ilham kaynaklarım, hedefleri ve başarıları ile projeye iyi bir zemin sağlayan farklı çalışmalar oldu. 1995 yılında kurulan Women in Animation¹ bunlardan biri. Animasyon dünyasında çalışan çok sayıdaki kadının işlerini arşivliyor, bu konuda istatistik veriler hazırlıyor ve farkındalık projeleri gerçekleştiriyor. Örneğin ABD’de animasyon okullarından mezunların yüzde 60’ı kadın. Bu mezunlardan sadece yüzde 20’si yaratıcı ve karar verici pozisyonda çalışabiliyor. Women in Animation kuruluşunun hedefi 2025 yılında animasyon sektöründeki kadın oranını yüzde 50’ye ulaştırmak.

Animasyon Kadınları projem sırasında gerçekleştirdiğim sözlü tarih çalışması bana ve öğrencilerime ilham veriyordu ancak elimdeki bilgileri paylaşarak bu yolla bir farkındalık, görünürlük oluşturmak istedim ve bu amaçla “www.animasyonunkadınları.org” sitesini kurdum. Site açıldıktan sonra bazı kadın-

lar animasyon yapmadığını ama çizdiğini, karikatür, illüstrasyon yaptığını veya animatörlerle birlikte çalıştıklarını anlatarak projeye dâhil olmak istediler. Bu çok iyi bir gelişme oldu çünkü animasyon tarihine bakıldığında ilk animatörlerin çoğunun karikatürist, çizer, çizgi romancı olduğu görülür. Sitedeki diğer bir bölüm ise kaynaklar bölümü. Bu bölümü çok kıymetli buluyorum çünkü bu bölümde film dünyası, animasyon dünyası, çizer dünyasındaki kadınlara dair internetteki güvenilir kaynaklara bağlantılar veriyorum.

Animasyonunkadınları.org sitesi giderek büyüyecek, arşiv daha da genişleyecek. Ve umuyorum içeriğiyle, animasyon ile ilgilenen ve hayatı animasyonla kesişenlere, aynen bana olduğu gibi kaynak olup ilham vermeye devam edecek.

Unutmamalıyız ki “nereden başladığımızı görmek için geriye dönüp baktığımızda, ne kadar ileri gittiğimize de dikkat edersek, işte o zaman ne kadar daha ileri gitmemiz gerektiğini ortaya koymak için sağlam bir temele sahip oluruz” (www.womeninanimation.org).

1 Women in Animation, WIA www.womeninanimation.org

EMPATHY AND DIALOGUE

EMPATİ VE İLETİŞİM

Geography is the Name of those who Occupy the Land

*Karin Karakaşlı*¹

History-Geography

No one is the first to set foot on any soil
You're always borne by souls who passed before
Time was, gods and goddesses
were alive just like you
Their strengths and weaknesses flow through you
into the earth
trodden underfoot by the procession
of the mortal dead

Granted some of you are my history
yet not my geography
Geography is the name of those who occupy the land
and it takes heart to stay

I stayed in my geography with my dead
Yet you denied your very self
Turned official, emptied of truth

I stayed in my geography with my life
to write my own history

Karin Karakaşlı (Translation: *Sarah Howe*)

¹ Author, journalist, lecturer

Yer Kaplayanların Adıdır Coğrafya

Karin Karakaşlı¹

Tarih-Coğrafya

Kimse ilk basmaz bir toprağa
Sırtlanırsın geçmiş ruhları
Tanrılar Tanrıçalar da
Bir zaman sen gibi canlardı
İçinden geçer hepsinin gücü, zaafı
Aşağıda toprağın üzerinde
kafilelerce çoğaldı
ölü ölümlüler
Gıkları çıkmadı
Allah'ın unuttuğunu kimse anımsamadı

Tarihimsin bir miktar kabul
ama coğrafyam değil
Yer kaplayanların adıdır coğrafya
ve kalmak yürek ister

Ölülerimle kaldım coğrafyamda
Sen kendini inkâr ettin
resmî oldun, hakikatinden boşaldıkça

Hayatımla kaldım coğrafyamda
kendi tarihimi yazmaya

Karin Karakaşlı

¹ Yazar, gazeteci, öğretim üyesi

I show deference to storytelling even more than to literature. This is because hierarchically sound was first, spoken word after, and writing later. And even though storytelling is not conceptualized in this way, I see it as a kind of feminist action; just as I believe that literature is oppositional in its very nature. If we are content with our lives, we live it as it comes. Why then should we be in need of telling stories about it? Why would we need to stop time to create another universe? Literature, likewise, receives all its power from storytelling. The stories exist to narrate a truth that has been hidden, to do justice to a truth, to record those things that are not narrated, particularly not by the history books. There are such people that when you meet them, they really give you a whole register of a certain geography. Then you no longer need any other book on that geography. One other reason for the existence of stories is that they make our imagination speak. In other words, they are ways of giving credit to life's endless possibilities. It is for these reasons that I think we turn to stories as we live our lives.

When we talk about storytelling I think of grandmothers, and of course, to a certain extent, of mothers. But mothers are more tense, even during

that time of our childhood. Storytelling is something that is done when there is ample time and patience. In other words, it is something we find in the previous generation. Or it is something for the witches, wandering dervishes and the people who are regarded as lunatics or insane. In other words, those individuals who are pushed outside society and who choose to remain in the margins and narrate what they see from that distance. These are the reasons why I consider storytelling as a feminist practice.

My first storyteller was my grandmother, my mother's mother. I called her in Armenian "yaya". And she's the one who taught me Armenian, my first language. Until I was thirteen years old, the time when I lost her, we shared the same room and slept together. When we are small children, our houses and the language we learn to speak seem like the whole world to us. This world remains a uniform entity, until the day comes that we hear other voices. You hear voices from the street. In my time, black and white TV started broadcasting and I heard other voices coming from the box. Because I never questioned my grandmother, I thought that something was wrong with my parents and asked them about these different voices and sounds. They said that it

Hikâye anlatıcılığına edebiyattan da önce bir paye veriyorum. Hiyerarşik sıralaması gereği önce ses olduğundan, sonra söz olduğundan ve sonra yazıya geçtiğimizden. Ve hikâye anlatıcılığını, böyle kavram-sallaştırılmasa da, doğası gereği feminist bir eylem olarak görüyorum, tıpkı edebiyatın da doğası gereği muhalif olduğuna inandığım gibi. Hayatımızdan çok hoşnutsak olageldiği haliyle yaşarız, neden onu hikâyelendirmeye ihtiyaç duyalım? Neden durdurup zamanı, başka bir evren yaratmaya ihtiyaç duyalım? Edebiyat da bütün gücünü hikâye anlatıcılığından alıyor. Hikâyeler üstü örtülmüş bir gerçeği sergilemek, bir hakikatin hakkını vermek, bir şeyleri özellikle de tarih ders kitaplarının aktarmadıklarını kaydetmek için var. Öyle insanlar vardır ki, bir karşılaşırsınız, o size bütün bir coğrafyanın kaydını verir, ondan sonra zaten herhangi bir kitaba ihtiyaç duymazsınız. Hikâyeler ayrıca, hayatın sonsuz ihtimallerinin hakkını teslim etmek, yani hayal gücümüzü konuşturmak için var. Bu nedenlerden dolayı süregeldiğimiz hayatın yanı sıra, hikâyelere başvuruyoruz gibi geliyor bana.

Hikâye anlatıcılığı denince aklıma, anneanneler, babaanneler, biraz da anneler geliyor, ama anneler genelde daha o dönem içinde sınırlı oluyorlar. Hikâyeye anlatıcılığı, içi daha geniş ve sabırlı zamanların işi.

Bir önceki kuşak yani. Ya da deliler, cadılar, abdallar dediğimiz köyün bilge isimleri, yani sonuç itibarıyla aslında bir miktar toplumun dışına itilenler; kendisi biraz dışarda kalıp bakmayı, o mesafeden gördüklerini anlatmayı tercih edenler. İşte bütün bu nedenlerle de hikâye anlatıcılığını feminist buluyorum.

Benim ilk hikâye anlatıcım anneannemdi. Ermenice ben ona “yaya” derdim. İlk dilimi, Ermeniceyi öğreten de o. 13 yaşıma kadar, onu kaybettiğim zamana kadar, biz koğuş arkadaşı gibi birlikte yattık kalktık. İnsan küçükken ilk evini, evin ortamını ve öğrendiği dili, bir dünya ve bütün gibi görüyor. Dünya yek pare, ta ki bir gün başka sesler duyana kadar. Sokaktan başka bir ses duyuyorsun. Siyah beyaz televizyon yeni yayına başlamış o zamanlar, oradan başka sesler geliyor. Anneannemi hiç sorgulamadığım için, hemen annemle babama döndüm, bir rahatsızlık var, bunun sebebi onlar olmalı, nedir bu sesler diye sordum. Türkçe, dediler. Peki, benim şimdiye kadar konuştuğum neydi? Ermenice, dendi. İşte ilk o zaman bir reçel kavanozuna etiket yapıştırır gibi diller damgalanmış oldu.

Hem bir yarılma hem de ondan sonra bir ömür boyu sürecektir olan onları birleştirme; içeri girme, dışarı çıkma, kameranın zumunu ayarlama gibi bir

© Nazlı Eda Noyan & Nar Mina Celayir

is Turkish. So, which language have I been speaking? They said that it is Armenian. It was the first time that the languages were stamped as if a jam jar was labeled.

It was for me a kind of rupture. At the same time, it was for me the beginning of a lifelong process of fusion between the two languages, a process involving entrances and exists. It was just like setting a zoom of a camera. I liked this bilingualism. As I added more languages to it, I felt new doors opening. During a certain period, I was mixing all languages. The Armenian alphabet has 39 hieroglyphic-like signs! I

would say, if it is not your own language you wouldn't consider learning it. In addition to the 39 Armenian letters I had to learn the 29 Latin letters of the Turkish alphabet, as well. I was only six years old and letters were falling from the sky!¹ Sometimes I mixed the two languages. Once I said "Bu inçe". I started with the Turkish word "bu" which stands for "this" in English and ended with Armenian "inçe" which means "what". Then life calmed down a bit and I learned how to deal with all the words. Beyond the grammatical structures and beyond the political contents of Armenian and Turkish languages I sought refuge in creating my own literary language, my unique literary language, and in learning other languages. This is how I look at literature and storytelling.

I would like to remind us of the book "*Anne-annem*" (My grandmother) by Fethiye Çetin. This book is a touchstone in storytelling. It is a story about what is coded today without any emotion as the "Armenian Problem". The story tells us about a confidante relationship between a granddaughter and a grandmother, just as the one I had with my grandmother. Çetin excavates an Armenian origin under a Muslim identity and reveals a very different personality. She tells this in the warmest language. This book initiated many discussions and dialogues.

I recently met an Iranian storyteller in the Netherlands, Sahand Sahebdivani. A brilliant young man. He, too, told the story of an immigration which starts in Iran and ends in the Netherlands because of his politically active family. He told his story without creating a sense of bitterness, giving the taste of all

¹ The empathy created by Karin Karakaşlı's article inspired three supporters of Istanbul Women's Museum to illustrate Karakaşlı's story. In fact, the eight-year-old daughter of Nazlı Eda Noyan, one of the illustrators, was so impressed by the story that she drew a little kitten next to Karin in her mother's drawing to comfort little Karin.

süreç başladı. Ben bu iki dilliliği çok sevdim. Üstüne başka diller ekledikçe, yeni kapıların açılması hissiyatına kapıldım. Bir dönem onların hepsini karıştırıyordum. Ermenice alfabe 39 tane hiyeroglif yapıdan oluşuyor. Allah muhafaza, yani diliniz olmazsa öğrenmeyi düşüneceğiniz bir dil değil. Üstüne 29 tane de Latin harfi geldi. Benim yaşı 6, hani gökten harf yağıyor¹. Ve ikisi birbirine karışıyor bir yerde. “Bu inçe” diye cümle kurduğumu bile hatırlıyorum; “Bu” diye başlayıp, Ermenice’de nedir anlamındaki “inçe” diye biten. Sonrasında hayat sakinleşti, hepsini yerli yerine koymasını öğrendim. Ermenicenin de Türkçenin de yapısı dışında politik anlamlar yüklendikleri noktalarda, kendi edebiyat dilimi, yani o biricik anlatı dilini oluşturmaktan ya da başka dillere sığınmaktan da medet umdum. Bu sadece tabii benim edebiyata ve hikâye anlatıcılığına bakış halim.

Sevgili Fethiye Çetin’in *Anneannem* anlatısını da yâd etmek isterim, çünkü bu kitap bir mihenk taşıdır hikâye anlatıcılığında. Bugün Ermeni Sorunu diye soğuk soğuk kodlanan bir hikâyeyi, bir torunun – tıpkı benim ananemle yaptığım gibi sırdaşlık ilişkisi üzerinden – Müslüman kimliğinin altındaki

1 Karin Karakaşlı’nın yazısının, İstanbul Kadın Müzesi’nin üç ilustratör destekçisinde oluşturduğu empati, yazının çizimlerini ortaya çıkardı. Bu yazıdaki küçük Karin, çizerlerden Nazlı Eda Noyan’ın sekiz yaşındaki kızı Nar’ı da öylesine etkiledi ki, yaşıtı Karin’i teselli etmesi için annesinin çizimindeki Karin’in yanına, o da hemen bir kedicik yerleştirdi.

EDA ÇAĞIL ÇAĞLARIRMAK 2019

© Eda Çağıl Çağlarırma

Ermeni kökenlerini, bambaşka bir kişiliği ortaya çıkarma ve o emaneti en sıcacık dille bize aktarma halidir. Çok konuşma, çok diyalog başlatmıştır o kitap.

Kısa bir süre önce Hollanda’da İranlı bir hikâye anlatıcıyla tanıştım, Sahand Sahebdivani. Genç, ıslıl ıslıl bir adam. O da Hollanda’da nihayetlenen, İran’da başlayan, partizan ailesi sebebiyle, bir göç hikâyesini, zerre bir acılık hissi yaratmadan, böyle tatlı acı, tıpkı hayatın lezzetinde, güldürerek sonra birden güldüğün şeyin dehşetinden dondurarak anlattı. Ve şunu da gösterdi: Aslında biz aynı değiliz, aynı olmak zorunda

*We become similar when we accept our differences;

 not when we tolerate each other but when we accept each other

 and show respect. If we do so we meet on equal terms.
*

flavors of life with all its happy and sad moments. He made us laugh, but then we realized that what we were laughing at was cruelly tragic. What he did was to show that, in fact, we are not the same, we do not have to be the same.

It's very dangerous to be the same. Sure, we have similarities, we are perhaps partners in fate, but it is only so if we can find a common language and common causes and at the same time accept our differences. We become similar when we accept our differences; not when we tolerate each other but when we accept each other and show respect. If we do so, we meet on equal terms. Sahand Sahebdivani explained all of this without using a single statement, but with a song that his mother sang for him when they crossed the border so that he would not be afraid. Turkey

was the guest country in this meeting. Sahand said "the song I'm going to sing now may seem familiar to Turkish listeners." The rest of the audience was Dutch. He started to sing the Azerbaijani song "Separation": The song goes "Because of these thoughts I cannot sleep at night, I cannot take this thought out of my mind". And we started to sing along with him. And the hall was split into two; it was split into East-West, but at the same time it was merged, the sides were intertwined. Sahand did all this through a single story of his.

It is not only our history that is being denied. There are also attempts to take our present away from us through lies and manipulations. At a time when we feel the pain of this, storytelling remains the only means for resistance, our only refuge, medicine, remedy, our only possibility.

Feminist Storytelling for Another World

*Catherine M. King*¹

In a changing world, in my opinion, this is a timely and a very hopeful moment to talk about feminist storytelling. Women face many challenges, and their voices need to be heard more than ever. Rising extremism, conservatism and fundamentalism are seeking to advance gender norms and traditions that limit women. These harmful “isms” impact women in all of the areas in the world in which Global Fund for Women works regardless of religion, regardless of culture. In my own country, the United States, we are experiencing this as well. But at the same time, I have hope – and we have hope.

¹ Head of Advocacy and Executive Producer, Global Fund for Women, www.globalfundforwomen.org

Başka Bir Dünya İçin Feminist Hikâye Anlatıcılığı

Catherine M. King¹

İçinde olduğumuz değişim çağının, feminist hikâye anlatıcılığından bahsetmek için çok doğru ve umut verici bir zaman olduğunu düşünüyorum. Pek çok sorunla karşılaştıkları bu zamanda, kadınların sesini duymaya her zamankinden çok daha fazla ihtiyacımız var. Artan aşırı akımların, muhafazakarlığın ve köktenciliğin; özellikle kadınları kısıtlayan anlayış ve gelenekleri yeniden canlandırdığına tanık olmaktadır. *Global Fund for Women'in* (Kadınlar için Küresel Fon) dünyanın her yerinde her din ve kültürden işbirliği yaptığı kadınların da, bu yıkıcı akımlardan etkilendiklerini görmekteyiz. Kendi ülkem ABD'de de benzer gelişmeleri yaşamaktayız. Gene de umutluyuz. Ben umutluyum.

¹ Savunuculuk Sorumlusu ve İdari Yönetici, Global Fund for Women, www.globalfundforwomen.org

Every day at *Global Fund for Women* we hear from resilient women activists who are leading movements for change, and increasingly we are seeing feminists organizing, young women, queer people, artists who are sharing their stories and speaking out. They are using new and innovative tools to communicate and organize through art, stories and social media. We are familiar with movements like “Me Too”, “Just Say Her Name”, “Never Again” and “Black Lives Matter” in the United States and we are seeing movements like this around the world globally in every country. This is an important cultural moment for us.

Global Fund for Women is both a grant-maker and an advocate. Our approach to grant-making, advocacy and storytelling is very much grounded in our vision for a world in which every woman and girl is strong, safe, powerful and heard. No exceptions. Heard is very important because it speaks to voice, it speaks to storytelling. We work globally in five regions of the world. We have invested in over 5000 grassroots women-led organizations in 175 countries. We support several key areas including freedom from violence, economic justice, and sexual and reproductive health and rights. We believe these are the cornerstones for advancing women’s rights. As a women’s fund, our approach is grounded in feminist

philanthropy. The groups we support are driving women-led change. These women-led grassroots organizations are solving difficult challenges and addressing problems in their own communities. Our advisors are our eyes and ears on the ground and help us identify these important changemakers. We provide unrestricted support because we believe and we trust that women know best the challenges they face and how to solve those challenges in their communities. We also support groups that are taking a movement-led approach because we believe when organizations and activists work together collectively, change happens.

Creating awareness and amplifying voices through storytelling is another cornerstone of our work. The purpose of our creative digital campaigns is to boost women’s voices to create awareness and to engage new audiences and supporters for women’s rights. We invite people to take action, to join us as advocates and as supporters. We know that individual stories of women are very important. It is powerful and it is engaging for audiences to experience one-on-one connections. In our storytelling while we often focus on individual women’s stories, we also know that it is imperative to highlight how women are working collectively and together as part of

Global Fund for Women kuruluşunda her gün, değişime önderlik eden kadın aktivistlerin hikâyelerini duymaktayız. Aynı zamanda genç kadınların, queer bireylerin, sanatçıların kendi hikâyelerini her geçen gün daha çok anlattıklarını, sorunlarını daha çok dile getirdiklerini de görmekteyiz. Tüm bu insanlar sanat, hikâye paylaşımı ve sosyal medya araçlarıyla aralarında ilişki kurmak için yeni ifade biçimleri yaratmaktalar. “Me Too”, “Just Say Her Name”, “Never Again”, “Black Lives Matter” gibi Amerika’daki toplumsal hareketlere benzer, küresel çapta hareketlerin ortaya çıktığına tanık olmaktadır. Bu da şu anda önemli bir kültürel dönem içinde bulunduğumuza işaret etmekte.

Global Fund for Women hibe sağlıyor ve hak savunuculuğu yapıyor. Hibe programımız, hak savunuculuğu prensibimiz ve hikâye anlatıcısı olmamız; istisnasız her kadının ve kız çocuğunun güçlü, güvende ve sesinin duyulur olduğu bir dünya vizyonumuza uygun şekillenir. Duyulma konusu, sözün duyulmasıyla ve hikâye anlatıcılığıyla ilişkili olduğundan, çok önemlidir. Dünyada beş bölgede faaliyet gösteriyor ve 175 ülkede, kadınların yönettiği yaklaşık 5000 yerel örgütlenmeyi destekliyoruz. Desteklediğimiz alanlar arasında şiddetten arınmış bir yaşam, ekonomik adalet, cinsel sağlık, üreme sağlığı

ve üreme hakları var. Bu konuların, kadın haklarının güçlendirilmesinin mihenk taşı olduğuna inanıyoruz. Bir kadın fon kurumu olarak, feminist yardımseverlik ilkelerinden besleniyoruz. Desteklediğimiz gruplar, kadınların önderlik ettiği bir değişim için çalışıyorlar. Kadın önderliğindeki bu kuruluşlar, topluluklarında karşılaştıkları zorluklarla baş etmeye çalışıyor ve yereldeki sorunlara, yerel çözümler üretiyorlar. Yereldeki gözlerimiz ve kulaklarımız olan danışmanlarımız, ülkelerinde değişim için çalışan önemli kadınları bulmamızda destek veriyorlar. Kadınları kayıtsız şartsız destekliyoruz çünkü karşılaştıkları zorlukların neler olduğunu ve bu zorlukları nasıl çözeceklerini en iyi kendilerinin bildiğine inanıyoruz. Hareket odaklı bir yaklaşımı benimseyen grupları da destekliyoruz çünkü en iyi değişimin, örgütler ve aktivistlerin birlikte çalıştıklarında oluştuğuna inanıyoruz. Farkındalık yaratmak ve farklı seslerin güçlenmesini sağlamak çalışmalarımızın diğer önemli yapıtaşlarıdır.

Hikâye anlatıcılığı yöntemiyle farkındalık yaratmak için kadınların sesini güçlendirmek önemli amaçlarımız arasındadır. Dijital kampanyalarımızın hedefi kadınların sesinin duyulmasını sağlamak, farkındalık yaratmak, yeni toplulukların ve yeni destekçilerin kadın hakları konularıyla ilgilenmesini sağlamaktır. Kadınların bireysel hikâyelerinin çok

© Global Fund for Women

movements. Women organizing together as groups, not only individuals, are affecting change.

In addition to grassroots women activists whom we support and whose stories we tell, we intentionally collaborate with feminist artists, photographers, film makers and others. For example, we collaborated on a book project with Paola Gianturco, a photojournalist and her 13-year-old granddaughter Alex Sangster. Paola came to us because she wanted to meet and tell the stories of resilient young changemakers, girls aged 13 to 18. Many of us know the stories of individual powerful young girls. Girls like Malala who are making important changes in their communities. Less known are the stories of groups of girls who are working together collectively and making change. Paola produced a book and a travelling exhibition called “Wonder Girls Changing Our World” about these girl-led organizations. In partnership with Paola, we featured stories and the photography from her book to create a coordinated social media and storytelling campaign that launched on International Day of the Girl in 2018. It was called “Unstoppable. Celebrating the Power of Girls”¹. These incredible girls are the leaders of our

future and represent the next generation of activists around the world.

We want audiences to hear their stories such as Thakur, Jabeen and J Varsha, three girls who are involved in Shaheen Women’s Resource Center in India. They drew maps to show locations where they experienced harassment or molestation and gave these maps to the police who used the information to enhance surveillance in those areas. This idea was generated by the girls. Dariya is a 17-year-old activist in Kyrgyzstan. She created Girl Activists of Kyrgyzstan; a subset of a women’s organization called the Bishkek Feminist Initiative. Her goal is to empower girls through art workshops, music, and technology. Some of their strategies are to create graffiti, write blogs, make videos, draw comics, and illustrate textbooks in order to make their points. For another project they re-choreographed the national dance so that boys and girls could play equal roles. Leah and Cynthia, two young women from Kenya, have been involved with a girls’ and young women’s leadership program through Akili Dada. In Cynthia’s case, at 11 years old, she lost her mother to HIV-AIDS. She was raised by her grandparents and was really struggling in school. When she got involved with Akili Dada she learned about girls’ rights, women’s rights, and she

1 www.globalfundforwomen.org/unstoppable-girls

© Global Fund for Women

önemli olduğunu biliyoruz. Etkisi kuvvetli bu hikâyeler, dinleyicilerle bire bir bağlantı kurulmasına yardımcı oluyor. Paylaştığımız anlatılarda kadınların bireysel hikâyelerine odaklanıyor olsak da, hareketin parçası olan kadınların kolektif olarak, nasıl birlikte çalıştıklarını anlamanın da önemli olduğunu düşünüyoruz. Sadece tek tek kadınlar değil, grup olarak bir araya gelen kadınlar, değişimi etkiliyorlar.

Desteklediğimiz ve hikâyelerini paylaştığımız yerel örgütlerdeki kadın aktivistler dışında, özellikle feminist sanatçılar, fotoğrafçılar, film yapımcıları gibi farklı gruplarla da çalışıyoruz. Örneğin foto muhabiri Paola Gianturco ve 13 yaşındaki torunu Alex Sangster’la çalıştık, çünkü Paola 13–18 yaşları arasındaki, güçlü ve değişim yapmaya aday genç kadınlarla bir araya gelmek ve hikâyelerini anlatmak istiyordu. Çoğumuz örneğin Malala gibi kendi toplumlarında önemli değişimler yaratan güçlü genç kızların hikâyelerini biliyoruz. Fakat kolektif olarak hareket eden, birlikte çalışan ve değişime yol açan kız gruplarının hikâyeleri daha az bilinmekte. Paola, böyle kızların yönettiği gruplar hakkında bir kitap ve *Wonder Girls Changing Our World* (Harika Kızlar Dünyamızı Değiştiriyor) isimli bir gezici sergi yaptı. 2018’de Dünya Kız Çocukları Günü’nde Paola ile birlikte kitabındaki hikâyeleri ve fotoğrafları kullanarak “Durdurulama-

yanlar. Kız Çocuklarının Gücünü Kutlamak”¹ isimli bir sosyal medya ve hikâye anlatıcılığı kampanyası başlattık. Bu inanılmaz kızlar, geleceğimizin liderleri olacaklar ve bir sonraki neslin de aktivistlerini temsil etmekte.

Herkesin Thakur, Jabeen ve J Varsha gibi kadınların hikâyelerini duymasını istiyoruz: Bu üç kız, Hindistan’daki *Shaheen Women’s Resource Center*’ın (Shaheen Kadın Eğitim Merkezi) üyeleri. Cinsel taciz ve tecavüz yaşadıkları yerlerin bilgilerini harita üzerinde işaretlediler ve haritaları polise verdiler. Genç kızların geliştirdikleri bu fikir sayesinde, polis, işaretli bölgelerde denetimini ve kontrolünü arttırabilirdi. Kırgızistanlı aktivist Dariya 17 yaşında. Bişkek Feminist İnisiyatifi içinde faaliyet gösteren “Kırgızistan Kız Aktivistler Grubu”nu oluşturdu. Dariya’nın amacı sanat atölyeleri, müzik ve teknoloji vasıtasıyla genç kızları güçlendirmektir. Bu grup grafiti, blog yazıları, videolar, karikatürler ve resimli kitaplar üreterek kendini ifade ediyor. Grubun projelerinden bir diğeri de, oğlan ve kız çocuklarının eşit rol dağılımının olmadığı halk danslarının koreografisini değiştirerek, danslardaki rolleri eşit hale getirdikleri bir çalışmaydı. Leah ve Cynthia Kenyalı iki genç kadın ve “Akili

1 www.globalfundforwomen.org/unstoppable-girls

© Global Fund for Women

found her voice. She started a youth program in her village. Her approach is to bring women feminist role models to her hometown to inspire other young girls. Cynthia is now in college and has a very bright future.

Global Fund for Women created a campaign called “DefendHer: Standing Together for Justice”¹ about women’s human rights defenders. We presented the stories of 14 incredible women who are working at great personal risk to advance change in their communities. For this project we partnered with Maria Maria Acha-Kutscher, a Peruvian feminist, activist and artist who lives in Spain. Maria Maria created illustrated portraits of each of the women that visually depict and tell their stories. One of these women is Azra Causevic who co-founded an LGBTQI association called Okvir in Bosnia in 2011, the only women-led LGBTQI organization in Bosnia. They create public awareness campaigns, events on gender and sexuality issues, and provide counseling, safety training, and a safe place for people to gather together who are often suffering extreme violence in their communities. Another women’s human rights defender who we featured in the campaign is Miriam Miranda from Honduras. She works to reclaim com-

munity and defend the land and cultural rights of the indigenous Garifuna people of the Atlantic coast of Honduras. Working in a country with one of the most violent and repressive governments towards activists, Miriam herself has been a target of death threats, imprisonment, and attacks. She has been thrown in jail, beaten and kidnapped. Because of this she cannot move about freely like other people due to security risks. She shared with us that this means she cannot go out dancing with her sisters. For her, not being able to dance is a major sacrifice for a woman who loves to dance. She lives by the belief that “the struggle, like life itself, should be joyful.”

As part of the campaign, our goal was to raise awareness of women’s human rights defenders, elevate their critical work, and drive both money and attention to their activism. In addition to making donations, one of the ways audiences supported the defenders was by sharing messages of support and solidarity. These messages of support which came to us in person, through social media, and through our online campaign, were packaged and sent to each of the 14 women’s human rights defenders and their organizations. Women’s human rights defenders are increasingly under threat. Threats are rising daily, and this campaign was one of the catalysts for Global

¹ www.globalfundforwomen.org/defendher

Dada” kuruluşundaki “Genç Kadınlar Liderlik Programı”nda aktifler. Cynthia on bir yaşında annesini HIV-AIDS nedeniyle kaybettiği için büyükannesi ve büyükbabası tarafından yetiştirilmiş. Eğitim hayatında zorluklarla mücadele etmiş. “Akili Dada” ile tanıştıktan, genç kızların ve kadınların hakları konusunda bilgilendikten sonra sesini yükseltti, köyünde bir gençlik programı başlattı. Amacı, güçlü feminist rol modellerini buraya getirerek, genç kızlara ilham vermek. Cynthia şimdi üniversitede okuyor ve güzel bir gelecek onu bekliyor.

*Global Fund for Women, DefendHer: Standing Together for Justice*¹ (Onu Savun: Adalet İçin Hep Birlikte) adında, toplumlarında değişim yaratabilmek için kendi hayatlarını riske atan on dört olağanüstü kadın hakları savunucusu ile ilgili bir proje yaptı. Bu projede Maria Maria Acha-Kutscher’le beraber çalıştık. Şimdi İspanya’da yaşayan Perulu feminist aktivist ve sanatçı Maria Maria, bizimle hikâyelerini paylaşan on dört kadının portrelerini çizdi ve onların öykülerini grafiklerle anlattı. Bu kadınlardan Azra

Causevic, 2011’de, Bosna’da “Okvir” LGBTQI örgütünün eş kurucusu. Bosna’da, kadınlar tarafından yönetilen tek kurum olan “Okvir”, toplumsal farkındalığı arttırmak için kampanyalar düzenliyor, toplumsal cinsiyet ve cinsellik hakkında etkinlikler gerçekleştiriyor, danışmanlık hizmeti sağlıyor, şiddete maruz kalan insanlarla bir araya geliyor, onlar için güvenli alanlar yaratıyor ve güvenlik eğitimleri veriyor. *DefendHer* projesinde yer alan diğer bir kadın hakları savunucusu Honduras’tan Miriam Miranda, Atlantik kıyılarında yaşayan ve kendisinin de üyesi olduğu Garifuna yerlilerinin toprak ve kültürel haklarının savunuculuğunu yapıyor. Honduras, aktivistlere karşı en çok şiddet ve baskı uygulanan ülkelerden birisidir. Miriam da sayısız kere ölüm tehdidi almış, saldırılara maruz kalmış, hapse atılmış, kaçırılmış ve dövülmüştü. Ciddi güvenlik riskleri nedeniyle diğer insanlar gibi serbestçe hareket edemiyor. Bu kısıtlamalar onun gibi dans etmeyi pek seven biri için, kız kardeşleriyle dans edememek demek. Bu zevkten mahrum bırakılmanın, onun için ne denli büyük bir fedakarlık olduğunu bize de anlattı. Miriam, mücadele de aynı hayat gibi neşe dolu olmalıdır inancını koruyarak yaşıyor.

DefendHer kampanyası ile kadın hakları savunucularına dikkat çekmek, onların yaptıklarını görünür

¹ www.globalfundforwomen.org/defendher (Bu projede “Defend Her” (onu savun) ifadesindeki iki sözcüğün birlikte yazılmasıyla, bu ifadenin “savunucu” anlamını içeren “defender” kelimesini de çağrıştırması amaçlanmıştır. M.A.)

*In a changing world, in my opinion, this is a timely and a very hopeful moment

 to talk about feminist storytelling. Women face many challenges

 and their voices need to be heard more than ever.
*

Fund for Women to raise funds dedicated to supporting women's human rights defenders, under our work supporting freedom from violence.

Our newest feminist storytelling initiative in progress is a documentary film series and impact campaign called "Fundamental: Women's Rights in a Volatile World." Creating a film series is an innovation for us. The Fundamental series¹ will be presented in five, short 15-minute episodes that are meant to be conversation starters about important topics for women's rights. Audiences will meet resilient women activists who are resisting rising threats and making change in their communities. We are collaborating with a two-time Academy Award winning activist film maker, Sharmeen Obaid-Chinoy from Pakistan. One of her Academy Award winning films focused on acid attacks against women, and her film on honor killings has helped advance positive legislation in Pakistan to support women's rights. This is the kind of impact that storytelling can have. In our film series each episode shows empowered women leading movements to protect the rights of women, girls, trans, and gender non-conforming people. We know the challenges that women face

and too often we don't actually hear from the leaders who are making change.

As a preview for our plans, the episode set in Pakistan focuses on the movement to end child, early, and forced marriage. The film presents *Rukhshanda Naz* who is supporting and working with girls and young women who have escaped childhood marriage for a better life. In the country of Georgia, the film focuses on LBTQI rights. Georgia has been ranked the third most homophobic country in the world. In this episode, audiences will meet Eka Aghdgomelashvili, a co-founder of Women's Initiative Supporting Group who for 20 years has been working to advance the rights of LBTQI people. Audiences will also meet artists and activists who are working alongside her. In Kenya, the film focuses on girls' and young women's leadership and the importance of comprehensive access to sexual and reproductive health and rights information. The episode in Brazil will focus on women's human rights defenders who are fighting for abortion rights. Plans for an episode in the US may focus on incarceration of women, prison justice and women of color-led intersectional community organizing.

In summary, I believe that personal, feminist storytelling through art and media has the potential to engage audiences in difficult subjects in an emotional

1 www.globalfundforwomen.org/fundamental-film

© Global Fund for Women

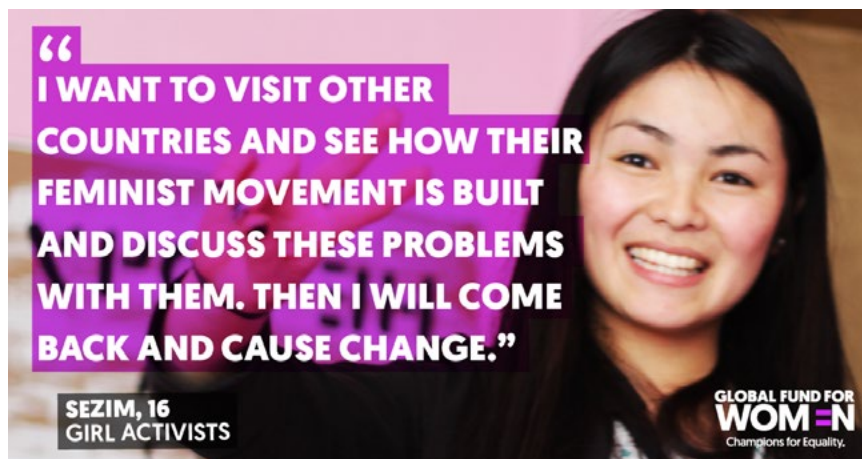
kılmak ve en önemlisi de yaptıklarına dikkat çekerek, insanların onları hem maddî hem manevî olarak desteklemelerini sağlamaktı. Bağış yapmanın yanı sıra katılımcılar, şahsen bize gelerek veya online kampanyamız yoluyla ya da sosyal medya üzerinden destek ve dayanışma mesajlarını paylaşarak, kadın hakları savunucularımızı destekleyebiliyorlardı. Bizler de katılımcılardan gelen destek mesajlarını toparlayıp bu projede bizimle çalışan on dört kadın ve onların bağlı olduğu kurumlarla paylaşıyorduk. Kadın hakları savunucuları üzerindeki baskılar her gün giderek artmakta. Baskı ve tehditlerin arttığı bu dönemde, şiddete karşı özgürlüğü destekleyen çalışmalarımız kapsamındaki bu kampanya, kadınların insan hakları savunucularını desteklemek için yeni fonlar yaratabilmemizi sağlayan faktörlerden birisi oldu.

Son feminist hikâye anlatımı projemiz, yeni başlayan *Fundamental: Women's Rights in a Volatile World*¹ (Mühim: Çabuk Değişen Bir Dünyada Kadın Hakları) isimli belgesel film serisi. Film serisi yapmak bizim için oldukça yeni bir alan. “Mühim” serisi önemli konular hakkında yeni tartışmalar başlatmasını hedeflediğimiz ve her biri 15 dakikalık bölümlerden oluşan, toplamda beş bölümlük bir seri olarak planlandı. Bu

proje aracılığıyla, izleyiciler kendi yaşadıkları yerlerde inanılmaz değişikliklere yol açan dirençli kadınlarla tanışma şansı yakalayacaklar. Proje kapsamında Pakistanlı aktivist film yapımcısı ve 2 Oscar Ödülü kazanmış Shaarmeen Obaid-Chinoy ile birlikte çalışıyoruz. Ödül kazandığı filmlerden biri asit saldırıları, diğeri ise namus cinayetleri hakkındaydı. Bu projeleri Pakistan’da kadın haklarının güçlenmesine yönelik olumlu adımlar atılmasının önünü açtı. İşte bu tam da hikâye anlatıcılığının yaratabileceği bir etkiydi. Film serimizdeki her bir bölümde, kadın haklarını savunan ve kadınların yönettiği güçlü bir hareketteki kadınlar, kız çocukları, trans ve cinsiyete uymayan (gender non-conforming) bireylerle tanışılacak. Kadınların yaşadıkları zorlukları biliyoruz ama toplumlarında değişim yaratan lider kadınlar hakkında çok az şey biliyoruz.

Belgesel filmdeki bölümlerin içerikleri şöyle planlandı: Pakistan’da çocuk gelinler ve zorla evlendirilen kız çocukları ile çalışan bir oluşuma odaklanılıyor. Filmde erken yaşta evlenmemek ve daha iyi bir hayat kurmak için kaçmış kız çocuklarını, genç kadınları destekleyen ve onlarla birlikte çalışan Rukhshanda Naz tanıtılıyor. Gürcistan belgeseli LG-BTQI hakları odaklı planlandı. Gürcistan, dünyanın en homofobik üçüncü ülkesi. Belgeselimizde “Kadın

1 www.globalfundforwomen.org/fundamental-film

© Global Fund for Women

and a personal way. It can be a catalyst for important conversations to foster connections and understanding and can be a tool to inspire and activate more and more people to get involved in supporting women's rights. The philosophy of the founders of *Global Fund for Women* has remained "we trust women". We believe women are the best agents of change in their communities, and giving them both resources and

platforms for their voices can change the world. I'd like to end with a quote from one of the unstoppable wonder girls from Kenya. I believe this speaks for many of us here today when she says: *I want to visit other countries and see how their feminist movement is built and discuss these problems with them. Then I will come back and I will cause change.* And I think that speaks strongly to the value of our coming together.

*İçinde bulunduğumuz değişim çağının, feminist hikâye anlatıcılığından

 bahsetmek için çok doğru ve umut verici bir zaman olduğunu düşünüyorum.

 Pek çok sorunla karşılaştıkları bu zamanda, kadınların sesini duymaya

 her zamankinden çok daha fazla ihtiyacımız var.
*

Dayanışması Girişimi”nin eş kurucusu olan ve yaklaşık 20 yıldır LGBTQI bireylerin hakları için çalışan Eka Aghdgomelashvili ile karşılaşıyoruz ve Eka ile birlikte çalışan sanatçılarla tanışıyoruz. Kenya’da ise genç kızların liderliği, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına kapsamlı erişim konusundaki çalışmaları tanıyacağız. Brezilya’yı konu edinen bölümde, kürtaj hakkı için mücadele eden kadın hakları savunucularına odaklanılıyor. Belgeselimizin ABD ile ilgili bölümünde de büyük bir olasılıkla kadın mahkumlar, hapishanelerde adalet ve siyahî kadınların kesişimsel anlayışıyla yönettiği toplum örgütlerine odaklanacağız.

Özetle, sanat ve medya aracılığıyla paylaşılan kişisel ve feminist hikâye anlatıcılığının, hem duygusal hem de kişisel bağlamda, insanları üzerinde düşünmesi zor olan konularla ilgilenmeye sevkettiğini düşünüyorum. Bu yöntem önemli tartışmaların yapılmasını, ilişkilerin kurulmasını,

insanların birbirlerini anlamalarının zeminini oluşturabilir. Kadın haklarını savunmak için daha fazla insana ilham verebilir, onların da harekete geçmesini mümkün kılabilir. *Global Fund for Women*’in kurucularının felsefesi “kadınlara güveniyoruz” mottosu geçerliliğini halen korumakta. Kadınların kendi topluluklarındaki değişimi yaratmada en başarılı özneler olduğuna ve bu kadınların seslerini duyurmak için, hem kaynak hem de platform sağlamanın dünyayı değiştireceğine inanmaktayız. Yazımı, Kenya’daki “durdurulamayan” harika kızlardan bir alıntıyla kapatmak istiyorum, çünkü onun bu dediği hepimiz için geçerli: *Başka ülkeleri görmek, oralarındaki feminist hareketlerin nasıl oluştuklarını incelemek ve bu tür sorunları tartışmak istiyorum. Sonra kendi ülkeme geri dönüp, değişim yaratacağım. İşte bu ifade, bir araya gelmemizin neden bu kadar değerli olduğunu çok iyi anlatıyor.*

A Mile in My Shoes

*Clare Patey*¹

Launched in 2015, the Empathy Museum is dedicated to helping us look at the world through other people's eyes. Through a series of participatory arts projects with a focus on storytelling and dialogue, the Museum explores how empathy can not only transform our personal relationships, but also help tackle global challenges such as prejudice, conflict and inequality.

¹ Curator, Empathy Museum, London

Ayakkabımla Bir Mil

Clare Patey¹

2015 yılında kurulan *Empathy Museum* (Empati Müzesi), dünyaya başkalarının gözünden bakmamızı sağlamak için açıldı. Müze, hikâye anlatımı ve diyalog odaklı bir dizi katılımcı sanat projesi aracılığıyla, empatinin sadece kendi kişisel ilişkilerimizi nasıl dönüştürdüğünü değil, aynı zamanda önyargı, çatışma ve eşitsizlik gibi küresel sorunlarla nasıl mücadele edilebileceğini de inceliyor.

¹ Küratör, Empathy Museum, Londra

© Empathy Museum

I am an artist and a curator. The central quality that characterises my work is that it is always about participation. Participation means that the work is interdisciplinary, collaborative and process-led. Both artists and visitors come together and co-create a project; sometimes this is 10 people, and sometimes 20,000. The Empathy Museum¹ is a project that came out of a meeting between myself and a philosopher called Roman Krznaric². He had written a book about empathy and approached me to ask if I could come up with some ideas to create something experiential where people could actually practice the art of empathy. This was partly in response to research in his book that shows that neuroscience now accepts empathy as something that we can learn and that we need to practice. It is much like playing the piano or riding a bike. So, we must create public opportunities to do that. The other driving force behind the project was as a response to an increasingly divided world, a world where we are seeing more conflict. In the UK we are experiencing Brexit and divided communities; there is Trump in America, there is increased sexism,

racism, and environmental crisis. People also feel isolated; voices are being marginalized and, in the UK, there is a decline in public space, there is less space for people to be together.

Barack Obama said: “The biggest deficit that we have in our society and in the world right now is an empathy deficit.” We are in great need of people being able to stand in somebody else’s shoes and see the world through their eyes. We might think that we are more connected to one another through social media. And obviously in some ways we are. But our social circles are actually incredibly small. We tend to surround ourselves with people “like us”, who don’t challenge our assumptions, our values, and our identity. More than ever, we need empathy as a tool to try to understand one another, to break down prejudice, and to learn from each other. This is the background to the project.

Empathy has a host of practical outcomes. It has outcomes in the areas of social justice and conflict resolution, in product design and systems design, health, and also crucially within our human relationships. So, it can span everything, from world peace to peace in our own homes. Who amongst us has never had an argument where he or she thought: “Oh, if only that person could see things from my

¹ www.empathymuseum.com

² Krznaric, Roman (2015): *Empathy: Why It Matters, and How to Get It*, TarcherPerigee.

Ben bir sanatçı ve küratörüm. Katılımcılık faktörü işimin her zaman en önemli özelliği olmuştur. Katılımcılık disiplinler arasıdır, beraber iş yapmanın ve üretim sürecinin önemli olduğunu savunur. Her proje, sanatçıların ve izleyicilerin bir araya gelmesiyle oluşur; karşılıklı ilişkiyle yaratılır. Bu bazen on kişilik bir sanatçı ve izleyici grubu arasında, bazen de binlerce insan arasında olur. Empati Müzesi¹, filozof Roman Krznaric²'le bir buluşma sonrasında ortaya çıkmış bir proje. Krznaric empati hakkında bir kitap yazmıştı. Bana “İnsanların empatiyi deneyimleyebileceği bir mekân oluşturabilmek için yaratıcı ve deneysel fikirler bulabilir misin?” diye sordu. Bu sorusu kitabında bahsettiği araştırmalar bağlamındaydı. Bu araştırmalara göre, nörobilim, bisiklete binmek ya da piyano çalmak gibi, empatinin deneyimlenerek öğrenilebilir bir yeti olduğunu kabul ediyor. Demek ki empatinin pratikte deneyimleneceği kamusal imkânlar yaratılmalıydı. Bir diğer arzumuz da kutuplaşma ve çatışmanın tırmandığı bir dünyaya kendimizce bir cevap vermektir. İngiltere’de Brexit ve toplumdaki yarılma sürecini deneyimliyoruz. Amerika’da Trump

olgusu var. Artan cinsiyetçilik, ırkçılık ve iklim krizi gibi mevzuları da eklemeliyim. İnsanların kendilerini yalnız hissettiği ve seslerinin duyulmadığını düşündüğü zamanlardan geçiyoruz. Örneğin İngiltere’de kamusal alanlar azalmakta ve insanların bir araya geldikleri yerler giderek eksilmekte.

Barack Obama “Şu anda kendi toplumumuzun ve dünyadaki diğer toplulukların en büyük eksikliği, empati eksikliğidir” demişti. İnsanların kendilerini başkalarının yerine koyabilmelerine ve dünyaya onların gözünden bakabilmelerine çok ihtiyacımız var. Sosyal medya vesilesiyle birbirimizle daha fazla temas halinde olduğumuzu düşünüyor olabiliriz. Bu belli açılardan doğru da. Fakat sadece kendimize benzeyen insanlarla bir arada olmaya eğilimliyiz, sosyal çevremiz oldukça dar. Etrafımıza bize benzeyen, bizim fikirlerimize, değerlerimize ve kimliğimize karşı çıkmayan kişileri topluyoruz. Birbirimizi anlamaya çalışmak, ön yargılarımızdan arınmak ve birbirimizden bir şeyler öğrenebilmek için bir araç olarak empatiye her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var. Projemizi bu düşünceler üzerine inşa ettik.

Empati sayesinde farklı alanlarda pratik çözümler elde ediliyor. Örneğin sosyal adalet, çatışma çözümü, ürün tasarımı, sistem tasarımı, sağlık ve en önemlisi de insan ilişkileri gibi alanlar bunların

1 www.empathymuseum.com

2 Krznaric, Roman (2015): *Empathy: Why It Matters, and How to Get It*, TarcherPerigee.

© Empathy Museum

point of view?" Empathy is about seeing the world through someone else's eyes. The British writer Ian McEwan sums it up well: "Imagining what it is like to be someone other than yourself is at the core of our humanity. It is the essence of compassion, and it is the beginning of morality."

I came up with the idea that the Empathy Museum should be based upon the dual concept of a museum that would both house a collection and simultaneously hark back to the genesis of the word museum as the seat of the nine Muses sparking inspiration in public life. It would be also be designed in the form of a shop, so the Empathy Museum eventually would be a row of shops like a high street where you wouldn't come to have a consumer experience, though. You are not coming to buy something. Instead you would come to have a human experience. The shops might end up with a travel agent's, or a hairdresser's, or a funeral parlor, but we decided to start with a shoe shop. When I started talking to people about empathy, most people described it as either seeing the world through somebody else's eyes or walking in their shoes. I found out this is actually from a poem by Mary T. Lathrap "Never criticize a person until you've walked a mile in her/his moc-

casins"¹. I decided to take that proverb and make it literal. So, we opened a "shoe shop" called *A Mile in My Shoes*, and instead of coming in and getting fitted with a new pair of shoes, the visitors are given a pair of shoes that belong to someone else along with an Mp3 player and headphones. That person is a real person from somewhere in the world, and the visitors head out and walk for a mile in a stranger's shoes while listening to that person telling them a story about her/his life.

We did not have a building. So as a solution we bought an old shipping container and converted it into a giant shoebox. We tour around the world and in each community we add to our collection. Before the shoebox arrives in a town, we work with community networks in the neighbourhood and begin to collect stories, as diverse as possible. Inside the shoebox we make an effort to represent the locality where the exhibition is taking place. We collect stories and shoes from all sorts of people; from a sheep farmer to

1 (...) Just walk a mile in his moccasins
Before you abuse, criticize and accuse.
If just for one hour, you could find a way
To see through his eyes, instead of your own muse.
"Judge Softly" Mary T. Lathrap (1838–1895)

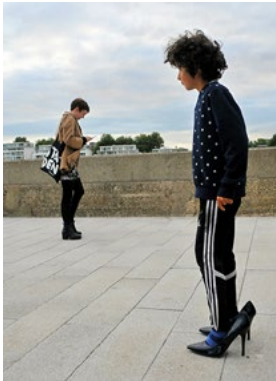

başında geliyor. Empati, dünya barışından evimizin içindeki huzura kadar çok geniş bir alanı kapsıyor. Herkes “Ah şu kişi keşke kendini benim yerime koysa da öyle düşünse” dediği tartışmalar yaşamıştır. Empati en temelde dünyayı başkasının penceresinden görebilmektir. İngiliz yazar Ian McEwan bu kavramı çok güzel şekilde özetliyor: “İnsanlığımızın temelinde kendimizi başkasının yerinde hayal edebilme yetimiz yatar. Bu yeti, şefkatin ve ahlakın temelini oluşturur.”

Empati Müzesi fikrini, müze kavramının ikili anlamı üzerine inşa ettim. İlk anlamı, birbirinden farklı koleksiyonlara ev sahipliği yapan bir yer olarak müze. İkincisi ise, müze kelimesinin kökenini oluşturan ve toplumsal hayatın ilham kaynakları olarak görülen dokuz ilham perisine (muse) ev sahipliği yapan yer. Bu düşüncelerden yola çıkarak, Empati Müzesi’ni yan yana sıralanmış dükkanlar olarak kurguladık. Bir şeyler satın almak için değil de, insancıl bir deneyim yaşamak için dolaşacağınız bir sokaktan bahsediyorum. Kurguladığımız dükkanlar bir seyahat acentesi, kuaför ya da cenaze hizmetleri firması da olabilirdi fakat biz sokağı bir ayakkabı dükkanı ile başlatmayı tercih ettik. İnsanlarla empati hakkında konuşurken hep iki temel vurgunun olduğunu fark etmiştim: Dünyayı başkasının gözünden görmek ya da (kendisini başkasının yerine koymak ifadesi için İngilizce’de kullanılan Ç.N.)

başkasının ayakkabısı ile yürümek. Bu vurguya şair Mary T. Lathrap’ın bir şiirinde de rastladım. Şiirde şöyle diyordu: “Karşıdakinin ayakkabısıyla bir mil yürümeden onu eleştirmeye başlama.” Bu ifadeyi hayata geçirmeye karar verdim. “Ayakkabımla Bir Mil” ismini verdiğimiz bir ayakkabı dükkanı açtık. Bu dükkan ayakkabı satın alınabilen bir yer değildi. Buraya gelenlere başkasına ait bir ayakkabı, bir Mp3 çalar ve bir de kulaklık verdik. Dünya üzerinde bir yerlerde gerçekten yaşamakta olan birisine ait bu ayakkabılarla bir mil yürüyen ziyaretçilerimiz, bu yürüyüş esnasında, ayakkabının sahibinin sesinden bu kişinin hikâyesini dinliyorlardı.

Proje başladığında kendimize ait bir mekânımız yoktu. Çözümü eski bir kargo konteynırı satın alarak onu dev bir ayakkabı kutusuna dönüştürmekte bulduk. Müzemizle dünyayı dolaştık ve her ziyaret ettiğimiz yerde koleksiyonumuza yeni parçalar ekledik. Ziyaret edeceğimiz yere ulaşmadan önce, gideceğimiz yerdeki toplum merkezleri ile iletişime geçtik ve onlarla beraber çalışarak olabildiğince birbirinden farklı hikâyeler topladık. Ayakkabı kutusunun içine sergimizi nerede yapıyorsak o yereli temsil eden bir sunum eklemeye çalıştık. Çiftçiden beyin cerrahına, seks işçisinden göçmene ya da çiçekçiye, birbirinden çok farklı insanlardan gelen hikâyeler ve ayakkabılar biriktirdik.

© Empaty Museum

a brain surgeon, a sex worker to someone who works in the sewers, a refugee to a florist.

We have been in Australia, in Brazil, in America, all over Europe and in the UK. We have got a collection of about 300 shoes and stories. The project involves the participation of the storytellers but also the participation of the visitors who come into the shoe shop. It also attracts passers-by. It is not a traditional museum audience who come. People may simply get curious and they put their heads in and say: “What is this?” Then we invite them in and they come in and they take part in the exhibition. When visitors enter, all they see is the shoeboxes. And all they know about the person is a name and the shoe size, which is the same as the visitor’s. Then the visitors head out and go for a walk. The experience is strangely powerful because the visitors are embodying something of the person whose shoes they are wearing, and they are on a journey on their own.

It is a physical journey. They are walking and there is something very powerful in the actual act of walking while listening. They are actively engaged in listening, which is a rare thing, because we are not often actually compelled to listen. And at the same time, they look down. The feet they see do not look like their own feet, they look like someone else’s feet. It is

very intimate. It is a powerful experience. I also think it works because it is playful; it is inviting the audience to play. It reminds me of putting on my mum’s shoes and walking around the kitchen when I was a small child. There is something also theatrical about it. You might set off walking in a pair of a fisherman’s waders or in a pair of roller skates. People are looking at you. And you are just listening to this person. It is like they are telling you, just you (!), their story.

I believe in the transformative power of storytelling. There has been recent research at Princeton University on neuro-mirroring¹. If you are telling me your story and I am really listening, then what is happening in your brain begins to be mirrored in the patterns of my own brain. So, we are connected on that physical level as well as on that emotional level. That is what is happening in this act of empathy.

The Empathy Museum is really about shared humanity. The story you are listening to could be from

1 See for further information: Liu, Y. et al. (2017): Measuring speaker-listener neural coupling with functional near infrared spectroscopy in: *Scientific Reports*, volume 7, Article number: 43293 (www.doi.org/10.1038/srep43293). Liu has also an ongoing research started in 2017 NIH, 1R01MH112566-01 “Brain-to-brain dynamical coupling: a new framework for the communication of social knowledge”.

Avustralya, Brezilya, Amerika'ya gittik, Avrupa'yı ve Birleşik Krallığı baştan sona dolaştık. 300 kadar ayakkabı ve hikâye topladık. Bu proje hem hikâye anlatıcılarının hem de ayakkabı dükkanına gelen ziyaretçilerin katılımına dayanıyor. Aynı zamanda o sırada müzenin önünden geçmekte olan insanların da dikkatini çekiyor. Gelenler geleneksel müze ziyaretçilerinden oldukça farklı. Müzemizde gördükleri herhangi bir şey dikkatlerini çekerse “Bu nedir?” diye hemen soruyorlar. Davet ettiğimizde, giriyor ve serginin aktif bir katılımcısı oluyorlar. Ziyaretçiler bir sürü ayakkabı kutusu ile karşılaşılıyorlar. Bildikleri tek şey ayakkabı sahibinin adı ve ayak numarası oluyor. Daha sonra ziyaretçi bu ayakkabıları alıp yürüyüşe çıkıyor. Bu tecrübenin inanılmaz güçlü etkisi var, çünkü ayakkabısını giydiğiniz kişiyi somut hale getirmiş oluyorsunuz ve yolculuğa kendi başınıza çıkıyorsunuz.

Bu bedensel bir yolculuk. Yürürken o kişinin hikâyesini dinliyorsunuz ve bu yürürken dinleme eyleminin çok güçlü bir yanı var. Dinleme sürecine etkin bir şekilde katılıyorsunuz. Bu ender bir durum çünkü genellikle kendimizi gerçekten dinlemeye ve duymaya zorlamayız. Yürürken baktığınızda sanki o ayaklar başkasına aitmiş, sizin ayaklarınız değilmiş gibi hissediyorsunuz. Bu son derece özel ve güçlü bir deneyim. Projenin başarısının bir diğer sebebi de

oyunbazlığı. Müze, ziyaretçileri bu oyunun bir parçası olmaya davet ediyor. Bu deneyim bana küçükken annemin ayakkabılarını giyip mutfakta dolaşmamı hatırlatıyor. Tiyatro sahnesi gibi bir bakıma da. Bir balıkçı çizmesi ya da paten giyip yolculuğunuza başlıyorsunuz ve bu süreçte ayağınızdakilerin sahibini dinliyorsunuz. Sanki bu kişi size özel olarak (!) kendi hikâyesini anlatıyormuş gibi oluyor.

Hikâye anlatıcılığının dönüştürücü gücü olduğuna inanıyorum. Birkaç yıl önce Princeton Üniversitesi bünyesinde *ayna nöron* (nöro-mirroring) üzerine bir araştırma yapılmıştı¹. Eğer hikâyeyi anlatırken seni gerçekten dinliyorsam, senin beyninde olanlar benim beynimin işleyişinde de kendisini göstermeye başlıyor. Dolayısıyla hem duygusal hem de fiziksel seviyelerde birbirimizle temas kurmuş oluyoruz. Empati esnasında gerçekleşen de tam olarak bu.

1 Detaylı bilgi için bkz: Liu, Y. et al. (2017): Measuring speaker-listener neural coupling with functional near infrared spectroscopy in: *Scientific Reports*, volume 7, Article number: 43293 (www.doi.org/10.1038/srep43293). Liu'nun 2017'de başladığı ve halen sürmekte olan araştırması için bkz: NIH, 1R01MH112566-01 “Brain-to-brain dynamical coupling: a new framework for the communication of social knowledge”.

Our social circles are actually incredibly small.

.....
We tend to surround ourselves with people “like us”

.....
who don’t challenge our assumptions, our values, and our identity.
.....

someone really different from yourself, but there are common themes of love or loss, pain or joy. I will connect with that in a way different from you because we both come with our own stories. But there will be a connection and that is where a kind of magic happens. There is also power in a first-person narrative to break down prejudice, to recognize people as individuals. We might be dealing with a large concept like the refugee crisis. If we hear one story from a person who has recently arrived from Syria and we are not talking to them about their journey, we are talking to them about their identity as a mother or a dancer or a David Bowie fan. That is quite different, and we begin to connect in a new way.

Two-thirds of the project is about experiencing these stories. But another aspect of the project is that it creates a social space. Visitors come back from their walk and there will be issues that have come up. They may want to talk about those issues and they may want to share their own story. People sit around for hours afterwards, talking and sharing conversation. For me that is significant. We invite people to take a photo of their own shoes and to talk about what their

experience was like walking in someone else’s shoes. We have made a huge collection of thousands and thousands of these responses.

We have done three themed versions of the exhibition. One was around stories of migration that we showed in collaboration with the Migration Museum in London. One was a project with Scottish teenagers looking at the experience of being in Scotland in isolated communities. The third one was around stories from the health service, everyone from a porter in a hospital to a prison psychologist to a neurosurgeon. We showed this version in the Houses of Parliament in London so that policy-makers had the opportunity to walk in the shoes of the people who are actually on the ground delivering the service. *A Mile in My Shoes* can work as a model in various ways. If you want to know more about the project you can go to our website. We have a weekly podcast where we release the stories¹. You do not get the experience of the shoes, but you get a picture of them, and we encourage you to walk while you are listening.

¹ www.acast.com/amileinmyshoes

*Sosyal çevremiz oldukça dar. Etrafımıza bize benzeyen,

 bizim fikirlerimize, değerlerimize ve kimliğimize karşı

 çıkmayan kişileri topluyoruz.
*

Empati Müzesi, paylaşıma dayalı bir insanlık projesidir. Dinlediğiniz hikâyeyi paylaşan kişi sizden gerçekten çok farklı olabilir fakat yine de sevgi, kayıp, acı ya da mutluluk gibi ortak deneyimler de olacaktır. Benim bu kavramlarla ilişkim seninkinden elbette ki farklıdır çünkü hepimiz kendi geçmişimizi taşıyoruz. Yine de birbirimizle ilişki kurabileceğimiz yerler olacaktır. İşin büyüleyici kısmı tam da burası. Birinci ağızdan paylaşılan hikâyelerin önyargıları yıkmada daha etkili olduğunu ve insanları birer birey olarak görmeye ve kabul etmeye alan açtığını düşünüyorum. Örneğin göçmen krizi gibi büyük bir kavramı ele alalım. Suriye'den yeni gelmiş birisinin hikâyesini, o kişinin bir anne, dansçı ya da David Bowie fanı olması gibi kimliklerine odaklanarak dinliyoruz. İşte bu durum, genelde varolan ilişkilerden oldukça farklı. Şimdi birbirimizle başka bir yolla ilişki kuruyoruz.

Projenin üçte ikisi bu hikâyeleri deneyimlemeyi, üçte biri ise sosyal bir mekân yaratmayı içeriyor. Ziyaretçiler yürüyüşlerini tamamlayıp geri döndüklerinde bazı konular üzerine konuşmak ya da kendi hikâyelerini paylaşmak isteyebiliyorlar. İnsanlar bu mekânda saatlerce kalıp birbirileriyle paylaşımda bulunuyorlar. Bu çok önemli. İnsanları kendi ayakkabılarının fotoğraflarını çekmeye ve başkasının ayakkabısıyla yürü-

menin nasıl bir deneyim olduğu hakkında konuşmaya davet ediyoruz. Binlerce cevabı bir araya getirdiğimiz dev bir koleksiyonumuz oluşuyor.

Sergiyi üç kez belli temalar etrafında gerçekleştirdik. İlki Londra'daki Göç Müzesi ile işbirliği halinde yürüttüğümüz ve göç hikâyelerini konu edindiğimiz sergiydi. Diğer İskoçya'da dışlanan grupların hikâyelerine İskoçyalı gençlerle beraber baktığımız bir projeydi. Üçüncüsü ise hastabakıcılardan hapsedanelerdeki psikologlara ve beyin cerrahlarına kadar farklı insanların hikâyelerini topladığımız sağlık hizmetleri temalı sergimizdi. Bu hikâyeleri, karar verici pozisyonundaki insanlar da görsün ve sağlık hizmetleri sunan insanların deneyimlerini yaşayabilsinler diye Londra'daki Parlamento Binası'nda sergiledik. *Ayakkabımla Bir Mil* projesinin daha farklı içeriklerle de kullanılabilecek bir model olduğunu düşünüyoruz. Çalışmamız hakkında daha detaylı bilgiye sahip olmak için, her hafta yeni hikâyeler eklediğimiz bir podcastimiz¹ da olan websitemize bakabilirsiniz. Ayakkabı giyme deneyimini yaşamanız mümkün olamasa da, ayakkabı fotoğraflarını elinize alarak paylaşılan hikâyeleri dinlerken yürüyüş yapmanızı çok isterdik.

1 www.acast.com/amileinmyshoes

Dialogue for Reconciliation: Exhibition Concepts

*Gaby Franger*¹

At the conference “Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance” in Istanbul 2018, a group of students, teachers, academics, artists and activists participated in a workshop entitled “Dialogue for Reconciliation: Exhibition Concepts”. They produced embroidery on topics they found relevant, the embroidery was then used as exhibition material.

¹ Women in One World – Centre for International Exchange and Intercultural Research of Women’s Everyday Life, Nuremberg; Museum of Women’s Cultures – Regional – International, Fürth/Bavaria, www.frauenindereinenwelt.de

Uzlaşma İçin Diyalog: Sergi Konseptleri

Gaby Franger¹

2018’de İstanbul’da düzenlenen “Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri” konferansına katılan bir grup öğrenci, öğretmen, akademisyen, sanatçı ve aktivist, konferans çerçevesinde organize edilen “Uzlaşma için diyalog: Sergi konseptleri” isimli atölye çalışmasında, önemli buldukları konularda ve aynı zamanda bir sergide de kullanılabilecek el işleri ürettiler.

¹ *Women in One World – Centre for International Exchange and Intercultural Research of Women’s Everyday Life* (Bir Dünyanın Kadınları – Uluslararası İletişim ve Kadın Günlük Yaşamını Kültürlerarası Araştırma Merkezi), Nürnberg; *Museum of Women’s Cultures – Regional – International* (Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi), Fürth/Bavyera, www.frauenindereinenwelt.de

“Bir kurban – Bir mendil”, Meksiko • “One victim – One handkerchief”, Mexico

© Gaby Franger

Background of the workshop

How can we act as women's museums to support, disseminate and transform women's claims and resistance against violence, oppression and war to promote intercultural and international dialogue? These are guiding questions of the research and exhibitions of the Museum of Women's Cultures Regional – International. A museum is a place of memory, a place to enjoy art and a place to learn about history and the variety and richness of cultural expressions through all eras and societies.

As a women's museum, we pursue an educational approach of empowering women and girls to become conscious of their own wishes and capabilities. We show the merits of women, their often-overlooked activities, how they confront topical regional and global conflicts, acts of injustice and discrimination and how they promote peaceful developments. We consider our museum to be a place of cross-cultural communication. So we bring women of different backgrounds together, with their challenges in their everyday lives and with their struggle for a better life. Instead of pointing

out disparities and differences we start a dialogue based on similarities.

The communication process in the Museum of Women's Cultures Regional – International is marked by a constant exchange of direct and virtual dialogues with women from different periods and different regions of the world with the aim of discussing questions such as what kind of structures engender experiences of injustice past and present, here and there; how means for mutual support can be found; how we can build the ONE WORLD which we live in and which we have to preserve; how this can be communicated in a tangible, easily comprehensible way that crosses borders. Museum of Women's Cultures Regional – International disseminates information about social movements and the role of women in these movements, learning about the power of peaceful resistance, looking for creative display formats, searching means for transformation. We also study women's biographies to talk about regional and global developments in history and today.

We look for key situations in which women activists and women's movements confront repression that can serve as examples for other people and

Tek başına cueca (La Cueca sola) arpillera'sı: Cueca, kadın ve erkeğin birlikte oynadığı bir halk oyunudur. Bu dansa erkek siyah pantolon ve beyaz bir gömlek giyer ve elinde bir mendil bulunur. Kadının kıyafeti ise bol renklidir. Bu arpillera'da, kıyafetleri erkeklerin giysisinin renginde olan kadınlar tek başlarına oynamak zorundadırlar. Kaybolmuş veya öldürülmüş erkekler içinde olan kocaları, sadece bluzlarına iliştilmiş bir fotoğrafta onlarla birlikte.

Arpillera La Cueca sola: The cueca is a traditional couple's dance, where the men wear black trousers and a white shirt and have a handkerchief in their hands. The women wear colourful clothes. On this arpillera the women wear clothes in the men's colours and they have to dance alone. Their husbands – men who have disappeared or been murdered – are only present in the photos attached to their blouses.

© Gaby Franger

Atölyenin arka planı

Kadınların şiddet, baskı ve savaş karşıtı taleplerini ve direnişlerini desteklemek, yaymak, dönüştürmek, kültürlerarası ve uluslararası diyalogu teşvik etmek için kadın müzeleri olarak neler yapabiliriz? *Museum für Frauenkultur Regional – International*'in yürüttüğü araştırmalara ve hazırladığı sergilere bu düşünceler rehberlik ediyor. Müze bir hafıza mekânı, sanatın keyfine varılacak bir alan ve aynı zamanda tarihi ve farklı zaman ve toplumlardaki kültürel ifadelerin çeşitliliğini ve zenginliğini öğrenmenin yeri.

Bir kadın müzesi olarak, kadınların ve kız çocuklarının kendi istekleri ve becerileri bağlamında bilinçlenerek güçlenmeleri için, konuya eğitim perspektifiyle yaklaşmaktayız. Kadınların kıymetini, genellikle unutulmuş faaliyetlerini, yerel ve küresel çatışmalar, adaletsizlikler ve ayrımcılıkla nasıl karşı karşıya kaldıklarını ve barışçıl gelişmeleri nasıl desteklediklerini gösteriyoruz. Ayrıca müzemizin kültürlerarası iletişimin mekânı olmasını amaçlıyoruz. Bu yüzden, her gün çeşitli zorluklarla karşılaşan ve daha iyi bir hayat için mücadele eden farklı bağamlardan kadınları bir araya getiriyoruz. Farklılıkları ve uyum-

suzlukları ön plana çıkarmak yerine, benzerlikler üzerinden diyaloglar başlatıyoruz.

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi'ndeki iletişim süreci, farklı dönemlerden ve dünyanın farklı bölgelerinden kadınların doğrudan ve sanal diyaloglarının sürekli içiçe geçme halidir. Bu iletişimi sağlarken, dünyanın farklı yerlerindeki, geçmişteki ve günümüzdeki adaletsizlik deneyimlerinin ardında ne tür yapılar olduğu; karşılıklı destek için ne gibi araçlar bulunabileceği; içinde yaşadığımız ve korumakla yükümlü olduğumuz BİR DÜNYA'yı nasıl yaratabileceğimiz; bu amaçlarımızın, sınırları nasıl aşabileceği; bu konuların somut ve kolay anlaşılabilir şekilde nasıl anlatılabileceği gibi soruları tartışıyoruz. Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi, barışçıl direnişin gücü hakkındaki bilgiyi dolaşıma sokar, yaratıcı sergileme biçimleri arayarak ve dönüşümün araçlarını araştırarak toplumsal hareketler ve kadınların bu hareketler içindeki yeriyile ilgili bilgileri yaygınlaştırır. Ayrıca, tarihteki ve günümüzdeki yerel ve küresel gelişimler hakkında konuşmak için kadın biyografileri konulu araştırmalar da yapar.

Kadın aktivistlerin ve kadın hareketlerinin baskılara karşı çıktıkları, başka insanlara örnek olabilecek,

“Kayıplar nerede?” arpillera’sı. Kayıpların aileleri adalet talep ediyor.

Arpillera: Where are the disappeared? Family members of the disappeared demand justice.

© Gaby Franger

help them not to lose courage. Examples are: the embroidery movement against silence in Mexico, the headscarves of the Mothers of the Plaza de Mayo in Argentina, Palestinian embroidery as an expression of cultural resistance and self-esteem, or projects connected with the destruction of the environment. These examples show that when talking about such problems as injustice, persecution or suffering, specific tools are used to confront these issues as well as specific wishes and competences of the proactive women. Museum of Women’s Cultures Regional – International creates a space for dialogue but does not provide definite answers. We suggest ways to think about – connecting past with current, local with global processes.

Since our foundation as Women in One World – Centre for Intercultural Research on Women’s Everyday Lives and International Exchange in 1989 we have worked with textile art and studied its role in social and political movements. Most of the objects in this context were created to document or confront social situations that discriminate against women. The objects talk about violent conflicts that are opposed by the women’s art of survival. The different ways of women to act against traditional demands and the in-

formation about these strategies demonstrate women’s abilities as well as the subversive use of the space traditionally granted to them. Needlework such as embroidery or quilts do not only unfold unexpected aesthetical enjoyment, but also show specific ways of describing and reflecting women’s everyday lives, personal experiences, suffering or resistance. In all times and cultures women through spinning, weaving, sewing or embroidering expressed what they were not able to put into words.

The needle is the instrument to express pain and protest. Using needles women are not only listened to, but are also able to express emotions and impart knowledge that encourages others to get involved in societal conflicts with head, heart and hands. Textile art does not only express individual pain or violence suffered, but it can bear witness of a collective memory of pain, its overcoming and the wish for change. And this special way of expression in telling stories can bring people together who do not have the same language.

An amazing example is the movement of the Arpilleras – the needle workers – of Chile, who created a collective memory of what happened during the dictatorship of Pinochet 1973–1988. They

*Kadınlar iğneleriyle hem sözlerinin duyulmasını sağlıyorlar hem de diğer

 insanları zihin, kalp ve elleriyle toplumsal çatışmalara müdâhil olmaya

 teşvik edici duygu ve düşünceleri dile getirebiliyorlar.
*

cesaretlerini kaybetmemelerine yardım edebilecek özel durumları da araştırıyoruz; örneğin Meksika’da suskunluğa karşı nakış hareketi, Arjantin’de Plaza de Mayo Anneleri’nin başörtüleri, kültürel direnişin ve özsaygının bir ifadesi olarak Filistin nakış inisiyatifi ya da çevre tahribatıyla ilgili projeler. Bu örnekler adaletsizlik, zulüm ve eziyet gibi sorunlar hakkında konuşulacağı zaman belirli araçların kullanılabileceğini ve aynı zamanda da eyleme geçen kadınların ne istediklerini ve yetkinliklerini görünür yapar. Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi bir diyalog ortamı yaratır fakat nihai cevaplar vermez. Ancak geçmişini şimdiye, yereli küresele bağlayarak, bunlar hakkında düşünme yolları önerir.

1989’da Bir Dünyanın Kadınları – Kadın Günlük Yaşamını Araştırma Merkezi’ni kurduğumuzdan beri, tekstil sanatlarıyla yakından ilgileniyoruz, toplumsal ve siyasal hareketlerde tekstil sanatlarının rolünü araştırıyoruz. Bu çerçevedeki nesnelerin pek çoğu, kadınlara ayrımcılık yapan toplumsal durumları belgelemek ya da kınamak için üretildi. Bu nesneler, kadınların ancak hayatta kalma sanatıyla başa çıktıkları, şiddet içeren çatışmaları konu ederler. Kadınların, geleneklerin taleplerine karşı eyleme geçmesinin farklı biçimleri ve bu eylem stratejileri hakkındaki bilgileri,

onların becerilerini göstermekle kalmaz, gelenekler tarafından kadınlara ayrılmış alanların dönüştürücü yönde kullanımına da örnek oluşturur. Nakış ya da yorgan deseni (quilt) gibi el işleri, belki de hiç beklenmeyen bir estetik haz oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda kadınların gündelik yaşamlarını, kişisel deneyimlerini, sıkıntılarını ve direnişlerini de yansıtan ve bu konuda düşünmenin özgül yollarını da gösteriyor. Farklı dönemlerde ve kültürlerde kadınlar iplik eğirme, dokuma, dikiş ya da nakış yoluyla kelimelere dökemedikleri şeyleri ifade etmişlerdi.

İğne, acıyı ve karşı çıkışı ifade etmenin bir aracıdır. Kadınlar iğneleriyle hem sözlerinin duyulmasını sağlıyorlar hem de diğer insanları zihin, kalp ve elleriyle toplumsal çatışmalara müdâhil olmaya teşvik edici duygu ve düşünceleri dile getirebiliyorlar. Tekstil sanatları yalnızca bireysel acının ya da şiddetin dışavurumu değil, acının kolektif belleğine, bu acıyla nasıl başa çıkıldığını ve değişim isteğine de tanıklık ediyor. Ayrıca, hikâye anlatmanın bu özel yolları, aynı dili konuşmayan insanları da bir araya getirebiliyor.

Bu konudaki inanılmaz bir örnek, Şili’deki Arpilleristas hareketinin işlemeleridir. Bu hareket, 1973–1988 yılları arasındaki Pinochet diktatörlüğü sırasındaki olayların, kolektif hafızasını oluşturdu.

*Using needles, women are not only listened to, but are also able to express

 emotions and impart knowledge that encourages others to get involved

 in societal conflicts with head, heart and hands.
*

told their stories at a time when it was dangerous to talk about what was happening in the country. They could not write about it because of censorship, but the pieces of handicraft were powerful means to tell the world about the events. The Arpilleristas movement was one of the many little stones that brought down the Pinochet dictatorship.

The workshop “Dialogue for Reconciliation: Exhibition Concepts”

The concept of the workshop in Istanbul was to use embroidery to think about topics that touched the participants, topics they wanted to talk about, personal messages that could be transferred to exhibitions. After talking about different approaches of women's movements that work with textile art to show resistance against oppression as well as demonstrating their desire to overcome these situations, we worked with the technique of

the Mexican movement: “One victim – One handkerchief”. Since 2011 women and some men have been gathering in the streets of various Mexican cities to rescue from oblivion victims of violence – men, women, children who had been murdered or had disappeared: Stitched in red are the names of murdered persons and the circumstances of the murder, in green occurrences of disappearance, and in purple victims of femicides.

The participants of the workshop started to stitch and to express their desires for a peaceful world. The pieces of embroidery produced at the workshop now form part of the collection of the Museum of Women's Cultures Regional – International and they were shown at the exhibition “RÜCKBLICK NACH VORNE. 1989–2019–2030” (Retrospective Back to the Future. 1989–2019–2030) from May to October 2019. Thus, visitors were given the opportunity to learn about what moves young people in present day Turkey.

Uzlaşma için diyalog:
Sergi konseptleri atölyesi, İstanbul.

Workshop in Istanbul
“Dialogue for reconciliation: Exhibition concepts”

(from left to right)
“Peace – Collective memory – Words are not enough”
“I cannot stay and I cannot go.”
“Reliable relationships make strong.”
“I need more colours in my bag.”

© Gaby Franger

Ülkede neler olduğuna dair konuşmanın çok tehlikeli olduğu bir dönemde, kendi hikâyelerini anlattı. Yaşananları sansür yüzünden yazıya dökemiyorlardı ama “el işi” ile ürettikleri şeyler olup bitenleri dünyaya anlatmanın çok güçlü bir aracı haline gelmişti. Arpilleristas hareketi, Pinochet diktatörlüğünü sona erdiren pek çok küçük direniş hareketinden biri oldu.

“Uzlaşma için diyalog: Sergi konseptleri” atölyesi

İstanbul’daki atölyenin konsepti, katılımcıları özellikle meşgul eden konularda düşünmek, katılımcıların tartışmak istedikleri içerikleri ve sergilere aktarılacak kişisel mesajları dile getirmek üzere nakış işlerini kullanmaktı. Grupta, baskı karşısındaki direnişi ve baskıyla başa çıkabilme isteğini örneklemek için tekstil sanatlarıyla çalışan kadın hareketlerinin farklı yaklaşımlarını tartıştıktan sonra, Meksika’daki “Bir kurban – Bir mendil” isimli hareketin

teknikleri ile çalıştık. Meksika’nın çeşitli şehirlerinin sokaklarında 2011’den bu yana kadınlar ve erkekler; öldürülen ya da zorla kaybedilen erkek, kadın ve çocuk şiddet kurbanlarının unutulmalarını engellemek için bir araya geliyorlar: Kurbanların isimlerini mendillere, öldürülme durumunda kırmızı renkli, zorla kaybedilme durumunda yeşil renkli ve kadın cinayetleri bağlamındaki ölümleri de mor renkli iplik kullanarak işliyorlar.

Atölyenin katılımcıları da, daha barışçıl bir dünyaya arzularını ifade etmek için el işleri yapmaya başladılar. Bu atölyede üretilen nakış işleri artık Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi koleksiyonunun bir parçası oldu ve Mayıs-Ekim 2019 tarihleri arasında “RÜCK BLICK NACH VORNE. 1989–2019–2030” (Geleceğe Retrospektif Dönüş 1989–2019–2030) sergisinde gösterildi. Böylece bu serginin ziyaretçilerine, bugünün Türkiye’inde genç insanları hangi konuların meşgul ettiğini öğrenme fırsatı verilmiş oldu.

To Break the Silence and Take a Stand for Truth and Justice

*Mina Watanabe*¹

The Women's Active Museum on War and Peace (WAM) was established in Tokyo in August 2005, during the 60th summer after Japan's defeat in WW II. WAM is a private museum which focuses on violence against women in war and conflict situations, particularly on the issue of Japan's military sexual slavery, or, euphemistically, the "comfort women" issue. WAM holds exhibitions, keeps testimonies and evidence, conducts fact-finding projects and organizes activities in solidarity with the survivors of Japan's military sexual slavery in the Asia-Pacific region.

The initial impetus to establish WAM was to save the documents of the "Women's International War Crimes Tribunal on Japan's Military Sexual Slavery" held in Tokyo, 2000. The "Women's Tribunal" was, rather than a public hearing to listen to the voices of victimized women, a people's court held by the global civil society to make clear not only the damage suffered but also who was responsible for the crimes and to bring to justice the parties responsible, both individuals and the state. Women from five continents were involved in the preparation, and 64 "comfort women" survivors from eight countries participated in the Women's Tribunal. In the final judgement delivered in the Hague after a year, 10 high-ranking officials, including Emperor Hirohito, were found guilty for establishing Japan's military sexual slavery system. The portraits of these responsible persons are among the permanent exhibits of WAM.

¹ Director of Women's Active Museum on War and Peace (WAM), www.wam-peace.org/en

Sessizliği Bozmak, Gerçeği ve Adaleti Savunmak

*Mina Watanabe*¹

Women's Active Museum on War and Peace, WAM (Savaş ve Barışa Dair Aktif Kadın Müzesi) Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin 60. yılında, Ağustos 2005'te Tokyo'da kuruldu. WAM; savaş ve çatışma durumlarında kadına yönelik şiddete, özellikle de Japon ordusundaki seks köleliği ya da üstü kapalı şekilde söylendiği gibi "rahatlatıcı kadınlar" konusunda çalışır. Müze sergiler düzenmekte, tanıklıkları ve kanıtları bir araya getirmekte, delil toplama projeleri yürütölmekte ve Asya Pasifik bölgesinde Japon ordusunun seks köleliği uygulamalarından hayatta kalmış kadınlarla dayanışma etkinlikleri organize etmektedir.

WAM'ın kurulmasındaki ana amaç 2000'de Tokyo'da yapılan Japon Ordusunun Cinsel Kölelik Sistemi Konulu Uluslararası Savaş Suçları Kadın Mahkemesi'nin (*Women's International War Crimes Tribunal on Japan's Military Sexual Slavery*) belgelerini muhafaza etmektir. "Kadın Mahkemesi" mağdur edilmiş kadınların seslerini dinlemek için kurulmuş halka açık bir yargılamadan ziyade, küresel sivil toplum tarafından, sadece yaşanan acıları değil, bu suçların sorumlusu kişileri de ortaya çıkarmak ve hem bireyler hem de devlet bağlamındaki sorumluları adalete teslim etmek amaçlı bir halk mahkemesiydi. Mahkeme hazırlıklarına beş kıtadan kadınlar dâhil oldu. "Rahatlattıcı kadın" uygulamasından hayatta kalan sekiz ülkeden 64 kadın, Kadın Mahkemesi'ne katıldı. Bir yıl sonra Lahey'de verilen nihai kararda İmparator Hirohito dâhil on üst düzey yetkili, Japonya'nın askeri seks köleliği sistemini kurmaktan suçlu bulundular. Bu sorumluların portreleri müzenin sürekli sergisinde yer almaktadır.

1 Women's Active Museum on War and Peace, WAM direktörü, www.wam-peace.org/en

© Women's Active Museum on War and Peace

Establishment of WAM

The Women's Tribunal as well as a women's museum was first conceived by the late Yayori Matsui (1934–2002), a Japanese journalist and feminist activist. She held a very strong conviction that as Japanese citizens we have a responsibility to pass on to the next generation the official records related to Japan's military sexual slavery system, including testimonies of the survivors whose voices had been silenced and virtually erased from “history” for half a century. The Comfort Women issue started appearing in history textbooks only in the late 1990s in Japan, yet, these references were erased due to the campaigns by rightists supported by politicians. Any meaningful reference was gone by the early 2000s. The civil society initiative to remember has become crucial guaranteeing that similar crimes will not be repeated, a strong demand from the survivors.

War memories in post-war Japan

After Imperial Japan's defeat in August 1945, Japanese people developed a collective conviction to denounce war, as is clearly written in Japan's post-war constitution. However, Japanese people have only

been concerned about the suffering of their own people. Soldiers remained silent about the crimes they committed or witnessed during the war, and the public was kept uninformed of Japan's wrongful acts during the war it waged in the Asia-Pacific region. After the post-war Tokyo Tribunal held by the Allied Forces, Japanese people have never tried to bring to justice any war criminals at their own hands. On the contrary, those individuals who had been convicted, and those who should have been prosecuted and punished were too often given high ranking posts including those of the minister of justice, the foreign minister and prime minister. This tendency is deeply rooted in post-war Japan, and the current administration seems even more overtly eager to whitewash the country's past.

Government control over wartime memories started as early as the mid-1950s, including the screening of history textbook contents by the Ministry of Education. National history museums in Japan, including the ones in Hiroshima and Nagasaki, make almost no reference to the crimes Japanese troops committed in the regions of the Asia-Pacific colonized or occupied by Japan. At the national memorial ceremony held on August 15 every year, the Prime Minister's statements refer only to the number of

*Sergimizde, bir olayın ne kadar farklı şekillerde hatırlanabileceğinin
.....
ve kaydedilebileceğinin ziyaretçiler tarafından farkedilmesi amaçlanıyor.
.....*

Savaş ve Barışa Dair Aktif Kadın Müzesi'nin kuruluşu

Kadın Mahkemesi ve kadın müzesi kurulması fikri, Japon gazeteci ve feminist aktivist Yayori Matsui (1934–2002) tarafından tasarlandı. Matsui, Japon ordusunun seks köleliği sisteminin resmî kayıtlarını ve seks köleliği sisteminden hayatta kalanların yaklaşık yarım yüzyıldır “tarihten” neredeyse silinen ve sessizleştirilen tanıklıklarını, gelecek nesillere aktarmanın vatandaşlık görevi olduğuna inanıyordu. Ayrıca Japonya’da tarih kitaplarında “rahatlatıcı kadınlar” konusuna 1990’ların sonlarında yeni yeni değinilmeye başlanmış olsa da, bu referanslar politikacıların da desteklediği sağcı kampanyalar nedeniyle kaldırılmaktaydı. 2000’lerin başına gelindiğinde, tarih kitaplarında konuyla ilgili bilgi kalmamıştı. Böylece aynı zamanda hayatta kalanların da ısrarla talep ettikleri şekilde, bu tür olayların bir daha tekrarlanmamasının teminatı olan, hafıza çalışmaları yapan sivil toplum girişimleri özel önem kazandı.

Savaş sonrası Japonya’da savaşı hatırlamak

Japonya İmparatorluğu’nun Ağustos 1945’teki yenilgisinin ardından, Japonya’nın savaş sonrası

anayasasında da açıkça belirtildiği gibi, Japon halkı kolektif bir savaş karşıtlığı eğilimi geliştirdi. Ne var ki, Japon halkı yalnızca kendi halkının acısıyla ilgileniyordu. Askerler savaş sırasında işledikleri ya da tanık oldukları suçlarla ilgili sessizliklerini koruyorlardı ve kamuoyu da Asya Pasifik bölgesinde Japonya’nın savaşta uyguladığı yanlış eylemler hakkında bilgilendirilmiyordu. Müttefik Devletler’in savaş sonrası kurduğu Tokyo Mahkemeleri’nden sonra, Japon halkı savaş suçlularını kendi girişimiyle adaletin karşısına çıkarmayı hiç denemedi. Bunun yerine, Tokyo Mahkemeleri’nin mahkûm ettiği ve cezalandırdığı ya da bu şekilde yargılanıp cezalandırılması gereken kişilere Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık da dâhil olmak üzere önemli görevler verildi. Bu eğilim, savaş sonrası Japonya için geçerli ve şu andaki yönetim de ülkenin geçmişini temize çıkarmaya daha da hevesli görünmekte.

Savaş dönemi anılarının hükümet tarafından kontrolü, tarih ders kitaplarının içeriklerinin Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmesiyle daha 1950’lerin ortasında başlamıştı. Hiroşima ve Nagazaki’dekiler de dâhil olmak üzere Japonya’daki ulusal tarih müzelerinde Japonya’nın sömürgeleştirdiği ya da işgal ettiği Asya-Pasifik bölgesinde, Japon birliklerinin işledikleri suçlardan neredeyse hiç bahsedilmiyor.

Our exhibition will make the viewer realize just how divergently

an event is remembered and recorded.

Japanese dead. Other Asian victims are never mentioned, as if to maintain the image of the glorious and “sacred sacrifice” of Japanese soldiers.

Exhibitions

The exhibits at WAM have contributed to letting Japanese society become aware of the faces of Asian women who were sexually abused by Japanese soldiers during the war from the 1930’s to 1945. At WAM’s entrance, visitors are met with the 179 faces of Comfort Women survivors who have given their permission to have their photographs displayed at the museum. These women are those who survived the war, survived more than five decades before they finally came forward as a victim of sexual violence. The portraits also remind us that behind these faces there are innumerable women who were unable to survive.

During the past 14 years, sixteen special exhibitions have been carried out. Nine have focused on specific countries/areas, namely North and South Korea, East Timor, China, the Philippines, Okinawa, Taiwan, Indonesia, Burma and Japan, while the other seven were thematic exhibitions. All the exhibitions were memorialized in catalogue form and are available to the Japanese audience.

To help visitors encounter the life of individual women, WAM makes “testimony panels” for each survivor. The panels are written in the first person, in order to give the visitors the feeling that they are listening to the woman’s testimony. “Testimony panels” cover not only the time of sexual enslavement by the Japanese military but also the period starting before the war up until the post-war years when the survivor broke her silence and took a stand for truth and justice.

To counter the current revisionism sweeping in Japan, we juxtaposed the survivors’ testimonies of their ordeal with the accounts of former Japanese soldiers. This exhibition style challenges the discourse that prevails in today’s Japan, which brands the testimony of victimized women as “lies” and accepts only what can be found in Japanese soldiers’ testimonies and official documents. In this way, our exhibition makes the viewer realize just how divergently an event is remembered and recorded. It also leads viewers to ask themselves where they stand and from which perspective they look at the events. The exhibition imposes no answer to these questions. While we would be selective regarding which pieces of memoirs/testimonies we would present to the audience as an exhibition, we can still leave open the

© Women's Active Museum on War and Peace

Başbakan her yıl 15 Ağustos'ta düzenlenen ulusal anma töreninde sadece ölen Japon askerlerinin sayısına değiniyor. Japon askerlerinin şanlı ve “kutsal fedakârlık”larının imajı sürdürülmek istenircesine diğer Asyalı kurbanlar göz ardı ediliyor.

Sergiler

WAM'daki sergiler, Japon toplumunun, 1930–1945 arasındaki savaşta, Japon askerlerinin cinsel istismarına maruz kalan Asyalı kadınların yüzlerini tanımalarını sağladı. Ziyaretçiler müzenin girişinde “rahatlatıcı kadınlar” uygulamasından sağ kalmış ve fotoğraflarının müzede sergilenmesine izin veren 179 kadının portresiyle karşılaşılıyor. Fotoğraflardaki yüzler, savaştan sağ çıkan ve elli yıldan uzun süre yaşam mücadelesi verdikten sonra, cinsel şiddet kurbanı olarak seslerini duyuran kadınlar. Bu portreler bize aynı zamanda bu yüzlerin arkasında, hayatta kalamamış sayısız kadının olduğunu da hatırlatıyor.

Son on dört yılda, müze on altı özel sergi hazırladı. Dokuz sergi Kuzey ve Güney Kore, Doğu Timur, Çin, Filipinler, Okinawa, Tayvan, Endonezya, Burma ve Japonya gibi belirli ülkelere veya bölgelere odaklıydı. Diğer yedi sergi, tematik sergilerdi. Sergilerin

hepsi kataloglandı ve Japon ziyaretçilerin kullanımına açık tutuluyor.

Ziyaretçilerin her bir kadının hayatıyla karşılaşmasına yardımcı olmak için, hayatta kalmış her kadına özel “tanıklık panoları” oluşturuldu. Ziyaretçilere kadınların tanıklıklarını dinliyorlarmış hissi vermek amacıyla da panolarda birinci tekil şahıs anlatımı kullanılıyor. “Tanıklık panoları” kadınların sadece Japon ordusu tarafından seks kölesi haline getirildikleri dönemi kapsamıyor, savaştan önceki dönemden, kadınların sessizliklerini bozdukları, hakikat ve adalet taleptikleri savaş sonrası yıllarına kadar uzanıyor.

Japonya'da hızla yayılan revizyonizme karşı koymak için, hayatta kalanların yaşadıkları acılara dair tanıklıklarını, aynı dönemdeki Japon askerlerinin açıklamalarıyla birlikte yerleştiriyoruz. Bu konseptle, kurban hâline getirilmiş kadınların tanıklıklarını “yalan” olarak niteleyen ve sadece Japon askerlerinin tanıklıklarını ve resmî belgeleri kabul eden günümüz Japonyasındaki baskın söylemler sorgulanabiliyor. Böylelikle sergimizde, bir olayın ne kadar farklı şekillerde hatırlanabileceğinin ve kaydedilebileceğinin ziyaretçiler tarafından fark edilmesi amaçlanıyor. Sergi ayrıca, izleyicinin kendisine kendi konumunu ve olaylara hangi perspektiften baktığını sormasını da

conclusion as to how these pieces may be knit together in the writing of history.

Research project

Along with holding exhibitions and related seminars, we have conducted research projects. One of the well-known research outcomes is a Map of “Comfort Stations.” We had scrutinized testimonies of survivors, soldiers and witnesses, as well as official documents of the Japanese military and Allied Forces. Then, we put the information together and mapped the locations. The quality or precision of the information varies. For example, in the case of testimonies from local women and girls in the occupied territories, they were taken from the nearby community, so the survivors remembered the exact locations or buildings. On the other hand, women and girls who were taken from colonized Korea or Taiwan, many of them travelling a long way to the battlefield in occupied territories in Asia-Pacific could not identify their location. They did not know the local language, so they only remembered the town name they heard from the soldiers. Therefore, even though the same town was identified from varying sources, it is almost impossible to match the data and locate the exact place. Furthermore, the information we were able to obtain was limited to the areas or

countries where the research had been done. What a Map of “Comfort Stations” shows is limited to the available sources, but it does show the magnitude of sexual enslavement of women conducted by the Japanese military in the whole Asia-Pacific region. After 10 years from the initial project in 2009, we conducted a follow-up project which was published in the Autumn of 2019.

Archives for the future

History has been a major source of political conflict in Asia, mainly due to the chronic “amnesia” of Japan about its own past wrongdoings. In order to build peace in Asia, it is indispensable that Japan acknowledge the crimes it committed during the war, restore the sense of dignity and human rights of victimized women and men in Asia, and pass on these historical facts to the next generation to guard against repetition. WAM has now launched the Comfort Women archiving project to keep the testimonies and related documents, along with the records of the movement by and for the Comfort Women survivors, for the next generation. We believe this to be the responsibility of a women’s civil society group in the country which perpetrated the crime, in solidarity with the survivors and their supporters in other parts of the Asia-Pacific region.

hedefliyor. Sergide bu sorulara herhangi bir yanıt verilmiyor. Hangi anıların ve tanıklıkların sergide ziyaretçilerle buluşturulacağı konusunda seçici olsak da, tarih yazarken bu parçaların nasıl bir araya getirileceği sorusunun cevabını açık bırakıyoruz.

Araştırma projesi

Sergilerin ve sergilerle ilgili seminerlerin yanı sıra araştırma projeleri de yürütmekteyiz. En iyi bilinen araştırma projesi çıktılarımızdan biri “Rahatlatıcı İstasyonlar” Haritası’dır. Hayatta kalan kadınların, askerlerin ve diğer şahitlerin yanı sıra Japon ordusunun ve Müttefik Devletler’in tanıklık belgelerini inceledik. Tüm bilgileri bir araya getirdik ve istasyon konumlarının haritasını çıkardık. Bilginin kesinliği ve niteliği değişkenlik gösteriyor. Örneğin, işgal edilmiş topraklardaki yerli kadın ve kız çocukları genelde yakınlardaki topluluklardan alınmışlardı, bu yüzden hayatta kalan kişiler, yerleri ya da binaları tam olarak hatırlıyorlardı. Öte yandan, sömürgeleştirilmiş bölgeler Kore ve Tayvan’dan alınan kadınlar ve kız çocukları, Asya-Pasifik bölgesinin işgal edilmiş topraklarındaki savaş alanlarına doğru uzun bir yolculuk yapıyorlardı ve bu bölgelerde yön tespit edemiyorlardı. Yerel dili bilmiyorlardı, akıllarında sadece askerlerden duydukları kasaba isimleri kalmıştı. Bu sebeple, aynı kasabaya farklı kaynaklar tarafından işaret edilse bile, veriyi eşleştirmek ve kesin bir mekân belirle-

mek neredeyse imkânsızdı. Alabildiğimiz bilgiler de sadece araştırmanın yapıldığı bölgeyle ya da ülkeyle sınırlıydı. “Rahatlatıcı İstasyonlar” haritasının bilgileri salt erişilebilir kaynaklarla sınırlı olsa da, bu harita Asya-Pasifik bölgesinde Japon ordusunun kadınları seks kölesi olarak kullanma uygulamasının boyutlarını gösteriyor. 2009’daki ilk projeden on yıl sonra projeyi güncelledik ve bu kaynaklar 2019 sonbaharında erişime sunuldu.

Gelecek için arşivler

Özellikle Japonya’nın geçmişteki hatalarıyla ilgili kronik “bellek kaybı” yüzünden, tarih Asya’daki siyasi çatışmanın temel sebeplerinden biri olmuştur, Asya’da barışın tesis edilebilmesi için Japonya’nın savaş sırasında işlediği suçları kabul etmesi, Asya’da mağdur edilmiş kadın ve erkeklerin onurunu ve insan haklarını teslim etmesi ve bu hataların tekrarlanmamasının bir teminatı olarak, tarihsel gerçekleri gelecek kuşaklara aktarması zorunludur. Bu suçları işleyen ülkedeki bir kadın sivil toplum grubu olarak; Asya-Pasifik bölgesindeki diğer ülkelerde hayatta kalan kadınlarla ve onları destekleyenlerle dayanışma içinde olmak sorumluluğumuz vardır. Bu nedenle WAM gelecek kuşaklar için tanıklıkların ve ilgili belgelerin saklanması yanı sıra, hayatta kalmış “rahatlatıcı kadınlar”ın kendileri tarafından ve onlar için düzenlenen hareketlerin de kaydını tutacak “rahatlatıcı kadınlar” arşivleme projesini de başlatmıştır.

Sites of Girlhood: A Global Memory Project

*Ashley Remer*¹

At Girl Museum², we celebrate the girl: the one who takes the world on her shoulders, who may or may not ever get to grow up, to become a woman, but who contributes to the world anyway. Girl Museum is the first – and still the only – museum in the world dedicated to girlhood. We focus on being a girl through art, stories and material culture through our research, exhibitions, education and advocacy. Our online museum gives a voice to girls of the past, so modern girls can create a better future.

¹ Head Girl of Girl Museum, art historian, writer, editor, curator

² Girl Museum www.girlmuseum.org

Kız Çocuklarının Mekânları: Bir Küresel Bellek Projesi

Ashley Remer¹

Girl Museum'da² (Kız Çocukları Müzesi) hayatın yükünü omuzlayan kız çocuklarını anıyoruz. Bu kız çocukları, yetişkin bir kadın olacak kadar uzun yaşamış ya da kısa bir hayat sürmüş olabilirler ancak hepsinin dünyaya katkısı olduğu bir gerçek. Dünyada kız çocukları için açılmış ilk ve halen tek müze olan Kız Çocukları Müzesi'nde sanat, hikâyeler ve maddi kültür öğeleri aracılığıyla kız çocuğu olma haline odaklanıyoruz, araştırmalar yürütüyor; sergiler, eğitimler düzenliyor ve hak savunuculuğu yapıyoruz. Sanal müzemiz, günümüzde yaşayan kız çocuklarının daha iyi bir gelecek oluşturmaları için, geçmişte yaşamış kızların sesini duyuruyor.

1 Girl Museum yöneticisi, sanat tarihçisi, yazar, editör

2 www.girlmuseum.org

Our work for Girl Museum focuses on four streams: Girlhood in Art (which looks at girls in fine arts), Art of Girlhood (which looks at the tangible and intangible culture of girlhood), Girls in the World (which examines the historical origins of social issues girls face today), and GirlSpeak (our collaborative, community-oriented projects). In 2017, we carried out a project called “52”, which was inspired by the Neil MacGregor/BBC/British Museum project, *A History of the World in 100 Objects*. Each week, we introduced an object that represented an aspect of girlhood in world history. A component of this project was to map these objects in an effort to be inclusive and to visualize what girls in world history looked like. Alongside this, we were putting together a heritage trail in the United States as a sort of “girls’ road trip” called *Great Girls of the USA*. As frequently happens, we decided to expand this project and roll it out globally. Thus “Sites of Girlhood” was born.

“Sites of Girlhood” is a global project begun in 2018¹. It is designed to put girls on the map. Girls around the world have been flashpoints for significant events, either through their own efforts or ac-

tions done to them. We will identify sites associated with girl history and add them to our map – and you can, too. This is an opportunity for community collaboration both as a celebration of girls in history as well as sites of memory in their honor. Girls often fall through the cracks and land in grey areas of traditional feminist and historical discourse. Society prefers a girl who achieves something notable to be older, a young woman rather than a girl, to lend her accomplishments credibility. But for feminism to be inclusive and represent all females, and for history to truly represent all of us, we must realize that it is not bad, wrong, or less to be a girl.

The Vision

“Sites of Girlhood” is essentially a digital mapping project. However, because people learn or choose to experience information in many different ways, we will supplement the map with other components. It is not enough to offer just one way to see

¹ “Sites of Girlhood” is slated for launch in mid-2020.

For more information, visit our website or contact us:
www.girlmuseum.org/project/sites
share@girlmuseum.org

Kız Çocukları Müzesi'nin çalışmaları dört alanı kapsar: Sanatta Kız Çocukluğu (güzel sanatlarda kız çocukları konusu); Kız Çocukluğunun Sanatı (kız çocukluğunun maddi ve maddi olmayan kültürü); Dünyadaki Kız Çocukları (kız çocuklarının günümüzde karşılaştığı toplumsal sorunların tarihsel kökenleri) ve Kız Çocukları Konuşuyor (GirlSpeak; katılımcı, yerel gruplar temelli projeler). 2017'de yaptığımız “52” isimli projede; Neil MacGregor, BBC ve British Museum ortak yapımı olan “100 Nesneyle Dünya Tarihi” projesinden esinlenerek, müzemizin sitesinde her hafta dünya tarihinde kız çocukluğunun bir yönünü temsil eden bir nesne sunduk. Projenin bir bölümü de dünya tarihi boyunca kız çocukluğunun farklı tezahürlerini görselleştirmek ve kapsayıcı anlayışla bu nesnelerin haritasını çıkarmaktı. Aynı projede ABD'nin Muhteşem Kızları adıyla, ABD'de bir kültürel miras güzergâhı oluşturduk. Her zaman yaptığımız gibi, bu projeyi de genişletme ve küresel düzeyde yaygınlaştırma kararı verdik. “Kız Çocuklarının Mekânları” projesi böylece doğdu.

Kız Çocuklarının Mekânları 2018'de¹ başlayan küresel bir projedir. Proje, kız çocuklarını haritada konumlandıracak. Kız çocukları, kendi çabalarıyla ya

da maruz kaldıkları eylemlerle pek çok kayda değer hadisenin merkezinde oldular. Kız çocuklarının tarihiyle ilgili mekânları tespit edip, bunları haritamıza ekleyeceğiz. Bunu tabii ki, siz de yapabilirsiniz. Bu çalışma, hem kız çocuklarının tarihteki yerini anma hem de kız çocukları onuruna hafıza mekânları oluşturmak için bir toplumsal dayanışma fırsatıdır. Kız çocukları genelde geleneksel feminist söylemin ve geleneksel tarih söyleminin gri alanlarında gözden kaybolurlar. Bir kız çocuğunun başarıları, toplumda ancak bu başarılı kız çocuğunun, bir genç kadın olarak algılanması koşulluyla kabul edilir.

Fakat feminizmin tüm kadınları temsil etmesi ve kapsayıcı olması, tarihin de hepimizi gerçek anlamda temsil etmesi için kız çocuğu olmanın kötü, yanlış ya da eksik olmadığını fark etmemiz gerekiyor.

Hayaller

Kız Çocuklarının Mekânları, özünde bir dijital haritalandırma projesidir. Ancak insanlar bilgiyi çok

1 Kız Çocuklarının Mekânları projesinin 2020'nin ortasında hayata geçirilmesi planlanıyor. Daha detaylı bilgi için web sitemizi ziyaret edin ya da bize ulaşın: www.girlmuseum.org/project/sites share@girlmuseum.org

"Kız Çocuklarının Mekânları" logosu. Çizim Nazlı Eda Noyan

The "Sites of Girlhood" logo, design by Nazli Eda Noyan

the data. While our map will be the primary entrance point, there will be a gallery with links to blogs that will make the information even more accessible. There will also be guides on how girls can become active in commemorating their unique history. These components will be rolled out in phases. We'll start with the map, with the ability for the public to suggest girls and sites for inclusion. Next, we will build a visual gallery, with images and narratives of the girls and sites. As always, we will produce educational guides for kindergarten through grade 12 classroom engagement, aligned to USA and UK standards. We want to open this project up to other standards as well and hope to recruit teachers and education interns from across the globe to help produce curriculum-aligned activities for their countries. We also intend to develop resources for helping designate sites as National Historic Landmarks (or other similar designations) and for advocating and incorporating girls' history at the site so that girls can become active in commemorating their history. Finally, we will produce an episodic podcast, with each season exploring themes that link different sites together. For example, Season 1 will focus on eight "Sites of Violence," where girls were significantly affected by violent acts in history that deserve commemoration.

Further materials are subject to funding and sponsorship. These include a range of publications, including mini-brochures, road trip diaries, walking tours, a photography book, scholarly contributions of short essays exploring sites and their meaning today, and children's books. The dream, if the financials can be secured, is to make a documentary film about the project itself and visit some of the sites we discover. We are still looking for sponsors or investors to help us see the project become big, bold, and inclusive.

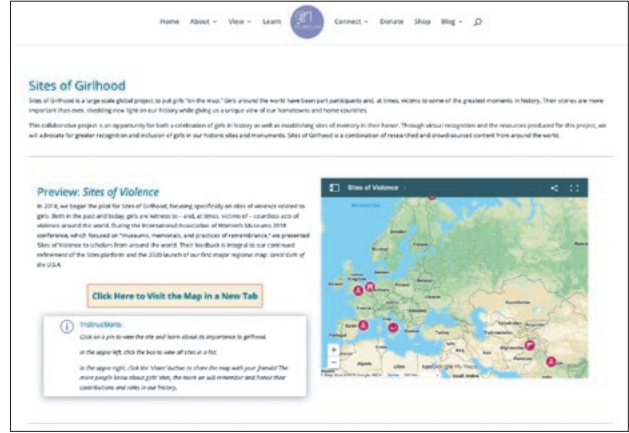
Who is a "Girl?"

When you see the word "girl," what do you think of? Defining "girl" can be tricky. And why girls? Why do girls matter? Because girls don't do important things, right? Of course, they do. And we know for feminism to be inclusive and represent all females, it is not bad, wrong, or insignificant to be a girl. To be called a girl has for so long been considered derogatory, but that is not implicit or necessary. Society chooses to imbue "girl" with a positive or negative value.

For the workshop at the conference in Istanbul "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance", we chose from "Sites

“Kız Çocuklarının Mekânları” sergisi
The “Sites of Girlhood” exhibition

Source: www.girlmuseum.org

farklı biçimlerde öğrenip deneyimledikleri için, bu haritayı başka bileşenlerle de tamamlayacağız. Veriyi görmenin, yalnızca bir yolunu önermek yeterli olmayacaktır. Projeye ilk karşılaşma haritamız olacaksa da, bilgiyi daha da erişilebilir yapmak için bloglara bağlantı linkleri veren bir galeri de oluşturacağız. Ayrıca kız çocuklarına kendi benzersiz tarihlerini anmak için etkin olmanın yollarını gösteren kılavuzlar da olacak. Bu bileşenler, aşamalar halinde açılacak. Kapsayıcı olma amacıyla, herkesin kız çocukları ve mekânlar önermesine fırsat veren bir haritayla projeye başlayacağız. Daha sonra kız çocuklarının ve çocukluk mekânlarının görsellerinin ve anlatılarının olduğu görsel galeriyi kuracağız. Her zamanki gibi ABD ve Birleşik Krallık standartlarına uygun, okul öncesi eğitimden 12. sınıfa kadar sınıfları dâhil eden eğitim kılavuzları üreteceğiz. Bu projeyi başka ülkelerin standartlarına da açmak istiyoruz ve kendi ülkelerinin müfredatlarına uygun etkinlikler üretmek üzere dünyanın her yerinden öğretmenler ve eğitimcilere staj olanağı vermeyi umuyoruz. Ayrıca örneğin Ulusal Tarihî Semboller gibi isimlendirilebilecek alanların belirlenmesine yardımcı olmak ve kız çocuklarının tarihini bu alanlarda savunabilmek, onları bu alanlara dâhil edebilmek için kaynak oluşturmayı planlıyoruz; böylece kız çocukları kendi tarihlerini anmada aktif

rol alabilecekler. Bir podcast serisi de yapacağız. Bu seri her dönem farklı mekânları birbirine bağlayacak temalardan oluşacak. Örneğin ilk dönemde, tarihsel süreçte kız çocuklarının şiddet eylemlerinden ciddi anlamda etkilendiği “Şiddet Mekânları”na odaklanacağız.

Geliştirilecek diğer malzemeler arasında fon ve sponsor kaynaklarına bağlı olarak; minik broşürler, yolculuk hikâyelerinin günlükleri, yürüyüş turları, fotoğraf kitabı, belli mekânların keşfedildiği ve günümüzde ne anlama geldiklerinin tartışıldığı akademik makaleler ve çocuk kitapları gibi çalışmalar olacak. Malî konular halledilebilirse, keşfettiğimiz bazı mekânları yerinde görerek, projenin belgeselini yapmayı hayal ediyoruz. Projenin daha detaylı, daha cüretkâr ve daha kapsayıcı bir hale geldiğini görmek için sponsor arayışımız sürüyor.

“Kız çocuğu” kimdir?

“Kız çocuğu” sözcüğünü gördüğünüzde aklınıza ne geliyor? Kız çocuğu tanımı hassas bir konu olabilir. Peki, neden kız çocuğu? Kız çocukları neden önemlidir? Aslında kız çocukları çok da önemli şeyler yapıyorlar, öyle değil mi? Elbette yapıyorlar! Biliyoruz ki feminizmin kapsayıcı olması ve tüm kadınları temsil

*Start your own local “Sites of Girlhood” project, share on social media,

 tell colleagues, and let the world know you support girls by using their

 history and culture to inspire the next generation of changemakers.
*

of Girlhood” project seven sites of violence towards girls (here defined as females under 21 years of age) in Europe and Asia from past and recent history. Representing a broad range of girls and their experiences, we included:

- St. Eulalia, Barcelona, Spain, 303 CE: killed by the Roman authorities for her religion
- Catherine Howard / Lady Jane Grey, Tower of London, London, UK, 1542/1554: killed by the King/state for treason
- Steilneset Witch Trial Memorial, Vardø, Norway, 1660s: commemorates witches killed by the state, due to religion
- Anne Frank House, Amsterdam, Netherlands: commemorates Anne Frank persecuted and killed in Germany during WWII (state violence)
- Malala Yousafzai, Swat district, Pakistan, 1997: attacked by occupying terrorists (Taliban)
- Nigerian girl refugees/drowning victims, Mediterranean Sea, (Italian Coast, Port of Salerno) 2017: died while being trafficked to Europe, possibly for sex work
- The Menstruation house dead, Turmakhand, Nepal, 2018: commemorates girls dying due to illegal social custom (perpetuated by the women themselves)

Going through this list of girls, different challenges for the project emerged. First, how do we name the sites? Using the Tower of London example, there are two girls who died on the same site at different times. So here, we would separate the entries for each girl. There may not be specific names to attach to the site, as with the Nigerian girl refugees who died in the Mediterranean. The solution is to make a group name until we can discover individual names. Second, how do we date the sites? For some girls, there will be recorded birth and death dates, or at least an estimated time frame during which they lived or the event occurred. For others, we may know only the century. Other obstacles include a general lack of information or image of the girl. In these cases, a picture of the site can be used instead of the girl herself, and we present what information is available in the hopes that it inspires greater research into their lives. As mentioned before, language barriers are a challenge. We currently rely on Google to translate pages into local languages. If we get a submission we cannot accurately translate, we will source a translator.

The other challenges are bigger. Issues of privacy and data handling are very sensitive and becoming more regulated, especially in Europe. We have not and would never give or sell any private information,

Kendi yerel “Kız Çocukluğunun Mekânları” projelerinizi başlatın,

bunları sosyal medyada paylaşın, iş arkadaşlarınıza anlatın.

Gelecek nesillerin değişim öncülerine ilham vermek için kız çocuklarını,

onların tarih ve kültürlerini desteklediğinizi dünyaya gösterin.

etmesi için kız çocuğu olmanın kötü, yanlış ya da eksik bir şey sayılmaması gerekiyor. Kız çocuğu olarak hitap edilmek çok uzun zamandır aşağılayıcı bir şey gibi düşünülmekte. Fakat bu bir doğa kanunu ya da yapılması mecbur olan bir şey değil. Kız çocukluğuna olumlu ya da olumsuz değerler atfetmeyi tercih eden, sadece toplumsal anlayışlardır.

İstanbul’da düzenlenen Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri konferansı için Kız Çocuklarının Mekânları projesimizden, uzak ve yakın geçmişte Avrupa ve Asya’da kız çocuklarına yönelik şiddeti içeren yedi mekânı seçtik. Çok farklı arka planları olan kız çocuklarını ve onların deneyimlerini temsil eden bu yedi mekân şöyleydi:

- Azize Elulalia, Barcelona, İspanya, M.S. 303: Dinî inancı sebebiyle Roma İmparatorluğu yöneticileri tarafından öldürülmesini hatırlatıyor.
- Catherine Howard ve Lady Jane Grey, Londra Kulesi, Londra, Birleşik Krallık, 1542/1554: İhanet suçlamasıyla kral tarafından (devlet şiddetiyle) öldürülen iki genç kadını hatırlatıyor.
- Steilneset Cadı Mahkemeleri Anıtı, Vardø, Norveç, 1660’lar: Dinsel gerekçelerle (devlet şiddetiyle) öldürülen cadı kadınları hatırlatıyor.

- Anne Frank Müzesi, Amsterdam, Hollanda: İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’da (devlet şiddetiyle) öldürülen Anne Frank’ı hatırlatıyor.
- Malala Yousafzai’nin vurulması, Swat Bölgesi, Pakistan, 1997: İşgalci teröristlerin (Taliban’ın) saldırısına uğramasını hatırlatıyor.
- Nijeryalı mülteci kız çocukları / boğulan kurbanlar, Akdeniz (İtalya Kıyıları, Salerno Limanı) 2017: İnsan ticareti yapanlarca, muhtemelen seks işçiliği yaptırmak için Avrupa’ya getirilirlerken ölenleri hatırlatıyor.
- Menstrüasyon evi ölümleri, Turmakhand, Nepal, 2018: (Kadınların sürdürdüğü) yasadışı bir gelenek yüzünden ölen kız çocuklarını hatırlatıyor.

Bu listeleri araştırırken proje için yeni zorluklar ortaya çıktı. İlk olarak, bu alanları nasıl adlandıracağız? Örneğin Londra Kulesi’nde farklı zamanlarda ölmüş iki kız çocuğu var. Bu mekânın bilgi girdilerini her kız çocuğu için ayırmamız gerekiyor. Örneğin Akdeniz’de ölen Nijeryalı mülteci kız çocuklarının, bu mekânla özdeşleştirilmiş isimler olmayabilir. Bulduğumuz çözüm, her bir kız çocuğunun ismini tespit edinceye kadar grup ismini kullanmak oldu. İkincisi, bu mekânları nasıl tarihlendireceğiz? Bazı kız çocuklarının bilinen doğum ve ölüm tarihleri ya

but how we store this data must be organized and adhere to current government regulations for any of our contributions. So this will need constant monitoring. There are also social and political barriers to the project. A big question is, “Will anyone be put in danger if this information is made public?” If the answer is yes, we do not want to use it. Girl Museum is above all a safe space for girls and their allies, so we will deal with this sort of data on a case by case basis. One method we have implemented is allowing contributions to be submitted anonymously. Additionally, we do not list contributors’ names on the public side of the project.

Since the conference workshop in Istanbul, this project has continued to develop, using suggestions and ideas discussed there and beyond. But right now, our biggest challenge is information, and getting

that information into an accessible format. We want museums, other organizations, and individuals to participate. There are several ways to do this. First, submissions through our online form. But just as important is to join us as collaborators, partners, or ambassadors. Start your own local “Sites of Girlhood” project, share on social media, tell colleagues, and let the world know you support girls by using their history and culture to inspire the next generation of change-makers. Create a world where every girl is guaranteed her human rights and, most importantly, the right to pursue her dreams. Together we will create a new history of the world – one that is inclusive of girls, both their triumphs and tragedies – in order to foster greater understanding, scholarship, and a better tomorrow for all of us.

da en azından yaşadıkları veya olayların gerçekleştiği döneme dair bazı tahminler var. Diğerleri içinse yalnızca yüzyılı biliyoruz. Bir diğer engel, kız çocuğunun görselinin olmamasından ya da ona dair genel bir bilgi eksikliğinden kaynaklanıyor. Böyle durumlarda, kız çocuğunun resmi yerine, mekânın resmini kullanıyoruz ve bu çocukların hayatına dair daha geniş kapsamlı bir araştırmaya ilham kaynağı olması umuduyla elimizdeki mevcut bilgiyi paylaşıyoruz. Dil engeli de önemli bir zorluk. Sayfaları yerel dillere tercüme etmek için şimdi Google'dan faydalanıyoruz. Doğru çeviremeyeceğimiz bilgi gönderilirse, tercümanla çalışacağız.

Daha da büyük zorluklar var: Özel hayatın gizliliği ve veri yönetimi çok hassas meseleler ve bu konular özellikle de Avrupa'da daha sıkı denetlenir hale geliyor. Özel bir bilgiyi hiçbir zaman satmadık ve satmayacağız ancak bu verilerin düzenli bir şekilde muhafaza edilmesi gerekiyor ve sunduğumuz katkıların her birinin hükümetlerin yasal düzenlemeleriyle uyumlu olması gerekiyor. Bu da yaptıklarımızı sürekli denetlememizi gerektirecek. Projenin karşılaştığı toplumsal ve siyasal engeller de var. Asıl soru "Bu bilgiler kimseyi tehlikeye atacak mı?" Eğer cevap "evet" ise, bu bilgiyi kullanmayı istemiyoruz. Kız Çocukları Müzesi, her şeyden önce, kız çocukları ve onların dostları için güvenli bir alandır. Bu yüzden de bu türden bir veriyle, vaka

bazında değerlendirme yapıyoruz. Uyguladığımız yöntemlerden biri, bize gönderilen verilerin ve yazıların isimsiz gönderilmesine izin verilmesi. Ayrıca projenin kamuya açık kısımlarında katkıda bulunanların adlarını vermiyoruz.

İstanbul'daki konferanstan bu yana, konferans sırasında ve başka yerlerde yapılan öneriler ve tartışılan fikirlerle proje gelişmeye devam etti. Fakat şu anda karşılaştığımız en büyük zorluk, bilgiye ulaşma ve bilginin erişilebilir bir formata dönüştürülmesi. Müzelerin, başka kuruluşların ve kişilerin bize katılmalarını istiyoruz. Bunu yapmanın birçok yolu var: İlki, sitemizdeki online form yoluyla veri ve yazı göndermek. Fakat en az onun kadar önemli bir şey de destekçi, birlikte çalışan ya da temsilcimiz olarak aramıza katılınması. Kendi yerel "Kız Çocukluğunun Mekânları" projelerinizi başlatın, bu projeleri sosyal medyada paylaşın, iş arkadaşlarınıza anlatın ve gelecek nesillerin değişim öncülerine ilham vermek için kız çocuklarını, onların tarih ve kültürlerini desteklediğinizi dünyaya gösterin. Her bir kız çocuğunun insan haklarına, en önemlisi de hayallerine ulaşmasının güvence altına alındığı bir dünya yaratın. Hep birlikte bu konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak, bu konudaki bilgi üretimini arttırmak ve hepimiz için daha iyi bir yarın oluşturmak için, kız çocuklarının hem zaferlerinin hem de trajedilerinin dâhil edildiği yeni bir dünya tarihi yazacağız.

The World that We Hope to Create

*Lindsay C. Harris*¹

Brooklyn Museum is one of the oldest and largest art museums in the United States. Its roots date back to 1823. It presents art from antiquity to the present, originating from around the world. Brooklyn Museum's mission is to create inspiring encounters with art that expand the ways we see ourselves, the world and its possibilities. Brooklyn Museum's vision: to be a place where great art and courageous conversations are catalysts for a more connected, civic and empathetic world.

In 2007, the Elizabeth A. Sackler Centre for Feminist Art was founded within the 4th floor of the museum as a gallery space; a permanent installation of Judy Chicago's *The Dinner Party*, 1974–79, an iconic feminist artwork of second-wave feminism; and an education and programming space. With the creation of the Sackler Centre for Feminist Art – one of the only feminist art centers within a museum in the world – intersectional feminist programming and curation has expanded and pushed the entire museum forward.

Audre Lorde, a black lesbian feminist poet and activist, said: “There is no such thing as a single-issue struggle because we do not live single-issue lives.” This is crucial to our understanding of feminism and social justice. All of us carry multiple identities and for me – as a queer person, as a mixed black person, as a woman, as gender nonconforming, as young – all of these form my experiences. We must be intersectional and radical in our feminisms, and at Brooklyn Museum that extends from exhibitions to education programming.

¹ Teen Programs Manager, Brooklyn Museum, New York, media artist, educator

Yaratmayı Umduğumuz Dünya

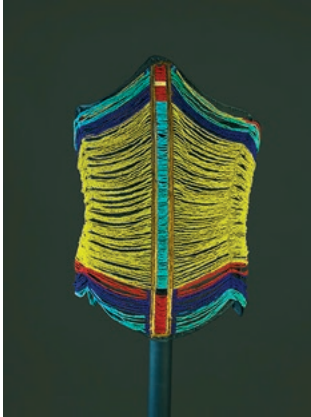
Lindsay C. Harris¹

Brooklyn Müzesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en eski ve büyük sanat müzelerinden biridir. Antik çağdan günümüz sanatına tüm dünyadan örnekleri kapsayan müze 1823'te kuruldu. Müze sanatla kendimizi, dünyayı ve dünyanın sunduğu farklı olasılıkları algılamamanın sınırlarını genişletecek, ilham verici karşılaşma fırsatları yaratır. Müzenin vizyonu, harika sanat eserlerinin ve cesur konuşmaların; daha yakın ilişkiler kurulan, daha üst düzeyde yurttaşlık bilincine sahip ve daha fazla empati duyulan bir dünya için, katalizör rolü oynamasıdır.

2007'de müzenin dördüncü katında *Elizabeth A. Sackler Centre for Feminist Art* (Elizabeth A. Sackler Feminist Sanat Merkezi) bir sanat galerisi ve müze eğitim mekânı olarak açıldı. Galeride, Judy Chicago'nun ikinci dalga feminizmin ikonik feminist sanat örneği olan *The Dinner Party* (1974–79) isimli enstalasyonu sürekli olarak sergileniyor. Bir müzenin bünyesinde dünyadaki tek feminist sanat merkezi örneği olan Elizabeth A. Sackler Feminist Sanat Merkezi'nin açılışı ile kesişimsel feminist programlar ve kesişimsel feminist küratörlük çalışmaları arttı ve bu da müzenin gelişmesine yol açtı.

Siyah lezbiyen feminist şair ve aktivist Audre Lorde'nin dediği gibi: “Tek gündemi olan mücadele olamaz çünkü tek gündemli hayatlar yaşamıyoruz.” Bu yaklaşım, bizim feminizm ve toplumsal adalet anlayışımız için özel önem taşıyor. Her birimiz birden çok kimliğe sahibiz. Benim queer, melez, kadın, toplumsal cinsiyet kalıplarına uymayan bir birey (*gender non-conforming*) ve genç bir kişi olmam, tüm yaşam deneyimlerim için bir anlam ifade ediyor. Feminist yaklaşımlarımızda kesişimsel ve radikal olmalıyız. Brooklyn Müzesi'nde organize edilen sergilerden eğitim programlarına dek bu yaklaşım geçerlidir.

1 Brooklyn Müzesi (New York) Gençlik Programları yöneticisi, medya sanatçısı, eğitimci

Dinka kültüründen bir sanatçının üretimi. Erkek korsesi (malual), 20. yy. Güney Sudan, Afrika. Boncuk, sicim, tel, 47.5 × 40.6 cm. Brooklyn Museum, Carll H. de Silver Fund, 1997.1.1.

Dinka artist. Man's corset (malual), 20th century. South Sudan, Africa. Beads, fiber, wire, 18 × 16 in. (45.7 × 40.6 cm). Brooklyn Museum, Carll H. de Silver Fund, 1997.1.1.

© Brooklyn Museum

I was hired four years ago in a newly grant-funded position at Brooklyn Museum to launch two new teen programs, which I will outline here as well as other initiatives centering on gender and sexuality. Brooklyn Museum's teen programs more broadly are paid teen internships and public programs which have existed for 20 years, focusing on youth leadership, equity, inclusion, art and social justice. They directly serve working class, immigrant, LGBTQ+¹ young people of color, and are paid – which is important, given the issue of equity pay needed in New York City and elsewhere. Our focus on feminism and queer art history has largely been inspired by the creation of the Sackler Center for Feminist Art. For the last 10 years we have created more specific programs about examining the collection, talking about gender, talking about feminisms, and working to create tools such as publications and websites built by young people for young people.

1 I'm using "LGBTQ+" (lesbian, gay, bisexual, transgender, and/or queer, with a + to indicate the many terms not listed) and "queer and trans" as contemporary and New York-specific umbrella terms to reflect the variety of gender and sexual identities. Language is important and I acknowledge that these terms are constantly evolving, not universally embraced, and vary by country, context, and community.

InterseXtions, our annual paid LGBTQ+ teen internship in community programming and queer art history, along with LGBTQ+ Teen Nights, free large-scale art events for LGBTQ+ youth and allies, began its first iteration in 2012, and expanded with funding in 2015. Designed for New York City youth aged 14 to 19 and self-identified as LGBTQ+, these programs meet a critical and essential need for young LGBTQ+ people who are often isolated in their communities and without access to creative and artistic spaces to shape their identity. 2018/2019 is the fifth year I've been running this program, and our Teen Night in June 2019, which is also World Pride in NYC and the 50th anniversary of the Stonewall uprising, is the 6th annual.

Each year has seen a tremendous increase in the numbers of and interest from young people seeking opportunities to explore their gender and sexuality with art in a space that is welcoming of gender and sexual differences and to be amongst other young people who share their identity. During the internship of around 14 young people, we look at art, we talk about art, read texts on queer history, queering art, museum pedagogy, feminist art history. We also partner with community-based organizations,

*Her birimiz birden çok kimliğe sahibiz. Benim queer, melez, kadın,

 toplumsal cinsiyetlere uymayan ve genç bir kişi olmam,

 tüm deneyimlerim için bir anlam ifade ediyor.

 Feminist yaklaşımlarımızda kesişimsel ve radikal olmalıyız.
*

Dört yıl önce finansmanı yeni bir fonla sağlanan kadroda, Brooklyn Müzesi'nde gençler için aşağıda tanıtacağım iki programı geliştirmek için işe alındım. Bu programları tanıtırken, müzedeki toplumsal cinsiyet ve cinsellik odaklı diğer girişimlerden de bahsedeceğim. Herkese açık olan ve ücretli staj yapma olanağı veren Brooklyn Müzesi gençlik programları, yirmi yıldır gençlerin liderliği, eşitlik, kapsayıcılık, sanat ve toplumsal adalet konularında çalışmaktadır. Bu programlar işçi sınıfından, göçmen kökenli ve farklı renkteki LGBTQ+¹ gençlere doğrudan hizmet verir. Stajın maaşlı olması, diğer kentlerle birlikte New York kentinde de gerekli olan, aynı işe eşit ücret konusu açısından önemli bir konudur. Feminizm ve queer sanat tarihi konulu çalışmalarımız, ilhamını büyük ölçüde Elizabeth A. Sackler Feminist Sanat Merkezi'nin varlığından aldı. Son on yılda, müzenin

koleksiyonlarını inceleyen, toplumsal cinsiyet ve feminizm(ler) hakkında konuşan, gençler tarafından gençler için yapılan websiteleri ve yayınlar planlama gibi daha özgün programlar oluşturduk.

InterseXtions isimli proje 2012'de başladı ve yeni bir fon sayesinde daha da gelişti. Bu proje, herkese açık programlarda maaşlı stajyer olarak aktif rol alan LGBTQ+ gençlik programını; queer sanat tarihi programını; LGBTQ+ gençler için organize edilen eğlence gecelerini; LGBTQ+ gençler ve onların destekçileri için yapılan geniş çaplı ve ücretsiz sanat etkinliklerini içermektedir. New York'taki 14-19 yaş arasındaki ve kendini LGBTQ+ olarak tanımlayan gençler için tasarlanmış bu programlar, çoğunlukla kendi topluluklarında dışlanmış ve kimliklerini şekillendirecek yaratıcı ve sanatsal alanlardan mahrum bırakılmış genç LGBTQ+'ların önemli bir ihtiyacını karşılıyor. Haziran 2019'da LGBTQ+ gençler için organize edilen eğlence gecesi, bu programın altıncı yıldönümüydü ve New York World Pride etkinliği ile Stonewall Ayaklanması'nın 50. yılına da rastladı.

Toplumsal cinsiyetlerini ve cinselliklerini sanat yoluyla keşfetmek ve bunu toplumsal cinsiyet ve cinsel farklılıkları hoş gören bir alanda, kendileriyle aynı kimliği paylaşan gençlerle bir arada yapabilmek için fırsat arayan gençlerin sayısı ve bu programa

¹ Yazımda "LGBTQ+" (lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, ve/veya queer, "+" ise bu listede yer almayan diğer bir çok terim olduğuna işaret ediyor) ve "queer ve trans" ifadelerini kullanıyorum. Bu terimler toplumsal cinsiyet ve cinsel kimliklerin çeşitliliğini vurgulamak için kullanılan güncel ve New York'a özgü çatı kavramlar. Dil kullanımı çok önemli. Bütün bu kavramların sürekli değiştiğinin, evrensel olarak sahiplenilmediğinin ve ülke, bağlam ve topluma göre değişiklik gösterdiğinin de farkında olduğumu belirtmeliyim.

*All of us carry multiple identities and for me, as a queer person,

 as a mixed black person, as a woman, as gender nonconforming,

 as young – all of these inform my experiences.

 We must be intersectional and radical in our feminisms.
*

such as those that provide housing and support for LGBTQ+ youth experiencing homelessness and those that organize around specific campaigns affecting queer and trans communities in NYC. Community-based organizations are really crucial to this work and create more holistic support for young people. Meeting with LGBTQ+ artists is also central in the internship for young people to learn from living, working artists and see themselves reflected. For example, in 2015, we met with the black lesbian South African visual activist Zanele Muholi in connection with her solo exhibition *Isibonelo/Evidence*, which highlights LGBTI+ activism and love against violence in communities within black South Africa.

Our large-scale LGBTQ+ Teen Nights, planned by LGBTQ+ teens for LGBTQ+ teens and allies, are evening events that feature opportunities to celebrate, make art, experience performances, learn and build community. It's also an opportunity for those who are not LGBTQ+ identified to be able to learn and advocate for greater inclusion within all of our communities. Smaller scale events offer opportunities to rethink iconic works such as *The Dinner Party*. During one such event, they used *The Dinner Party* as a jumping off point to talking about the inclusion of queer and trans people of color within women's

history – something that is not fully represented within the work. Through artmaking, a film screening, gallery tours, and a literal dinner party, they were able to lead discussions for their peers ranging from intersectionality to stereotypes, to coming out.

Young people are really driving our programs and request that they continue. We are consistently thinking about how young people are continuing to shape our programs and to be leaders within them, to be peer mentors to each other. That is crucial to how we develop the future that we are trying to build. Discussions around gender and sexuality can happen with every artwork more broadly, but it helps to have work that is focused on those topics and made by LGBTQ+ artists. The first exhibition that sparked this programming opened in 2011 and was called "Hide/Seek: Difference and Desire in American Portraiture". It looked at gender and sexuality within American portraiture and was the first major exhibition of that kind. Over the years other exhibitions have helped to support some of the programming that we've developed, and this is most exemplified in this year's *Nobody Promised You Tomorrow: Art 50 Years After Stonewall*, a contemporary art exhibition of 28 LGBTQ+ artists and collectives making work within the legacy of the Stonewall uprising. It is

gösterdikleri ilgi her geçen yıl artıyor. Staj sürecinde ortalama 14 kişiyle sanat eserlerini inceliyor, sanat hakkında konuşuyor, queer tarih ve sanatın queerleştirilmesi, müze pedagojisi ve feminist sanat tarihi bağlamlarında okumalar yapıyoruz. Evsiz LGBTQ+ gençleri destekleyen ve onlara barınak sağlayan ya da New York'taki queer ve trans topluluklarını etkileyen konularda kampanyalar düzenleyen ve gençlere kapsamlı destek vermekte önemli rol oynayan diğer örgütlerle de işbirlikleri yapıyoruz. Staj süresince, LGBTQ+ sanatçılarla tanışmak ve halen hayatta olan sanatçılardan bir şeyler öğrenmek ve bu sanatçılarda kendi yansımalarını görmek gençler için çok önemli. Örneğin, 2015'te LGBTİ aktivizmini ve Güney Afrika siyah toplumlarında şiddete karşı sevgiyi vurguladığı *Isibonelo/Evidence* (Isibonelo/Kanıt) isimli solo sergisi sayesinde, Güney Afrikalı görsel sanat aktivisti ve siyah lezbijen Zanele Muholi ile tanıştık.

LGBTQ+ gençler tarafından, LGBTQ+ gençler ve onların destekçileri için planlanan zengin içerikli LGBTQ+ Gençlik Geceleri, eğlenmek, sanatsal üretimde bulunmak, performans yapmak, öğrenmek ve sosyal çevre oluşturmak için fırsatlar sunan etkinliklerinden oluşuyor. Bu etkinlikler kendilerini LGBTQ+ olarak tanımlamayan kişilerin de bilgilenmeleri ve onların da tüm toplumda kapsayıcı anlayışın savunuculuğunu yapabilmelerine fırsat veriyor. Daha küçük çaplı etkinlikler, *Dinner Party* (Akşam Yemeği) gibi ikonik çalışmalar üzerine düşünme fırsatı sunuyor. Örneğin, gençler *Dinner Party* yerleştirmesini, bu çalışmada yeterince temsil edilmeyen farklı renkteki queer ve transların, kadın tarihine dâhil edilmesi konusunda tartışmak için kullandılar. Böylece gençler yaşlılarıyla sanatsal üretim, film gösterimi, sergiyi gezme ve gerçek bir akşam yemeği gibi bir dizi etkinlikte, kesişimsellikten kalıplaşmış yargılara ve cinsel yönelim konusunda açılmaya kadar uzanan tartışmaları yönetme fırsatı buldular. Programlarımızı gerçek anlamda gençler yönlendiriyor ve bu programların devam etmesini onlar talep ediyorlar.

Gençlerin bu programları şekillendirmeye nasıl devam edecekleri, programları yönetme rolünü nasıl üstlenecekleri, birbirlerine nasıl yol gösterecekleri hakkında sürekli düşünüyoruz, çünkü bu konseptin inşa etmeye çalıştığımız geleceği nasıl yaratacağımız bağlamında büyük önemi var. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik temalı tartışmalar tabii ki her sanat eseri örneğinde yapılabilirse de, bu bağlamdaki konuları işleyen ve aynı zamanda da LGBTQ+ sanatçıların ürettikleri eserler bu tür tartışmalar için daha uygun oluyor. Şimdi yürüttüğüm programın başlangıcı 2011'de Saklambaç: Amerikan Portre Resminde Farklılık ve Arzu (*Hide/Seek: Difference and Desire in American Portraiture*) sergisine dayanıyor. Bu sergi, Amerikan portre resmindeki toplumsal cinsiyet ve cinselliği inceleyen ilk ve en büyük sergiydi. Yıllar içinde başka sergiler de yürüttüğümüz programları destekleyici işlev gördü. Bunun en güzel örneği 2019'daki *Nobody Promised You Tomorrow: Art 50 Years After Stonewall* (Sana Kimse Yarınlar İçin Söz Vermedi: Stonewall'dan 50 Yıl Sonra Sanat) isimli ve 28 LGBTQ+ sanatçı ve kolektifin Stonewall isyanının mirasını temel alarak hazırladığı güncel sanat sergisi oldu. Aralarında benim de olduğum, müzenin beş kişilik küratöryel kolektifinin düzenlediği bu serginin planlanma sürecinde gençler büyük rol oynadı.

Kapsayıcı konseptli çalışmalar, temel ihtiyaç alanları da dâhil olmak üzere, müzenin her bölümünde uygulanmakta. Tuvaletler, her zaman trans ve toplumsal cinsiyet kalıplarına uymayan (gender non-conforming) bireyler için ayrımcılık ve şiddet mekânları oldu ve olmaya devam etmektedir. Herkes bu temel insani ihtiyaç bağlamında mahremiyet, saygı görme ve güvende olma hakkına sahiptir. Kamusal tuvaletlerin tamamının tabelasında, bu mekânın tüm cinsiyetler için olduğunun belirtilmesi ya da tuvalet tabelalarının cinsiyetsizleştirilmesi, eğer tuvaletler kadın ve erkek tuvaleti olarak işaretlenmişse, kişinin seçme hakkını kullanabilmesi kuralı, New York'ta insan hakları temelinde kanunlaştırılmıştır. Bu kanun

“Gerçekliğe Müsaadeler” Gençlik Gecesi’ni organize eden gençler, Brooklyn Müzesi, 15 Mart 2019.

Teen staff at Teen Night “Permissions of Truth”, Brooklyn Museum, March 15, 2019.

© Kolin N. Mendez

organized by a curatorial collective of five across the museum, including myself, and our teens have played an integral part in planning the exhibition.

Inclusive work extends to all parts of the museum, including basic facilities. Bathrooms have been and continue to be sites of discrimination and sometimes of violence, especially against trans and gender nonconforming people. Everyone has the right to privacy, respect, and safety around this basic human need. In New York City it is human rights law that all public spaces allocate single stall restrooms as all gender or gender neutral, and that segregated multi-stall men’s/women’s restrooms be self-identified. Although these laws and increased restroom options for people may not guarantee safety, they can provide ways to make these spaces more accessible and welcoming to people of all genders, sexualities, ages, and abilities. A few years ago, thanks to the work of several staff members, especially those in the education department, we were able to advocate for single all gender restrooms, and this year in connection with the exhibition we are working towards greater inclusion in our signage and creating the first multi-stall all gender restroom for visitors. Welcoming, inclusive options should be the norm, not the exception.

To conclude, I wish to point back to ways that topics of gender and sexuality can happen no matter what collection we work with: The Dinka corset¹ is part of our African art collection and was designed for men within the Dinka community as a status symbol of their age and position. Having discussions in front of this object, paired with references to European understandings and histories of corsets as it relates to femininity, allows for new ways to talk about gender, formation of gender, gender roles and sexuality in society and communities with even our youngest visitors. By activating our collections and special exhibitions through programming with toddlers, families, adults and intergenerational groups in small and large ways, we use arts to understand how gender and sexuality are constructed and then work collectively to deconstruct that. Through explicit programming created by and for LGBTQ+ youth of color, we can use our resources to imagine and build a better more inclusive tomorrow.

1 Dinka. *Man’s corset (malual)*, 20th century. Beads, fiber, wire, 18 x 16 in. (45.7 x 40.6 cm). Brooklyn Museum, Carll H. de Silver Fund, 1997.1.1. Creative Commons-BY (Photo: Brooklyn Museum, 1997.1.1_PS6.jpg)

Program hazırlama grubu gençleri, Kehinde Wiley'in "Napolyon ordunun başında Alpleri geçerken" isimli tablosunun önünde, 2005. © Kehinde Wiley

Teen staff in front of Kehinde Wiley, Napoleon Leading the Army over the Alps, 2005. © Kehinde Wiley

Photo © Lindsay C. Harris

ve tuvalet seçeneklerinin genişletilmiş olması, güvenliği garantilemiyor olsa da bu alanları farklı cinsiyetli, farklı cinsel kimlikli, farklı yaştaki ve farklı engeli olan insanlar için güvenli ve rahat mekânlar yapmanın yolunu açabilir. Birkaç yıl önce özellikle müzenin eğitim bölümündeki bir grup personelin çalışması sayesinde, tabelasında tüm cinsiyetler tanımlı olan tuvalet konseptini müzemiz için savunabildik ve 2019'daki yeni sergiyle de bağlantılı olarak tuvalet tabelalarını kapsayıcı hale getirmeye ve müzenin ziyaretçileri için ilk cinsiyetsiz tuvaleti oluşturmaya çalıştık. Çünkü kucaklayıcı ve kapsayıcı seçenekler istisna değil, kaide olmalıdır.

Bitirirken vurgulamak istediğim son konu, müzemizin hangi koleksiyonuyla çalışırsak çalışalım, toplumsal cinsiyet ve cinsellik konularıyla her zaman karşılaşılabilir: Afrika Sanatı koleksiyonumuzdaki Dinka korsesi, Dinka erkekleri için tasarlanmış,

onların yaşını ve toplumdaki konumlarını yansıtan bir statü sembolüdür. Bu nesneyi Avrupa'da dişillikle ilişkilendirilen korse anlayışı ve korse tarihi ile yan yana getirerek konuşmak; cinsiyet, toplumsal cinsiyet inşası, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinselliğin toplumdaki ve toplumsal gruplardaki yeri hakkında en genç ziyaretçilerimizle bile tartışmamıza olanak veriyor. Çocuklar, aileler, yetişkinler ve farklı nesillerin bir arada bulunduğu gruplar için hazırladığımız programlarımızda, küçük veya geniş çapta müzenin koleksiyonlarından ve özel sergilerimizden faydalanıyoruz. Sanat yoluyla, toplumsal cinsiyet ve cinselliğin nasıl inşa edildiğini önce anlıyor ve sonra aynı konuları yapıbozumcu pratikle hep birlikte yeniden düşünüyoruz. Farklı renkteki LGBTQ+ gençlerin, yine bu grup için hazırladığı somut programlarla kaynaklarımızı, daha iyi ve kapsayıcı yarınlara tahayyülünde ve inşasında kullanabiliriz.

Vulnerability: Reaching an Audience through Musical Performance

*Michiko Saiki*¹

The vocalizing pianist genre makes the performer's body and gender an integral element of the performance. The performance draws the audience's attention to the corporeality of the performer and reveals the performer as a vulnerable gendered being. Because of these characteristics, I suggest that this genre enables the audience to experience such aesthetics as sensorial. Such performances create a female-centric space which challenges the audience's unconscious gender stereotypes.

I began the project *The Vocalizing Pianist: The Voices of Women* with the hope of creating a better environment for girls of the future generations. I commission and collaborate with female composers from all over the world to create works that are *about* women and *for* women. By sharing women's stories through a musical form, I intend to challenge historical aesthetics long established under patriarchy, as well as to break stereotypes and prejudices surrounding the idea of "woman" and her body.

¹ Pianist, multimedia artist, www.michikosaike.wordpress.com

Kırılğan Bir Müzik Performansıylâ Dinleyiciye Ulaşmak

*Michiko Saiki*¹

Piyanistin seslendirme yapması nedeniyle, seslendiren piyanist (*vocalizing piyanist*) janrı adı verilen bu performansta, sanatçının bedeni ve toplumsal cinsiyeti performansın ayrılmaz bir parçasıdır. Performans, seyircinin dikkatini sanatçının bedenselliğine çeker ve sanatçıyı kırılğan, cinsiyetlendirilmiş bir varlık olarak sunar. Bu özellikleriyle bu janr, dinleyiciye estetiğı duyusal olarak deneyimleme fırsatı verir. Böylesi bir performans, izleyicinin toplumsal cinsiyet klişeleri bağlamındaki bilinçsizliğine meydan okuyan, kadın merkezli bir alan yaratır.

Seslendiren Piyanist: Kadınların Sesleri projesine, gelecek nesil kız çocuklarına daha iyi bir ortam yaratabilme umuduyla başladım. Kadınlar *hakkında* ve kadınlar *için* yaratılmış çalışmalar yapabilmek için dünyanın her yerindeki kadın bestecilere parçalar ısmarlıyorum ve onlarla birlikte çalışıyorum. Kadınların hikâyelerini müzikle paylaşarak, ataerkil sistemin oluşturduğu tarihsel estetiğe meydan okumak ve “kadın” kavramı ve kadın bedeni etrafında şekillenmiş klişeleri ve önyargıları kırmayı amaçlıyorum.

1 Piyanist, multimedya sanatçısı, www.michikosaiki.wordpress.com

*I hope to make this project into a platform where women can share

 their stories and celebrate their own unique modes of expression.
*

I re-imagine the theoretical framework of *l'écriture féminine* (feminine writing), a concept developed by the French post-structural feminists Helene Cixous and Luce Irigaray, as a new aesthetic concept realized through musical performance. These philosophers encourage women to write their *selves*, which means to write something deeply rooted in the female body and female sexuality in order to explore and develop women's *own* language which cannot be defined or standardized in patriarchal terms¹.

Due to the pianist's vocalization, the vocalizing pianist genre makes the performer's body and gender an integral element of the performance. The audience's attention is drawn to the corporeality of the performer and reveals the performer as a vulnerable gendered being.

Combining the aesthetic of *l'écriture féminine* and the genre's unique characteristics, I suggest that

the performance enables the audience to experience the aesthetic as sensorial. The audience is immersed in a female-centric space which challenges their unconscious stereotypes and normative conceptions about women.

Turkish composer Beste Özçelebi's *For Them...* is based on the story of a child bride who endures a physically and emotionally traumatic experience. When her memory is embodied and retold through a musical performance, it offers an opportunity for the audience not only to learn the sad facts but also to deeply empathize with her. The composer hopes to provoke the audience to take action to help such girls.

I hope to make my project *The Vocalizing Pianist: The Voices of Women* a platform where women can share their stories and celebrate their own unique modes of expression. In order to achieve this goal, I will continue to dedicate myself, using my body and my voice, to embody women's stories, memories, pain and joy in order to move the audience to empathize and recognize each other. This is my feminist pedagogy.

¹ Luce Irigaray (1985): *This Sex Which Is Not One* (Translation: Catherine Porter), New York: Cornell University Press, 23–33; Ping Xu (1995): "Irigaray's Mimicry and the Problem of Essentialism" in *Hypatia* 10, no.4: 76–89; Hélène Cixous (1976): "The Laugh of the Medusa" in: *Signs* 1, no.4, 875–893.

Bu projeyi, kadınların kendi hikâyelerini paylaşabilecekleri ve kendi benzersiz ifade biçimlerini takdir edebilecekleri bir platforma dönüştürmeyi umuyorum.

Fransız post-yapısalcı feministler Hélène Cixous ve Luce Irigaray'ın estetik bir konsept olarak geliştirdikleri *l'écriture féminine* (dişil yazın) kavramının teorik çerçevesini müzikal performansla yeniden kurguluyorum. Bu iki filozof, kadınları kendilerini yazmaya teşvik eder. Bu yazma eylemi, ataerkil kavramlar tarafından tanımlanamayan ya da standartlaştırılmayan kadınların dilini keşfetmek ve geliştirmek için, kadın bedeninin ve kadın cinselliğinin derinlerine kök salmış şeyler yazmak anlamına gelir¹.

Piyanist seslendirme yaptığı için, seslendiren piyanist janrında da, piyanistin bedeni ve toplumsal cinsiyeti, performansın ayrılmaz bir parçası hâline gelmektedir. Performans, seyircinin dikkatini sanatçının bedenselliğine çeker ve sanatçıyı kırılğan, cinsiyetlendirilmiş bir varlık olarak gösterir. Dişil yazın estetiğinin ve seslendiren piyanist janrının benzersiz özelliklerinin harmanlanmasıyla oluşan bir estetiğin, dinleyicinin hissederek deneyimlemesine olanak

verdiğini düşünüyorum. Dinleyici, kadın merkezli bir alanın etkisindedir. Bu odaklanma, performans sırasında dinleyiciye bilinçaltındaki kadınlarla ilgili basmakalıp ve normatif algıları yeniden düşündürür.

Türkiyeli besteci Beste Özçelebi'nin *Onlar için...* adlı eseri, fiziksel ve duygusal anlamda travmatik bir deneyim yaşayan bir çocuk gelinin hikâyesini anlatır. Çocuk gelinin belleği, müzikal performansta cisimleştğinde ve yeniden anlatıldığında, dinleyici salt üzücü gerçekleri öğrenmekle kalmaz, ona aynı zamanda çocukla empati kurma fırsatı da verilmiş olur. Özçelebi, bestesiyle, kız çocuklarına el uzatmaları için dinleyiciyi harekete geçirmeyi umut ediyor.

Seslendiren Piyanist: Kadınların Sesleri projemi, kadınların kendi hikâyelerini paylaşabilecekleri ve kendi benzersiz ifade biçimlerini takdir edebilecekleri bir platforma dönüştürmeyi umuyorum. Bu amaca ulaşmak için bedenimi ve sesimi kullanarak kadınların hikâyelerini, anılarını, acılarını ve hazlarını cisimleştirmeye ve bu anlattıklarımı ilişki kuracak, empati geliştirecek ve birbirlerine duyarlı dinleyicilere ulaşmak için, tüm enerjimi bu projeye vermeye devam edeceğim. Çünkü bu, benim feminist pedagoji yöntemim.

¹ Luce Irigaray (1985): *This Sex Which Is Not One* (Translation: Catherine Porter), New York: Cornell University Press, 23–33; Ping Xu (1995): "Irigaray's Mimicry and the Problem of Essentialism" in *Hypatia* 10, no.4: 76–89; Hélène Cixous (1976): "The Laugh of the Medusa" in: *Signs* 1, no.4, 875–893.

For them... (2018)**Beste Özçelebi**

For solo vocalizing pianist, fixed electronics and video

This music is dedicated to all young girls all over the world who are forced to get married.

Daddy woke up this morning,

“C’mon we’re going to your husband’s”

He said.

What, what!?

It shall, it shall be, it shall be. What daddy says.

Please, no, no, no!

For, for, we, no right to decide

We have no, no, decide, no right! No, no, no mouth

We have no, no mouth to speak.

He is, he is three times my age ...

The dowry was paid, sold off!

The dowry was paid, marriage was arranged.

Must feel lucky!

Mum said; the man is a good man and that I’ll not regret marrying the man

It’s for the best as well as for my future so that,

I should, I should understand it.

Lucky! She wouldn’t want me to suffer.

Happy! There he is! He! is

My husband! My husband! He! My...

He got what he wants!

They, no, no, hit me, Held captive! Servant! That’s all I am to them.

My hands are broken and my eyes bruised,

Suffering whackings!

No one helped me

Everyone remained silent.

I could not eat ... Sick ... Dizzy ... Pain, pain, beaten, could not,

Dizzy ... Baby, I, my, baby, pain, beaten by my husband, dizzy, baby,

He has right to get his demands,

To get what he wants ... Pain, my baby, in my, baby, stopped moving ... My, why, they, silent, I, alive ...

Death ...

FOR THEM, it’s just a tradition ...

Onlar için... (2018)**Beste Özçelebi**

Seslendiren solo piyanist için, elektronik müzik düzenlemeleri ve video

Bu müzik, dünyanın her yerinde zorla evlendirilmeye çalışılan genç kızlara adanmıştır.

Babam bu sabah uyandı

“Hadi kocanlara gidiyoruz”

Dedi.

Ne? Kocamlara mı?

Babam ne buyurursa,

Ne derse o olacak

Lütfen, hayır, hayır, hayır!

Bizim hakkımız yoktur ki karar vermeye,

Ne de konuşmaya ağzımız, sözümüz geçmez, hakkımız yok!

Konuşacak ağzımız yok.

Kocamın yaşı, benim yaşımın üç katı.

Başlık parası ödendi, satıldım!

Başlık ödenmiş, evlilik düzenlenmiştir.

Kendimi şanslı hissetmeliyim!

Annem dedi ki; adam iyi bir adam ve ben, bu adamla

yapacağım evlilikten asla pişman olmayacağım.

Hem böylesi, geleceğimin için daha iyi, Bunu anlamalıyım.

Şanslıyım! Annem zaten niye acı çekmemi istesin ki.

Mutluyum! İşte burada!

O! Kocam! Kocam! O! Benim...

İstedğini aldı!

Onlar, hayır, hayır, bana vurdu, Tutsak edildim!

Hizmetçi. Onlar için ben sadece buyum.

Ellerim kırık ve gözlerim çürümüş: Dayaktan muzdarip!

Kimse bana yardım etmedi. Herkes durumuma sessiz kaldı.

Yemek yiyemiyorum... Hastayım... Başım dönüyor... Ağrı,

acı, dövülmüş, yapamıyorum. Başım dönüyor... Bebeğim,

bebeğim, acı, kocası tarafından dövülmüş... Başım...

Bebeğim... Kocamın ne isterse onu yapmaya hakkı var,

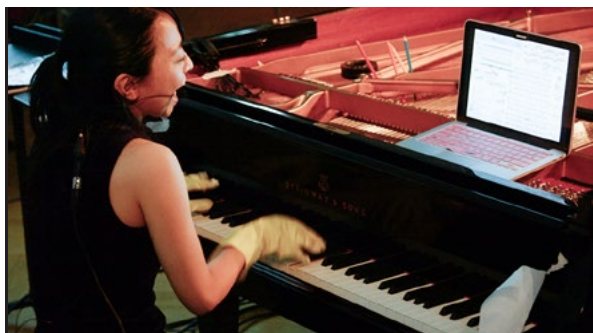
istediği her şeyi elde etmeye... Bebeğim... İçimde, bebeğim,

hareket etmiyor artık... Benim, neden, onlar, sessiz, ben,

Canlı mıyım... Ölüm nedir...

ONLAR İÇİN, bu yalnızca bir gelenek...

(Çeviri: Beste Özçelebi, 2018)

DOCUMENTS

BELGELER

Opening Address to the Conference

Şirin Tekinay

Sabancı University Vice Rector

As Sabancı University, we are very proud of our collaboration with Istanbul Women's Museum. I would like to say a few words about the significance of this collaboration for us.

We are a university with an expansive understanding of pedagogy. We are a small but pioneering university. Innovation is very important for us. And in the sphere of education our approach and our method are unique among Turkish universities. We summarize this approach as "solid roots and strong wings." Our "roots and wings" program is about putting this approach into action. We strive to bring out the creativity in all of our students. As a university at the beginning of the 21st century, our responsibility is to spread the capacity to create throughout the country and all around the world. In order to make this possible, conferences and collaborations such as this are vehicles of extreme importance.

As an innovative university, we are very proud to advance our position in the Times Higher Education Impact Ranking System. As proud as we are about the numbers of our projects, articles, research awards

and other successes as a university, we also wanted to see where we stand in terms of the Sustainable Development Goals of the United Nations. One of the most important of these is gender equality. Women in this world are not a "problem" to be solved, they are the solution. And we would very much like to promote this solution and make it visible. Gender equality is one of the most significant among the United Nations Sustainable Development Goals, and as a university, we chose gender equality as a goal for ourselves.

We are a university that approaches arts and social sciences as fields that utilize solutions provided by engineering to make social impact. As a university, we may have a special prominence in engineering, technology and natural sciences, but we are aware that the advances in these fields mean nothing unless they are brought to the service of society to advance civilization at large.

Therefore, it gives me great pleasure and excitement to have come together with you today in this important event.

Konferansın Açılış Mesajı

Şirin Tekinay

Sabancı Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Sabancı Üniversitesi olarak İstanbul Kadın Müzesi ile yaptığımız işbirliğinden dolayı çok gururluyuz. Bu işbirliğinin bizim için önemini kısaca açıklamak istiyorum:

Biz pedagojileri çok genel anlamda alan bir üniversiteyiz. Küçük bir üniversiteyiz ama öncü bir üniversiteyiz. İnovasyon, yenilikçilik bizim için çok çok önemlidir. Eğitim alanına yaklaşımımız ve yöntemimiz ülkemizin üniversiteleri arasında tektir. Biz buna kısaca “Sağlam kökler ve güçlü kanatlar” diyoruz. “Roots and wings” programımız tam olarak da bunu yansıtıyor. Bütün öğrencilerimizin yaratıcılıklarının ortaya çıkmasını sağlamaya çalışıyoruz. Ama bir üniversite olarak 21. yüzyılın başında sorumluluğumuz, bu yetinin bütün ülkemize, bütün dünyaya yayılmasını sağlamaktır. Bunu yapmak için de işte bu tür işbirlikleri ve etkinlikler bizler için çok çok önemlidir.

Yenilikçi bir üniversite olarak Times Higher Education Üniversiteler Arası Etki Sıralama Sisteminde daha yukarıda yer aldığımızı bilmekten gurur

duyuyoruz. Çünkü bir üniversite olarak kendimiz araştırma projelerimizden, makalelerimizden, fonlarımızdan, başarılarımızdan ne kadar gurur duysak da, Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne yönelik ne yapıyoruz sorusunun ölçüsünü almak istedik. Bu ölçütler arasındaki çok önemli hedeflerden bir tanesi cinsiyet eşitliğidir. Dünyada kadın sorunu değil çözümü var ve biz bu çözümü ortaya çıkarmak istiyoruz. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında en başta cinsiyet eşitliği geliyor. Biz üniversite olarak bu hedefi seçtik.

Sanata, sosyal bilimlere, mühendisliğin sonuçlarını uygulayarak etki yaratan alanlar olarak bakan bir üniversiteyiz. Mühendislik, teknoloji, temel bilimler ağırlıklı bir üniversite olabiliriz ama bu alanlardaki araştırma geliştirmenin toplumun hizmetine ve uygarlığın ilerlemesinin hizmetine sunulmadığı sürece hiçbir anlama gelmediğini de çok iyi biliyoruz.

Bu yüzden sizlerle birlikte bu önemli etkinlikte bir araya gelmiş olmak bana büyük heyecan veriyor.

Message of Greeting

Suay Aksoy

Director, International Council of Museums (ICOM)

The Istanbul Women's Museum, this tiny online museum, adds another great event to its timeline as well as to that of the country's, and here we are today.

What more we can do? Museums are known for delivering unbiased information through their exhibitions and learning programs. But do we provide multiple perspectives on the past, especially on the less pleasant aspects of society? Whose stories do we tell? Do we build platforms that invite people to tell and hear stories that spark discussion and motivate people to collaborate for a better tomorrow? Museums, through many and varied stories, can assist, both locally and globally, to build bridges in societies divided by social fault lines and can help to advance harmony.

We collaborate and contribute to the democratization of society. This task is not, of course, simple or easy. There are histories and aspects of identities that are neglected or overlooked by museums because of political circumstances. There are non-official histories. The past can be quite effective in creating

a sense of belonging or non-belonging within smaller communities or within countries. In fact, there has been a strong affiliation between museums and the status quo. Actually, it is generally believed that a museum takes a neutral, a non-politicized stance if it sustains the status quo and does not actively criticize it. When, on the other hand, a museum fosters social or institutional criticism, this is perceived as politicization.

Women's museums have largely assumed a politicized approach and discourse in sometimes subtle, sometimes direct ways. Many women's museums pioneer in telling manifold stories, in promoting inclusion and in defending human rights. This background is a very inspiring context for our conference. I wish you many fulfilling conversations and discussions that will further support a humane approach for tackling issues pertaining to women, and, beyond that, to other issues of our day from war to migration to sustainability. This is an approach we cherish highly at ICOM, the International Council of Museums.

Açılış Mesajı

Suay Aksoy

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) Başkanı

Çevrimiçi bir platformda kurulmuş küçük bir müze olan İstanbul Kadın Müzesi hem kendi tarihine hem de ülkedeki müzelerin tarihine harika bir etkinlik daha ekledi ve şimdi, burada, bir aradayız.

Müzeler, dünyada güvenilirliği en yüksek ve saygı duyulan kurumlar arasında. Bu elbette bizim lehimize, fakat daha fazla ne yapılabileceğini düşünmeliyiz. Yapabileceğimiz başka neler var? Müzeler, sergileri ve eğitim programlarıyla tarafsız bilgi sunan kurumlar olarak tanınır. Fakat geçmişe ve tatsız gelişmelere dair farklı perspektifler sunabiliyor muyuz? Kimlerin hikâyelerini anlatıyoruz? İnsanların kendi hikâyelerini anlatabilecekleri, başka hikâyeleri dinleyebilecekleri, tartışmalar yürütebilecekleri ve daha iyi bir gelecek için işbirliği yapma motivasyonunu bulacakları platformlar oluşturabiliyor muyuz? Müzeler, hikâyelerin çoğulluğu yardımıyla toplumsal fay hatlarının ayırdığı insan toplulukları arasında, yerel ve küresel köprüler kurulmasına ve birliktelik yaratılmasına katkıda bulunabilir.

Toplumun demokratikleşmesi amacıyla işbirlikleri kurmakta ve bu gelişmeye katkıda bulunmaktayız. Tabii ki bu kolay bir iş değil. Siyasi nedenlerle hikâyeleri mü-

zelerde yer bulmayan ve görmezden gelinen kimlikler ve resmî tarihin yer vermediği hikâyeler var. Ülke ya da daha küçük topluluklar bazında, kendini ait hissetme ya da hissetmeme duygusunun oluşmasında, tarih oldukça etkili olabilir. Aslında müzeler ile statüko arasında her zaman ciddi bir ilişki de vardır. Statükoyu sürdüren ve etkin biçimde eleştirmeyen müzelerin tarafsız ve apolitik olduğuna inanılır. Halbuki politikleştirme olarak görülen toplumsal veya kurumsal eleştiriler için, bunun tam tersi geçerlidir.

Kadın müzeleri, açık ya da üstü kapalı ifade biçimleriyle politikleşmiş bir yaklaşım ve söylem benimsemiştir. Bu müzelerin bir çoğu; şu anda çeşitli hikâyeler anlatan, kapsayıcılığı ve insan haklarını savunan müzelerin öncüleridir. Kadın müzelerinin bu geçmişi, bu konferans için gerçekten ilham verici bir temel oluşturuyor. Bu nedenle, kadınlarla ilgili meselelerin de ötesinde göç, savaş ve sürdürülebilirlik gibi konularda da insancıl yaklaşımı destekleyecek verimli tartışmalar diliyorum. Bu tür yaklaşıma, Uluslararası Müzeler Konseyi olarak biz de büyük önem veriyoruz.

Message of Greeting

*Mona Holm*¹

Chairwoman, International Association of Women's Museums (IAWM)

This is the first European-Asian Women's Museum Conference ever and, thus, a historic event! I speak today on behalf of our colleagues in women's museums all around the world. For IAWM, this conference is of great significance. All women's and gender museums have a common aim: we want to create a better future. We work to make a more democratic world where women's voices and stories – both from the past and from the present – are heard. In this context, opportunities like this to meet and work together are of the highest importance.

This conference happens to mark the 10th anniversary of our women's museum network, the IAWM! In 2008, we had the very first opportunity to meet in Merano, Italy. For many of the women's museums, this was the first time they learned about the existence of the others. Until then we had worked mostly on our own and did not know that there were so many of us, striving for the same goals with the same tasks in all parts of the world. The 2008 conference was organized by the women's museum in Merano in collaboration with the women's museum in Senegal. An enormous effort was made to reach out to and invite women from all continents. When we met, we instantly understood the importance of keeping in contact through a network.

In 2012 in Alice Springs, Australia, we founded the IAWM as an official international organization. It was registered in Bonn (Germany) by our first

president, Bettina Bab. Our administrative headquarters has been located in Merano since 2015, and a lot of our resources are provided by the women's museum there through its director Sissi Prader, who deserves special thanks from all of us. Our coordinator and driving force since the very beginning has been Astrid Schönweger, also from Merano. These three women and several members of the first and the present board of IAWM are present here at the Istanbul conference. Many of them will participate in the panels and workshops. Afterwards, some will also attend an IAWM meeting here in Istanbul on October, 21st and 22nd.

Today, there are, as far as we know, 88 women's museums² around the world. Seventeen of these are virtual and there are 44 initiatives planning to set up new women's museums. These museums are quite different from one another, but we all have something in common: we are striving and struggling to give women their due place in history and a place (A room of their own!) to find cultural expressions by women from women's own perspectives. The aim of this conference is to make another future possible – a gender-democratic one – by exploring the possibilities of our creativity. The conference program is extremely relevant, varied and of high quality. Let us take this opportunity to advance our common goal. Let us go home strengthened and prepared to continue our work.

1 Curator, Women's Museum Norway

2 The number of the women's museums one year after the conference in October 2019 has increased to 95. 19 of them are virtual museums and there are 47 women's museums initiatives (M. A.).

Açılış Mesajı

Mona Holm¹

Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği, (IAWM), Başkanı

Bu buluşma, Avrupa ve Asya Kadın Müzeleri Konferansı'nın ilki ve bu açıdan da tarihi bir olay! Bugün, tüm dünyadaki kadın müzelerinde çalışan meslektaşlarımız adına konuşuyorum. Bu konferansın, Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği için önemi büyük. Bütün kadın ve toplumsal cinsiyet müzelerinin ortak amacı, başka bir gelecek yaratmaktır. Dünyayı, kadınların seslerinin ve geçmişteki ve günümüzdeki hikâyelerinin duyulduğu, daha demokratik bir yer hâline getirmek için çalışıyoruz. Şimdi olduğu gibi, bir araya gelme ve birlikte çalışma fırsatları yakalamak bizim için çok önemli.

Bu konferans, aynı zamanda, kadın müzeleri ağımız Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği'nin de 10. yıldönümüne denk geliyor! 2008'de Merano'da (İtalya) ilk kez bir araya gelme fırsatı bulmuştuk. Pek çok kadın müzesi, bu buluşmada, diğer kadın müzelerinden ilk kez haberdar oldu. O zamana kadar kendi başımıza çalışıyorduk; dünyanın farklı yerlerinde aynı gaye ve aynı hedefle çalışan bu kadar büyük bir grup olduğumuzun farkında değildik. 2008'deki konferans, Senegal'deki kadın müzesi işbirliğiyle, Merano'daki kadın müzesi tarafından düzenlenmişti. Tüm kıtalardan kadınlara ulaşabilmek, onları davet edebilmek için büyük emek harcanmıştı. Tanışır tanışmaz, bir ağ yoluyla iletişim halinde olmanın önemini kavramıştık.

2012'de, Alice Springs'de (Avustralya) kayıtlı bir uluslararası kuruluş olarak, Uluslararası Kadın

Müzeleri Birliği'ni (IAWM) kurduk. Kuruluşun kaydını, ilk başkanımız Bettina Bab Bonn'da (Almanya) yaptı. Yönetim merkezimiz 2015'ten bu yana Merano'da bulunuyor. Kuruluşumuza, Merano'daki kadın müzesinde, direktörü Sissi Prader yoluyla, geniş olanaklar sağlandı. Sissi Prader, özel teşekkürü hak ediyor. Kuruluşumuzdan itibaren gene Merano'daki kadın müzesinden Astrid Schönweger koordinatörümüz ve yürütücü gücümüz oldu. Bu üç kadın ve IAWM'nin hem ilk hem de şimdiki yönetim kurulunun birçok üyesi, İstanbul'daki konferansta bizimle birlikte. Pek çoğu konferansın panellerinde ve atölyelerinde yer alacak. Bazıları, konferansın ardından 21-22 Ekim'de İstanbul'da yapılacak IAWM toplantısına da katılacak.

Bildiğimiz kadarıyla şimdi dünyada 88 kadın müzesi var. Bunların 17'si sanal müze. Kadın müzesi kurmak için oluşmuş 44 girişim grubu bulunuyor.² Bu müzeler birbirinden farklı olsa da, hepimizin ortak noktası, kadınlara, kadınların kendi bakış açılarından, kadınlar tarafından anlatılmış kültürel ifadelerin yer bulabileceği bir tarih, bir yer (kendine ait bir oda) oluşturmak için çaba göstermemiz ve mücadele etmemizdir. Bu konferansın amacı, yaratıcılığımızın imkânlarını keşfederek başka bir gelecek, toplumsal cinsiyet açısından demokratik bir gelecek yaratmaktır. Konferans programı, bu amaca uygun, çeşitli ve mükemmel. Bu fırsatı, ortak hedefimize yaklaşmak için değerlendirelim. Evlerimize güçlenmiş ve çalışmalarımızı sürdürmeye hazır olarak dönelim.

1 Küratör, *Kvinnemuseet* (Norveç Kadın Müzesi)

2 Konferanstan bir yıl sonra, Ekim 2019'da, kadın müzelerinin sayısı, 19'u sanal olmak üzere, 95'e yükseldi. Ayrıca 47 kadın müzesi girişimi de bulunmaktadır (M.A.).

A Statement on Women's Museums

*Astrid Schönweger*¹

During the First Asian and European Conference of Women's Museums "Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance" (Istanbul, 18–20 October 2018) the participants of the workshop "How do Women and Gender-Oriented Museums Differ from Other Museums and Places of Memory" listed the main differences between women's and gender museums on the one hand and other museums and memory sites on the other, as well as the defining concepts of women's museums. The results were shared with the audience at the final meeting of the conference by the chairwoman of the IWWM.

Women's museums differ from other museums and memory sites in that

1. they are not about objects, but about people;
2. social inclusion is at the centre of their work;
3. they try to re-write history from bottom-up;
4. they use transparent story-telling;
5. their work is process-oriented, not goal-oriented;
6. they see women as agents instead of victims;
7. they believe in a strong continuity between the past and the present;
8. they show different perspectives of the world instead of mainly male perspectives.

Women's museums try to realize the following goals:

1. commemoration
2. gender equality
3. inclusion
4. exhibition of fragments of history
5. diversity / intersectionality
6. empathy
7. participation
8. interdisciplinary approach
9. making the unimportant important, the invisible visible
10. supporting processes of subjectification

1 Coordinator, International Association of Women's Museums, IAWM. Astrid Schönweger was the instructor for the workshop "How do Women and Gender-Oriented Museums Differ from Other Museums and Places of Memory".

Kadın Müzelerine Dair Bildirge

*Astrid Schönweger*¹

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları, Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı (18–20 Ekim 2018 İstanbul) çerçevesinde, kadın ve toplumsal cinsiyet odaklı çalışan müzelerin, hatırlama kültürlerine yaptıkları katkılar bağlamında “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Müzelerinin Diğer Müzelerden ve Hafıza Mekânlarından Farkı Nedir?” isimli atölye düzenlendi. Katılımcılarla birlikte, kadın ve toplumsal cinsiyet müzeleri ile diğer müzeler ve hafıza mekânları arasındaki en önemli farklılıklar ve kadın müzelerinin belirleyici kavramları listelendi. Bu belgeyi, IAWM başkanı konferansın kapanış oturumunda katılımcılarla paylaştı.

Kadın müzeleri, diğer müzelerden ve hafıza mekânlarından alttaki hususlarda farklılaşır:

- Nesne merkezli değil, insan odaklıdır.
- Toplumsal kapsayıcı olma amaçlıdır.
- Tarihi aşağıdakilerden başlayarak yeniden yazar.
- Şeffaf hikâye anlatıcılığı yapar.
- Hedef amaçlı çalışmak yerine, süreç hedefli çalışır.
- Kadınları kurban olarak değil, aktif özneler olarak görür.
- Geçmiş ile günümüz arasındaki sürekliliğe işaret eder.
- Dünyayı eril bakış açısıyla değil, farklı perspektiflerden sunar.

Kadın müzeleri aşağıdaki hedefleri gerçekleştirme amacını güder:

- Hatırlayıcılık
- Toplumsal cinsiyet eşitliği odaklılık
- Kapsayıcılık
- Geçmişin kesitlerinde yoğunlaşmak
- Çeşitlilik ve kesişimsellik
- Empati oluşturmak
- Katılımcılık
- Disiplinlerarası çalışmak
- Önemli olmayanı önemli kılmak, görünmeyeni görünür yapmak
- Özneleşme sürecini desteklemek

¹ Koordinatör, Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği (International Association of Women’s Museums, IAWM). Astrid Schönweger, “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Müzelerinin Diğer Müzelerden ve Hafıza Mekânlarından Farkı Nedir?” isimli atölyenin yöneticisiydi.

Konferansa Katılan Kurumlar

Organisations Represented at the Conference

Animasyon Kadınları, Türkiye • Women in Animation, Turkey

Antalya Kadın Müzesi, Türkiye • Women's Museum Antalya, Turkey

Bonn Kadın Müzesi, Almanya • Frauenmuseum, Germany

Brooklyn Müzesi, ABD • Brooklyn Museum, USA

Cins Adımlar: Toplumsal Cinsiyet ve Hafıza Yürüyüşleri, Türkiye • Curious Steps: Gender and Memory Walks, Turkey

Empati Müzesi, İngiltere • Empathy Museum, England

Glasgow Kadın Kütüphanesi, İskoçya • Glasgow Women's Library, Scotland

GÖRünmeyen Kadınlar, İngiltere • inVISIBLEwomen, England

HASAT Think Tank, Türkiye • HASAT Think Tank, Turkey

İran Kadın Hareketi Müzesi, Hollanda'da diasporada açıldı • Iranian Women's Movement Museum, opened in the Netherlands in the diaspora

İstanbul Kadın Müzesi, Türkiye • Istanbul Women's Museum, Turkey

İsvicre Kadın ve Müze Girişim Grubu, İsviçre • IG Frau und Museum, Schweiz

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Türkiye • Women's Library and Information Centre, Turkey

Kadın ve Hafıza Forumu, Mısır • Women and Memory Forum, Egypt

Kız Çocukları Müzesi, Laos & Yeni Zelanda • Girl Museum, Laos & New Zealand

Küresel Kadın Fonu, ABD • Global Fund for Women, USA

Merano Kadın Müzesi, İtalya • Museo delle Donne, Italy

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Türkiye • Purple Roof Women's Shelter, Turkey

Norveç Kadın Müzesi, Norveç • Kvinnemuseet, Norway

Piemonte Kadın Arşivi, İtalya • Archivio delle donne in Piemonte, ArDP, Italy

Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender), Türkiye • Sabancı University

Gender and Women's Studies Center of Excellence (SU Gender), Turkey

Savaş ve Barışa Dair Aktif Kadın Müzesi, WAM, Japonya • Women's Active Museum on War and Peace, WAM, Japan

Ulusal Kadın Sergi Galerisi, Güney Kore • National Women's Exhibition Hall, South Korea

Uluslararası Hikâye Anlatıcılığı Merkezi SEİBA, Türkiye • SEİBA Storytelling Center, Turkey

Uluslararası Kadın Müzeleri Birliği, IAWM, İtalya • International Association of Women's Museums, IAWM, Italy

Uluslararası Müzeler Konseyi, ICOM, Fransa • International Council of Museums, ICOM, France

Yerel ve Uluslararası Kadın Kültürü Müzesi, Almanya • Museum Frauenkultur Regional-International, Germany

Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites and Practices of Remembrance

1ST ASIAN AND EUROPEAN CONFERENCE
OF WOMEN'S MUSEUMS

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri

1. ASYA VE AVRUPA
KADIN MÜZELERİ KONFERANSI

18—19/10/2018

📍 SALT GALATA
BANKALAR CADDESİ 11
KARAKÖY, İSTANBUL

20/10/2018

📍 MİNERVA PALAS
BANKALAR CADDESİ 2
KARAKÖY, İSTANBUL

18—20/10/2018

İSTANBUL * İSTANBUL

ORGANİZASYON ■ ORGANIZED BY

İSTANBUL
KADIN
MÜZESİ

SU|GENDER SAĞIRCI ÜNİVERSİTESİ
GENDER AND WOMEN STUDIES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DESTEKÇİLER ■ SUPPORTERS

ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG

ACIK
TOPLUM
VAKFI

GLOBAL FUND FOR
WOMEN
Oranokulaklar Vakfı

SU|GENDER SAĞIRCI ÜNİVERSİTESİ
GENDER AND WOMEN STUDIES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

ANNE FRANK FONDS
FINANCIERD BY OTTO FRANK

SALT

SALT GALATA EV SAHİPLİĞİNDE
HOSTED BY SALT GALATA

TEŞEKKÜR

Bu kitabın basımını, *Friedrich Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği* ve *HEKS – Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz* destekledi.

Kitabın içeriğini oluşturan “Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri adlı 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı”nın (İstanbul, Ekim 2018) yapılması ise; *Rosa-Luxemburg-Stiftung* (Berlin), *Açık Toplum Vakfı* (İstanbul), *Global Fund for Women* (San Francisco), *SU Gender* (İstanbul), *Anne Frank Fonds* (Basel), *SALT Galata* (İstanbul) kuruluşlarının katkılarıyla mümkün oldu.

- *SU Gender*’in müthiş yaratıcı ekibiyle beraber hazırladığımız konferans, bizim için kıymetli bir deneyim ve tüm katılımcılar için de unutulmaz bir etkinlikti.
- Cihan Koral Malak (*Hasat Think Thank*), feminist pedagojiyi konferans sürecine de mükemmel yansıtan kolaylaştırıcı desteği verdi.
- *Getronagan Ermeni Lisesi*, piyanist Michiko Saiki’nin performansını okulun konser salonunda cömertçe ağırladı. Saiki, modern Ermeni klasik müziğinin kurucusu, besteci ve müzikolog Gomidas Vartabed’in (1869–1935) piyanosunu kullanma fırsatına sahip oldu. Konferans paralelinde sunulan “İfşa Etmeden? / unEXPOSED?” sergisine okulun sergi salonunu sundu ve öğrencilerle geliştirilen ve uygulanan müze pedagojisi projesine olanak sağladı.
- *Cins Adımlar*, konferans katılımcılarına feminist pedagojinin hayata geçirildiği özgün bir hafıza yürüyüşü deneyimi sağladılar.

Adı geçen tüm kişi ve kuruluşlara çok teşekkür ediyoruz. Özel teşekkürlerimiz ise sadece kitabın yazarlarına, çizerlerine ve çevirmenlerine değil, aynı zamanda işbirliği yaptığımız diğer kurumlara ve eğer coşkulu destekleri olmasaydı ne konferansın ne de bu kitabın gerçekleşebileceği tüm gönüllülerimize gidiyor.

İstanbul Kadın Müzesi

NOTE OF THANKS

We are grateful to *Friedrich-Ebert-Stiftung Turkey* and *HEKS – Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz* for making this publication possible.

We are also thankful to the supporters of the First Asian and European conference of women’s museums “Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance” (İstanbul, October 2018), on which this book is based: *Rosa-Luxemburg-Stiftung* (Berlin), *Açık Toplum Vakfı* (İstanbul), *Global Fund for Women* (San Francisco), *SU Gender* (İstanbul), *Anne Frank Fonds* (Basel), *SALT Galata* (İstanbul).

Our special thanks goes to

- the amazing *SU Gender* team. Preparing the conference with all the creative members of *SU Gender* was a valuable experience, and the result was an unforgettable event for all participants.
- Cihan Koral Malak (*Hasat Think Thank*) for her excellent support as a facilitator at the conference in a way that the concept of feminist pedagogy came alive.
- the *Getronagan Armenian High School*, Istanbul, for generously opening the school’s concert hall to host the performance of Michiko Saiki. For her concert Saiki was given the opportunity to use the historical piano of the composer and musicologist Gomidas Vartabed (1869–1935), the founding father of Armenian modern classical music. The school also helped us to present the exhibition “İfşa Etmeden? / unEXPOSED?” in the exhibition hall of the school and to develop and implement a museum pedagogy project with the students.
- *Curious Steps* for offering the conference participants a unique memory walk from a gendered perspective, thus giving a concrete example of feminist pedagogy.

Finally, we wish to express our gratitude not only to the authors of this book, the graphic illustrators and the translators of the articles, but also to our partner institutions and all the volunteers without whose enthusiastic work neither conference nor book would have become reality.

Istanbul Women’s Museum

CANDAN TEŞEKKÜRLERLE • WE ARE GRATEFUL TO

Ahusevi Dino	Kadriye Tezcan Akmehmet
Alen Taşçıoğlu	Karin Karakaşlı
Alex Miskin	Kerem Bitgül
Ani Paylan	Kvinnemuseet, Kongsvinger
Asena Günal	Lara Suluoğlu
Aslı Aygüneş	Larisa Kotan
Astrid Schönweger	Larissa Taşkıran
Ayşe Gül Altınay	Laura Elise Neumann
Aslı Odman	Margaret Fearey
Aylin Vartanyan	Maria Demirci
Ayşecan Terzioğlu	Mariam Öcal
Başak Ürkmez	Martha Beery
Birsan Atakan	Mary Waegner
Begüm Acar	Meltem Ahıska
Cansu Alara Aysu	Merve S. Öztürk
Cem Demirayak	Moscheh Bökke
Cemile Nihan Turhan	Mualla Görkey
Cemre Zekiroğlu	Museo delle Donne, Meran
Ceyda Evcı	Museum Frauenkultur Regional-International, Fürth
Dalida Tütünciyan	Nar Mina Celayir
Deniz Penzkofer	Nayat Karaköse
Deniz Uludağ	Nazlı Eda Noyan
Duygu Aşık	Nazlı Hazar
Eda Çağıl Çağlarırırak	Nora Mardikyan
Eda Eriş	Nora Tataryan
Ege Zeytun	Nurgül Özz
Elif Aksakal	Oğuz Can Ok
Emirhan Deniz Çelebi	Reşat Şaban
Esen Kunt	S. Gülümser Yıldırım
Fatma Artunkal	Seçkin Erdi
Feyza Akınerdem	Selin İç
Foti Benlisoy	Sema Semih
Frauenmuseum, Bonn	Sena Bayraktar
Fulya Kama Özelkan	Senem Donatan
Gizem Damla Çakmak	Serhat Kaçan
Gizem Taş	Sevim Sancaktar
Global Fund for Women, San Francisco	Silva Kuyumcuyan
Group Women and Museum Switzerland, St. Gallen	Sungur Savran
Gülnaz Bingöl	Susan Strane
Hazal İnce	Şehlem Kaçar
Hülya Adak	Şirin Tekinay
Hans-Martin Dederding	Talya Ökke
International Association of Women's Museums, IAWM	Tuğba Nur Doğan Faitour
Irmak Uyan	Tuğba Yavuz
İpek Tabur	Tülay Kolak
İrem Efe	Yasemin Ahi
İrem Kulaber	Yasemin İnceoğlu
Janin Bolak	Yeliz Selvi
Jbid Luys Gezer	Zeynep Başak Kütük
Judith Cederblom	Zeynep Özgül

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı'nın blogu

Blog of the 1st Asian and European Conference of Women's Museums
“Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance”

www.feministpedagojikonferansi.wordpress.com • bit.ly/2nBkG6M

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı'nın program kitapçığı

Program booklet of the 1st Asian and European Conference of Women's Museums
“Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance”

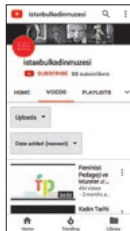
www.feministpedagojikonferansi.files.wordpress.com/2018/10/fp-conference-booklet-aş.pdf
bit.ly/2mG1mp3

Feminist Pedagoji: Müzeler, Hafıza Mekânları ve Hatırlama Pratikleri – 1. Asya ve Avrupa Kadın Müzeleri Konferansı'nın belgesel filmi

Documentary film of the 1st Asian and European Conference of Women's Museums
“Feminist Pedagogy: Museums, Memory Sites, Practices of Remembrance”

youtu.be/B-4gwjlywc

Konferansın tüm oturumlarına, İstanbul Kadın Müzesi'nin YouTube kanalından erişilebilir

All sessions of the conference are available on the YouTube channel
of Istanbul Women's Museum

www.youtube.com/user/istanbulkadinmuzesi/videos • bit.ly/2odgtXu

Sergi kataloğu: “İfşa Etmeden? / unEXPOSED?”

Exhibition catalogue: “İfşa Etmeden? / unEXPOSED?”

www.feministpedagogikonferansi.files.wordpress.com/2018/12/all-exhibition-posters-for-the-press_info.pdf

bit.ly/2kVunMz

Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân

Women's Museums: Center of Social Memory and Place of Inclusion. İstanbul: Güldünya Yayınları

bit.ly/2kfdmNb

“Kadın Müzesi: Toplumsal Bellek Merkezi ve Kapsayıcı Mekân – Uluslararası Kadın Müzeleri Konferansı”nın (20–22 Ekim 2016, İstanbul) blogu

Blog of the International Women's Museums Conference: “Women's Museums: Centre of Social Memory and Place of Inclusion”, 20–22 October 2016, İstanbul

www.inklusionvekadinmuzeleri.wordpress.com • bit.ly/2nxkEgn

İstanbul Kadın Müzesi

www.istanbulkadinmuzesi.org • bit.ly/2obEEp7

Toplumsal hafızanın dönüşümünde feminist pedagojinin rolü nedir? Kadın ve toplumsal cinsiyet müzelerinde ve hafıza mekânlarında hangi feminist pedagojik yaklaşımlar uygulanıyor? Ziyaretçilerle sergilerin ilişkisi ve ziyaretçilerin kendi aralarındaki ilişki sergilerle nasıl sağlanıyor? Kitap, on iki ülkeden farklı feminist hafıza çalışmaları ve feminist pedagoji deneyimlerini sunuyor.

What role does feminist pedagogy play in transforming social memory? What feminist pedagogical approaches are implemented in women's and gender museums and sites of memory? How can visitors be helped to respond to an exhibition and how can an exhibition lead to communication amongst visitors? This book presents various approaches to feminist memory work and feminist pedagogy from 12 countries.

ιστός

istos

